

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 43

Частина 2

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	д-р філол. наук, проф. А.Д. Белова
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	д-р філол. наук, проф. В.Б. Бурбело; д-р філол. наук, проф. І.О. Голубовська; канд. філол. наук, проф. Н.Ю. Жлуктенко, д-р філол. наук, проф. В.І. Карабан; д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України Н.Ф. Клименко; д-р філол. наук, проф. Н.М. Корбозерова; д-р філол. наук, проф. Г.Г. Крючков; д-р філол. наук, проф. О.С. Снитко; д-р філол. наук, проф. Л.В. Коломієць; д-р філол. наук, проф. Л.І. Шевченко; д-р філол. наук, проф. О.І. Чередниченко
Адреса редколегії Рекомендовано	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14, Інститут філології, тел.: 239-32-58 Вченою радою Інституту філології 26.03.2013 року (протокол № 8)
Зареєстровано	Постановою президії ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.10
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу інформації видано Міністерством юстиції України серія KB № 16155-4627P від 11.12.2009 р ДК № 1103 від 31.10.02

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2013

ТУРЕЦЬКА ПРИТЧА В ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Статтю присвячено дослідженню семантики турецької притчі у прагматичному аспекті. Зазначено, що існує особливий різновид турецької притчі – притча-анекдот. Зроблено висновок, що семантика турецьких притч-анекдотів про Ходжу Насреддина умовлена прагматичним компонентом, вони мають глибинне духовне значення, імпліцитно виражений висновок та мораль, які спонукають до певних дій або застерігають від них.

Ключові слова: притча, анекдот, прагматика, прагматичний аспект, семантика, експліцитний рівень, імпліцитний рівень.

Данная статья посвящена исследованию семантики турецкой притчи в прагматическом аспекте. Отмечено, что существует особенная разновидность турецкой притчи – притча-анекдот. Сделан вывод, что семантика турецких притч-анекдотов о Ходже Насреддине предопределена прагматическим компонентом, они имеют глубинное духовное толкование, имплицитно выраженные вывод и мораль, которые наталкивают на определенный характер действий или предостерегают от них.

Ключевые слова: притча, анекдот, прагматика, прагматический аспект, перлокутивный эффект, семантика, эксплицитный уровень, имплицитный уровень.

This article is devoted to the investigation of the pragmatic aspect of Turkish parable. It is noted that there is a special variety of Turkish parable: parable-anecdote. The conclusion is made, that Turkish parables-anecdotes about Hodja Nasreddin are predefined by a pragmatic component and has deep spiritual sense, implicitly expressed moral summery, that encourages certain actions or warns against them.

Key words: parable, anecdote, pragmatic, pragmatic aspect, perlocutionary effect, semantics, explicit level, implicit level.

Вітчизняна лінгвістика ХХІ століття надає великої уваги вивченню текстів малих жанрів, у тому числі дидактичної спрямованості. Наявні відомості про лінгвістичну природу повчальних текстів не є вичерпними. Цей новий напрямок потребує подальшої розробки щодо конкретних типів тексту.

Вибір жанру притчі обрано матеріалом для дослідження не випадково. Притча як один з найдавніших фольклорних творів

дидактичного характеру відтворює світоглядне кредо народу, є формою вираження його самосвідомості та мініатюрним прикладом тієї чи іншої культури. У культурно-історичному плані формування жанру класичної притчі пов'язане з етапом становлення морально-етичних норм суспільства. Тексти притч зберігають інформацію з історії, етнографії, національної психології, національної поведінки, відображаючи мовні чинники крізь призму духовної культури, створюють свої концептуальні картини світу, відображені в картинах мовних. Проте дискурс притчі, будучи невід'ємною частиною суспільної ідеології, морально-етичних норм, людської свідомості та пізнання, недостатньо вивчений саме в прагматичного аспекті. Що ж до текстів турецькомовних притч, існуючі дослідження, виконані турецькими, іншими зарубіжними, а також вітчизняними ученими (І. Дурмуш, Ч. Бедреттин, А. Арслан, С. Брокельман, Х. Махмутов, Г.М. Пашаєв), носять частковий характер. Проблеми загальнотеоретичного плану в них не розглядаються, немає жодного ґрунтового аналізу текстів турецької притчі. Все це зумовило **актуальність** нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні лінгвопрагматичних особливостей турецькомовних притч.

Об'єктом дослідження є турецька притча про Ходжу Насреддина.

Предметом – дослідження семантики турецькомовної притчі-анекдоту у прагматичному аспекті.

Перш ніж розпочати аналіз притчі як одного з найдавніших турецькомовних жанрів, цікаво відзначити, що в сучасній дослідницькій літературі не існує однозначного визначення притчі.

Розбіжності в тлумаченні притчі (С.С. Аверінцев; Т.В. Данилова; С. Добротворський; Л.С. Піхтовнікова; О.О. Товстенко, Л.Є. Туміна) були зумовлені її широким функціональним призначенням. Адже від початку свого становлення притча розвивалась і як сукупність поетичних прийомів творення образів в інших жанрах, і як окремий жанр дидактичної літератури, у якому узагальнення має повчальний характер і пропагуються моральні та релігійні настанови. Згодом, змінюючи та розширюючи свої ідейно-естетичні функції, притча поступово еволюціонує до філософського жанру. Вона починає сприйматись не лише як доступний спосіб викладу «найвищих» істин, а також як метод символічного тлумачення світу, як інструмент пізнання граничних основ буття. Притча стає формою філософсько-естетичного осягнення дійсності [Ночовка 2008, 291].

У нашому дослідженні ми виходимо із визначення притчі запропонованого Піхтовніковою Л.С.: «Притча як жанр і тип тексту – це відносно коротка прозова (рідше віршована) розповідь про реальні / нереальні дії (описані так, ніби вони дійсно відбулися в житті людей, інколи – у світі тварин, та, як правило, не виходять за межі реально можливого), в якій за допомогою прийомів непрямої комунікації, двоплановості, прозорої алегоричності, метафоризації, символізації, афоризації, драматизації, автології, а також шляхом оптимального вибору лексики передається думка про сутності, що важко піддаються вербалізації, мають велику семантичну ємкість і впливають на свідомість читача» [Піхтовнікова 2002, 264].

Як самостійний мовний жанр, притча виникла на Сході, де любили говорити загадками та алегоріями. Тексти притч на території Туреччини можна знайти ще на шумерських клинописних табличках. Становлення ж жанру притчі (від арабського «mesel») у турецькій культурі відбувалось на базі суфійської літератури та усної народної творчості тюркських народів приблизно у XIII ст. [Yeğin 1978, 532]. Значний вплив на формування та розвиток цього жанру мав Коран, найбільш авторитетний для мусульман твір притчевого характеру.

Популярними були і твори афористичного характеру, які представляли собою виклад «життєвої філософії» у формі коротеньких притч, афоризмів, сентенцій, приказок та повчань.

Незважаючи на те, що притча у чистому вигляді, з усіма належними їй ознаками, зустрічається досить часто, слід зазначити, що «поряд з так званою «класичною притчею» існує досить багато різновидів цього жанру, яким притаманні додаткові структурні елементи, але разом з цим вони зберігають основні жанроутворюючі ознаки притчі» [Туміна 2008, 52]. Дослідження турецькомовних дидактичних жанрових форм дозволило нам виокремити ще один особливий різновид притчі – притчу-анекдот.

У вітчизняних перекладних виданнях історії про Насреддина за їхніми жанровими характеристиками прийнято називати анекдотами. У проаналізованих нами роботах турецьких та закордонних дослідників ці історії мають різні жанрові дефініції: найчастіше жарт, повчальна історія, дидактична розповідь та притча. Дидактична (повчальна, моральна) розповідь посідає значне місце у творчості всіх східних поетів. Але найбільшого розквіту як жанр вона набула за часів розповсюдження суфійського вчення.

Турецькомовні історії про пригоди Ходжи Насреддина займають важливе місце у турецькій літературі і сягають своїм корінням у

культурно-історичну пам'ять традицій анекдоту за своєю структурою та притчі за своєю функцією.

Для більш точного визначення жанру таких текстів важливо розуміти їхню функцію. У фольклористиці функція розуміється як побутове призначення та розглядається як одна з основних жанровизначальних характеристик. Ці характеристики зумовлюють прагматичні функції, які ми розуміємо як функції впливу на адресата. Мовленевий вплив виявляється через досягнення перлокутивного ефекту – переконання слухача/читача в істинності певних тверджень, у результаті чого відбуваються зміни емоційного стану адресата, регуляція його поведінки або створюється естетичний ефект [Бацевич 2010, 10]. Досягнення перлокутивного ефекту великою мірою визначає ідентифікацію лінгвістичних характеристик та лежить в основі відбору мовних засобів і їх комбінаторики. Засоби мовного впливу можуть бути досить різноманітними, але їхня семантика зумовлена прагматичним компонентом, структурними елементами якого є емотивність, експресивність і оцінка [Чушенко 2008, 11]. У змісті турецькомовної притчі-анекдоту про Ходжу Насреддина значне місце посідає прагматична інформація, яку вивів на поверхню відомий суфійський містик Ідріс Шах.

За Ідріс Шахом, на Сході ці притчі здавна використовували суфії, що пройшли складне посвячення, виключно для навчання неофітів. Згодом окремі притчі знайшли розповсюдження у літературних творах майже всіх країн світу. Цей факт привернув до них певну увагу з боку схоластичної науки, що бачила в них приклад поширення культурних впливів і доводила з їхньою допомогою принципову тотожність гумору всіх народів. Перешкодити поширенню гумору неможливо, він здатний проникати крізь сталі зразки мислення, нав'язані людству звичкою і свідомими впливами. Але гумор є другорядним чинником порівняно з головним призначенням цих текстів, сенс яких полягає в тому, щоб створити основу для істинно суфійського ставлення до життя і зробити можливим досягнення духовної реалізації.

Мулла (майстер) Насреддин є класичним персонажем, що був створений дервішами для фіксації ситуацій, у яких певні стани розуму виявляються виразніше. Насреддинівські історії, відомі по всьому Середньому Сходу, є одним з найнезвичайніших досягнень в історії філософії та метафізики. Невід'ємною рисою такої історії є багатовимірність, тому розуміти її можна на будь-якому рівні. Тут і жарт, і мораль, і щось вище, що просуває свідомість потенційного містика далі шляхом духовної реалізації [Ідріс Шах 1999, 84].

Різницю між планом змісту та планом вираження можна вважати однією з основних передумов реалізації мовного впливу. Жанр притчі завжди має два виміри змісту: експліцитний та імпліцитний. За К.А. Долиніним, під експліцитним змістом висловлення розуміється той зміст, що безпосередньо виражений сукупністю мовних знаків, із яких це висловлення складене. Інакше кажучи, значення висловлення (експліцитний зміст) – це те, що сказане "відкритим текстом". Значення висловлення сприймається більш-менш однаково всіма носіями певної мови тією мірою, якою вони володіють відповідними словами й поняттями. Але інформація, закладена у висловленні, ніколи не вичерпується його експліцитним рівнем. Ту частину інформації, яка прямо не висловлена в мовних знаках, але так чи інакше впливає з нього, називають імпліцитним змістом або підтекстом [Долинін 1985, 16–18].

У прагматичному плані власне розповідь про Насреддина не може привести до повного осяяння, бо суфізм є щось таке, що потрібно не лише усвідомити, але й пережити. З іншого боку, така розповідь встановлює особливого роду зв'язок між звичайним життям і трансмутацією свідомості, чого раніше не вдавалося досягти ще в жодному літературному жанрі. Один із дервішських учителів сказав, що ці історії схожі на плоди персикового дерева. У них є краса, живильні речовини і приховані глибини – зернятка плоду. Милуючись цими плодами, ми можемо бачити форму і колір, можливо, насолодитися запахом або зрозуміти їхню будову. Теж саме і з притчами: людина може прийти в емоційне збудження від поверхневого сенсу, посміятися над жартом або замилуватися красою. Усе це відбувається так, ніби персик лише позичили вам. "Ви можете з'їсти персик і випробувати ще одну насолоду – осягнути його зміст. Персик, що дав вам поживні речовини, стає частиною вас самих. Ви можете викинути кісточку або розбити її і виявити усередині дуже смачне зернятко. Це і є прихована глибина» [Ідріс Шах 1999, 114].

Оскільки мислення звичайної людини шаблонне і вона не може пристати на абсолютно іншу точку зору, від неї зазвичай приховується велика частина сенсу того, що відбувається. Вона може жити і навіть досягати успіху, але вона не може зрозуміти всього, що відбувається довкола.

Відома притча-анекдот, що заперечує поверхнєве переконання в причинно-наслідковому зв'язку, робить його жертвою: «Одного дня прямо на голову Насреддину, що йшов вузьким провулком, з даху будинку впала якась людина. З цієї людиною нічого не сталося, але

мулла потрапив до лікарні. Один з учнів Насреддина запитав його: «Який урок ви зробили з цього випадку, майстре?» – «Відмовся від віри в неминучість, навіть якщо причина і наслідок здаються неминучими! Уникай теоретичних питань на зразок цього: «Чи зламає чоловік собі шию, якщо впаде з даху? Впав він, а шию зламав собі я!»

Насреддин, який є суфійським учителем, часто застосовує дервішську техніку, яка полягає в тому, що він грає роль необізнаної людини, щоб зробити істину яскравішою. За суфізмом, механізм логічного обґрунтування перешкоджає розвитку здатності сприймати. Суфійський вплив може часто не діяти тому, що його не можуть сприйняти належним чином: «До Насреддина прийшов сусід і попросив позичити йому мотузку для білизни. «Вибач, але я сушу на ній муку», – сказав Насреддин. «Як же можна сушити муку на мотузці?» – запитав сусід. «Це не так важко, як ти думаєш, особливо якщо не хочеш її позичати».

Тут Насреддин втілює собою частину розуму, яка не може зрозуміти, що до істини не слід прагнути за допомогою таких стандартних методів. Як ми побачимо з наступного прикладу, суфізм заперечує припущення про те, що будь-яка жива людина є сприйнятливою. Людина може бути клінічно живою і в той же час мертвою, з точки зору здібності до сприйняття. Ні логіка, ні філософія не допоможуть їй набутися цієї здатності:

«Якось мулла міркував уголос: «Як я зможу взнати, живий я або вже помер?» Його дружина сказала: «Не будь таким дурнем; коли ти помреш, у тебе похолодіють кінцівки». Незабаром після цього Насреддин рубав дрова в лісі. Була зима і він раптом відчув, що у нього похолоділи руки й ноги. «Я, звичайно, помер, – подумав він – і мені треба кидати роботу, тому що мерці не працюють». Насреддин не лише кинув роботу, але й улігся на землю, тому що мерці не ходять. Незабаром з'явилася зграя вовків і почала нападати на прив'язаного до дерева осла Насреддина.

«Продовжуйте, користуйтеся тим, що я помер, – подумав мулла, не встаючи з місця, – але якби я був живий, я б не допустив таких вільностей зі своїм ослем».

Підготовку розуму суфія не можна вважати завершеною, поки людина не зрозуміє, що вона повинна щось зробити для себе самостійно і не припинить думати, що інші зможуть це зробити за неї [Ідріс Шах 1999, 89].

З огляду на вищесказане, можемо зробити висновок, що таке явище турецької літератури, як історії про Ходжу Насреддина за

своєю жанровою інтерпритацією належать до дидактичних притч-анекдотів, що ж до своєї семантики, вони зумовлені прагматичним компонентом, мають глибинне духовне тлумачення, свій прихований зміст, імпліцитно виражений висновок та мораль, які настановлюють на певний характер дій або застерігають від них.

Більш докладно способи реалізації прагматичного аспекту семантики турецькомовної притчі анекдоту будуть розглянуті у наступній статті.

1. *Бацевич Ф. С.* Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія /Ф. С.Бацевич. – Л.: ПАІС, 2010. – 336 с. 2. *Данилова Т. В.* Архетипические корни притчи / Т. В. Данилова // Рациональность и семиотика дискурса / отв. ред. Б. А. Парахонский. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 59–73. 3. *Добротворский С.* Притча в древнерусской духовной письменности / С. Добротворский // Православ.собеседник. – 1964. – № 4 (апр.). – С. 316–410. 4. *Идрис Шах.* Суфии. – М.: Издательство Локид, 1999. – 448 с. 5. *Ночовка О. І.* Притча як особлива форма філософування в давньоруській культурі / Ночовка О.І. // Філософія і соціологія в контексті сучасної культури: зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2008. – С.288–294. 6. *Пихтовникова Л. С.* Тексты и методы: лингвостилистическая характеристика и интерпретация немецкой притчи как типа текста и как жанра / Л.С.Пихтовникова // Семантика слова, речення та тексту: зб. наук. статей. – Вип. 6. – Київ: КДЛУ, 2002. – С. 259–265. 7. *Тумина Л. Е.* Притча как школа красноречия: Учебное пособие / Тумина Л.Е. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 368 с. 8. *Чушенко Ю. М.* Прагматика німецького побутового анекдоту/ Ю.М. Чушенко// Держава та регіони: науково-виробничий журнал. Запоріжжя, 2008. – №1. – С. 8–12. 9. *Abdullah Yegin-A.* Kadir Badəllə, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Vüyük Lugat, İstanbul: Sebat Yayınevi, 1978. – 948с.

Дергун Т.В., викл.,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНИХ ЖУРНАЛЬНИХ СТАТТЯХ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОЇ ТЕМАТИКИ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

В англомовних журнальних статтях науково-технічної тематики фразеологічні одиниці співвідносять інтелектуальну діяльність і нові технології з фігурою, тобто фокальним компонентом, і силовою

взаємодією, що дозволяє характеризувати вчених і біо-технологічні процеси як успішні.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, силова динаміка, англомовний журнальний дискурс, статті науково-технічної тематики.

В англоязычных журнальных статьях научно-технической тематики фразеологические единицы соотносят интеллектуальную деятельность и новые технологии с фигурой, то есть фокальным элементом, и силовым взаимодействием, что позволяет характеризовать учёных и био-технологические процессы как успешные.

Ключевые слова: фразеологическая единица, силовая динамика, англоязычный журнальный дискурс, статьи научно-технической тематики.

In English magazine articles on science and technology phraseological units relate intellectual activity and new technologies to a figure, i.e. a focal element, and to force interaction. It lets represent scientists and bio-technological processes as strong and successful.

Key words: phraseological unit, force dynamics, English magazine discourse, articles on science and technology.

Журнальний дискурс утворюється внаслідок діяльності авторів, які конструюють реальність [Fairclough 1995, 18] і в такий спосіб впливають на сприйняття подій індивідами. Незважаючи на те, що відправники й читачі статей розділені часовими й просторовими межами, журнальний дискурс має інтерактивну природу, адже адресант вибудовує повідомлення заради адресата, якому пропонується бачення подій і новин через призму журналістського сприйняття. Одним зі способів ефективного впливу на аудиторію є фразеологічні одиниці (ФО), адже вони є засобом переконання й спонукання в процесі спілкування і дискурсотворення [Алефиренко 2008, 5]. Більшість фразеологізмів характеризується антропоцентричністю, тобто стосується різних галузей людської діяльності, однією з яких є науково-технічна царина, яка широко висвітлюється в часописах. Тому **метою** цієї розвідки є дослідження того, як ФО характеризують складники науково-технічної сфери в англомовному журнальному дискурсі.

У процесі дослідження семантики фразеологізмів, поширених в англомовних статтях науково-технічної тематики, ми виходили з визначення науки як інтелектуальної і практичної діяльності, яка

включає систематичне вивчення структури й поведінки фізичного й природного світу через спостереження й експеримент [Oxford, e-ref]. Результатом наукової діяльності є технології як практичне застосування знань, особливо у певній сфері (the practical application of knowledge especially in a particular area) [Merriam-Webster, e-ref]. Ураховуючи наведені визначення, семантику ФО в журнальних статтях науково-технічної тематики пов'язуємо з позначенням процесів інтелектуальної і практичної діяльності, а також їхніх результатів. Водночас, як засвідчує аналіз, значення окремих одиниць уточнює вказані складники, репрезентуючи інтелектуальну діяльність через сприйняття й оцінювання, а практичну активність в аспекті її утілення, перебігу, подолання труднощів.

Під час пояснення семантики ФО застосовуємо лінгвокогнітивні методики, які спираються на візуальні відношення фігури й фону, коли у процесі сприйняття будь-якого поля одна з його частин – фігура – інваріантно чітко виділяється, а все інше є фоном, основою фігури [Лузина 1997, 186], і дослідницький апарат образ-схем, які пояснюють формування різних концептів через звернення до сенсомоторного досвіду [Johnson 2005, 23]. Образ-схемний аналіз поглиблюється теорією силової динаміки, яка розкриває взаємодію сутностей через напруження, опір і його подолання, блокування і його усунення [Talmy 2000, 409]. Протидіючі сутності представлені Агоністом як фокальною силою із внутрішньою тенденцією до руху чи спокою й Антагоністом, який цю схильність долає чи поступається їй [Talmy 2000, 413]. Так, образ-схема ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ, утворена потенційним силовим вектором і відсутністю перешкод [Johnson 1987, 47], указує на Агоніста з тенденцією до руху.

Співвідношення фігури й фону визначає семантику ФО на позначення сприйняття як початкового етапу розумової діяльності (*to pay attention to*) й оцінювання (*to bear resemblance to*). Сприйняття номінується ФО *to pay attention to* зі значенням "звернути увагу на" (*when you carefully listen to, look at, or think about someone or something*) [Longman 2007, 81–82], де *semi listen to, look at, think carefully* вказують на сприйняття й осмислення фігури, тобто на те, що є знайомим, визначеним, чітким [Лузина 1997, 186], напр., *We pay a lot of attention to the most recent information, discounting what came earlier* [Newsweek 7.03.2011, 32]. У наведеному реченні інформація, що надійшла останньою (*the most recent information*), співвідноситься фразеологічною одиницею *to pay attention to* з фігурою, тобто

виокремлюється на фоні попередніх даних (*what came earlier*).

Оцінювання, яке йде за сприйняттям, позначене ФО *to bear resemblance to* "бути схожим на, мати схожість", виокремлює фігуру завдяки дієслову *to bear* (to have or show a sign, mark, or particular appearance) [Longman 2007, 111] із семою *particular*, напр., *They (U.S.-based Internet firms) practise a kind of self-censorship that bears a striking resemblance to the way Chinese web-hosting firms censor customers for fear of incurring the wrath of Beijing* [Newsweek 16.03.2009, 12]. У цьому прикладі з фігурою співвіднесено самоцензуру (*self-censorship*) американських інтернет-фірм, яку ФО *to bear resemblance to* порівнює з китайською цензурою як фоном, акцентуючи увагу на негативному аспекті явища.

Практичне втілення розумової діяльності позначене в журнальних статтях про науку й техніку одиницями силової семантики. Перебіг діяльності і проведення досліджень співвідносяться з Агоністом, що має тенденцію до руху: *to put into practice* і *to be at work*.

Практичне використання досліджень репрезентоване ФО *to put into practice* "реалізувати, утілювати в життя", у складі якого на Агоніста з тенденцією до руху вказує дієслово *to put*, напр., *Across Columbia's campus, professors at the business school are putting this dominance science into practice, swabbing saliva samples from M.B.A. students to measure both hormones* [Newsweek 18.07.2011, 41]. У наведеному реченні ФО *to put into practice* співвідносить професорів (*professors*) з Агоністом і, відповідно, характеризує їх як рушійну силу розвитку. Практичне врахування впливу біологічних процесів позначене ФО *to be at work* "діяти", у складі якого компонент *work* також акцентує роль Агоніста з домінуванням схильності до руху, напр., *The anxiety you felt might have been just the well-known consequence of information overload, but Angelika Dimoka, director of the Center for Neural Decision Making at Temple University, suspects that a more complicated biological phenomenon is at work* [Newsweek 7.03.2011, 26]. У наведеному прикладі біологічний чинник (*biological phenomenon*) репрезентований ФО *to be at work* як Агоніст з тенденцією до дії, що підкреслює домінування фізіології над психікою під час прийняття рішень.

Перебіг практичної діяльності зображається як рух траєкторією (ФО *to take a step*) або зміна способу діяльності (ФО *to change one's ways*). На послідовний рух, пов'язаний із подоланням проміжних точок, вказує компонент *step* у складі ФО *to take a step* "вживати заходів", напр., *Humans with their remarkable tools and their*

remarkable brains, may have just taken a giant step toward replacing metaphysical speculation with empirically verifiable knowledge [Newsweek 16.07.2012, 5]. У наведеному реченні люди з чудовим інструментарієм і мізками (*humans with their remarkable tools and their remarkable brains*) зображаються як Агоніст з тенденцією до руху, позначеного ФО *to take a step*, а прикметник *giant* акцентує подолання великої відстані, що свідчить про успіх діяльності. Модифікація способу діяльності позначена ФО *to change one's ways* "формувати звички, що підходять для нового способу життя чи роботи", як зміна траєкторії, акцентована дієсловом *to change*, напр., *Mark Zuckerberg won't say he's sorry, but the 26-year-old CEO and founder of Facebook promises to change his ways – a little* [Newsweek 7.06.2010, 20]. У наведеному прикладі засновник компанії Фейсбук Марк Цукерберг представлений ФО *to change one's ways* як Агоніст, який змінює стиль діяльності для покращення роботи компанії.

Труднощі в процесі прийняття рішень і захист людини від можливої небезпеки представлені ФО з семантикою перешкоди (*there's the rub i to hedge one's bets*). Компонент *rub* на позначення тертя (*to move your hand, or something such as a cloth, backwards and forwards over a surface while pressing firmly*) [Longman 2007, 1340] у складі ФО *there's the rub* акцентує на ролі сильного Агоніста, який блокує Антагоніста. Дієслово *to hedge* зі значенням огорожі [Longman 2007, 714] у структурі ФО *to hedge one's bets* "перестрахуватися, захистити себе від можливих невдач або втрат", репрезентує Антагоніста з тенденцією до спокою. На сповільнення діяльності інтелекту вказує фразеологізм *there's the rub* у реченні *But there's the rub: in an info tsunami, our minds struggle to decide if we can ignore this piece ... or that one ... but how about that one* [Newsweek 7.03.2011, 33]. У наведеному прикладі ФО *there's the rub* зображає велику кількість інформації (*info tsunami*) як Агоніста, який створює перешкоди для нашого розуму (*our minds*), співвідносного з Антагоністом, представляючи надмірний потік знань негативно. Натомість, перепона як захист від потенційної загрози, пов'язаної зі зміною клімату, позначена ФО *to hedge one's bets*, напр., *We have to research geoengineering [the tactic of using technology to alter the Globe's climate] in case we need it. It seems very prudent to hedge your bets* [Newsweek 7.06.2010, 46]. У наведеному уривку Агоніст, утілений займенником *we*, виявляє внутрішню тенденцію до дії завдяки присудку *have to research*, що зображає сферу науки як

успішну. ФО *to hedge one's bets* утілює Антагоніста у стані спокою, який є захистом від можливої загрози.

Результати науково-технічної діяльності утілені ФО *to gain ground* і *to fall into bad hands*. На позитивні наслідки розвитку у складі ФО *to gain ground* "добиватися успіхів" указує компонент *to gain* "отримувати, досягати того, чого хочеш або потребуєш" (to obtain or achieve something you want or need) [Longman 2007, 624], який зображає Агоніста, чия тенденція до руху змінюється спокоєм після досягнення результату, про що свідчить компонент *ground* на позначення кінцевої точки переміщення, напр., *Google is still far and away the leader in search, handling nearly two thirds of all searches in the United States. But Microsoft has been gaining ground* [Newsweek 27.09.2010, 16]. У наведеному прикладі ФО *to gain ground* співвідносить компанію Майкрософт з Агоністом, що перебуває в процесі руху до мети (*to be the leader in search*), виявляючи свою силу і перспективу на успіх. Негативний результат наукової діяльності позначений ФО *to fall into bad hands* "потрапити не в ті руки", котра має комплексну семантику, синтезуючи два типи концептуальних відношень, які відображають взаємодію сенсорного і моторного досвіду: дієслово *to fall* позначає переміщення УНИЗ, вказуючи на Агоніста в русі, компонент *into hands* – КОНТЕЙНЕР, про що свідчить прийменник *into*, а прикметник *bad* характеризує його негативно, напр., *The Commerce Department has a blanket ban on a handful of states designed to keep sensitive technology, like encryption, from falling into the wrong hands* [Newsweek 16.03.2009, 12]. У наведеному реченні ФО *to fall into bad hands* зображає технологію кодування інформації (*encryption*) як Агоніста, що рухається в помилковому напрямку. На це у складі модифікованої ФО *to fall into the bad hands* указує прикметник *wrong*.

Таким чином, в англомовному журнальному дискурсі ФО співвідносять складники науково-технічної сфери з фігурою, силовою взаємодією і рухом. Сприйняття як початковий етап інтелектуальної діяльності й оцінка позначені одиницями, які виокремлюють фігуру, що надає відому й чітку інформацію. Процес діяльності зображається через силову взаємодію і пересування, які репрезентують науковців, біологічні й технологічні процеси як Агоніста з тенденцією до руху, і, відповідно, як джерело прогресу і розвитку, що характеризує їх позитивно. Результат науково-технічної діяльності співвідноситься з Агоністом, який досягнув мети, що також формує позитивну думку читачів. Перспективи подальшого

дослідження вбачаємо у вивченні когнітивно-риторичних функцій ФО на різних етапах розгортання статей науково-технічної тематики.

1. *Алефиренко Н. Ф.* Фразеология в свете современных лингвистических парадигм / Н. Ф. Алефиренко: монография. – М.: ООО "Элпис", 2008. – 271 с. 2. *Лузина Л. Г.* Фигура – фон / Л. Г. Лузина // Краткий словарь когнитивных терминов / [Под. ред.: Е. С. Кубряковой]; М: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – С. 185–186. 3. *Fairclough N.* Media Discourse / N. Fairclough. – L.: Arnold Publishers, 1995. – 224 p. 4. *Johnson M.* The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. – Chicago; L.: The Univ. of Chicago Press, 1987. – 233 p. 5. *Johnson M.* The philosophical significance of image schemas / M. Johnson // From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics. – B., N.Y.: Mouton de Gruyter, 2005. – P. 15–33. 6. *Longman Exams Dictionary.* – Harlow: Longman, 2007. – 1833 p. 7. *Merriam-Webster Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/technology>. – Назва з екрану. 8. *Oxford Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – Назва з екрану. 9. *Talmy L.* Force Dynamics in Language and Cognition // Concept Structuring Systems / L. Talmy. – Cambridge (Mass.): The MIT Press, 2000. – Vol. 1. – P. 409–470.

Джава Н. А., к. пед. н., доц.,
Рівненський ДГУ

ДОМАШНЄ ЧИТАННЯ – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто проблему створення цілісної, науково та методично обґрунтованої системи організації домашнього читання на уроках іноземної мови в середній школі. Основна увага акцентується на необхідності використання для цього автентичних художніх текстів або серії їх фрагментів.

Ключові слова: домашнє читання, методика, спосіб організації заняття, художні тексти.

В статье рассматривается проблема создания целостной, научно и методически обоснованной системы организации домашнего чтения на уроках иностранного языка в средней школе. Основное внимание акцентируется на необходимости использования для этого аутентичных художественных текстов или серии их фрагментов.

Ключевые слова: домашнее чтение, методика, способ организации занятия, художественные тексты.

This article is dedicated to the problem of creating of the integrated, scientifically and methodicaly grounded system of organisation of foreign language lessons of home reading in the secondary school. The main attention is paid to the necessity of usage of authentic literary texts or a series of their extracts.

Key words: home reading, methodology, method of lesson organisation, literary texts.

Проголошення як головної мети навчання іноземних мов у середній школі *формування в учнів комунікативної компетенції*, що виявляється в їх здатності й готовності спілкуватись засобами іноземної мови на міжкультурному рівні, висуває низку нових вимог до рівня інтелектуального, філологічного та загального розвитку учнів.

У контексті нових підходів і змін у стратегіях навчання іноземних мов та мовної освіти в цілому, домашнє читання творів художньої літератури країни, мова якої вивчається, стає важливим і невід'ємним аспектом процесу навчання іноземних мов, при цьому, саме поняття «домашнє читання» потребує нового осмислення, а його реалізація як змістового компонента навчання потребує розробки методичних положень, пов'язаних з його проведенням та організацією. Стаття продовжує висвітлювати проблему організації та проведення уроків домашнього читання. Об'єктом дослідження є домашнє читання як один із видів організації заняття з іноземної мови.

Важлива роль читання в опануванні ІМ зумовлюється тим, що воно передбачає активну роль читача, яка спрямована на сприйняття та переробку як мовної, так і змістової інформації, яку несе в собі художній текст. У процесі читання художнього тексту виділяють три етапи: розкриття основної сюжетної лінії; обговорення подій, дій та вчинків персонажів, їх оцінка; визначення ідеї твору, інтерпретація тексту.

Для формування адекватних умінь читання велике значення має характер текстів: їхній зміст, інформативність, цікава фабула тощо. Від якості текстів залежить мотивація читачької діяльності учнів. Тексти для читання виконують навчальні функції, які сприяють успішному оволодінню мовою. Виділяють чотири головні функції іншомовного тексту:

1. Функція збагачення і розширення знань, головним чином лексичних. У процесі читання учні отримують завдання знайти певні слова чи словосполучення і з'ясувати їхнє значення; знайти і виписати

слова чи структури за якоюсь конкретною ознакою; назвати слова, які були використані в певній ситуації тощо.

2. Функція тренування, мета якої полягає в тому, щоб засвоїти лексико-граматичний матеріал, з одного боку, а з іншого – забезпечити покращення техніки читання і використання певного мовного матеріалу у відповідях на запитання вчителя, у процесі вільного чи близького до тексту переказу.

3. Функція розвитку усного мовлення на основі прочитаного тексту: переказ тексту своїми словами, драматизація окремих епізодів, вигадкування продовження фабули тексту або іншого початку, бесіда за окремими проблемами, які розкриваються в тексті тощо.

4. Функція розвитку смислового сприйняття тексту – його розуміння. Завдання такого характеру спрямовані на виконання вправ, які допомагають долати труднощі, що виникають на шляху розуміння тексту [Стеценко 2009].

При цьому, провідною *освітньою функцією* домашнього читання повинна стати культуротворча функція, яка забезпечує збереження, передачу і розвиток загальноосвітньої культури підлітка засобами літературно-художнього компонента, що передбачає доступ до іншої національної (німецькомовної, англomовної, франкомовної та ін.) культури і тим самим до культури світової. Це дає можливість подолати у вихованні школярів національний культуроцентризм і внести істотний внесок у підвищення рівня їхньої гуманітарної освіти.

Провідна розвиваюча функція аспекту «домашнє читання» – формування самостійного естетичного ставлення до навколишнього світу, критичного, творчого мислення, гуманістичних ціннісних орієнтацій у процесі знайомства з кращими літературними творами зарубіжної літератури.

Провідна навчальна функція домашнього читання полягає в розвитку комунікативних умінь читання не лише як одного з видів мовленнєвої діяльності, але й як особливого виду людської діяльності (у контексті теорії діяльності О.М. Леонтьєва), а також у формуванні вмінь так званого «інтелектуального і комунікативного читання», яке, торкаючись особистості учня, його інтелектуальної, емоційної і мотиваційної сфер, передбачає інтерпретацію прочитаного, розуміння експліцитно й імпліцитно закладеної інформації, співвіднесення змісту твору з особистим досвідом і вміння аргументовано висловити своє розуміння проблем,

порушених у художньому творі, відповідно до певного рівня розвитку дитячого мислення.

Ведучи мову про навчання іншомовного читання як опосередкованого способу спілкування, багато вчених-методистів цілком обгрунтовано говорять про розвиток в учнів читацьких потреб, тобто прагнення читати літературу іноземною мовою в позаурочний час. Домашнє читання як самостійний аспект навчальної діяльності з оволодіння іноземною мовою покликане відіграти визначальну роль у формуванні навичок «власне читання», яке має на увазі сформованість в учнів психофізіологічних механізмів читання як діяльності, як процесу. *Читання творів художньої літератури іноземною мовою в рамках домашнього читання повинно бути спрямоване на становлення умінь власне читання і поступово підвести учнів до вміння читати оригінальну літературу* (тобто ту літературу, яка існує в реальному функціонуванні мови) [Селиванова 1991].

Практика навчання і багатоцільовий характер домашнього читання вимагають зосередження роботи над прочитаним удома текстовим матеріалом на одному (окремо взятому уроці) і збільшити частотність проведення уроків з домашнього читання (наприклад, один урок з чотирьох). Лише таким чином можна зберегти інтерес до прочитаного матеріалу і забезпечити формування в учнів відповідних мовних навичок та розвитку вмінь. Не можна забувати про повчальний характер аспекту «домашнє читання», де сам зміст і належним чином організована робота з ним повинні стати потужним стимулом до мотивації навчання.

На уроці домашнього читання акцент переноситься на відображення прочитаного в спілкуванні, (як у вигляді передачі змісту, так і під час обговорення), тобто на *комунікативне читання*. Якість мовної творчості учня в межах засвоєного матеріалу може бути досягнута за допомогою організації спеціального комплексу завдань, спрямованих на вивчення прийомів смислового згортання і розширення тексту. Успішна реалізація всіх перерахованих вище завдань нерозривно пов'язана з організацією навчального матеріалу для домашнього читання.

Рациональним і ефективним способом презентації художніх текстів, з точки зору їх сприйняття і методичного забезпечення, може стати адаптація цілого художнього твору (роману) методом текстів фрагментів, кожен із яких відповідає значимому для розкриття сюжетної колізії епізоду. Для творів, де особливо рельєфно

представлений так званий план подій змісту (а саме такі книги цікаві насамперед підлітку), таких ключових моментів нараховується п'ять:

- *експозиція*, основна функція якої полягає в описі умов і обставин, у яких згодом виникне конфлікт і розгорнуться події, що є предметом розповіді в певному творі;

- *зав'язка* – подія, яка значною мірою визначає подальше розгортання подій художнього твору;

- *перипетії*, що знаменують собою несподівані повороти в розвитку сюжету, сюжетно значущі моменти розвитку подій (кількість таких фрагментів в адаптованому варіанті твору може варіюватися, але не перевищувати трьох-чотирьох, щоб не створювати надмірну розтягнутість читання художнього твору в часі);

- *кульмінація*, тобто момент найвищої напруги у розвитку сюжету, певне життєве випробування, що випало героям, яке максимально загострює художній конфлікт;

- *розв'язка* – заключний момент у розвитку сюжетної колізії, кінцевий поворот подій.

Таким чином, можна говорити про типологію текстових фрагментів, кожен із яких окремо є автономною текстовою одиницею. Особливим способом відібрані та згруповані фрагменти, виходячи з їх функціонального навантаження у розвитку сюжету, забезпечують цілісне сприйняття змісту твору, призначеного для домашнього читання [Соловова 2007].

У забезпеченні цілісності художнього твору через побудову ланцюжка фрагментів важливим завданням стає розкриття основної думки, центрального конфлікту твору, який становить його ядро і таємницю. Навіть якщо обрані епізоди і не вичерпують змісту роману, в учнів залишається відчуття повноти і цілісності твору. Основоположним критерієм доцільності такої адаптації вважається те, що методичний ефект, досягнутий у результаті обробки тексту, нівелює ідейно-художні втрати, неминучі внаслідок будь-якого скорочення тексту. І тому рівень адаптації і характер допущених змін мають перебувати в тісній взаємодії з методичним апаратом: питаннями, завданнями, коментарями. Проводячи адаптацію методом текстових фрагментів, необхідно домогтися оптимальних способів співвіднесеності між текстовою основою і навчально-методичним супроводом.

Як показує практика навчання іноземної мови в середній школі, на уроках домашнього читання або етапі уроку, відведеного під домашнє читання, увага в основному приділяється контролю

розуміння прочитаного і найчастіше здійснюється у вигляді переказу його змісту. Разом з тим, за цих умов домашнього читання, коли всі учні читають один і той самий художній твір, сам факт викладу змісту прочитаного в розповідній формі перетворює спілкування на уроці в якесь штучне заняття, нічим не мотивоване. Істинний продукт спілкування – інтерпретація інформації – відсутня.

З метою збереження реально-комунікативного характеру мовної діяльності на заняттях з домашнього читання одне з основних завдань – навчити учнів обговорювати прочитане. Обговорення прочитаних літературних творів іноземною мовою є важливим комунікативним умінням і відповідає певним вимогам: у поняття «обговорення», стосовно середнього етапу навчання, входить уміння пояснити, проаналізувати вчинки дійових осіб, встановити причинно-наслідковий зв'язок подій.

Обговорення художнього твору передбачає його актуалізацію, тобто співвідношення подій твору з особистим досвідом читача в найширшому сенсі цього слова. Говорячи про вчинки героя, учні порівнюють себе з ним, відшукують схожість і відмінність у поглядах на окремі життєві ситуації. Аспект обговорення дуже важливий, оскільки підліток не лише хоче зрозуміти, що сталося з героєм, але й критично осмислити сюжетну колізію, висловити своє ставлення до неї. У своїх висловлюваннях щодо прочитаного він починає переходити від зовнішньої характеристики героя до його внутрішніх якостей, критично сприймаючи його, оцінюючи і вкладаючи в це особистісний сенс. Під час обговорення художнього епізоду або персонажів участь бере не лише мислення, але й уява, що підкреслює важливість фантазійного аспекту як невід'ємного складника процесу обговорення художніх творів у рамках домашнього читання.

Процес обговорення художнього твору незмінно включає в себе такі традиційні композиційно-мовні форми: опис, розповідь і міркування. Обговорення, обумовлене формуванням умінь аргументування. Жодне обговорення художнього твору не відбудеться без уміння розмірковувати й аргументувати своє висловлювання. Аргументація, у свою чергу передбачає оперування змістом окремих фрагментів тексту твору, різних за величиною і за ступенем віддаленості один від одного. Монологи-міркування можуть перемижатися елементами дискусії, тобто на певному етапі обговорення входить у свою інтерактивну фазу. На завершальному етапі роботи над твором усі мікро-обговорення

підсумовуються і складають основу для аналізу змісту всього твору, формування його основної ідеї.

Інтегративний і комплексний характер домашнього читання за умови правильного формулювання завдань, оптимальної організації їх виконання, наявності відповідного методичного забезпечення здатний значно підвищити ефективність навчання іноземних мов у середній школі, розширити змістовий контекст діалогу культур.

1. Бігич О. Б., Тищенко О. Ж. Навчання домашнього читання англійською мовою у середніх навчальних закладах // Іноземні мови. – 2000. – № 2. – С. 51–55. 2. Селиванова Н. А. Литературно-страноведческий подход к отбору текстов для домашнего чтения // ИЯШ – 1991. – № 1. – С. 60–64. 3. Соловова Е. Н. Методика отбора и работы с текстом для чтения на старшем этапе обучения школьников / Е. Н. Соловова // ИЯШ – 2007. – № 2. 4. Стеценко О. О., Яремчук Н. Ю. Оволодіння читанням як видом іншомовної мовленнєвої діяльності // Зб. наук. праць. «Менеджмент». – К, 2009. – №12. 5. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. – К., 2006.

Дмитрук О. В., к. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МАНИПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ В МІЖСОБИСТІСНОМУ СПІЛКУВАННІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ СЕРІАЛІВ)

Стаття присвячена дослідженню мовних засобів, що використовуються комунікантами у міжособистісному спілкуванні для маніпулювання свідомістю адресата з метою досягнення бажаної мети.

Ключові слова: *маніпулятивні стратегії й тактики, вербальні й невербальні засоби маніпуляції, оцінне значення, комунікативна ситуація флірту.*

Статья посвящена исследованию языковых средств, которые используются коммуникантами в межличностном общении для манипулирования сознанием адресата с целью достижения желаемой цели.

Ключевые слова: *манипулятивные стратегии и тактики, вербальные и невербальные средства манипуляции, оценочное значение, коммуникативная ситуация флирта.*

The article deals with the language means used by the communicants in interpersonal conversations to manipulate the addressee's mind to reach the desirable effect.

Key words: *manipulative strategies and tactics, verbal and non-verbal means of manipulation, evaluative meaning, communicative situation of flirt.*

У сучасному світі маніпулятивний вплив є невід'ємною частиною усіх сфер спілкування. **Актуальність** статті зумовлена цікавістю лінгвістів до проблеми маніпуляції свідомістю, оскільки маніпулятивні прийоми й тактики широко застосовуються як у масовій, так і міжособистісній комунікації. Тоді як маніпуляція масовою свідомістю є популярним об'єктом дослідження сучасних лінгвістів, міжособистісна комунікація вивчається переважно психологами. Варто зазначити, що сучасні лінгвісти приділяють недостатньо уваги невербальним маніпулятивним прийомам, які супроводжують вербальні засоби маніпулювання свідомістю.

Метою дослідження є аналіз відеофрагментів, які містять приклади міжособистісної маніпуляції, та визначення конкретних вербальних та невербальних прийомів маніпулювання свідомістю адресата.

Об'єктом дослідження виступають фрагменти сучасних англomовних серіалів, які містять маніпулятивні елементи.

Предметом дослідження є вербальні та невербальні засоби, що застосовуються адресантом для маніпулювання свідомістю.

Серіали стали вдалим **матеріалом** для аналізу, оскільки завдяки багатосерійності в них досить глибоко розкривається характер персонажів, що дозволяє більш чітко зрозуміти мотиви їх дій.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній здійснюється комплексне дослідження мовних маніпулятивних засобів у міжособистісному спілкуванні.

Міжособистісні маніпуляції виступають окремою сферою маніпуляції свідомістю. Незважаючи на те, що маніпулятивний вплив як на рівні масової, так і міжособистісної комунікації спрямований на зміну установок адресата, міжособистісна маніпуляція має низку відмінностей, пов'язаних із комунікативною ситуацією. Масова комунікація спрямована на широку аудиторію, через що адресант обирає універсальні, загальні особливості психології мас, на які він спрямовує маніпулятивний вплив.

Маніпулятивний вплив у мас-медійному політичному дискурсі залежить від способу передачі інформації, тобто від опосередкованості мас-медіа й неможливості миттєвого коригування засобів впливу залежно від реакції адресата. Маніпулятивний вплив у друкованих

засобах масової інформації, на відміну від маніпулятивного впливу в міжособистісному спілкуванні, спрямований не на індивідуального адресата, але й не на масового (як натовп на мітинг). Тому можна виділити індивідуально-масового адресата, коли мас-медіа спрямовані на велику кількість споживачів інформації [Подшивайлова 2009, 9]. Однак, у випадку друкованих ЗМІ кожен такий споживач є індивідуальним. Маніпулятивний вплив у мас-медіа не може врахувати індивідуальні властивості реципієнта. Отже, йдеться лише про можливого адресата й більш універсальні мовні засоби, розраховані на різнорівневу аудиторію.

Ефективність впливу в міжособистісному середовищі, у свою чергу, забезпечується таким сильним чинником як індивідуалізована ситуація, де спілкування агента впливу з його об'єктом відбувається безпосередньо, міжособистісно. У такій ситуації емоційно-мотиваційна сфера особистості спрацьовує підсвідомо, діє блискавично [Москаленко 2007]. На такому підґрунті можна застосувати багато різних "особистісно-орієнтованих" технік впливу.

Міжособистісна маніпуляція спрямована на певні особистісні структури, психічні утворення людини. Так, автори підручника "Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти)" наводять класифікацію мішеней маніпулятивного впливу на особистість, до якої належать такі п'ять груп компонентів людської психіки [Інформаційна безпека 2010]:

- збуджувачі активності людини: потреби, інтереси, схильності;
- регулятори активності людини: групові норми, самооцінка (відчуття власної гідності, самоповага, гордість), суб'єктивні відносини, світогляд, переконання, вірування, смислові, цільові, операційні установки тощо;
- когнітивні (інформаційні) структури (у тому числі інформаційно-орієнтована основа поведінки людини загалом) – знання про навколишній світ, людей та інші різноманітні відомості, які є інформаційним забезпеченням активності людини;
- операційний склад діяльності: спосіб мислення, стиль поведінки та спілкування, звички, уміння, навички тощо;
- психічні стани: фонові, функціональні, емоційні.

Потужність і ефективність маніпулятивного впливу залежить від наявності у маніпулятора певних переваг над адресатом. Класифікацію цих переваг, в основі якої лежить джерело, що створює переваги, запропонував Є. Доценко [Доценко 2000, 138–139]. З урахуванням цього вчений виділяє чотири основні групи.

По-перше, маніпулятору притаманний власний набір переваг: статусні (рольова позиція, посада, вік) або ділові переваги (кваліфікація, аргументи, здібності, знання).

По-друге, маніпулятор може використати силу третіх осіб, аргумент апеляції до авторитету: залучення представницької підтримки або конвенціональних переваг (традиції, мораль тощо).

По-третє, маніпулятор може скористатися перевагами власне процесу взаємодії з партнером, до яких належать динамічні сили (темп, паузи, ініціатива), позиційні переваги (експлуатація емоційного тону колишніх чи актуальних відносин), договір як результат спільних угод.

По-четверте, маніпулятор отримує переваги у спілкування зі слабкості партнера або його психічних особливостей: чутливість до похвал, любов до дітей, запальність, мовчазність тощо.

Ця класифікація є цікавою у зв'язку з тим, що джерела переваг маніпулятора своєю чергою виступають для адресата джерелами загроз його інформаційно-психологічній безпеці в міжособистісний взаємодії і можуть використовуватися для діагностики факту маніпулятивного впливу та оцінки його потужності.

Типовий приклад міжособистісного маніпулювання – спілкування людей протилежної статі для отримання особистої вигоди. Маніпуляція в цьому випадку не тотожна флірту. У комунікативній ситуації флірту комунікативна інтенція мовця полягає, з одного боку, у виявленні дружньої прихильності, сигналізуючи співрозмовникові про те, що його/її помітили, виокремили з-поміж інших, а з іншого боку – в отриманні задоволення, яке є прелюдією до більш тісних стосунків, "любовної гри" [Тарнавська 2009, 345–346]. Під час флірту відбувається взаємодія між комунікантами, яка здійснюється за допомогою мовленнєвого та позамовленнєвого впливу, у результаті якої виникає психологічний контакт. Фліртуючи, комуніканти можуть виявляти свій шарм, дотепність, сексуальність, відчутти себе привабливими і бажаними. Комунікативній ситуації міжособистісної маніпуляції притаманні ідентичні біхевіоральні схеми, однак мета спілкування є відмінною від комунікативної ситуації флірту.

Прикладом використання флірту як маніпулятивної стратегії може слугувати відеофрагмент серіалу *Bunheads*, в якому головна героїня, Мішель, намагається отримати згоду чоловіків провести будівельні роботи задарма. Після того, як чоловіки відмовляють їй, коли вона визнає, що не має грошей заплатити за роботу, Мішель вдається до

флірту. Першою зі стратегій, яку вона використовує, є стратегія встановлення близького контакту, входження у внутрішнє коло адресата, адже жінки – тонкі комуніканти, винахідливі й мобільні у застосуванні засобів для встановлення контактів, легше вловлюють бажання і настрої співрозмовника, простіше входять у світ інтересів іншої людини, здатні виявити співчуття у найрізноманітніших вербальних і невербальних формах [Синельникова 2001, 23].

- *Bob, right?*

- *Yup.*

- *Bob... short for Robert? It's a nice, solid name. I like this vest too. Says workin' man. Strong workin' man. Knows his Phillips heads.*

- *You need something else?*

- *Yes. Bob, you are looking at a damsel in distress. She is desperately in need of a knight to come and rescue her... white horse optional. Be my knight, Bob.*

- *I'm sorry. We can't extend credit. Nothing personal* [Bunheads, S01E04, 00:31:31– 00:31:58].

На початку діалогу Мішель намагається досягти своєї мети за допомогою психічних особливостей партнера, його слабкості, що тією чи іншою мірою властива будь-якій людині – чутливість до похвали. Мішель апелює до бажання більшості чоловіків виглядати мужнім в очах у жінки, тому в межах маніпулятивної тактики похвали вона використовує прикметники, що належить до тематичного кола мужності, надійності (*solid, working, strong*). Коли ця тактика не спрацьовує, вона вдається до маніпуляцій почуттями адресата, намагається викликати у нього жалість та співчуття. Мішель залучає концептуальний образ дами у відчаю й лицаря на білому коні, використовуючи відповідну лексику (*a damsel in distress, knight, white horse, desperately in need, rescue*). Гумористичний елемент (*white horse optional*) вживається для створення дружньої атмосфери, не дозволяє сприймати адресанта як носія агресивних намірів й обману, оскільки сміх є давнім сигналом прагнення уникнути конфлікту [Антонова 2010, 53].

На рівні невербальної комунікації Мішель залучає емоційний тон для створення інтимної атмосфери, намагаючись створити спільне коло в межах стратегії інклюзивності. Цьому сприяє і порушення меж загальноприйнятого для певної культури міжособистісного простору між комунікантами, що в аналізованій комунікативній ситуації є маркером проникнення на чужу територію з метою

створення психологічного впливу [Доценко 2000, 129], а також встановлення зорового контакту з адресатом.

Однак маніпулятивні прийоми, які Мішель застосовує для отримання бажаного, виявляються неефективними, оскільки адресат їй відмовляє. Тоді вона вдається до аналогічної стратегії з колегою Боба, Доном, який вочевидь чув попередню розмову, через що відмовляє після першої ж маніпулятивної тактики, яку використовує Мішель.

- *Don, right? Short for Donald.*

- *Donick, actually.*

- *Even better. No vest for you, huh?*

- *We can't help you.*

- *Okay* [Bunheads, S01E04, 00:32:08–00:32:17].

Тут також присутні невербальні прийоми маніпуляції – зоровий контакт та вторгнення в особистий простір адресата. Маніпуляції Мішель не справляють бажаного ефекту через низку причин: вік адресатів, сімейний стан, їх досвідченість, відносна психологічна стійкість при апелюванні до емоційних слабостей, а також очевидність намірів маніпулятора.

Враховуючи наведені вище причини, маніпуляція могла б бути успішною, підтвердження тому можна знайти у фрагменті серіалу *Desperate Housewives*, де жінка також вдається до маніпулятивної стратегії флірту для отримання бажаного результату. Габі працює індивідуальним продавцем-консультантом, в обов'язки якого входить допомогти покупцю підібрати одяг. Оскільки її зарплатня залежить від комісійних, які вона отримує за свою роботу, Габі зацікавлена в тому, щоб продати якомога більше речей максимальній кількості покупців. Вона бачить чоловіка, що потрапив до її відділу, який виглядає розгубленим (повільна хода, блукаючий погляд). Як досвідчена жінка вона робить висновок, що він підходяща мішень для маніпуляції свідомістю (на відміну від ситуації, де маніпулятором виступала Мішель). Про це свідчать його вік, зовнішній вигляд та манера поведінки.

Перш за все Габі знімає обручку, оскільки чинити психологічний вплив на чоловіка легше, якщо він розуміє, що жінка вільна, і в нього є шанси на стосунки. Звертаючись до чоловіка, Габі знижує тон голосу для створення інтимного ефекту. Для підсилення аудіального ефекту вона використовує найрізноманітніші рухи (кокетливі жести, вираз обличчя, пози, інтонаційно-ритмічні особливості голосу, дотик), які мають на меті вираження її психічного стану, ставлення до адресата та ситуації спілкування загалом. У своїй комунікативній поведінці Габі спирається на

те, що виражальні рухи тіла та інтерпретація невербальної поведінки залежать від віку, особистісних особливостей людей, а також від ситуації спілкування, комунікативних завдань і комунікативних установок [Філоненко 2008].

Наступною тактикою, до якої вдається маніпулятор, є тактика похвали, апелювання до маскулінних стереотипів (*equise/perfect ankles, work out*). Після цієї тактики Габі вдається до тактики реверсивної психології, тобто висловлюється негативно, щоб викликати протилежний ефект. Принцип реверсивності базується на твердженні, що, по-перше, люди не завжди поведуться однаково навіть в абсолютно однакових ситуаціях, але демонструють своєю поведінкою цілу гаму відносин і почуттів, які можуть переходити від однієї крайності до іншої. Таке розуміння людської поведінки суперечить традиційному погляду, згідно з яким особистість складається з набору статичних рис. По-друге, принцип реверсивності враховує, що людський досвід в основі своїй – неоднозначний. Тобто все, що ми відчуваємо, може бути оцінено позитивно і негативно, і ми можемо повертатися від однієї оцінки до іншої [Аптер 2002, 9–10].

- *Good morning. My name's Gabrielle. I'm a personal shopper here. Can I help you?*

- *No, no, no. I'm just trying to find the men's department. I need some socks.*

- *Oh, I can help you with that. May I? Oh, you're right. These ankles deserve... So much better.*

- *You think? I-I've always thought they were just average ankles.*

- *Average? They're exquisite. Ooh! Do you work out?*

- *I do a little mall walking, yes.*

- *Well, I don't say this to every man, but you've got the perfect ankles for cashmere. Let me show you a few pairs.*

- *40 bucks for socks?*

- *I know. There's just something irresistible about cashmere. Promise me you won't buy one of these cashmere sweaters. I wouldn't be able to keep my hands off you.*

- *Well...* [Desperate Housewives, S08E19, 00:17:36–00:18:39].

В аналізованій комунікативній ситуації маніпулятор, беручи до уваги сукупність чинників, отримує бажаний результат завдяки поєднанню вербальних та невербальних засобів маніпуляції свідомістю. Позитивний ефект також обумовлений майстерним

втіленням відомих тактик та вдалим прихованням маніпулятивних намірів адресанта.

Варто зазначити, що ретельне приховування намірів маніпулятора не є обов'язковою умовою успішності маніпулятивних засобів. У деяких випадках адресат розуміє, що ним намагаються маніпулювати, однак приймає цей факт і погоджується з ним, дозволяючи адресанту використати арсенал маніпулятивних засобів та вплинути на свідомість адресата.

Прикладом такої комунікативної ситуації може бути фрагмент серіалу *Grey's Anatomy*. Один з комунікантів, Марк Слоун, прагне довести, що володіє лідерськими якостями і заслуговує на посаду головного лікаря, обов'язки якого він тимчасово виконує. Перш за все, він змінює свій зовнішній імідж. Як лікар, що має ходити у лікарняному халаті, Слоун вирішує додати до свого іміджу безпровідну гарнітуру, яка вказує на його професійність та доступність, якщо виникне потреба в його невідкладному втручанні. З іншого боку, на вербальному рівні він прагне показати, що він сильний керівник, спроможний не тільки управляти персоналом, але й надихати його задля вищого блага пацієнтів та іміджу лікарні.

До лікарні потрапляє пацієнт, якого лікарі-колеги Слоуна відмовляються оперувати негайно через складність операції. Слоун пояснює, що є медичні підстави для того, щоб провести операцію негайно. Інший лікар, Дерек Шеперд, відмовляє через брак ідей щодо того, як здійснити настільки складну операцію. Тоді Слоун застосовує тактику маніпуляції психічними особливостями адресата, оскільки як близький друг Шеперда він знає, що останній – дуже амбітна людина. Він заохочує Шеперда на вербальному рівні, граючи на його бажанні втілювати в життя прогресивні методики й проводити операції, які до нього не наважувались робити інші лікарі. Він уживає імперативну форму дієслова (*rise*) і вимовляє її тоном, який повинен надихати. Повторення імперативу в поєднанні з іменником (*rise to the challenge*) є наступною тактикою, за допомогою якої Слоун намагається маніпулювати адресатом.

- *The patient has a major abscess in the back of his mouth. Which could lead to sepsis or endocarditis. Infection's a killer, which is why this can't wait. So let's figure out a way to get Mr. Cooper into surgery on schedule.*

- *Well, frankly, I don't know what you think I can do for him by 3:00 this afternoon.*

- *Rise.*

- *Excuse me?*

- *You have it in you. Lost causes, right? Making the impossible possible? Rise to the challenge, Shepherd. I believe in you. Rise.* [Grey's Anatomy, S08E19, 00:13:16–00:13:43].

Повтор є напрочуд ефективним засобом маніпуляції свідомістю адресата. Через це Слоун знову застосовує повтор, коли Шеперд пропонує рішення, яке може забезпечити успішність операції. При цьому він говорить безапеляційним тоном, перериває співрозмовника, тобто застосовує тактику домінування, користуючись своїм соціальним положенням, і використовує тактику похвали, знову апелюючи до психологічних слабкостей адресата.

- *I think I can carve out of foam a cradle that holds the patient's head and neck during surgery, reducing the chance of respiratory complication.*

- *That's a good idea. But you can do better.*

- *Excuse me?*

- *Well, foam's fine if nothing goes wrong, but it won't be flexible enough if we have to adjust him mid-surgery. It's a good idea, but...*

- *Are you aware of what...*

- *I'm aware that that surgery is taking place at 3:00, and Jason Cooper's airway needs to be secured. So rise, Shepherd. Rise.* [Grey's Anatomy, S8E19, 00:20:02–00:20:28].

Як наслідок, Шепард піддається впливу Слоуна і знаходить оригінальне рішення проблеми.

Дослідження маніпуляції свідомістю в міжособистісному спілкуванні показує, що маніпулятивні стратегії і тактики, які використовуються при цьому, кардинально відрізняються від масової комунікації. Успішність маніпулятивних прийомів у міжособистісному спілкуванні зумовлена не лише майстерним володінням маніпулятивних засобів із боку адресанта, але і його знанням реципієнта. Головною відмінністю маніпуляцій на міжособистісному рівні від масового можна вважати необов'язковість приховання факту маніпуляції та її мети.

Перспективним вбачається дослідження маніпулятивних стратегій і тактик на міжособистісному рівні у різних комунікативних ситуаціях для визначення набору стратегій і тактик, притаманних конкретним видам комунікативних ситуацій.

1. Антонова А. В. Смех, юмор и речевая манипуляция / А. В. Антонова // Вестник Пермского университета. – Российская и зарубежная филология. – Пермь: Пермский ун-т, 2010. – Вып. 4(10). – С. 52–58. 2. Антер М. Дж. Предисловие // Бахтиярова С.А. Азбука

самопонимання. Реверсивний психоанализ / С. А. Бахтиярова. – К.: Росава, 2002. – С. 8–16. 3. *Доценко Е. Л.* Психология манипуляции / Е. Л. Доценко. – М.: "ЧеРо" совместно с издательством "Юрайт", 2000. – 344 с. 4. *Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник* / [Остроухов В. В., Петрик В.М., Присяжнюк М. М. та ін.]; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. – К.: КНТ, 2010. – 776 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1597012236940/politologiya/viznachennya_manipulyuvannya_yogo_rivniv 5. *Москаленко В. В.* Психологія соціального впливу: навчальний посібник / В.В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://b-ko.com/book_37_glava_28_5.1_Osnovni_ponyat.html. 6. *Подшивайлова Г. М.* Мовні засоби маніпулятивного впливу в політичному дискурсі (на матеріалі друкованих російськомовних ЗМІ України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 – "Російська мова" / Г. М. Подшивайлова. – К., 2009. – 20 с. 7. *Синельникова Л. Н.* Введение в лингвистическую гендерологию: Материалы к спецкурсу / Л. Н. Синельникова, Г. Ю. Богданович. – Луганск – Симферополь: Луганский гос. пед. ун-т им. Т. Шевченко; Таврич. нац. ун-т им. Б. И. Вернадского, 2001. – 40 с. 8. *Тарнавська О. М.* Стратегічна поведінка чоловіків і жінок у комунікативній ситуації флірту / О. М. Тарнавська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки: Мовознавство. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – № 6. – С. 345–348. 9. *Філоненко М.* Психологія спілкування Навчальний посібник / М. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8437.html>.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Bunheads* – Season 1, Episode 4. – Режим доступу: abcfamily.go.com/shows/bunheads. 2. *Desperate Housewives* – Season 8, Episode 19. – Режим доступу: abc.go.com/shows/desperate-housewives. 12. *Grey's Anatomy* – Season 8, Episode 19. – Режим доступу: abc.go.com/shows/greys-anatomy.

Довбня К.В., асист.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОВИ ГІНДІ ЗА МЕЖАМИ ІНДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглядаються різні точки зору на роль мови гінді в сучасному світі. Аналізуються прогнози, що стосуються глобального розвитку мови гінді.

Ключові слова: глобалізація, міжнародні відносини, демографія, мас-медіа.

Рассматриваются разные точки зрения на роль языка хинди в современном мире. Анализируются прогнозы, которые имеют отношение к глобальному развитию языка хинди.

Ключевые слова: глобализация, международные отношения, демография, масс-медиа.

Article deals with different points of view on the role of Hindi language at modern world. The global perspectives of Hindi language are analysed.

Key-words: globalization, international relation, demography, mass-media.

Індія з давніх часів приваблювала іноземців своїми матеріальними багатствами, величною історією та філософськими ідеями. Це спричинило колонізацію Індії європейськими країнами, а саме Голландією, Португалією, Францією та Англією. Колоніальні індійські території перших трьох країн були розташовані за межами поширення мови гінді, але ця мова, завдяки своєму функціонуванню в усіх регіонах країни, привертала увагу іноземців. Саме завдяки вивченню гінді іноземці в Індії мали можливість ознайомитись із підвалинами індійської культури. Не дивно, що всі вони прагнули вивчати саме цю мову. Гінді вивчали прихильники індійської культури та ті особи, які займалися в цій країні бізнесом.

Перша граматика мови гінді була написана німецьким ученим Кетларом. Перша праця з історії літератури гінді – французом де Тасі, перший ґрунтовний огляд індійських мов та гінді – англійцем Джорджем Грірсоном, перша докторська дисертація з теології творів Тулсідаса – англійцем Карпентером, викладачем Лондонського університету. Перший підручник із мови гінді створив Джон Гілкріст. І сьогодні багато іноземних вчених вивчають різні аспекти філології гінді та сприяють поширенню цієї мови за межами Індії [Вімлеш Канті Варма, 2012, 25–29].

В останні шістдесят п'ять років, із розвитком інформаційних технологій та сучасної системи комунікацій, відбувалося поширення мови гінді у глобальному масштабі. На сьогодні вона є кандидатом на роль офіційної мови ООН, мови міжнародного спілкування, яка використовується у багатьох сферах життя індійської діаспори за межами Індії. Мовою гінді говорять майже на всіх континентах світу. Вона є єдиною мовою міжнаціонального спілкування в Індії та за кордоном, де проживає чисельна багатонаціональна індійська діаспора. Згідно зі статистикою, мова гінді займає друге місце у світі за кількістю носіїв мови [Чернышев, 1998, 263]. На сьогодні в Індії мовою гінді як рідною говорить майже 50% населення країни. Вона

має багато прихильників у світі. Різними діалектами мови гінді спілкуються у багатьох країнах світу. З одного боку, справою поширення гінді займаються іноземні вчені та філологи, а з іншого боку, позиції гінді за кордоном намагаються зміцнити представники індійської діаспори в різних країнах. Зміцненню позиції мови гінді за межами Індії сприяло також зростання міжнародного авторитету Індії в азієському регіоні протягом останніх 50 років.

Ще у XIX ст. індійські робітники у пошуках кращої долі вирушили до о. Маврікій (1834), у Тринідад (1845), у Південну Африку (1860), Гаяну (1870), Суринам (1873), Фіджі (1879), де вони стали високоосвіченою, шанованою частиною місцевого суспільства. Завдяки високому соціальному статусу індійської діаспори, їхня рідна мова гінді також викликала повагу оточуючих. Різні діалекти мови гінді розвивалися в цих країнах протягом 150 років. Переважно вони представляли собою суржик діалектів авадгі та бходжпурі. До лексичного фонду цих діалектів увійшли окремі лексичні запозичення з місцевих мов. Усі ці мовні форми носять назви "говірка фіджі" на Фіджі, говірка "сарнамі" у Суринамі та говірка "нейтали" у Південній африканській республіці. Вищезгадані говірки є розмовними мовами цих регіонів. Їх розуміють представники індійської діаспори та місцеві жителі. На сьогодні в країнах проживання індійської діаспори утворилася двомовність, коли на неофіційному рівні послуговуються вищезгаданими суржиками, а на офіційному та для письмового мовлення – літературним діалектом мови гінді – кхарі болі [Камта Камлеш, 2011, 28].

У щотижневій газеті "Шантідуг", що видавалася на Фіджі, була популярна серед індійської діаспори колонка під назвою "Послухайте-но й нас", проти мови якої виступили поборники чистої літературної мови гінді, у результаті чого колонку в газеті було закрито.

Говірки гінді в країнах проживання індійської діаспори вивчають іноземні вчені, але й досі жодна з них не стала літературною. Можна згадати лише один роман Субрагмані "Даука пуран", створений говіркою Фіджі. Окремі поети намагалися писати цією говіркою, але не отримали підтримки читацької аудиторії. Вищезгадані говірки мови гінді потребують офіційної підтримки, щоб у майбутньому ними створювали літературні твори, трансливали літературні та культурні програми на радіо та телебаченні, виходила преса. Літературна нормативна мова гінді має використовуватись як засіб навчання, але розмовні говірки мають право на вільний природний розвиток.

Індійські літературознавці, як правило, не вважають високохудожніми літературні твори, створені представниками

індійської діаспори. Усі твори можна поділити на три групи. До першої належать твори іноземців, прихильників мови гінді. Наприклад, поетичні твори Одолена Смекала – "Моє кохання – твої пісні" (1982), "Крапля сузір'я сваті" (1983), "Візьми до рук квітку лотоса й рушай в дорогу" (1983). Твори мовою гінді опублікували іноземні любителі гінді – корейка Кім Янг, росіянка Вікторія Шіліна та ін. До другої групи належать твори індійців, що проживають за кордоном вже більше 150 років. Третє і четверте покоління цих переселенців спілкується в побуті говірками мови гінді. Вони вже розвинули місцевий стиль мови гінді. Автори пишуть у різних літературних жанрах. Серед відомих авторів – жителі Фіджі – Камлапраasad Мішр, Вівекананд Шарма, Рамнараян, Магавір Мітра, Кашірам Кумуд, Субрагмані; на Маврікії – Абгіманью Анат, Праглад Рамшаран, Браджендр мадгукар, Вірсен Джагасінг; в Сурінамі – Рагман Кхан, Амарсінг Раман, Сурджан Парогі; у Тринідаді – Мамта Лакшмана, Харішанка Адеш; у Гаяні – Рандал Сінг; у Південній Африці – Рам Бгаджан Сітарам, Рам Вілас. Зазвичай вищезгадані автори створюють літературні твори літературним діалектом кхарі болі, а не місцевими діалектами [Бгаусагеб Навле, 2012, 30–35].

Сьогодні мова гінді вивчається у більшості країн світу. Як правило, це відбувається за підтримки урядів країн, але й за її відсутності індійські релігійні й культурні організації також надають можливості бажаючим вивчати цю мову. На всіх рівнях вищої освіти дослідженнями мови та літератури гінді займаються в університетах України, Росії, Китаю, Японії, США, Канади, Німеччини, Великобританії, Франції, Італії, Польщі, Чехії, Румунії, Болгарії, Угорщини, Сербії, Австралії та багатьох інших країн. У всіх вищезгаданих країнах розроблено власні методи та підходи для навчання мови гінді, власні навчальні програми та навчально-методичні посібники [Судгеш, 2012, 49–51].

Ці факти змушують замислитись над роллю та майбутнім мови гінді у ХХІ ст. Ця проблема широко обговорюється, у першу чергу, у працях сучасних індійських мовознавців, таких як Вімлеш Канті Варма, Вірендр Кумар Ядав, Рамчандр Рай, Бгаусагеб Навел [Вішв гінді сама чар, 2012, 2] та ін. Дослідники виділяють основні сфери діяльності людини, що залежні від мови гінді. Розглянемо детальніше деякі з них.

У сфері міжнародних відносин є намір зробити мову гінді однією з робочих мов ООН. Останні 35 років філологи мови гінді та всі прихильники цієї мови обговорюють питання, як зробити гінді офіційною мовою Організації об'єднаних націй. Офіційну підтримку це прагнення отримало

під час проведення усіх Світових наукових конференцій гінді від першої, що відбулася у 1975 році у м. Нагпур до останньої, дев'ятої – яка відбулася у вересні 2012 року в м. Йоганезбург (Південна Африканська республіка) [Гінді ка магакумбг адж се, 2012, 1].

У січні 1975 року під час проведення першої Світової наукової конференції гінді тодішній прем'єр-міністр Республіки Індія Індіра Ганді підкреслила визначну міжнародну роль цієї мови, а прем'єр-міністр о. Маврікія Шівсагар Рамгулам обіцяв докласти усіх зусиль, щоб сприяти офіційному статусу мови гінді в Організації об'єднаних націй. Його підтримали представники індійської діаспори в Суринамі, Гаяні, Фіджі, кількох країнах Африки. На цій конференції керівник офіційної делегації Маврікія запропонував зробити мову гінді офіційною мовою ООН. Її підтримали вчені багатьох країн світу, у тому числі й професор з Радянського Союзу Є. Челишев. На одній з останніх Світових наукових конференцій гінді у м. Парамарібо (Суринам) було зазначено, що мова гінді посідає друге місце у світі за кількістю мовців, її використовують у 180 країнах світу 800 мільйонів людей, але й досі вона не отримала статусу офіційної мови ООН [Гінді саб кі пра гінді ка каун, 2012, 1].

Засоби масової інформації є важливим складником сучасного життя суспільства. Мовою гінді ведуть мовлення такі міжнародні радіостанції: «Бі Бі Сі (гінді)», «Голос Америки», «Ен Еч Японії», німецька «Дойче веле», російська «Ай Юр Вір А», іранська «Ай Бі». Радіомовлення «Бі Бі Сі (гінді)» було розпочато ще 1940 року. 230 мільйонів жителів Індії слухають ці програми. Німецька радіостанція «Дойче веле» розпочала мовлення гінді 1964 року, японська «Ен Еч Японії» – 1940.

Мова гінді завойовує міцні позиції й у глобальній мережі Інтернет. Міжнародні компанії подають інформацію мовою гінді все частіше й частіше. Серед них такі як: Гугл, Майкрософт, Яху, Ай Бі Ем та інш. Усі вони прагнуть підвищити свої прибутки, використовуючи у бізнесі рідну мову сотен мільйонів мешканців Індії. В Інтернеті з'явилися перші портали шрифтом деванагарі «Веб дуніа дат ком». Запровадження цього порталу відкриває нові перспективи для роботи в Інтернеті не лише мовою гінді, а й усіма іншими індо-арійськими мовами. За короткий час він став дуже популярним і сьогодні мільйони користувачів у Індії та за її межами мають можливість отримати інформацію про культуру, індустрію розваг, працевлаштування, спорт, свіжі новини, астрологію та інш. Портал «Веб дунія» 1997 року першим представив гінді-мовну газету «Наі дуніа». Завдяки використанню в комп'ютерах, Інтернеті та на веб-

порталі алфавіту деванагарі перед мовою гінді розкриваються нові перспективи. Сьогодні можна отримати інформацію про сучасний розвиток літератури завдяки Інтернету, мобільним телефонам та «гінді нет». Усі відомі газети та журнали мовою гінді також доступні в Інтернеті [Ганга Прасад Вімал, 2012, 19].

Мова гінді набуває глобального статусу і через збільшення політичної та економічної могутності республіки Індія. Світ переживає перехідний період, який може змінити мовну ієрархію. Доля мови гінді як глобальної досить перспективна. Глобалізація поза сумнівом сприяє поширенню державної мови Індії. Використання мови гінді як міжнародної потребує осмислення. Треба зберегти норми мови, тоді як поширення гінді як мови діаспори зумовлює виникнення нових різновидів мови. Мова гінді має представляти на міжнародній арені одну із супердержав Азії.

Демографічні зміни є одним з основних чинників, які впливають на мову. Населення Індії постійно зростає, стає молодшим, населення розвинутих країн старішає. Звідси виникає проблема економічного порядку, наприклад, нестача кваліфікованих робітників. Емігранти з Індії поповнюють ряди працівників у розвинутих країнах, що сприяє зміні мовної картини світу.

Стабільний економічний розвиток країни впливає на інтерес до її мови. В умовах перехідного періоду відбувається зміна співвідношення економік розвинутих країн та країн третього світу. Індія, Китай, країни Південної Америки активно заявляють про себе.

Беручи до уваги демографічні та економічні зміни, можна передбачити, що у близькому майбутньому мова гінді може скласти конкуренцію навіть глобальним європейським мовам. Керівництво республіки Індія всебічно підтримує інтерес, який виник у світі до державної мови країни.

Мовою гінді: 1. *Вімлеш Канті Варма*. Відеш мен гінді // Гагананчал, джулаї-актубар 2012, № 4–5. – Наї Діллї: Сіта файн артс пра. Лі. – 2012. – п. 25–29. 2. *Ганга Прасад Вімал*. Багарат аур вішв патал пар гінді ка бгавішья // Гагананчал, джулаї-актубар 2012, № 4–5. – Наї Діллї: Сіта файн артс пра. Лі. – 2012. – п. 19. 3. *Камта Камлеш*. Вішв кі гінді // Вішв гінді патріка 2011. – Морішас: Вішв гінді сачівалай. – 2011. – п. 28. 4. *Бгаусагеб Навле*. Сучна праудйогікі аур гінді ка вайшвік парідрішья // Гагананчал, джулаї-актубар 2012, № 4–5. – Наї Діллї: Сіта файн артс пра. Лі. – 2012. – п. 30–35. 5. *Судгеш*. Відешон мен гінді адгьяян кі самасьєен // Гагананчал, джулаї-актубар 2012, № 4–5. – Наї Діллї: Сіта файн артс пра. Лі. – 2012. – п. 49–51. 6. *Вішв гінді сачівалай кі карьякаріні борд кі*

третій бейтхак // Вішв гінді самачар. – джун 2012, № 18. – Морішас, 2012. – п. 2. 7. *Гінді ка магакумбг адж се* // Гінді вішв. – 22 вересня 2012. – свагат анк. – Джоганесбург, 2012. – п. 1. 8. *Гінді саб кі пар гінді ка каун?* // Паблік ньюз. – 23 сітамбар 2012. – № 16. – Наї Ділли, 2012. – п. 1.

Російською мовою: 1. *Чернышев В. А.* Хинди в современной Индии. – М.: Восточная література», 1998. – 263 ст.

Домилівська Л.В., к. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СИМВОЛ "КИЇВ" У МОВОТВОРЧОСТІ Ю. ЯНОВСЬКОГО

*«Скільки стежок в Києві моїм, –
Ми з тобою всі їх обійшли,
І стояли над Дніпром старим,
В кожній будці зельтерську пили.»*
[«Золотий сон», ЮЯ, V, С. 52]

*У статті розглядається проблема розуміння авторської художньої свідомості в контексті аналізу мовних домінант ідіостилю письменника. Зокрема, досліджено мовносимвольний простір ідіостилю Ю. Яновського (на прикладі символу **Київ**) в аспекті інтерпретації авторського тексту.*

Ключові слова: ідіостиль, мовна особистість, мовна домінанта, мовний символ.

*В статье рассматривается проблема понимания авторского художественного сознания в контексте анализа языковых доминант идиостиля писателя. В частности, исследовано лингвосимвольное пространство идиостиля Ю. Яновского (на примере символа **Киев**) в аспекте интерпретации авторского текста.*

Ключевые слова: идиостиль, языковая личность, языковая доминанта, языковой символ.

This article deals with theoretical problems of understanding art author's consciousness through the analysis of individual language dominants. This research work represents Y. Yanovsky's individual symbolic area (as example, we analyse symbol Kyiv). This approach helps us to search interpretative functions of author's text.

Key words: individual style, language personality, language dominant, language symbol.

Особливий інтерес філологів викликає дослідження «теми міста», її постання та особливостей представлення у творчому доробку майстрів слова, що набула надзвичайної «популярності» у мовотворчості письменників кінця XIX – поч. XX ст. Йдеться насамперед про реакцію художника слова на соціально-історичні зміни, що демонструє передусім мовний матеріал. Так, на думку Ю. Шевельова, українська література у 20-х рр. XX ст. стає «антисільською» [Шевельов 1988, 7]. Розвиваючи артикульовану Ю. Шевельовим думку, І. Веретейченко вказує на перехід, що відбувся в українській літературі цього періоду: від традиційного до індустріального суспільства [Веретейченко 2010, 109], – наприклад, «в усіх романах Петрова дія відбувається в ретельно виписаному інтер'єрі помешкання, в ресторані, на міській вулиці. А роман «Без ґрунту» за топосом дніпропетровський. «Дівчина з ведмедиком» і «Доктор Серафікус», з їхніми вулицями, ресторанами, букіністичними крамницями, трамваями, Трухановим островом і «кінами» – цілковито київські. Семенко ж у свій час оспівував місто, трамваї, кав'ярні і машини, неокласики перебували у полоні університетської мудрості, Хвильовий був постійно закоханим у плінні арабески неугавного міського духу, Яновський намагався «роздягнути» своїх героїв із драних свиток і вишиваних сорочок, а Йогансен просто написав злісну пародію на те, що називали «сільським ідіотизмом» [Веретейченко 2010, 109]. Така позиція вченого, на наш погляд, досить точно визначає естетичні пошуки представників «красного письменства» початку XX ст., орієнтованих передусім на творчі здобутки європейської літератури, у якій урбаністична тематика вже була достатньо опрацьованою. Попри всі переваги впливу народництва на формування української культури в цілому, варто наголосити на тому, що головним чином це був вплив гальмівний, консервативний за своєю суттю. Тому поява у творчому доробку письменників кінця XIX ст. – поч. XX ст. урбаністичної тематики є швидше логічною закономірністю, аніж випадковістю.

Окрім того, аналізуючи наукові досягнення у дослідженні специфіки розвитку теми **міста** у творах українських письменників означеного періоду, наголосимо на вагомих досягненнях літературознавців у цьому аспекті. Зокрема, це дослідження В. Агеєвої, А. Білої, І. Веретейченко, Л. Кавун, С. Павличко, І. Матковської, М. Тарнавського, В. Фоменко та ін. Натомість системних мовознавчих праць, присвячених означеній проблемі, не існує і досі, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Не оминув теми міста у своїй творчості і Ю. Яновський – напевно, найвиразніший український неоромантик (принаймні, якщо йдеться про початкові етапи творчого зростання письменника). Досить показовим у цьому аспекті є аналіз лінгвосимвольного простору Ю. Яновського, у якому особливе місце належить символу **місто**, репрезентованого досить розгалуженою топонімією: **Берлін, Київ, Марсель, Москва, Одеса, Париж, Перекоп** та ін.: «*Вітри над Парижем* дмухали чужі й нерівні, сонце сходило за хмарами і лягало в дим вечорів» (ЮЯ II, 266); «*Буяй, Москва, – життя ясна окраса!* // *Співай, Україно, красна, молода...*» (ЮЯ, V, 56); «*Над павільйоном міста Марселя з'являються контури келиха, й кривава рідина починає...*» (ЮЯ II, 285). Як бачимо, мовотворчість письменника демонструє досить широку «географію», зумовлену передусім екстралінгвальними чинниками: ідеєю, темою твору, культурно-історичною дійсністю. Однак не менш важливим серед означених чинників є і відображення авторського світовідчуття, вербалізованого у символі **місто**. «Місто, – на думку С. Павличко, – є символом певного типу свідомості як автора, так і його героя. Ця свідомість достатньо рафінована, вона вихована бібліотекою, а не природою, вона пізнала філософські сумніви, розчарування й біль самотності, алієнацію, внутрішню дисгармонію» [Павличко 206]. Тобто в широкому розумінні поява у текстах символу **місто** свідчить передусім про зміну світоглядної парадигми її автора.

Аби унаочнити результати проведених досліджень, звернімося до схеми, що відображає семантико-стилістичне наповнення символу **місто** у мовотворчості Ю. Яновського:

МІСТО 1. інд.-авт. Територіальне утворення, що протиставляється безкрайньому простору – степу: «*А нам, щоб побачити дерево, доводилось трамваєм їхати далеко за місто, щоб понюхати квітку – треба було виростити її в кімнаті. Довгі вулиці розрослися в ширину – ними прийшов до міста степ і зустрівся з морем*» (ЮЯ II, 14); 2. інд.-авт. Урбаністичне утворення, що має негативний вплив на свідомість людини: «*Він довів, що готелі спричиняють травми в мозкових центрах людини, і через ці травми зростають такі контингенти злочинців, як батьковбивці, руйнники родинних основ, песимісти й істерики*» (ЮЯ II, 14); «*Тепер мені видно нікчемність мешканців міста. ...Вони тільки бруднили берег. Друге діло – вантажники, моряки й рибалки*» (ЮЯ II, 14) // інд.-авт. Чуже, вороже місто: «*Місто затискало в лапах Остюкову степову душу, обламувало його крила і обмежувало розмах очей.*

Вітри над Парижем дмухали чужі й нерівні, сонце сходило за хмарами і лягало в дим вечорів» (ЮЯ II, 266); «...блиснути клинками серед веселих, темпераментних натовпів і свиснути – крикнути степовим покриком, щоб зникло **заворожене місто** і повстала чудесна, мудра ковила.» (ЮЯ II, 266); «**Велетенське місто** ковтнуло його бригади» (ЮЯ II, 285); 3. інд.-авт. Одеса: «На **Місто** з моря дмухав вітер. Ляскали десь залізні дахи. Шуміли дерева. На море насунув туман. Свист вітру й морського гулу часом перетинала сирена. Вона кричала методично, важким ревом пробиваючи пелену туману» (ЮЯ II, 47); // інд.-авт. Романтичний осередок юності: «...він стоїть так, як ви стояли колись у **Місті**, у нього буйне волосся й рівні плечі.» (ЮЯ II, 34); 4. сулм. Культурно-адміністративне утворення, що має давні традиції: «Гляньте на волю таку, коли вона починає титанічний біг. Падають і підіймаються з небуття **міста** й країни» (ЮЯ II, 244).

Лінгвостилістичний аналіз специфіки функціонування символу **місто** у мовотворчості Ю. Яновського дозволяє означити смислові домінанти, які увиразнюють авторські інтенції, вербалізовані в тексті. Так, у мовотворчості Ю. Яновського досить показовим є функціонування символу **Київ**, що входить до урбаністичної лінгвотематичної групи, об'єднаної мовосимволом **місто**. У текстах Ю. Яновського «звучить гімн» місту Києву, тобто письменник справді залюблений у столицю: частотним у мовотворчості є функціонування не лише лексеми **Київ**, а й назв на позначення реалій (топонімів, гідронімів, назв вулиць, парків, скверів), що, власне, й «творять» це місто: «Мінливо так горітиме важка блакить. // Бавовною застелеться тоді **Дніпро**. // Порохом знову їде день у **Київ**...» (ЮЯ, V, 47); «З тобою стрічі вічно ждатиму / **В Шевченковому парку** знов, / І, як дітей, я колахатиму: / Чекання, мрію і любов!» (ЮЯ, V, 52). І зовсім не випадково в означеному контексті символ **Київ** супроводжується у мовотворчості Ю. Яновського епітетом **великий**: «Я співаю гімна тобі, **моє велике місто!**» (ЮЯ I, 42); «Сонце співало на небі, як канарейка, вітер дмухав, як вентилятор, і земля тримала на собі Київ – **велике місто**» (ЮЯ I, 43), адже це «... місто – найкраще за всі міста» (ЮЯ I, 39).

Для порівняння: в описі міст, які стали центрами воєнних дій, у мовотворчості Ю. Яновського представлено епітетні характеристики **велетенське, заморожене**: «**Велетенське місто** ковтнуло його бригади» (ЮЯ II, 285); «...блиснути клинками серед веселих, темпераментних натовпів і свиснути – крикнути степовим покриком, щоб зникло **заворожене місто** і повстала чудесна, мудра

ковила. Земля далекої Батьківщини лежала перед ним, як теплий життєвий хліб, як ляскіт копит по м'якій степовій дорозі, як запах кінського сідла, і як цвіт черешні» (ЮЯ II, 266), що, відповідно до контексту, мають відтінок негативної оцінності.

Аналізуючи семантико-стилістичне наповнення варто зазначити про те, що символ **Київ** характеризує світоглядну парадигму мовної особистості автора. Так, герої автора не мислять свого життя поза **Київом**: «Ви здивуєтесь: ніколи Ма не може виїхати з Києва! Ви не повірите, що вона пролітає **Київ** на поліні» (ЮЯ I, 38); «Я бачив інші будинки в інших містах. Я чув інші протяги на інших, не твоїх вулицях. Я дивився в інші очі інших ліхтарів, не твоїх ліхтарів; але такого, як ти, – немає» (ЮЯ I, 42).

Не менш важливою для аналізу художнього світу Ю. Яновського є тема війни, що пояснює появу мовосимволів, пов'язаних, зокрема, з подіями 40-х рр. XX ст. Особливо показовим у цьому контексті є протиставлення символів **Київ – Берлін**: «Я нізащо кулі не вклонюсь! // До **Берліна** недалеко йти! // Я живий у **Київ** повернусь, – // Сні мені досяються золоті!» (ЮЯ, V, 53). Ю. Яновський апелює до відомого в українській літературній традиції образу **золотого сну** (подібна кореляція зі «Словом о полку Ігоревім» на рівні функціонування мовосимволів була простежена і в романі «Вершники», де події розгортаються навколо членів родини **Половців**), що є показовим в аналізі семантико-стилістичного наповнення символу **Київ**: «Тихий ранок вихідного дня, // **Милий Київ, теплі вулиці...** // Я тебе у сні за стан обняв, / Ми йдемо разом – рука в руці.//» (ЮЯ, V, 52); «Я прокинувся – де ті вулиці? // Де ти, Київ? Де вона – любов? // Автомат лежить в моїй руці, // Німці йдуть у контратаку знов!» (ЮЯ, V, 52-53).

Таким чином, домінанта-символ **Київ** формує цілісне семантичне поле в ідіостилі Ю. Яновського, лінгвістична інтерпретація якого вкотре дозволяє простежити еволюцію семантико-стилістичного наповнення символу **Київ**, зумовлену зміною світоглядних парадигм автора, впливом суспільно-історичних подій тощо. Так, частково репрезентований аналіз у пропонованому дослідженні функціонування символу **Київ** унаочнює позицію про свідому авторську настанову в доборі механізмів маркування мовних символів. А це, у свою чергу, сприяє пізнанню мовносимвольного простору та ієрархічної моделі вербалізації художнього світу письменника.

Відповідно, аналізуючи функціонування домінантних мовних символів в ідіостилі Ю. Яновського, зважаючи на їх важливість у

питанні реконструкції та інтерпретації естетичної свідомості майстра слова, власне формування мовної особистості як насамперед лінгвостилістичної категорії, можемо з впевненістю стверджувати, що лінгвістичні дослідження мають ґрунтуватися на мовній пояснювальній здатності, яка уможливило виникнення продуктивних інтерпретативних методик для вивчення функціонального навантаження мовних символів, коли йдеться про лінгвістичний аналіз ідіостилу письменника.

1. *Веретейченко І. А.* Урбаністичні мотиви в творах українських письменників у контексті європейської філософської традиції / І. А. Веретейченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 20 (207), Ч. IV, 2010. – С. 109–115. 2. *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко – К.: Либідь, 1997. – 360 с. 3. *Шевельов Ю.* Шостий у гроні. В. Домонтович в історії української прози / Ю. Шевельов // Домонтович В. Проза. Три томи. – К.: Сучасність, 1988 – Т. 3. – С. 3–25.

Список використаних джерел:

ЮЯ, I – Яновський Ю.І. Твори: В 5-ти т. / Ю.І. Яновський ; [редкол. І.О. Дзеверін (голова) та ін.]. – Т. 1. Оповідання. / Упоряд. М. Острик; Передм. О. Гончара. – К.: Дніпро, 1982. – 533 с. ЮЯ, II – Яновський Ю.І. Твори: В 5-ти т. / Ю.І. Яновський; [редкол. І.О. Дзеверін (голова) та ін.]. – Т. 2. Романи. / Упоряд. К.П. Волинський, М. Острик; Післям. М. Пархоменка. – К.: Дніпро, 1983. – 424 с. ЮЯ, III – Яновський Ю.І. Твори: В 5-ти т. / Ю.І. Яновський ; [редкол. І.О. Дзеверін (голова) та ін.]. – Т. 3. Роман "Мир". П'єси. / Упоряд. К.П. Волинський, М. Острик. – К.: Дніпро, 1983. – 582 с. ЮЯ, IV – Яновський Ю.І. Твори: В 5-ти т. / Ю.І. Яновський ; [редкол. І.О. Дзеверін (голова) та ін.]. – Т. 4. Сценарії. / Упоряд. К.П. Волинський. – К.: Дніпро, 1983. – 358 с. ЮЯ, V – Яновський Ю.І. Твори: В 5-ти т. / Ю.І. Яновський; [редкол. І.О. Дзеверін (голова) та ін.]. – Т. 5. Вірші. Публіцистика. Роздуми про літературу. Листи. / Упоряд., приміт. К.П. Волинський. – К.: Дніпро, 1983. – 382 с.

Журавльова О.М., ст. викл.,
Національний авіаційний університет

СМИСЛОВИЙ ПРОСТІР ТЕКСТУ СУЧАСНОЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

У статті розглядається смисловий простір тексту сучасної християнської протестантської літератури як синергетичний процес,

що має безпосередній вплив на ступінь гармонійності відтворення інтегрального смислу тексту під час перекладу.

Ключові слова: диференціальні смисли, інтегральний смисл, смисловий простір, переклад, текст, гармонія.

В статье рассматривается смысловое пространство текста современной христианской протестантской литературы как синергетический процесс, который имеет непосредственное влияние на степень гармоничного воссоздания интегрального смысла текста в процессе перевода.

Ключевые слова: дифференциальные смыслы, интегральный смысл, смысловое пространство, перевод, текст, гармония.

The article highlights the the sense space of modern Christian protestant literature text as a synergetic process which directly influences the level of harmonious rendering of the text's integral sense in the process of translation.

Keywords: differentiated senses, integral sense, sense space, translation, text, harmony.

Сучасна наука, вітчизняна зокрема, багато уваги приділяє вивченню перекладу у зв'язку з його категоріальною невизначеністю, термінологічною неоднозначністю, відсутністю диференційованості у розумінні змісту й смислу текстів мовою оригіналу та мовою перекладу, а також через невирішеність питання про осягнення та передачу смислу іншомовного тексту під час перекладу. Багато процесів, які є прихованими в процесі дослідження міжкультурного транспонування смислу в системі конкретної мови, стають явними під час вивчення не тільки міжмовного, але й внутрішньомовного транспонування смислу, що постає тим ключовим поняттям, навколо якого сконцентровано всі зусилля перекладача, на яке спрямовано всі текстові перетворення за умови збереження інваріанта.

Проблема смислу широко досліджувалася в різних аспектах: як суттєва ознака тексту (Р. Барт, Л. Виготський, Ю. Лотман та ін.), як багаторівнева ієрархічна структура (Г. Богін, І. Гальперін, В. Кухаренко, Г. Москальчук та ін.), як об'єкт перекладацької інтерпретації (Л. Бархударов, Л. Коломієць, В. Демецька та ін.). Однак, незважаючи на велику кількість фундаментальних досліджень, переклад як простір взаємодії мов та культур з позицій транспонування смислу не розглядався до 2004 року, коли вперше було представлено цілісну концепцію континууму перекладацького простору як системи взаємодії мов та культур у процесі транспонування смислу, яка розвивається за законами гармонії [Кушніна 2004]. Концепцію перекладацького простору визначено й

розроблено як концепцію простору взаємодії полів автора, перекладача, реципієнта й тексту (змістове поле, фатичне поле, енергетичне поле), де смисл виступає базовою категорією перекладацького простору, а транспонування смислу – динамічним синергетичним процесом, що моделює нелінійні процеси, які проходять у перекладацькому просторі.

Л. Кушніна характеризує перекладацький простір як сукупність гетерогенних (різнорідних) полів, імпліцитних текстових вимірів, диференціальних смислів, де кожному полю перекладацького простору відповідає свій диференціальний смисл, а їхньою взаємодією створюється інтегральний смисл цілого тексту, який характеризується власним невербалізованим способом вияву у вигляді образу тексту як втілення смислу, а сам текст розглядається як форма існування та буття смислу [Кушніна 2004, 9]. Дослідниця також зауважує, що взаємодія всіх складових перекладацького простору спрямована на гармонізацію смислів і породження гармонійного тексту перекладу. Гармонійним текстом перекладу вважається такий текст, який виражає той самий смисл, що й текст оригіналу, функціонуючи іншою мовою в іншій культурі.

Перекладацький простір відображає співіснування та комплексну взаємодію таких його компонентів:

- змісту тексту, що відбиває фактуальний смисл, який формується в експліцитно вираженому тексті;
- енергетичного поля, що відбиває іррадіюючий смисл, який виникає в затексті;
- фатичного поля, що відбиває асоціативно-семіологічний смисл, який формується в інтертексті;
- поля автора, що відбиває модальний смисл, який утворюється в передтексті;
- поля перекладача, що відбиває індивідуально-образний смисл, який утворюється в підтексті;
- поля реципієнта, що відбиває рефлексивний смисл, який формується контекстом [Кушніна 2004, 15].

Формування перекладацького простору – відкритої, динамічної системи, що розвивається, здійснюється таким чином, що кожний суб'єкт перекладацької комунікації – автор, перекладач, реципієнт – проєціює в означеній системі свій компонент смислу. Але процес генерації смислу відбувається в одному з них – у полі перекладача у вигляді образу тексту, який є одиницею аналізу перекладацького простору, умовною одиницею перекладу

У рамках цієї статті аналізується категорія смислового простору. Загалом, простір є базовою категорією буття, адже разом з категорією часу простір належить до понять, що складають основу світобудови. Просторово-часовий континуум є найважливішим атрибутом матерії, який сприяє опису її динамічних взаємодій. Простір є невід'ємною властивістю предметів та явищ, до яких належать мова, мислення, мовлення, текст. Міжмовні взаємодії також базуються на фундаментальних закономірностях людського буття, що розгортається в часі та просторі. Саме осмислення категорії простору надало підстави Л. Кушніній визначити перекладацький простір як фундаментальну категорію міжмовного динамічного процесу [Кушніна 2004, 115].

Категорію текстового простору доволі широко представлено в лінгвосеміотичних дослідженнях (М. Бахтін, Ю. Лотман, С. Борисова та ін.), але, як було зазначено вище, категорія перекладацького простору не була предметом дослідження до 2004 року. Текстовий простір визнано невід'ємною властивістю тексту. З одного боку, «в його змісті відображається певний фрагмент дійсності, що є вписаним в загальну просторову картину світу», з іншого боку, «сам текст розгортається у вербальний простір» [СЕСРМ 2003, 539–540]. Структура текстового простору певною мірою моделює об'єктивно існуючий простір, але не зводиться до нього. У тексті реальний простір переломлюється через його суб'єктивне сприйняття, тобто разом із реальним простором існує перцептуальний простір. Різні функціональні стилі по-різному організовані в межах текстового простору. Домінування від мінімального до максимального вияву реального чи перцептуального простору має місце в художніх чи наукових текстах. Так відбувається диференціація текстового простору і локальна координація тексту [Бахтін 1975, Лотман 1970, Матвєєва 1990].

У зв'язку з тим, що перекладацький простір детерміновано як цілісне системне утворення, що динамічно розвивається та саморозвивається під впливом багатьох чинників, головним з яких є образ тексту, Л. Кушніна у своєму дослідженні представляє характеристику простору, запропоновану С. Борисовою, яка акцентує увагу на процесах сприйняття й усвідомлення простору та тексту, відмічаючи їхню схожість та можливість їхньої інтерпретації в термінах гештальтпсихології: «подібно до того, як ми читаємо текст, поступово розшифровуючи смисл вербальних знаків, ми

вивчаємо/оглядаємо простір, «читаємо» його, намагаючись пізнати смисл оточуючого нас світу, конституйованого різними речами-знаками. В процесі візуального сприйняття простору реального світу, так само, як і простору тексту, в поле зору людини по чергово входять окремі його ділянки, причому першочергово ті, що виокремлюються на загальному фоні. ... Така вибірковість дозволяє описувати процес сприйняття простору, і реального світу, і тексту в термінах «фігура» та «фон» (figure and underground), запозичених у гештальтпсихологів» [Борисова 2004, 199].

Таким чином, можна констатувати той факт, що наразі на перший план виступає проблема взаємодії простору реального світу та всіх інших видів простору, пов'язаних із діяльністю людини. Тріада «простір – людина – текст» є сукупністю складних перетворень з однієї кодової системи в іншу, на чому ґрунтуються мовна картина світу та ментальний простір людини.

Категорія простору також передбачає наявність певних структурних відносин між елементами, що існують всередині певної системи. Перекладацький простір було представлено як відкриту, динамічну систему, що саморозвивається, у якій транспонуються одиничні смисли (названі диференціальними), а також інтегральний смисл цілого тексту, який можна було б назвати надсміслом, оскільки він не дорівнює сумі диференціальних смислів, а є результатом їхньої взаємодії.

У колі проблематики досліджуваної концепції ми розглядаємо смисловий простір як взаємодію диференціальних смислів, синергія яких породжує інтегральний смисл тексту. Експліцитно виражений фактуальний смисл, що відображається змістом, є першою сходинкою у сприйнятті та інтерпретації тексту перекладачем. Особливості релігійного дискурсу не сприяють вільному відходженню від заданої змістом тексту тема-рематичної прогресії. Саме тому важко припуститися похибки щодо транспонування фактуального смислу. Зазвичай, поверхнева текстова тканина тексту сучасної протестантської літератури не передбачає наявності складних релігійних термінів або громіздких синтаксичних структур, а цитатія Біблійних положень не викликає труднощів перекладу за наявності Біблії. Таким чином, під час аналізу змісту, перекладач в цілому не відчуває значних труднощів із його сприйняттям та розумінням. Модальний смисл текстів сучасної протестантської

літератури є завжди передбачуваним – проповідь Євангелія. Причому, як безпосереднього Євангелія спасіння душі, так і Євангелія щоденного спілкування з Богом, пізнання Його особистості, Його волі для повсякденного життя. Біблія подається тут як життєвий закон, а віруюча людина – як тлумач цього закону разом зі Святим Духом Божим. Метою цього виду літератури є пробудження людини для спасіння та відкриття найпотаємніших дверей серця для зілєння та наповнення любов'ю Ісуса Христа. Тому індивідуально-образний смисл, що формується в полі перекладача, безпомилково вгадує авторський задум і транспонує його в тексті перекладу. Реципієнт, сприймаючи отриману інформацію, обмірковує її, що формує рефлексивний смисл в полі реципієнта. Спочатку він шукає відповідь на питання «Чому?» Чому я взяв саме цю книгу? Чому я вважаю, що вона мені допоможе? Тексти сучасної протестантської літератури надають можливість реципієнту одразу визначитися із метою прочитування – «Якщо у подружжі криза», «П'ять мов любові до дітей», «Сила молитви» тощо – всі ці назви дозволяють одразу побачити, на чому саме зосереджено увагу автора й зробити потрібний вибір. Оскільки специфіка такого роду літератури не передбачає вільних інтерпретацій з боку перекладача, то задум автора, його думки повністю відбиваються у свідомості реципієнта, створюючи необхідні умови для рефлексії. Текст як фізичний (матеріальний) об'єкт має безпосередній вплив на формування, динамічний розвиток та транспонування всіх диференціальних смислів у межах перекладацького простору. Для опису компонента іррадіюючого смислу потрібно згадати, що в тексті виокремлюються: 1) маса словесного й граматичного матеріалу, що безсумнівно впливає на реципієнта; 2) розмір тексту та його складників, що дозволяють ставити проблему співвідношення частин в цілому, їхньої узгодженої (кооперативної) дії в рамках цілісного об'єкту; 3) протяжність тексту, пов'язана зі спрямованістю руху матерії мови. Спрямованість руху самої матерії мови в тексті детермінована незворотністю фізичного часу [Москальчук 2003, 16]. У тексті, що відображає в мовних знаках людське бачення світу, розвиваються специфічні риси, здатні тією чи іншою мірою компенсувати непорушний фізичний закон, тобто ніби уповільнювати або прискорювати хід суб'єктивного часу. Одним із подібних засобів є мотивований повтор елементів форми та змісту. Саме розмір

складників тексту (ритм структури), елементи повтору та емоційне наповнювання лексичних одиниць є елементами, що відображають енергожиття прозового твору, яким, зокрема, є текст сучасної протестантської літератури. Похибки в транспонуванні іррадіюючого смислу в процесі перекладу цього типу текстів трапляються лише на рівні передачі емоційного наповнювання слів – іноді перекладачі схильні обирати більш нейтрально забарвлені відповідники. Однак, в цілому це не призводить до дисгармонії у взаємодії диференціальних смислів та відтворенні інтегрального смислу тексту. Асоціативно-семіологічний смисл відображається в текстах сучасної протестантської літератури через цитування Біблії, наукових та художніх джерел. Можна сказати, що цей компонент є найбільш чутливим до лакун в енциклопедії перекладача [Усманова 2000, 118; Еко 1984, 47]. Підсумовуючи, варто зазначити, що віра, розуміння як основа знання, наявність релігійної ерудованості та мовна освіченість, безумовно, сприятимуть гармонійній взаємодії диференціальних смислів у перекладацькому просторі тексту сучасної християнської протестантської літератури з подальшим транспонування інтегрального смислу такого типу тексту в іншу мову та культуру.

1. *Бахтин М. М.* Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / Михаил Михайлович Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – 400 с. 2. *Борисова С. А.* Пространство как текстообразующая категория / С. А. Борисова // Вестник Московского ун-та. Сер. 19. Лингвистика и международная коммуникация. – 2004. – № 1. – С. 196–204. 3. *Кушнина Л. В.* Взаимодействие языков и культур в переводческом пространстве: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Кушнина Людмила Вениаминовна. – Пермь, 2004. – 440 с. 4. *Лотман Ю. М.* Структура художественного текста / Юрий Михайлович Лотман. – М.: Искусство, 1970. – 384 с. 5. *Матвеева Т. В.* Функциональные стили в аспекте текстовых категорий / Татьяна Вячеславовна Матвеева. – Свердловск: Изд-во Урал. ГУ, 1990. – 172 с. 6. *Москальчук Г. Г.* Структура текста как синергетический процесс / Галина Григорьевна Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 296 с. 7. СЕСРМ 2003 – СЭСРЯ – Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Под. ред. М.Н. Кожинной – М.: Флинта: Наука, 2003. – 696 с. 8. *Усманова А. Р.* Умберто Эко: парадоксы интерпретации / Альмира Рифовна Усманова. – Минск: Изд-во Европейского Гуманитарного ун-та «Пропилеи», 2000. – 200 с. 9. *Eco U.* Semiotics and the Philosophy of Language / Umberto Eco. – Bloomington and Indianapolis: Indian University Press, 1984. – 242 p.

ПРОСОДИЧНИЙ ПОРТРЕТ ОПОВІДАЧА В АНГЛОМОВНІЙ АУДІОКАЗЦІ

Статтю присвячено розгляду просодичних характеристик мовлення оповідача в англомовній аудіоказці. Проведено аудитивний й електроакустичний аналіз мелодичного компоненту, параметрів ЧОТ й інтенсивності, темпоральних та тембральних характеристик.

Ключові слова: аудіоказка, оповідач, просодичні особливості.

Статья посвящена рассмотрению просодических характеристик речи рассказчика в англоязычной аудиосказке. Проведен аудитивный и электроакустический анализ мелодического компонента, параметров ЧОТ и интенсивности, темпоральных и тембральных характеристик.

Ключевые слова: аудиосказка, рассказчик, просодические особенности.

The article deals with prosodic characteristics of the narrator's speech in the English audio fairy tale. Auditive and electroacoustic analysis of the melodic component, F0 and intensity parameters, temporal and voice quality characteristics has been conducted.

Key words: audio fairy tale, narrator, prosodic peculiarities.

У сучасному світі англійська мова набула масового поширення та перетворилась на засіб міжкультурного спілкування. Як наслідок, вивчення англійської мови як іноземної набуває все більшої популярності у суспільстві. Викладання англійської мови для осіб різного віку (від дошкільнят до людей похилого віку) вимагає різноманітних методів навчання та гнучкого підходу до відбору навчального матеріалу. Окрім цього, необхідно брати до уваги цілі, які ставить перед собою кожен, хто бажає опанувати англійську мову (наприклад, англійська за професійним спрямуванням, розмовна англійська для подорожей, спілкування тощо).

Сьогодні навчальні аудіоказки та аудіооповідання для дітей англійською мовою із серії «Дивись і слухай», «Читай сам» набувають усе більшої актуальності та популярності як серед педагогів, так і серед батьків та їхніх дітей завдяки своїй ефективності та привабливості. Формування інтонаційних навичок у дошкільному віці, їх сприйняття та відтворення, відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетенції дітей, сприяє підвищенню ефективності мовленнєвого спілкування.

Навчальні аудіоказки та аудіооповідання призначені для полегшення опанування мовним матеріалом та можуть бути використані на етапі мотивації навчальної діяльності (щоб викликати пізнавальний інтерес учнів, позитивні емоції), на етапі введення нового матеріалу (зادля кращого уявлення про сутність того чи іншого мовного явища), а також на етапі закріплення та осмислення нового матеріалу (для перевірки знань учнів, відпрацювання навичок читання тощо). Використання аудіовізуальних засобів, різноманітних лексичних вправ урізноманітнює процес навчання, значно покращує та прискорює засвоєння нової лексики маленькими слухачами.

Просодичні особливості текстів казок оповідань неодноразово ставали предметом наукових пошуків лінгвістів [Демченко 1985; Присяжнюк 2004; Саєнко 1987; Сахарова 1981; Doukhan 2011; Ho-Joon Lee 2012], проте аналіз декламування навчальної казки ще не отримав достатнього висвітлення в сучасних фонетичних розвідках.

Навчальна казка – особливий вид дискурсу. Це орієнтована на маленького слухача форма оповіді, що характеризується специфічним просодичним оформленням. Задля привернення уваги юних слухачів та кращого сприйняття, диктори, що озвучують такі казки, послуговуються широким репертуаром просодичних засобів для створення відповідних образів.

Матеріалом нашого дослідження стали аудіозаписи оповідань *Ellie the Elephant* та *The Rescue* колективу авторів (проф. Фрідріке Кліппель, Інґрід Пріді, Моніка Вандерс), народної англійської казки *Jack and the Beanstalk* та казки братів Грімм *Hansel and Gretel*, спеціально розроблені або адаптовані для маленьких слухачів. Відібрані аудіозразки являють собою розповідні фрази (137 одиниць) та належать до монологічного мовлення загальною тривалістю звучання 30 хв. Досліджуваний матеріал озвучений чотирма дикторами та відповідає чинним вимовним нормам сучасного англійського мовлення. Цільовою аудиторією аналізованих казок є діти дошкільного та молодшого шкільного віку.

Дослідження передбачало здійснення аудитивного та електроакустичного аналізів з подальшою лінгвістичною інтерпретацією отриманих результатів. Для аналізу акустичних параметрів мовлення було застосовано комп'ютерні програми обробки звукового сигналу *Speech Analyzer 1.5.*, *WaveSurfer 1.0.4.* та *Cool Edit Pro 1.2.a.* Досліджувані параметри включають частотність використання дикторами мелодичних шкал та ядерних тонів, тональний та динамічний діапазон, темпорально-паузальні характеристики, а також тембральне забарвлення.

Інструментальний аналіз відібраних зразків мовлення передбачав вимірювання параметрів у півтонах (діапазон ЧОТ), у герцах (діапазон інтенсивності), у мілісекундах (середньоскладова тривалість та тривалість пауз) із подальшим переведенням отриманих результатів у відсотково виражену величину. Переведення абсолютних значень досліджуваних параметрів у відносні допомагає усунути індивідуальні особливості мовців та отримати більш показові результати.

Як виявив аналіз, фрази у навчальній казці відрізняються лаконічною структурою та часто розбиті на короткі синтагми з усіченими шкалами, що поєднуються між собою за допомогою пауз різної тривалості. У межах досліджуваного матеріалу частотність інтоногруп з усіченою шкалою становить 52%. Сегментація фраз на короткі інтоногрупи вказує на їхню підвищену експресивність. Відсутність повноцінної шкали в інтоногрупах зазвичай компенсується яскравою реалізацією ядерного тону, що здебільшого має ускладнену конфігурацію. Також відбувається інтенсифікація семантично значущих слів у фразі шляхом їх подовження. Такі прийоми використовуються дикторами для кращого сприйняття інформації (рис.1).

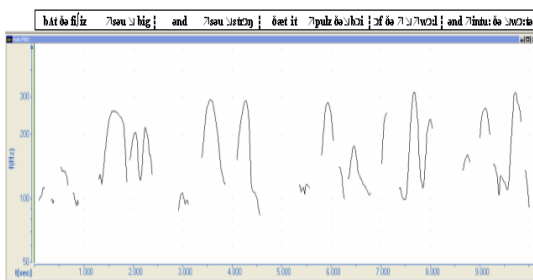

Рис. 1: Інтонограма фрази, у якій реалізуються складені висхідно-низхідні та складений висхідно-низхідно-висхідний тони.

But the fish is so big | and so strong | that it pulls the boy |
 886 999 603 497 222 725 786 727 1498 137
off the wall | and into the water. (Ellie the Elephant)
 1074 555 1491

Домінуючою серед мелодичних шкал в аналізованих навчальних казках та оповіданнях є хвилеподібна шкала (84%), яка

характеризується чи не найбільшою емоційністю серед мелодичних шкал. Результати проведеного нами аналізу співпадають з попередніми розвідками [Doukhan 2011; Kawaguchi 2006], що вказують на превалювання хвилеподібного тонального контуру в дитячих казках та оповіданнях. Динамізм мелодичної кривої впливає на широту діапазону ЧОТ. Таким чином, значні тональні перепади спрямовані на привернення уваги слухачів.

Другою за частотністю є ковзно-низхідна шкала (7%), якою послуговуються диктори для наголошення вагомості висловлюваної інформації. Частота поступово-низхідних шкал становить 4%. Поступово-висхідна шкала (2%) виділяє основну думку мовця у блоці висловлень, привертає увагу слухача до важливої, з погляду висловлюваної інформації деталі [Калита 2007, 77]. Невисокою рекурентністю характеризуються й скандентно-низхідні (2%) та рівні (2%) мелодичні шкали.

Озвучуючи навчальні казки, оповідачі надають перевагу складним та складеним ядерним тонам у порівнянні з простими (54% VS 46%), найчастотнішими серед яких є висхідно-низхідний (22%) та висхідний+низхідний (13%) тони. Такі ядерні тони характеризують мовлення виразне, експресивне. Частотність використання складних тональних конфігурацій із висхідним рухом також вказує на високий емоційний потенціал аналізованих фраз та становить 8% для висхідно-низхідно-висхідного, 7% для низхідного+висхідного та 4% для низхідно-висхідного тонів. Такі висхідні тони здебільшого притаманні нетермінальним інтоногрупам. Найвищою рекурентністю серед простих ядерних тонів характеризуються низький низхідний тон (25%). Рідше у навчальній казці використовуються високий низхідний (13%), низький висхідний (3%) та рівний (5%) тони.

Діапазон ЧОТ в аналізованих казках та оповіданнях є здебільшого розширеним (41%) та середнім (37%). Варіювання тонального діапазону в бік розширення або звуження вказує на динаміку розгортання подій у казці. Зростання емоційного напруження, вираження позитивних емоцій пов'язане з розширенням діапазону ЧОТ (рис. 2), тоді як його звуження та перехід на низький тональний рівень зазвичай маркує фрази, що містять негативну оцінку (рис.3).

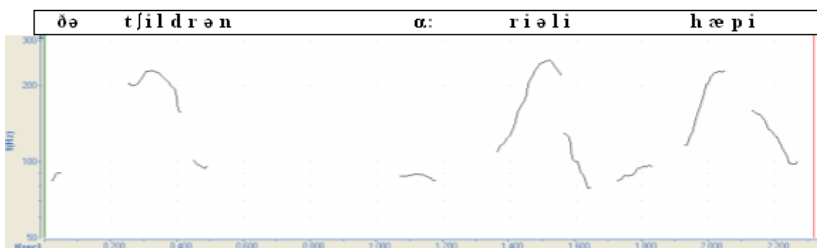

Рис. 2: Інтонограма фрази "The children are really happy" (діапазон ЧОТ – 20,2). (Ellie the Elephant)

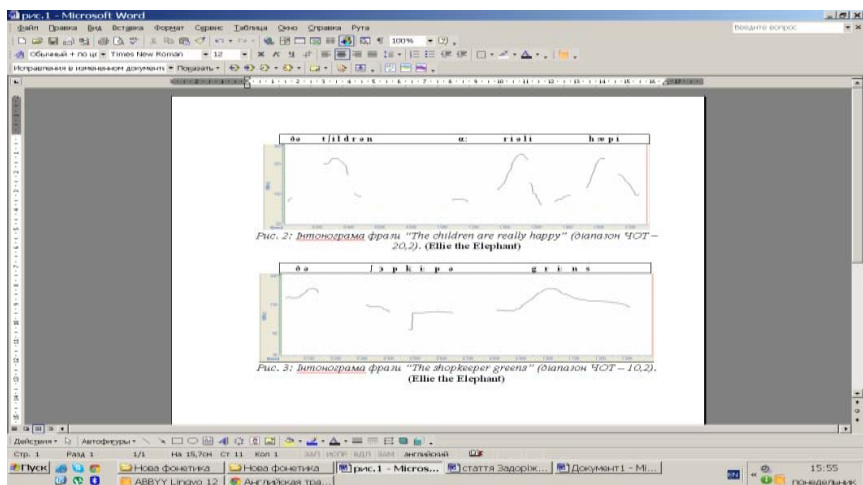

Рис. 3: Інтонограма фрази "The shopkeeper greens" (діапазон ЧОТ – 10,2). (Ellie the Elephant)

Широкий тональний діапазон (7%) реєструвався в екстраемоційних висловленнях, що містять позитивну оцінку, тоді як озвучення негативної інформації характеризувалось звуженням (9%) та вузьким діапазоном ЧОТ (6%).

Інтенсивність є однією із найважливіших одиниць плану вираження у навчальній казці та оповіданні. Зміна інтенсивності є необхідною умовою для ефективного сприйняття мовлення, оскільки інтенсивність психічних процесів слухача, як правило, є пропорційною інтенсивності тих процесів, що виражаються в мовленні [Цеплігіс 1971, 64]. Діапазон інтенсивності у

досліджуваних казках є здебільшого середнім (45%) та розширеним (34%), що вказує на високу емоційну насиченість аналізованого матеріалу. Різкі перепади інтенсивності у навчальних казках актуалізують зростання смислової значущості окремих відрізків мовлення та беруть участь у вираженні образотворчих значень.

Значно меншу частотність має широкий діапазон інтенсивності (8%), притаманний фразам, що актуалізуються на високому рівні інтенсивності і завершуються притишеним голосом, наближаючись до шепоту в термінальній частині. Звужений (11%) та вузький (2%) динамічний діапазон зустрічається у фразах, що реалізуються придишним або притишеним голосом для створення ефекту таємничості.

Як показали результати експериментального дослідження, темп мовлення оповідача у навчальній казці є спокійним, розміреним, виваженим. Більшість реалізацій характеризується помірним темпом (56%), що вказує на підвищену експресивність мовлення. Другим за частотністю є сповільнений темп (30%). Він сприяє виділенню семантично важливих лексичних одиниць, що досягається завдяки емпатичному подовженню приголосних чи голосних та внутрішньосинтагмених пауз [Калита 2007, 91]. Частотність реалізації повільного та прискореного темпів у межах досліджуваного матеріалу становить 7% для кожного. Вони притаманні екстраемоційним фразам.

Важливу роль у навчальній казці відіграють паузи, які характеризуються високою рекурентністю. Вміле паузальне аранжування казки сприяє гармонійному членуванню інформації. У фокусі нашої уваги перебували міжсинтагменні паузи. Найчастотнішими у навчальних казках є паузи, тривалість яких є мінімальною (40%) та короткою (32%). Рідше зустрічаються паузи середньої тривалості (15%), тоді як рекурентність пауз збільшеної та максимальної тривалості є найменшою (8% VS 5%).

Релевантною ознакою навчальної казки є використання в ній логічних та емпатичних пауз, які несуть певне семантичне й експресивне навантаження. Вони виконують комунікативну функцію та часто використовуються перед ключовими словами як риторичний засіб, що керує концентрацією уваги реципієнтів. Логічні паузи допомагають привернути увагу слухачів до найбільш важливого слова або слів у фразі (*приклад 1*), тоді як емпатичні – надають фразі того чи іншого емоційного забарвлення (*приклад 2*). При емпазі тривалість пауз може значно відрізнятись. Окрім емоційно-

експресивної функції, емпатична пауза виконує функцію виділення, оскільки паузальне підкреслення найбільш значущого слова чи слів у фразі створює підґрунтя для швидкого та ефективного засвоєння нової лексики та конструкцій.

Приклад 1: *Jack /and his mother / were / very / poor.* (Jack and the Beanstock)

337 421 160 201

Приклад 2: *There she lived / happily / ever after.* (Ellie the Elephant)

689 678

Важливу роль у навчальній казці відіграє тип тембрального забарвлення, який є функціонально обумовленим та перетворюється на один із провідних елементів, що формує прагматичний аспект мовлення. У системі просодичних елементів мовлення тембр може виступати в ролі тих денотатів, які у певному контексті не вимагають обов'язкового вербального позначення [Сомова 2002, 55].

У ході нашого дослідження ми послуговувались класифікацією М.В. Давидова, який диференціював чотири тембри, що використовуються у художньому читанні: патетичний, ліричний, елегійний та драматичний [Давидов 1985]. Результати експериментального аналізу звукового оформлення навчальної казки дозволяють стверджувати, що диктори здебільшого послуговуються патетичним тембром (85%), що характеризується підвищеною гучністю та різкими тональними перепадами з переважним використанням висхідно-низхідного руху тону на наголошених складах. Такий тембр вирізняє мовлення, якому притаманне яскраве емоційно-експресивне забарвлення. Значно рідше у навчальній казці спостерігається драматичний тембр (15%), що характеризується переважним використанням рівних тонів, підвищеною напруженістю при артикуляції, повільним темпом.

Таким чином, до просодичних диференторів мовлення оповідача в англomовній навчальній казці можна віднести високу рекурентність усічених шкал, домінування хвилеподібних шкал, високий відсоток складних тональних конфігурацій, переважне використання розширеного та середнього діапазону ЧОТ й інтенсивності, помірний темп мовлення, частотне паузальне членування за допомогою логічних та емпатичних пауз, патетичний тембр. Така комбінаторика просодичних компонентів мовлення пов'язана з певними комунікативно-прагматичними настановами й свідчить про наявність у навчальній казці емоційно-експресивних відтінків, що позитивно впливають на сприйняття та засвоєння реципієнтом отримуваної інформації.

1. *Давыдов М. В.* Звуковые парадоксы английского языка и их функциональная специфика: Дис. ...докт. филол. наук. – М., 1985. – 301 с. 2. *Калита А. А.* Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: Монографія.-Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 320 с. 3. *Наваренко І. А.* Взаємодія просодичних засобів у забезпеченні цілісності тексту іспанської казки та їх вплив на її сприйняття / Н.Ф. Наваренко // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К., 2009. – С.178–189. 4. *Немченко Н. Ф.* Ритм как форма организации текста (на материале англоязычной сказки): автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.Ф. Немченко.- Москва, 1985. – 21 с. 5. *Присяжнюк О. Я.* Просодичні особливості територіальних типів британської вимови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі шести територіальних типів британської вимови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: 10.02.04 «Германські мови» / О.Я. Присяжнюк. – Одеса, 2004. – 20 с. 6. *Саенко Т. И.* Интонация как средство реализации коммуникативно-прагматической динамики текста английской волшебной сказки: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Т.И. Саенко. – Киев, 1987. – 20 с. 7. *Сахарова З. А.* Просодические характеристики чтения английской сказки (в сопоставлении с русским): автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 1981. – 16 с. 8. *Сомова Е. Г.* "Я увидел это по радио" (Звуковая метафора в радиоречи) / Елена Георгиевна Сомова.- Краснодар: КубГУ; КСЭИ, 2002. – 180 с. 9. *Цеплитис Л. К.* Теория публичной речи / Л.К. Цеплитис, Н.Л. Катлапе. – Рига: Зинатне, 1971. – 119 с. 10. [Doukhan D.](#), [Rilliard A.](#), [Rosset S.](#), [Adda-Decker M.](#), [d'Alessandro Ch.](#) Prosodic Analysis of a Corpus of Tales. [INTERSPEECH 2011. – P.3129–3132](#). 11. *Ho-Joon Lee* Fairy Tale Storytelling System: Using Both Prosody and Text for Emotional Speech Synthesis // [Convergence and Hybrid Information Technology](#). 6th International Conference, ICHIT 2012, Daejeon, August 23–25, Proceedings. Korea 2012. – P. 317–324. 12. *Kawaguchi Y., Fónagy I., Moriguchi T.* Prosody And Syntax: Cross-linguistic Perspectives 2006. – 383 p.

Ілюстративний матеріал

1. *Hansel and Gretel.* – London, Ladybird Books. – 2006. – 43 p. 2. *Jack and the Beanstalk.* – London, Ladybird Books. – 2006. – 43 p. 3. *Klippel F., Preedy I., Wanders M.* Ellie the Elephant. – Leipzig, Hueber. – 2006. – 48 p. 4. *Klippel F., Preedy I., Wanders M.* The Rescue. – Leipzig, Hueber. – 2006. – 48 p.

НЕУЗУАЛЬНА СЛОВОТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ДИТИНИ

Стаття присвячена розгляду особливостей неузальної словотворчості українськомовної дитини, основних напрямків теоретичних досліджень дитячої лексики. Здійснюється аналіз дитячих новотворів з погляду їхніх структурно-семантичних особливостей та способів словотворення.

Ключові слова: дитяча лексика, дитячий неологізм, словотворчість, нормативна мова.

Статья посвящена рассмотрению особенностей неузального словотворчества украиноязычного ребенка, главных направлений теоретических исследований детской лексики. Осуществлен анализ детских новообразований с точки зрения их структурно-семантических особенностей и способов словообразования.

Ключевые слова: детская лексика, детский неологизм, словотворчество, нормативный язык.

The article deals with the peculiarities of non-usual word formation of a Ukrainian child, the main directions of theoretical researches of child's vocabulary and creative aspects of the child's speech. The analysis of child's neologisms is conducted in terms of their structural and semantic features and ways of word formation.

Key words: child's vocabulary, child's neologism, word formation, normative language.

Сьогодні все більшу увагу лінгвістів привертає феномен виникнення в мові нових слів. Адже дослідження цього явища важливе для повної характеристики як словникового складу, так і словотвірної системи мови. Так, Н. Арутюнова зазначає, що в індивідуальних відхиленнях мовлення закладені витоки мовних змін. Мова творить мовлення і водночас сама твориться в мовленні [Арутюнова 1999, 66].

Однією із продуктивних сфер творення нових слів є дитяче мовлення, яке вважається одним із важливих елементів різнопланової мовної системи, адже дослідження цього явища розширює наші уявлення про виникнення й розвиток людської мови, її функції та особливості. Тому дитяча лексика вже протягом багатьох років є

предметом вивчення не лише педагогіки, а й психології, соціології, лінгвістики та інших галузей гуманітарних наук.

Наука, яка вивчає онтогенез мовлення та дитяче мовлення (формування мовленнєвої компетенції дитини, виникнення й подальші вікові зміни в мові індивідів), називається онтолінгвістикою. Найчастіше ця наука трактується як один із розділів психолінгвістики. Основний предмет вивчення онтолінгвістики – процес засвоєння дитиною рідної мови. Щодо цього питання існує кілька теорій, які можна об'єднати в два підходи:

1. *Генеративний*. Представники цього підходу Н. Хомський, Г. Борер, К. Векслер, Дж. Вейснборн та ін. вважають, що мовні категорії є вродженими й лише «дозрівають у процесі засвоєння рідної мови» [Цейтлін 2007, 26]. Діти оперують набором «дорослих» синтаксичних категорій, а оволодіння мовою – поступове залучення цих категорій у спонтанне мовлення.

2. *Функціонально-конструктивістський*. Представники цього підходу В. Дресслер, Дж. Байбі, Д. Слобін, М. Томазелло вважають, що дитина не володіє від моменту народження «дорослими» граматичними категоріями, а сама конструює граматику рідної мови. Засвоєння формальних засобів маркування граматичних значень та їхня диференціація призводять до поступового засвоєння дитиною структури рідної мови.

Ми також вважаємо помилковим твердження, що дитина переймає в готовому вигляді мовну систему дорослих шляхом імітації мовних одиниць. Адже, пізнаючи світ, вона здобуває власний когнітивний досвід. Дослідники відзначають важливу роль мовленнєвого інпуту (мовлення дорослих) та врахування того, що діти засвоюють особливості рідної мови у процесі мовленнєвої взаємодії з членами сім'ї, насамперед із матір'ю [Цейтлін 2007, 15]. Тобто дитина категоризує явища зовнішнього світу й на основі мовленнєвої продукції дорослих здійснює мовну категоризацію.

Одним із важливих аспектів вивчення дитячого мовлення є неuzuальна словотворчість дитини. Творчі аспекти мовленнєвої діяльності дитини досліджували Ф. де Сосюр, В. Богородицький, І. Бодуен де Куртене, М. Грушевський, М. Гвоздев, К. Чуковський, Т. Ушакова, С. Цейтлін, Л. Щерба, М. Рибников.

Об'єкт нашого дослідження – сукупність дитячих лексем, виявлених у словниках української мови та під час спостереження за дітьми дошкільного віку.

Предмет дослідження – особливості неuzuальної словотворчості українськомовної дитини.

Джерелознавчою базою дослідження стали «Словник української мови» (в одинадцяти томах за ред. І. Білодіда), «Етимологічний словник української мови», «Словник української мови» (у чотирьох томах за ред. Б. Грінченка), «Словник української мови 16 – першої половини 17 ст.» тощо. У дослідженні також використані матеріали спостережень над мовленнєвою поведінкою групи дітей віком від двох до п'яти років. Саме в цей період у дітей з'являються поняття, засновані на визначенні загальних властивостей речей або подій. Проте з часом словотворчість згасає та в дискурсі п'яти-семирічних дітей вже не спостерігається. Як зазначає К. Чуковський, «починаючи з двох років, дитина на короткий час стає геніальним лінгвістом, а потім, у віці 5–6 років утрачає цю геніальність» [Чуковський 1990, 19].

Для аналізу дитячої лексики можна використовувати два підходи:

- дослідження лексем дитячого мовлення з позицій нормативної мовної системи;
- розгляд дитячої мови як окремої мовної системи, яка характеризується відомим ступенем автономності й може певною мірою задовольняти комунікативні потреби дитини.

Перший підхід розглядає дитяче мовлення як «недорозрілу» мову дорослих, яка характеризується відсутністю повного набору одиниць і категорій мови дорослих, специфічністю їхніх форми, змісту, функціонування. Саме мова дорослих є для дітей еталоном, якого вони несвідомо прагнуть досягнути.

Другий підхід розглядає дитяче мовлення в межах мовної системи дитини, яка сформувалася на певному віковому етапі (без оцінок «правильно» – «неправильно» відповідно до усталених норм). При цьому потрібно враховувати не лише мовні засоби, якими користується дитина, але і смисл, який вона прагне виразити.

Активність засвоєння мови дитиною виявляється в дитячих неологізмах. Але в дітей здібність створювати нові слова виявляється лише на певному етапі розвитку. Вони проходять стадію, яку зарубіжні дослідники називають U-shaped development (перехід від правильної форми до неправильної, а через деякий час знову до правильної) [Цейтлін 2000, 67]. Перехід до неправильної форми слів і є створенням інновації, що свідчить про засвоєння дитиною певного фрагмента словотвірного чи словозмінного механізму мови (цей процес отримав назву «продуктивного» використання мовних одиниць). Саме цей момент відхилення від норми є для нас найціннішим, коли «у ребенка нет ни разнoбoя, ни гoспoдствa

случая... Он, несомненно, попадает мимо цели, но он последователен в своих промах...» [Якобсон 1985, 105].

Багато дослідників дитячої лексики стверджують, що однією із основних причин творення дітьми нових слів є розрізнення мисленнєвого (понятійного, логічного) змісту й змісту власне мовного. Засвоєння рідної мови розуміють як поступове оволодіння узуальними (загальноприйнятими в суспільстві) способами кодування смислів.

В основі мовних значень (граматичних, лексичних і словотвірних) лежить мисленнєвий зміст, який проходить мовне оброблення залежно від специфіки мови. Мовні та мисленнєві змісти є значною мірою самостійними сутностями, незважаючи на їхній тісний взаємозв'язок. Адже мисленнєвий зміст може бути відтворений і немовними засобами. Відомо, що невербальними засобами передачі смислів користуються й дорослі, проте в комунікативній діяльності дитини раннього віку ці немовні засоби (жести, вокалізація) трапляються набагато частіше. Слід зазначити, що «конвенціоналізація» будь-якого жесту чи вокалізації призводить до перетворення його у знак як сталий елемент системи комунікації, до створення особливої мови, яка функціонує як вербальна. Наявність різних способів інтерпретації мисленнєвого змісту свідчить про відсутність ізоморфізму між двома рівнями семантики й суттєво ускладнює процес засвоєння мови. Та чи інша граматична одиниця, яку намагається засвоїти дитина, має бути поставлена відповідно до вже наявних у граматиці однотипних одиниць, тобто осмислена як представник певної грамеми. При цьому між смыслом і граматичним значенням має бути зрозуміле й чітке співвідношення, яке повторюється в аналогічних випадках (наприклад, форма однини іменника позначає реальну кількість предметів, яке дорівнює одному, а форма множини – певну множину предметів, форма жіночого роду вказує на особу жіночої статі, а форма минулого часу вказує на реальне передування події моменту мовлення – це все отримало назву «іконічності» відношення між смыслом і граматичним значенням. Діти засвоюють насамперед граматичні значення тих мовних одиниць, які «іконічно» відображають позамовну семантику, тобто смысл. Випадки відступу від «іконічності» послідовно виправляються дітьми [Цейтлін 2000, 68].

Під час аналізу корпусу дитячих лексем було виявлено, що новотвори створюються за законами тієї мови, носієм якої є дитина. Як будівельний матеріал вона використовує елементи, які вже існують у мові. Дослідження показало, що дитина творить слова за допомогою таких способів:

1) змінює звучання слова під впливом іншого слова, яке має з ним певну звукову схожість (*йошник* «соняшник», *колючко* «молоко», *яйка*, *яйа* «яйця», *тевелізор* «телевізор», *сунька* «сумка», *табурея* «батарея», *чайник* «чайник», *чай* «чай», *цисто* «чисто», *тулочка* «курочка», *нужал* «журнал»);

2) видозмінює нормативні слова із мовлення дорослих: *їці* «їсти», *масьо* «масло»;

3) дає назву предмету випадково: *нюра* «м'ясо», *вчораише* «черешні», *сібик* «хліб», *тря* «машина», *цьомба-пацьомба* «капці»;

4) намагається надати слову внутрішньої форми (це явище відоме під назвою «народна етимологія»): *тьопті* – від топтати, *буц* – від бцати, *купі* – від купатися;

5) утворює редуплікації: *пана* «хліб» – результат редуплікації вигуку *па*, який у дітей не має конкретного значення, але якому приписали значення «їсти», *пипа*, *питя* «вода» – редуплікативне утворення (характерне для слів дитячої мови) від основи *пи-* «пити»;

6) утворює ономаіопеї для позначення граничних і неграничних перцептивних дій: *дзена* «все, що дзвенить» – звуконаслідувальне утворення, паралельне до *дінь*, *миня* «корова» – від мукання корови, *ням-ням* «їсти» – звук при споживанні їжі, *джа* – звук від удару різкою, *люля* «колиска» (*лю-лю* – приспів під час колихання дитини), *ляля* «дитина» – звукообразувальне утворення, пов'язане з дитячим лепетанням, *паця* «свиня» – похідне утворення від звуконаслідувального вигуку *паць*, що первісно вживався для імітації звуків, які видає свиня під час їди, а згодом – для підкликання свиней;

7) контамінує форми слів: *най* «дай» – результат контамінації форм *на* «взьми» і *дай*, *тюпа* «курка» – результат контамінації слів *тютя* і *ціпа*;

8) називає артефакти за зовнішніми характеристиками (*бабайко*, *гава* «вигадана істота, якої бояться діти») або ж за процесами, які вони виконують (*гудильник* «будильник» – від гудіти, *бібібка* «машина» – від сигналу машини, *кап-кап* «вода» – від капати, *катобус* «автобус» – від катати, *чика* «ніж» – від різати);

9) надає нормативним словам зменшувально-пестливу форму: *базя* «вівця, ягня» – здрібніла форма від іменника *баран*, *кося* «коник, конячка» – зменшувальна форма до слова *кінь*, *муній* «малий» – афективне утворення, яке виникло в дитячій мові на основі прикметника *малий*, *подуся* «подушка», *розя* «різка», *лозя*, *лизя* «ложка», *медя* «мед», *мися* «миска», *муся* «муха», *нося* «ніс», *нозя* «нога», *паля* «палиця»;

10) співвідносить певні дії з вигуками: *бусі, бусь, буць, бубусі, бушки* – вигук на позначення падіння або зіткнення двох предметів, *буц* – вигук на позначення дії «лягати в ліжко», *куця* «собака», *куці-куці* – вигук, яким підкликають цуценят, *твоті* «черевики», *тьоп* – вигук для передачі удару, хлопання, стукну, падіння, *тата* «курка» – складова частина вигуку, яким кличуть курей.

Отже, дитячі формотвірні інновації становлять частину українського загальнонародного словника й порівняно з відповідними нормативними формами характеризуються більшою мірою семантичної мотивованості.

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – 896 с.
2. Етимологічний словник української мови: в 7-ми томах / НАНУ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Уклад.: Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко; Редкол. О. С. Мельничук та ін. – Київ: Наукова думка. – (Словники України). 3. Семантические категории в детской речи / [Ахапкина Я. Э., Бровко Е. Л., Воейкова М. Д. и др.]; под ред. С. Н. Цейтлин. – СПб.: «Нестор-История», 2007. – 436 с. 4. Словник української мови. В 4-х т. / НАНУ; Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. – Київ: Наукова думка. 5. Словник української мови: [В 11-ти т.] / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ: Наукова думка. 6. Словник української мови 16 – першої половини 17 ст.: [у 28-ми вип.] / НАНУ, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; [редкол.: Д. Гринчишин, У. Єдлінська, Я. Закревська та ін.; гол. ред.: Д. Гринчишин]. – Львів. 7. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок: Лингвистика детской речи: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Стелла Наумовна Цейтлин. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с. 8. Чуковский К. И. От двух до пяти: Книга для родителей / Корней Иванович Чуковский. – М.: Педагогика, 1990. – 384 с. 9. Якобсон Р. О. Избранные работы / Роман Осипович Якобсон. – М., 1985. – 455 с.

Засанська Н.Д., асп.,
Кіровоградський ДПУ імені В.К.Винниченка

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІКРОПОЛІВ ТРУДНОЩІ/DIFFICULTY В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

*У статті висвітлено результати зіставного аналізу лексико-семантичних мікрополів **труднощі/difficulty** в українській та англійській*

мовах. Досліджено взаємовідношення між лексичними одиницями порівнюваних лексико-семантичних мікрополів та розкрито спільні та відмінні риси.

Ключові слова: сема, лексема, компонентний аналіз, лексико-семантичне поле, ядро, навколядерна зона, периферія, матриця.

В статье освещены результаты сопоставительного анализа лексико-семантических микрополей **трудности/difficulty** в украинском и английском языках. Исследованы взаимоотношения между лексическими единицами сравниваемых лексико-семантических микрополей, раскрыты общие и отличительные черты.

Ключевые слова: сема, лексема, компонентный анализ, лексико-семантическое поле, ядро, ядерная зона, периферия, матрица.

The article analyzes structural representation of the lexical-semantic fields **difficulty** in Ukrainian and English. The relationships between lexical units of the fields as well as common and distinctive semantic features are investigated.

Key-words: sema, lexeme, component analysis, lexical-semantic field, core, around core zone, peripherals, matrix.

Сучасне зіставне вивчення мов все більше виходить за межі традиційних вузькоспеціалізованих інтересів лінгвістики, розкриваючи безмежний простір для дослідження актуальних антропологічних проблем – взаємовпливу мови, культури, свідомості. Вирішенню цих проблем сприяє аналіз спільного та відмінного у порівнюваних мовах [Манакин 2004, 300].

Зіставні дослідження лексичної семантики скеровують мовознавчі пошуки до пізнання глибин національно-мовної самобутності, ментальності, духовності народу. Тому визначення відмінностей у порівнюваних лексико-семантичних системах підводить нас до вирішення питання про сутність мови як універсальної здатності людини та розкриває причини подібностей різних мовних культур в етнічному багатоманітті глобальної спільноти. Фундаментальне значення у становленні сучасної зіставної лексикології відіграють роботи українських мовознавців – І.О. Голубовської, С.П. Денисової, А.А. Лучик, А.В. Корольової, М.П. Кочергана, В.В. Левицького, В.Н. Манакіна, М.П. Фабіан та багатьох інших дослідників.

В основу сучасних мовних досліджень покладений антропологічний принцип – увага мовознавців зосереджується на проблемі особистості, яка розглядається як *global identity* (глобальна

особистість) [J.Rediger 2006, 487]. Особливого значення набуває проблема взаємовідношення національного та глобального, актуалізуються питання про ціннісні основи сучасної цивілізації – з одного боку, глобалізація зумовлює поступове засвоєння одних культур іншими, а з іншого, постає загроза культурної "нав'язливості", агресивного поглинання етнічних просторів домінуючою культурою. Прагнення до міжкультурного діалогу має стати виявленням зрілості людства, усвідомленням свого місця у Всесвіті. Як наслідок, особливої ваги набувають порівняльні дослідження – "Dialogue and *comparative study* are of immediate and practical value in giving us access to the wisdom of the great traditions in the present" [S.Rowe 2006, 337].

У глобалізованому світі проблеми теж мають глобальний вплив. Не є виключенням і економічна криза. Явища кризи досліджуються в різних наукових сферах, зокрема і в мовознавстві [Кашишин 2009; Коротич; Манакин 2004], проте, враховуючи те, що на сучасному етапі досліджень лінгвістичне представлення кризи обмежується лише рамками політичної та соціальної лінгвістики, пропонуємо розглянути це явище шляхом зіставного вивчення лексичної семантики, а саме на прикладі порівняння мікрополів *труднощі/difficulty*, що належать до лексико-семантичних полів **криза/crisis**. **Актуальність** обраної теми зумовлюється необхідністю дослідити семантичні особливості одиниць на позначення лексико-семантичних мікрополів *труднощі/difficulty* в українській та англійській мовах як таких, що позначають важливі мовні фрагменти соціальної дійсності особистості як представника глобальної спільноти.

Метою статті є зіставне вивчення семантичних особливостей мікрополів *труднощі/difficulty* в українській та англійській мовах, визначення специфіки розуміння цього поняття україно- та англومовними етносами.

Відповідно до поставленої мети, **завданнями** статті є:

- зіставний аналіз дефініцій лексичних одиниць, що утворюють лексико-семантичні мікрополя *труднощі/difficulty*;
- виявлення семантичного потенціалу досліджуваних лексем;
- визначення структурних особливостей порівнюваних мікрополів *труднощі/difficulty* в українській та англійській мовах.

Матеріалом дослідження стали дані вибірки з тлумачних словників англійської та української мов: Словник української мови (СУМ) в 11 томах, Великий тлумачний словник сучасної української

мови, Сучасний словник української мови (Том 1. А-Б.) та Оксфордський словник англійської мови – Oxford English Dictionary (OED) в 20 томах [Бусел 2005; Фабіан 1998; Словник 2011; Словник 1970-1980].

В основі системного вивчення лексики дотримуємося твердження, що слова розкривають свою семантику через близькі відношення в межах певного, окресленого простору. А тому кожна лексема займає визначене місце в семантичному континуумі, представленому у вигляді матриці – «Якщо уявити собі лексико-семантичні поля у вигляді матриць, то кількість клітин будь-якого поля у двох мовах ніколи не збігатиметься, не всі клітинки в зіставлюваних мовах будуть заповненими, і те, що в одній мові міститься в одній клітинці, в іншій може бути розподілене між двома чи більше меншими клітинками» [Кочерган 2006, 297]. У нашій роботі лексико-семантичне поле розуміємо як множину – сукупність мовних елементів, що перебувають у системних відношеннях. Відповідно, основою для побудови матриці поля є семний і лексичний склад досліджуваних мікрополів.

Мікрополя *труднощі* української мови та *difficulty* англійської мови належать до різних структурних частин лексико-семантичного поля **криза**. Мікрополе *труднощі* знаходиться в периферійній частині, тоді як мікрополе *difficulty* в ядрі поля. Це пояснюється тим, що ключова одиниця **crisis** містить сему '*difficulty*', тож одиниці **crisis** й *difficulty* демонструють безпосередні семантичні зв'язки (**crisis – difficulty**). Отже, мікрополе *difficulty* належить до ядра поля, оскільки його одиниці розкривають найістотніші ознаки лексико-семантичного поля **криза**. Українська лексема **криза** презентує опосередковані зв'язки з елементом **труднощі (криза– загострення–напруження–скрутний–труднощі)**.

Для врахування всіх системних зв'язків, що утворюють досліджувані одиниці, лексико-семантичні мікрополя *труднощі/difficulty* вибудовуються у вигляді матриць, упорядкування яких здійснюється за ранговими списками як лексем, так і сем, де найскладніші за семантичним змістом лексеми починають ранговий список, а найпростіші закінчують його. Аналогічна закономірність виявляється і на семному рівні – найчастотніші семи починають горизонтальний ряд, найменш частотні семи закінчують. Побудоване поле зумовлює виділення ядерних центрів, що формуються навколо найуживаніших сем [Лучик 2009; Лучик 2011; Сальтевська 2009].

Одиниці полів демонструють значну кількість семних збігів у формулах тлумачення. У результаті кількісних підрахунків найчастотнішими інтегративними семами в англійській мові виявилися семи (об'єднують більше 9 лексем): *'difficulty'*, *'pressing'*, *'distress'*, *'trouble'*, *'hardship'*, *'affliction'*, *'pain'* та *'трудонощі'*, *'важкий'*, *'страждання'*, *'переживання'*, *'біль'*, *'горе'*, *'неприємний'* в українській мові (об'єднують більше 7 лексем). До ядра українського мікрополя відносимо лексеми з меншою кількістю семних повторів через особливості словникових статей української мови: тлумачення стислі і складаються з меншої кількості лексем (і відповідно сем), як наслідок, трапляється менше семантичних збігів. Крім того, англійські лексеми, завдяки тяжінню до багатозначності, здатні висвітлювати більше аспектів одного об'єкта, тоді як українські лексеми характеризуються більшою конкретністю своїх значень. Лексеми навколоядерної зони визначались на основі кількісних підрахунків (зараховувались групи слів із семними центрами, що об'єднують від чотирьох до дев'яти лексем поля в англійській мові та від чотирьох до семи в українській).

Відповідно до виділених семантичних центрів до ядра лексико-семантичного мікрополя *difficulty* в англійській мові відносимо одиниці **difficulty** (труднощі), **pressing** (нагальний), **distress** (біда), **trouble** (хлопіт), **hardship** (тяжке випробування), **affliction** (горе), **pain** (страждання). В українській мові ядро лексико-семантичного мікрополя *трудонощі* представлене елементами **труднощі**, **важкий**, **страждання**, **переживання**, **біль**, **горе**, **неприємний**.

Отже, лексико-семантичне мікрополе *трудонощі* в українській мові складається з 58 лексем, відібраних шляхом аналізу словникових дефініцій. Ядерна лексема **труднощі** тлумачиться як *перешкоди, які вимагають великих зусиль для переборення, подолання; нестатки; скрутні, важкі обставини, умови, в яких щось відбувається, триває* [СУМ, X, 295]. В англійській мові лексико-семантичне мікрополе *difficulty* складається з 77 лексем, а лексична одиниця **difficulty** в Oxford English Dictionary пояснюється як *an embarrassment of affairs* (складні обставини), *a condition in which action, co-operation, or progress is difficult* (стан, за якого діяльність, співпраця, прогрес ускладнені), *a trouble* (неприємність), *a pecuniary embarrassment* (фінансові труднощі), *the quality, fact, or condition of being difficult* (якість, факт, стан тяжкості), *the character of an action that requires labour or effort* (особливості дії, що вимагає сили та зусиль), *hardness to be accomplished* (складність виконання), *the*

opposite of ease or facility (протилежність простоті та легкості), *the quality of being hard to understand* (бути складним для розуміння), *a thing hard to do or overcome, a hindrance to action* (те, що важко виконати або побороти, перешкода дії).

Ядерні лексеми **труднощі** та **difficulty** демонструють значну семантичну подібність, зокрема *'перешкода'* – *'hindrance'*; *'require'* – *'вимагати'*; *'зусилля'* – *'labour', 'effort'*; *'condition'* – *'обставина', 'умова'*; *'нестатки'* – *'embarrassment'*; *'скрутний', 'важкий'* – *'difficult', 'hardness'*. Проте наявність диференційної семи *'understand'* у семантичному змісті лексеми **difficulty** розкриває специфіку розуміння та ставлення до труднощів британців – боротьба з труднощами починається з її усвідомлення, а рівень складності завдання співвідноситься з рівнем розуміння, осягнення проблеми. Особливості українського світосприйняття в розумінні труднощів виражають семи *'зусилля', 'переборення', 'подолання'*, які вказують на те, що для досягнення певної мети, боротьби з проблемами необхідним є напруження всіх фізичних, розумових і духовних сил людини.

В англійській мові семантику складних обставин, випробувань, що стають тяжким тягарем для людини, розкриває лексична одиниця **hardship** – *a condition which presses unusually hard upon one who has to endure it*. Спільними семами *'press', 'hard'* лексема вступає в опозицію еквіполентності з одиницею **distress**, а елементами *'hard', 'endure', 'severe'* з лексемою **hardness**.

В українському мікрополі **труднощі** семантичну близькість з ядреною лексемою демонструє прикметник **важкий** (який вимагає великого напруження, великих зусиль для здійснення, проведення, подолання; який відбувається, проходить з напруженням, утрудненням; який несе з собою всілякі незгоди, труднощі, страждання; сповнений труднощів, нестатків, горя [СУМ, I, 277]). В українській мові сема *'важкий'* об'єднує навколо себе 15 одиниць мікрополя **труднощі** (скрута, скрутний, труднощі, складний, тяжкий, напруження, утруднення, утрудняти, біда, нестерпний, складність, гнітючий, тягар, лихо, обтяжливий). У лексико-семантичному мікрополі **difficulty** англійської мови також присутній прикметник **difficult**, що позначає складність виконання певної дії та зусиль і праці необхідних для її здійснення (*not easy; requiring effort or labour*). Проте в англійському мікрополі лексема **difficult** демонструє значно нижчу семантичну навантаженість, ніж одиниця **важкий** в українському мікрополі **труднощі** – сема *'difficult'* є

семантичним центром, що об'єднує лексеми **difficulty, hard, fix, obstruction, severe, straits, uneasiness, troublesome**. Тому відповідно до кількісних підрахунків лексему **difficult** відносимо до основного складу мікрополя **difficulty**.

Лексема **важкий** демонструє семантичну подібність за семним складом з англійською одиницею **pressing** ('обтяжливий' – '*burdensome*', '*вимагати*' – '*call*', '*напружений*' – '*urgent*', '*вага*' – '*weight*'), що також належить до ядра англійського мікрополя **difficulty**. Лексична одиниця **pressing** референціює значення того, що потребує миттєвої уваги, невідкладності, нагальності. Семантика тяжкого тиску, впливу, важкості розкривається також в одиницях мікрополя **emergency, exigency, grievous, hard, necessity, pressure, stress, straits, urgency, urgent**. Мовні одиниці **pressing** та **urgent** виступають семантичними синонімами (**pressing** – *calling for immediate attention*, **urgent** та **urgent** – *pressing, impelling*). Лексема **pressing** утворює привативну опозицію з одиницею основного складу **press (v)**, виконуючи роль гіпоніма.

До ядерної лексики порівнюваних мов належить значна кількість одиниць на позначення внутрішнього стану особистості. Це свідчить про те, що подолання життєвих труднощів вимагає від людини не лише розумових та фізичних сил, а й емоційної стійкості й витривалості. Наприклад, у ядрі українського мікрополя **труднощі** знаходиться лексема **страждання**, що тлумачиться через одиницю навколоядерної частини **страждати** – *зазнавати моральних мук, переживань; болісно переживати чию-небудь невдачу, чиясь нещастя*. Як спільний семантичний компонент '*страждання*' об'єднує одиниці основного складу мікрополя – **тяжкий, біда, лихо, мука, тягар, нещастя** та елементи периферії – **тяжкість, гіркий, гіркота**.

В англійському мікрополі **difficulty** також присутня одиниця, що передає семантику болісних відчуттів, переживань, мук – **suffering** (страждання), проте вказана одиниця, на відміну від української лексеми **страждання**, належить не до ядерної частини, а до основного складу мікрополя, єднаючи одиниці **extremity, grief, grievance, grievous, hardship, pain, severe, stress, trouble** в еквіполентну опозицію.

Лексичний зміст порівнюваних мікрополів **труднощі/difficulty** розкриває семантичну багатоманітність завдяки одиницям, що передають особливості психологічного сприйняття труднощів – **переживання, біль, горе, неприємний** в українській мові та **trouble**

(клопіт), **distress** (біда), **pain** (страждання), **hardship** (тяжке випробування), **affliction** (горе), **pressing** (нагальний) в англійській.

Мовні одиниці **distress**, **trouble** та **affliction** семантично близькі й перетинаються у своїх значеннях, об'єднуючись спільними семами 'calamity' та 'pain'. Згадані слова утворюють синонімічний трикутник, де кожний елемент включає до своїх значень два інші. Наприклад, лексема **distress** містить у значеннях вказівку на одиниці **trouble** та **affliction** (*the sore pressure or strain of adversity, trouble, sickness, pain, or sorrow; anguish or affliction affecting the body, spirit* – гнітючий тягар нещастя, біди, хвороби, страждання або печалі; туга і скорбота, що вражає тіло, дух). Відповідні семантичні включення містяться в тлумаченні одиниці **trouble** (*disturbance of mind or feelings; worry, vexation; affliction; grief; perplexity; distress* – розумовий або емоційний неспокій, занепокоєння, роздратування, скорбота, горе, здивування; нещастя) та **affliction** (*the state of being afflicted; sore pain of body or trouble of mind; misery, distress* – страждання; болючі тілесні або душевні муки; скрута, лихо). Спільну семантику виявляє прикметник навколоядерної зони **distressing** та одиниці периферії **troublesome** і **afflictive**, що в привативних опозиціях з іменниками **distress**, **trouble** та **affliction** беруть на себе ролі гіпонімів.

В українській мові семантику душевних переживань, печалі, смутку, зумовлених складними обставинами розкриває лексема **горе**, характеризуючи події, які викликають страждання, біду, лихо, нещастя. За інтегративним компонентом 'нещастя' одиниця **горе** вступає в еквіполентну опозицію зі словом **страждати**.

Почуття, враження людини, які визначають її психічний стан передає семантика лексеми **переживання**, яку аналізуємо також і через вказівку на дію та стан одиниці **переживати** – *відчувати хвилювання, неспокій*. За семантичними складниками 'хвилювання', 'неспокій' лексема **переживати** знаходиться в еквіполентній опозиції з одиницями **збентеження**, **турбота**, **тривога**. Як один із семантичних центрів мікрополя сема 'переживання' об'єднує навколо себе одиниці **страждати**, **страждання**, **важкий**, **тяжкий**, **скрута**, **гнітючий**, **горе**, **тягар**, **обтяжливий**, **мука**, **журба**.

У ядерних частинах порівнюваних мов знаходимо лексеми **біль** та **pain**. У тлумаченнях обох лексем міститься вказівка на фізичні страждання. Порівняймо: *відчуття фізичного страждання (біль) та bodily suffering; a distressing sensation as of soreness (pain)*. І в українській, і в англійській мовах ці лексеми вказують на душевні

муки та переживання людини, що виникають внаслідок вражень від пережитих труднощів. Наприклад: *відчуття прикрасі, образи, смутку (біль)* та *mental suffering, trouble, grief, sorrow (pain)*. В англійській мові сема 'біль' виступає інтегруючим елементом для слів **affliction, distress, grief, misery, exigent, pressure, severe, regret, suffering, uneasiness, endurance**, а в українській для лексем **нестерпний, страждати, страждання, тяжкий, гнітючий, болючий, гіркий, сум, мука**.

Лексична одиниця **неприємний** характеризує труднощі як складний період в житті людини, що викликає почуття незадоволення, незручності, прикрасі. Навколо інтегруючого семного компонента '*неприємний*' утворюють еквіполентну опозицію одиниці **обтяжливий, страх, важкий, клопіт, прикрість, нещастя, нещасний, тривога, біда**.

Отже, як показує мовний матеріал, лексеми ядерної частини порівнюваних мікрополів розкривають спільну семантику завдяки семантичній співвіднесеності компонентів, що складають внутрішній зміст одиниць **труднощі – difficulty/hardship, важкий – pressing, біль – pain, переживання/страждання/gore – distress/trouble/affliction**.

У результаті поділу лексики за ядерно-периферійним складом виявлено, що найчисельнішою є периферія (в українській – 55%, в англійській – 56%), тоді як до ядра належать в українській – 12% та 9% в англійській), а основний склад утворюють 33% в українській та 35% лексем в англійській.

Проведене дослідження структурних особливостей лексико-семантичних мікрополів *труднощі/difficulty* відкриває подальші перспективи системного зіставлення досліджуваних полів на рівнях інших мікрополів та виявлення інтегральних і диференційних ознак лексико-семантичних полів **криза/crisis** у сучасній англійській та українській мовах.

Наступним етапом дослідження стане порівняльний аналіз семантичних властивостей інших мікрополів лексико-семантичного поля **криза/crisis** в українській та англійській мовах.

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь. – Перун, 2005. – 1728 с. 2. Единство и многообразие в религии и культуре: Философские и психологические корни глобальных противоречий / Международные чтения по теории, истории и философии культуры. Вып.22. – Гл. ред. Л. М. Морева. – СПб.: Эйдос, 2006. – 680 с. 3. *Каццишин Н. С.* Термінологічна

репрезентація світової економічної кризи у дипломатичному дискурсі / НБУ ім. Вернадського. – 2009. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/.../5kashchyshyn.pdf. 4. *Коротич К. В.* Особливості репрезентації економічної кризи в українській пресі XX – початку XXI століття / НБУ ім. Вернадського. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../2.html 5. *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 2006. – 424 с. 6. *Лучик А. А.* Про мову та мовознавство як наукову й навчальну дисципліну [Електронний ресурс] / В. В. Лучик. – К. : Магістеріум. Вип. 37. Мовознавчі студії, 2009. – 10 с. 8. *Лучик А. А.* Про плинність лінгвістичної традиції // Лучик А. А. – Магістеріум: Мовознавчі студії. – Вип. 43. – 2011. – С. 45–49. 9. *Манакин В. Н.* Сопоставительная лексикология : [монография] / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с. 10. *Сальтєвська М. Ю.* Синтаксичні когнітивні метафори кризи (на матеріалі сучасного англomовного газетного дискурсу) / НБУ ім. Вернадського. – 2009. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/.../soc.../Vip_48_39.pdf 11. *Фабіан М. П.* Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / М. П. Фабіан; НАН України, Український мовно- інформаційний фонд. – Ужгород : ІВА, 1998. – 256с. 12. *Словник української мови. Том 1. А-Б.* Український мовно-інформаційний фонд НАН України 2011. – Режим доступу <http://lcorp.ulif.org.ua/explvol1/> – Словник української мови. Том 1. А. 13. *Словник української мови: В 11 томах.* Режим доступу: <http://sum.in.ua/> – Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). 14. *Oxford English Dictionary* – Режим доступу (передплатений) : <http://www.oed.com/>. – Discover the story of English. More than 600,000 words, over a thousand years

Засєкін С. В., к. філол. н., доц.,
Східноєвропейський НУ імені Лєсі Українки

ВПЛИВ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ТА ПРОВІДНОГО КАНАЛУ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РІШЕННЯ

У статті автор пропонує до розгляду питання взаємозв'язку психолінгвістичних чинників – когнітивного стилю перекладача й провідного каналу декодування тексту оригіналу та стратегій перекладу художнього тексту. Одержані дані засвідчили існування впливу згаданих чинників на перекладацький вибір.

Ключові слова: когнітивний стиль перекладача, провідний канал сприйняття інформації, художній текст.

В статье автор предлагает к рассмотрению вопрос взаимосвязи психолингвистических факторов – когнитивного стиля переводчика и ведущего канала декодирования текста оригинала – и стратегий перевода художественного текста. Полученные данные свидетельствуют в пользу существования влияния упомянутых факторов на переводческий выбор.

Ключевые слова: когнитивный стиль переводчика, ведущий канал восприятия информации, художественный текст.

The article is focused on the issue of interrelation between psycholinguistic factors – translator's cognitive style, leading channel of information decoding – and strategies of literary translation. The findings prove the impact of the above mentioned factors on the translator's choice.

Key words: translator's cognitive style, dominant channel of information perception, text of fiction.

Актуальність дослідження. Перекладознавство нині розширює свої наукові обрії, дедалі частіше звертаючись до здобутків інших наукових дисциплін. Окрім семіотики, психології, теорії комунікації й антропології, його увага звернена до психолінгвістики – порівняно молодой науки, поштовхом до появи якої в середині минулого століття почасти були проблеми перекладу: психолінгвістику на зорі свого існування тлумачили як науку про переклад та білінгвізм. Психолінгвістичний підхід до перекладу містить риси антропоцентричності, позаяк когнітивно-інтелектуальним й емоційно-конативним аспектам особистості перекладача, механізмам його мислення та стратегій, визначенню його посередницького статусу в міжмовній комунікації відведено в психолінгвістиці центральну роль. На тлі лінгвістичного зазначений підхід вирізняється тим, що закладені в ньому перекладацькі принципи ґрунтуються на пошуку схожостей, а не відмінностей між в(и)хідною та цільовою мовами, спільних перекладацьких стратегій, характерних для всіх або більшості перекладачів.

Актуальність психолінгвістичних студій процесу художнього перекладу викликана відновленням інтересу науковців до процесів мислення перекладача мистецьких творів, свідченням чому є поява на зламі тисячоліть ґрунтовних праць [Красильникова 1998; Нуриев 2005; Пшенкина 2005; Романова 2002; Сорокин 2003; Фесенко 2002]

у цій галузі, у яких акцентується на перекладі як діяльності, визначенні психолінгвістичного статусу перекладача, впливові метакогнітивних чинників на процес перекладу.

Дослідження має на *меті* встановити аспекти впливу метакогнітивних чинників на вибір перекладачем конкретної стратегії відтворення інформації першотвору. *Об'єктом* цієї наукової розвідки вибрано англomовний художній твір Д. Брауна «Код да Вінчі» та його переклади українською мовою А. Кам'янець і В. Шовкуна, а *предметом* – психолінгвістичні пріоритети у відтворенні ними в цільовій мові інформації оригіналу.

Постановка проблеми й обговорення результатів. *Когнітивний стиль*. Питання когнітивного стилю як метакогнітивного чинника головно зосереджено навколо низки таких понять, як полюси «вузький – широкий діапазон еквівалентності», а також «імпульсивність – рефлексивність». Існування в перекладача конкретного когнітивного стилю накладає свій (несвідомий) відбиток на спосіб перероблення й подальше відтворення в трансляті інформації оригіналу. Представники «вузького діапазону еквівалентності» схильні покладатися на різницю в сприйнятті інформації, орієнтуються головно на деталі й відмінні ознаки в її структурі. На противагу цим «аналітикам», універсальною рисою представників «широкого діапазону еквівалентності» є покладання на пошук схожостей об'єктів, їхньої класифікації на основі деяких загальних категоріальних ознак [Холодная 2002, 146]. Щодо стилів «імпульсивність – рефлексивність», то слід зауважити, що носії першого здатні швидко висувати гіпотези в ситуації альтернативного вибору, при чому нерідко припускаються помилкових дій. Носії рефлексивного стилю, натомість, повільніше й виваженіше приймають рішення через попередній аналіз усіх нюансів ситуації. Як бачимо, простежується кореляція між когнітивним стилем із полюсами «імпульсивність» та «широкий діапазон еквівалентності», з одного боку, й стилем із полюсами «рефлексивність» та «вузький діапазон еквівалентності», з іншого.

Оскільки метакогніція активно впливає на структурування вербальної інформації, особливості когнітивного стилю особистості мають прояв і на вербальному рівні. Так, автор першотвору під час його написання завжди виявляє власний спосіб побудови ментального образу конкретних ситуацій і подій у власному творі. Інакше кажучи, когнітивний стиль свідчить про особливості його індивідуального відображувального процесу, про суб'єктивний

характер його оцінок, знання, які використовуються та активуються в цьому процесі, а також про індивідуальний досвід самої текстової діяльності. У цьому плані когнітивний стиль – це комплекс вербально реалізованих когнітивних процедур обробки знань, стратегія обробки інформації та її оцінювання [КСКТ, 80].

Отже в тлумаченні згаданого поняття формуються два полюси, позначувані родовими поняттями «аналітичний» та «синтетичний». Відбиті індивідуальні різниці в здатності когнітивної диференціації, яка у сфері мислення виявляється як переважання аналізу або синтезу, а у сфері сприйняття вихідного тексту (ВТ) – як аналітичність (рефлексивність) та синтетичність (імпульсивність), уможливило пояснення різної «поведінки» перекладачів під час процесу інтерпретації художнього тексту. Так, спостереженою нами загальною універсалиєю перекладачів аналітичного когнітивного стилю із полюсами «вузький діапазон еквівалентності» й «рефлексивність» мисленнєвих операцій є схильність виділяти в тексті першотвору його істотні (relevant), а не помітніші (salient) риси.

У досвідченого перекладача аналітичний когнітивний стиль передбачає уміння формувати вивідне знання, яке за своєю сутністю збігається з повноцінним розумінням ВТ. Саме внаслідок впливу когнітивного стилю перекладачі віддають перевагу різним методам інтерпретації ВТ, серед яких, за П. Ньюмарком [Newmark 1988], виділяємо *семантичний* і *комунікативний* як базові.

Зіставимо з оригіналом два приклади перекладу фрагмента твору Д. Брауна «Код да Вінчі», дослідивши на їхній основі особливості різних перекладацьких «почерків» інтерпретаторів.

[1] *The castle was dark save the windows at the very top of the building, **which glowed ominously**. The library, Aringarosa thought. They are awake and waiting. He ducked his head against the wind and continued on without so much as a glance toward the observatory domes. <...> «We were worried about you, Bishop» the priest said, checking his watch and looking more perturbed than worried.*

*«My apologies. **Airlines** are so unreliable these days».* [3].

[1a] *Замок був темний, і лише кілька найвищих вікон **світилися**. У цьому червоному саяві єпископові привиділося щось погрозливе. Бібліотека, подумав Арингароса. Вони не сплять і чекають на мене. Він нахилив голову, **ховаючи обличчя від вітру**, й рушив уперед, скинувши лише одним коротким поглядом на **круглі бані** обсерваторії. <...> – Ми турбувалися про вас, єпископе, –*

сказав священик, поглянувши на свого годинника. Він здавався не так стурбованим, як стривоженим.

– Прошу пробачення. **Повітряне сполучення** сьогодні не дуже надійне [2].

[16] Замок був занурений у півтьму, за винятком кількох вікон нагорі, що світилися якимось зловісно. «Бібліотека, – подумав Арінтароса. – Вони не сплять і чекають». Він опустив голову проти вітру і рушив до входу, навіть не глянувши на **куполи** обсерваторії. <...> – Ми непокоїлися через вас, єпископе, – сказав він, подивившись на годинник. Він виглядав не так занепокоєним, як збентеженим.

Перепрошую. **Авіалінії** сьогодні дуже ненадійні. [1].

В. Шовкун (приклад [1a]) удається подекуди до надмірної деталізації рис оригіналу, «комунікативного», за термінами П. Ньюмарка [Newmark 1988], способу перекладу, виявляючи цією стратегією належність до аналітичного стилю. Натомість А. Кам'янець (приклад [16]) «виказує» себе як представник синтетичного стилю, оскільки намагається відтворити загальну атмосферу ситуації. Інші приклади засвідчують дотримання перекладачами окреслених вище власних метакогнітивних стратегій відтворення інформації ВТ.

Домінантний канал сприйняття. Блок прийому та обробки інформації інтелекту людини містить основні аналізаторні системи: зорову, слухову й тактильно-кінестетичну. Цей блок забезпечує модально-специфічні процеси й інтегративну форми обробки вхідної інформації У третинних коркових полях мозку зосереджено т. зв. зону ТРО – зону перетину скроневої (*temporalis*), тіменної (*parietalis*) та потиличної (*occipitalis*) долей кори [Засєкіна 2005, 208–209]. У зоні ТРО здійснюється аналіз та синтез інформації трьох окреслених модальностей у єдине цілісне амодальне відображення позалінгвальної дійсності, забезпечуючи інтелектуальну діяльність людини.

Будь-який реципієнт під час обробки вхідної інформації надає перевагу одній модальності, маючи схильність покладатися на один пріоритетний канал – візуальний, аудіальний або тактильний (кінестетичний). До «користувачів» першого належать інтерпретатори, у яких переважають зорові образи під час сприймання інформації тексту. Типовою пізнавальною позицією для них є дивитися, уявляти, спостерігати. Аудіали ж представляють тих інтерпретаторів, у яких під час сприйняття переважають слухові образи, відтак когнітивно вони схильні більшою мірою слухати й говорити. Кінестетикам властиве поєднання чуттєвих вражень і рухів

тіла, вони виявляють тенденцію до дії та відчущання [Гируцкий 2010, 150; Воробйова 2011, 100, 104, 107].

У наведеному нижче прикладі оригіналу й двох текстів перекладу, як свідчить зіставний і контент-аналіз, наявні лексичні одиниці із семантикою всіх трьох виокремлених вище модальностей. Водночас у фрагменті ВТ відсутні одиниці, які містять аудіальну семантику, що свідчить про дотримання автором просторово-тактильної схеми опису подій:

[2] *Outside Castel Gandolfo, an updraft of mountain air gushed over the top of the cliff and across the high bluff, sending a chill through Bishop Aringarosa as he stepped from the Fiat. I should have worn more than this cassock, he thought, fighting the reflex to shiver. The last thing he needed to appear tonight was weak or fearful* [3].

[2a] *Біля Кастель Гандольфо висхідний потік повітря просвистів над вершиною високого скелястого пагорба й обвіяв холодом єпископа Арингаросу, який вийшов із фіата. Мені треба було щось одягти поверх цієї сутани, подумав він, намагаючись погамувати тремтіння, яким його тіло реагувало на холод. Виявити слабкість чи страх було для нього сьогодні неприпустимо* [2].

[2б] *Біля замку Гандольфо віяв свіжий гірський вітер, що налітав сюди із самих вершин, і єпископ Арингароса, вийшовши з «фіата», відчув холод. «Треба було одягнутися тепліше», – подумав він, намагаючись не тремтіти. Сьогодні він нізащо не хотів здаватися слабким чи наляканим* [1].

У тексті автора, отже, превалюють зорові (*updraft, top, high, appear*) та кінестетичні (*gushed, a chill, fighting, to shiver, weak*) одиниці, які викликають просторово-тактильні асоціації у процесі інтерпретації цього відрізка твору англомовним читачем. Перекладач В. Шовкун (приклад [2a]) на початку тексту послуговується натомість візуально-аудіальними предикатами: *висхідний, просвистів*, хоча надалі й дотримується авторської схеми: *обвіяв холодом (sending a chill), поверх цієї сутани (more than this cassock)*. Проте згодом, надаючи перевагу комунікативному способу перекладу (почасти несвідомо через належність до аналітичного когнітивного стилю), вдається до експлікації імпліцитної в оригіналі інформації: *намагаючись погамувати тремтіння, яким його тіло реагувало на холод (fighting the reflex to shiver)*.

А. Кам'янець (приклад [2б]), дотримуючись більшою мірою семантичного методу під час відтворення українською інформації ВТ, виявляє поряд із цим сенсорну перевагу тактильному каналу: *віяв*

свіжий гірський вітер, що налітав; відчув холод; одягнутися тепліше; намагаючись не тремтіти; здаватися слабким. Одиниці з візуальною семантикою за невеликим винятком у згаданого перекладача відсутні. Наведені приклади ілюструють прояви перекладацької тенденції до відтворення конкретного виду модальності першотвору.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Зіставний аналіз прикладів перекладу художнього твору демонструють існування у професійних перекладачів подекуди відмінних від авторських власних універсальних пріоритетів і на рівні когнітивного стилю, і домінантного каналу декодування інформації ВТ. Уплив когнітивного стилю перекладач виявляє у своєму виборі методу перекладу – семантичного чи комунікативного. Сенсорні ж переваги на рівні провідної репрезентативної системи (зорової, слухової чи кінестетичної) маркують у тексті перекладу індивідуальні властивості особистості перекладача внаслідок його акту комунікативної взаємодії з автором через створений ним текст (що віддзеркалює його внутрішній досвід). Домінування в перекладача однієї з трьох згаданих модальностей поряд із когнітивним стилем неминуче відбивається на стратегіях його перекладу, що дає змогу дослідникові-перекладознавцеві говорити про психолінгвістичні універсалії художнього перекладу.

Наші дані свідчать також про наявність схожих психолінгвістичних перекладацьких універсальї (залежних від когнітивного стилю та домінантного каналу сприйняття), і в перекладачів-новачків. Головні результати емпіричного дослідження студентських перекладів на основі методів «думай уголос» [Sun 2011; Whyatt 2010] та психолінгвістичного текстового аналізу докладно висвітлено в [Засекін 2012]. Уважаємо перспективним подальше психолінгвістичне вивчення аспектів впливу когнітивного стилю й провідної репрезентативної системи перекладача на його перекладацькі стратегії на матеріалі поетичних творів, а також інших пар мов.

1. *Воробйова Л. М.* Психолінгвістичний глосарій / Л. М. Воробйова. – 2-ге вид., доп. – Рівне : Волин. обереги, 2011. – 128 с.
2. *Гируцкий А. А.* Нейролінгвистика / А. А. Гируцкий, И. А. Гируцкий. – Минск : ТетраСистемс, 2010. – 192 с.
3. *Засекін С. В.* Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія / С. В. Засекін. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 276 с.
4. *Засекіна Л. В.* Структурно-функціональна організація інтелекту : монографія / Л. В. Засекіна. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2005. – 370 с.
5. *Красильникова В. Г.*

Психолінгвістический анализ семантических трансформаций при переводе и литературном пересказе художественного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Варвара Георгиевна Красильникова. – М., 1998. – 20 с.

6. *КСКТ*: Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : МГУ, 1996. – 245 с.

7. *Нуриев В. А.* Психолінгвістический статус грамматических преобразований при переводе художественного текста (на материале французского и русского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.16 / Нуриев Виталий Александрович. – М., 2005. – 20 с.

8. *Романова И. В.* Обусловленность переводческой деятельности универсальными стратегиями понимания текста : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ирина Владиславовна Романова. – Барнаул : АГТУ, 2002. – 20 с.

9. *Сорокин Ю. А.* Переводоведение: статус переводчика и психо-герменевтические процедуры / Ю. А. Сорокин. – М. : МТДК «Гнозис», 2003. – 160 с.

10. *Фесенко Т. А.* Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода / Т. А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ, 2002. – 228 с.

11. *Холодная М. А.* Когнитивные стили: О природе индивидуального ума / М. А. Холодная. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 304 с.

12. *Newmark, P.* Approaches to Translation / P. Newmark. – L.; N.Y. : Prentice Hall, 1988. – 302 p.

13. *Sun, S.* Think-Aloud-Based Translation Process Research: Some Methodological Considerations / S. Sun // *Meta : Translators' Journal*. – Vol. 56, No 4. – Montreal : Les Presses de l'Université de Montréal, 2011. – P. 928–951.

14. *Whyatt B.* Bilingual language control in translation tasks: A TAP study into mental effort management by inexperienced translators / B. Whyatt // *Neurolinguistic and Psycholinguistic Perspectives on SLA* / J. Arabski and A. Wojtaszek (eds.). – Bristol : Multilingual Matters, 2010. – P. 79–92.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Браун Д.* Код да Вінчі / Д. Браун ; пер. з англ. А. Кам'янець. – Х. : Книжк. клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2006. – 480 с.
2. *Браун Д.* *Код да Вінчі* / Д. Браун ; пер. з англ. В. Шовкуна // *Всесвіт*. – № 1–4, 11–12. – К. : Вид. дім «Всесвіт», 2006.
3. *Brown, D.* *The Da Vinci Code* / D. Brown. – L. : Corgi Books, 2003. – 605 p.

Здражко А. Є., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ ПЕРЕКЛАДНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ)

Стаття присвячена історіографічному дослідженню видань української перекладної дитячої літератури початку 1990-х років. Автор наголошує на тому, що деякі заборонені за радянських часів

переклади творів дитячих письменників були перевидані, а інші ще й зараз лишаються забутими.

Ключові слова: дитяча література, переклад, українські видання перекладної дитячої літератури.

Статья посвящена историографическому исследованию изданий украинской переводной детской литературы в начале 1990-х годов. Автор акцентирует внимание на том, что некоторые из запрещенных в советские времена переводы произведений детских писателей были выданы, а некоторые все еще остаются забытыми.

Ключевые слова: детская литература, перевод, украинские издания переводной детской литературы.

The article deals with the historiographical research of the publications of Ukrainian translated children's literature in the early 1990-s. The author pays attention to the fact, that some of the prohibited in the Soviet times translations of children's writers were re-edited, but others are still in oblivion.

Key words: children's literature, translation, Ukrainian publications of translated children's literature.

Метою цієї роботи є історіографічне дослідження перекладів дитячої літератури на початку 90-х рр. XX століття. **Предметом** дослідження виступають переклади з англійської мови на українську, надруковані видавництвами у 1991–1994 рр. **Об'єктом** дослідження є історичні та соціальні чинники, які впливали на роботу видавництва та перекладачів. **Актуальність** такого дослідження полягає у створенні першого ґрунтового переліку перекладів дитячої літератури XX століття.

Після прийняття позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 року Акту проголошення незалежності України, яким було затверджено створення самостійної української держави, ідеї відродження цінностей українського народу дали поштовх новому піднесенню дитячої літератури. Твори для дітей стали більш різноманітними за формами й жанрами, глибшими й цікавішими за змістом. З'являються переклади фантастичних творів, детективів, різноманітних книжок-іграшок та дитячих енциклопедій. Маленьким читачам почали повертатися заборонені свого часу твори перекладної дитячої літератури.

Не зважаючи на скасування системи спецфондів, спостерігається певна односторонність стосовно перевидання ретроспективних перекладів творів англомовних письменників. На жаль, досить часто

популяризуються роботи одних і тих самих авторів. На цьому фоні процес розкриття надбань учорашніх спецфондів іде дуже уповільнено. Це досить прикро, зважаючи на те, що у фондах таких установ, як Національна бібліотека України імені В. Вернадського, Національна бібліотека України для дітей, Книжкова палата України, збереглися чудові зразки дитячої художньої літератури початку ХХ ст. Варто лише згадати блискучі видання перекладів Д. Дефо "Робінзон Крузо" (Львів, Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1903 р.) [Дефо 1903], Дж. Свіфта "Подорожі Гулівера до краю Ліліпутів" та "Подорож Гулівера до краю великанів" (Львів, Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1906 р.) [Свіфт 1906], казок Р. Кіплінга (Київ, Лан, 1909 р.) [Кіплінг 1909], що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України для дітей, та видання перекладів збірок "Англійські казки" [Селянський 1902], "Між хмарами сонечко" [Грінченко 1904], з якими можна ознайомитись у Національній бібліотеці України імені В. Вернадського. Деякі з таких перекладів роками чекають на свого читача. І це – приклади найкращої високохудожньої української перекладної літератури, про існування якої, можливо, навіть не здогадуються освітяни та книговидавці. Тому укладання та видання бібліографічного покажчика "Українські видання перекладної дитячої літератури від 1900 до 2011 рр." [Здражко 2012] у межах цього дослідження є напрощуд актуальним. Такий бібліографічний покажчик допоможе звернути увагу сучасних видавництв на заборонені свого часу радянською цензурою твори української перекладної дитячої літератури, пробудить інтерес читачів до трагічної долі перекладачів-сподвижників українського слова.

Саме такі, втрачені свого часу, духовні скарби здатні сформувати світогляд сучасного маленького українця. Залишається сподіватися, що невдовзі розпочнеться процес активної популяризації повернутих, але досі невідомих читачеві творів перекладної дитячої літератури.

Серед повернутих маленьким читачам творів: переклад В. Митрофанова роману "Хатина дядька Тома" Г. Бічер-Стоу (твір було перевидано видавництвом "Навчальна книга-Богдан" 2006 р.), переклад Є. Горевої казкової повісті "Мері Поппінс" П. Треверс (видавництво "Школа" познайомило сучасну малечу з високохудожнім перекладом у 2000 та 2007 рр.), переклад О. Олеся поеми "Пісня про Гаявату" Г. Лонгфелло (видавництво "Веселка" повернуло українській малечі переклад у 1999 р.), переклад М. Іванова роману "Домбі і син" Ч. Діккенса (видавництво "Дніпро"

1991 р. повернуло українським читачам забутий переклад, опублікований ДВУ ще 1930 р., за редакцією Марії Габлевич), переказ Т. Габбе роману "Мандри Гуллівера" Дж. Свіфта (київське видавництво "Махаон-Україна" у 2005 р. познайомило малечу з переказом, виданим Держмолвидав ще 1936 р.), переклад О. Тереха казки "Знамените каченя Тім" Е. Блайтон (у 1992 р. "Веселка" перевидала казку надруковану вперше ще у 1959 р.) та інші.

Поряд з уже відомими перекладами в Україні з'являються й нові. На початку 1990-х побачили світ переклади братів Юрія та Олега Покальчуків романів Едгара Берроуза "Тарзан, годіванець великих мавп", "Повернення Тарзана", "Тарзан та його звірі", "Тарзанів син", опубліковані у видавництві "Веселка". У 2007 р. переклад братів Покальчуків романів Е. Берроуза публікує тернопільське видавництво "Навчальна книга-Богдан" у межах серії "Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах "Світovid".

Працювати над перекладами дитячої літератури Юрій Володимирович почав ще у 24 роки. У 1965 р. він переклав повість Леона Вілсона "Хлопчик Коді" для видавництва "Веселка". У 1984 р. працював над збіркою творів Джерома Селінджера "Над прірвою у житті" у видавництві "Молодь". Для цієї збірки Ю. Покальчук перекладав новелу "Френі" та виступив упорядником та автором післямови. Пізніше до перекладу дитячої літератури Юрій Володимирович залучає і свого брата – Олега Володимировича Покальчука. Разом вони переклали 4 романи Е. Берроуза. Але на цьому Ю. Покальчук не припиняє працювати над дитячою літературою. У 1993 р. він повертається до роботи над повістю Дж. Селінджера "Над прірвою у житті" та пише передмову до публікації київського видавництва "Котигорошко".

У 2000 р. роботу над перекладами романів Е. Берроуза розпочинає Є. В. Бондаренко. Цього року виходить переклад роману "Син Джунглів" у видавництві "Свагор", а за два роки це ж видавництво публікує переклад Є. Бондаренка повісті "Нашадок лордів". Цього ж року перекладач розпочинає роботу над перекладом творів Р. Кіплінга: у харківському видавництві "Ранок" виходять друком казки "Звідки в кита така горлянка", "Чому в носорога така шкура", "Як з'явилися панцерники", "Кіт, що гуляв як сам собі знав" у межах серії "Дивовижні історії".

Перший рік незалежності України приносить маленьким читачам перший переклад детективного роману Андрія Івановича Євса. У 1991 р. видавництво "Молодь" та видання редакції журналу "Всесвіт",

у межах серій "Детектив. Пригоди. Фантастика." та "Майстри зарубіжного детективу" відповідно, публікують роман Дж. Карра "Безтілесна людина" у перекладі А. Євса. Це не була перша праця херсонського перекладача над творами дитячої літератури. У 1985 р. його переклад твору Д. Бартлема "Повістка" було опубліковано у періодичному виданні "Радянська освіта". Цього ж року з його перекладом оповідання Р. Бредбері "Усмішка" на сторінках "Всесвіту" ознайомилися українські читачі. Пізніше, у 2000 р., це ж оповідання з'являється на сторінках посібника-хрестоматії "Зарубіжна література" видавництва "Просвіта" у перекладі доктора філологічних наук, професора Лади Володимирівни Коломієць.

Народився Андрій Іванович 1 січня 1927 р. в с. Іваниця Ігнєнського району Чернігівської області в сім'ї колгоспників. Після семирічної школи працював у кузні та польових роботах у рідному селі, під час військової служби закінчив загальноосвітню школу. Вищу освіту здобув у Одеському державному педагогічному інституті іноземних мов у 1955 році. Працював учителем англійської та німецької мов у школах та середніх спеціальних навчальних закладах Херсонщини, перекладачем у Херсонському агентстві ВАТ "Інтурист". Кілька років працював перекладачем у довготривалих відрядженнях.

Цього ж року Дмитро Каленикович Грицюк починає роботу над перекладом повісті Ніни Боден "Збігло літо". Д. Грицюк народився 4 листопада 1942 р. в с. Дзвінки Білгородського району на Хмельниччині. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Дмитро Каленикович також відомий своїми перекладами з російської мови романів, повістей, оповідань Віктора Комарова; він також перекладав з англійської твори Д. Френсіза, А. Азімова, Ф. Брет Гарта, Н. Боден, К. Еквензі. Відомі його переклади науково-фантастичних оповідань А. Азімова "Втеча" для журналу "Україна" у 1987 р., "Я, робот" для видавництва "Веселка" у 1987 р., а також роману "Габрієл Конрой" Ф. Брет-Гарта для видавництва "Дніпро" у 1989 р.

У 1991 р. українським дітлахам повертаються детективні романи Агати Крісті, опубліковані ще 1971 року видавництвом "Радянський письменник" у межах серії "Фантастика. Пригоди. Детектив." видавництва "Дніпро" у перекладі Володимира Хижняка та Вадима Хазіна.

В. І. Хазін також переклав оповідання "Наперекір тільки-вівторковому світу" Філіпа Фармера для журналу "Всесвіт" 1983 р. та роман "Майже опівночі" Мартіна Кейдіна для видавництва "Молодь"

1991 р. В. М. Хижняк, прозаїк і перекладач із Черкас, відомий авторськими збірками повістей та оповідань "Любар" (1972) та "Дивовижне перо" (1974). Закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка (1949), працює викладачем англійської мови.

Видавництво "Радянський письменник" у 1991 р. публікує переклад роману Маріо П'юзо "Хрещений батько" у перекладі українських дипломатів Віктора Батюка та Олександра Овсюка за редакцією О. Григор'єва.

У 1992 р. київське видавництво "Довіра" випускає друком дві збірки англійських народних казок "Бабусин дідусь" у перекладі Л. М. Ліщинської та "Хатні капці принцеси" у перекладі Н. І. Куроленко та І. І. Куроленко у межах серії "Казки, на які ми чекали". Видавництво "Веселка" також радує маленьких читачів виданнями вже знайомих казок: виходить третє видання казки Енід Блайтон "Знамените каченя Тім", з першим виданням якої малеча познайомилась 1959 р., та друге видання повісті-казки Джона Толкіна "Гобіт, або Мандрівка за Імлисті гори", перше видання якої було опубліковано ще 1985 року. Київське видавництво "Грайлик" перевидає вже знайому українським дітякам казку Уолта Діснея "Білосніжка та семеро гномів" у перекладі Віталія Олексійовича Коротича. Цей переклад казки вперше було опубліковано у збірці казок У. Діснея "Казки про тварин та про людей" 1971 року у видавництві "Веселка". Переклади В. Коротича перевидувалися кілька разів, доповнювалися та скорочувалися, а вже за часів незалежності України за цими перекладами видавалися перекази казок У. Діснея. Віталій Олексійович також перекладав й вірші для дітей. Зокрема, популярності набули переклади віршів "В коробці з-під черевиків, де повно старих панчіх ..." та "Сьогодні вранці виявилась порожньою ..." Теодора Ретке для журналу "Поклик".

Як уже зазначалося, початок 1990-х років повернув українським маленьким читачам заборонені за радянських часів переклади Г. Бічер-Стоу, П. Треверс, Г. Лонгфелло, Ч. Діккенса, Дж. Свіфта, Е. Блайтон та інших талановитих дитячих письменників. Але у перевиданні заборонених радянською владою творів спостерігається певна односторонність: популяризуються роботи одних і тих самих авторів, тоді як прекрасні переклади творів Уйди, Ф. Бернетт, В. Джекобса, Тальбота та багатьох інших залишаються поза увагою українських видавництв.

1. *Англійські казки* / [З англійської перевів Л. Селянський]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1902. – 55 с. 2. *Дефо Д. Робінзон Крузо: Роман* / Даніель Дефо. – [Пер. з англ.]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1903. – 305 с. 3. *Кіплінг Р. Казки: (З малюнками)* / Редьярд Кіплінг. – [Пер. Юр. Сірий]. – К. : Лан, 1909. – 68 с. 4. *Між хмарами сонечко: Оповідання* / [Переклала Н. Грінченко]. – К. : Вик. друк. П. Барського, 1904. – 99 с. 5. *Свіфт Дж. Подорожі Гулівера до краю Ліліпутів* / Джонатан Свіфт. – [Пер. з англ. В. В-р]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1906. – 53 с. 6. *Свіфт Дж. Подорож Гулівера до краю великанів* / Джонатан Свіфт. – [Після нім. перерібки Фр. Камберіа пер. Василь В-р]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1906. – 39 с. 7. *Українські видання перекладної дитячої літератури від 1900 до 2011 рр.: [бібліографічний покажчик]* / Укладач Здражко А. Є. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2012. – 132 с.

Зінченко Г.Ю., заст. зав. кафедри
теорії та практики перекладу НА СБУ

ТЕОРІЯ ЛАКУНАРНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ЗНАННІ

У статті розглянуто основні дефініції терміну «лакунарність», існуючі в сучасній лінгвістиці підходи до вивчення цього явища.

Ключові слова: лакунарність, лакуна, елімінація, концепт.

В статье рассмотрены основные определения термина «лакунарность», существующие в современной лингвистике подходы к изучению этого явления.

Ключевые слова: лакунарность, лакуна, элиминация, концепт.

The most common definitions of the term «lacuna» and the approaches of modern linguistics to this phenomenon.

Key words: lacuna theory, lacuna, elimination, concept.

У сучасних умовах різко зросла увага до такого соціального феномена, як комунікація. Це є цілком закономірним і зрозумілим, оскільки нині відбувається глобальна трансформація індустріального суспільства в інформаційно-комунікативне. Вона супроводжується не лише проникненням комунікації в усі сфери суспільства, виникненням і розвитком якісно нового типу комунікативних

структур і процесів, але й глибоким переосмисленням сучасних змін у соціально-комунікативній сфері, місця й ролі комунікацій у розвитку суспільства.

В умовах суспільної та особистісної комунікації на шляху одержання інформації з'являються різні бар'єри. При цьому мікробар'єри, пов'язані із зовнішнім середовищем, у якому здійснюється комунікативний процес, виявляються в інформаційному перевантаженні (бар'єром стає занадто велика кількість інформації); у різноманітності носіїв інформації (газети, телебачення, конференції, звіти консультантів і под.); умінні користуватися інформацією (ексклюзивні дані дозволяють використовувати їх для впливу на інших; доступ до джерел обмеженої інформації, тобто тієї, яка призначена для внутрішнього користування, розширює владні повноваження індивідів).

Мікробар'єри мають соціальний або психологічний характер. Одним із виявів існування таких бар'єрів стало явище, яке в сучасній лінгвістиці отримало назву *лакунарність*.

Першими це явище дослідили канадські вчені Ж. П. Віне та Ж. Дарбельне. Вони визначили *лакунарність* як «явище, яке має місце завжди, коли слово однієї мови не має відповідника в іншій мові» [Vinau, Darbelnet 1958, 10]. У сучасній українській та російській лінгвістиці вживається термін *лакунарність*. До нього зверталися Ю. Сорокін, Г. Бикова, Т. Стексова, С. Швачко тощо. Англomовна лінгвістика віддає перевагу словосполученню *lexical gap* (J. Cvilikaite, M. Janssen, M. Vendrell), яке можна перекласти як 'лексична прогалина, лексичний пропуск'. У російській лінгвістиці поряд з терміном *лакуна* також використовуються й інші терміни – *антислова*, *білі плями на семантичній мапі світу* (Ю. Степанов), *безеквівалентна лексика* (Л. Бархударов, Є. Верещагін, В. Костомаров), *темні місця*, *неперекладна лексика*, *змістова шпарина* (В. Комісаров) та інші. Але всі ці терміни означають одне й те саме явище – «відсутність в даній мові слова іншої мови» [Муравьев 1975, 6].

Метою цієї роботи є описання підходів до вивчення явища *лакунарності*. Відповідно до мети поставлено **завдання**:

- дати загальний огляд підходів до дослідження феномена *лакунарності*;

- більш детально дослідити лінгвокультурологічний та прагматичний підходи до вивчення *лакунарності*, запропоновані класифікації та типології лакун.

Явище лакуарності привернуло увагу лінгвістів відносно нещодавно. Ю. Сорокін навіть уводить поняття *лакунологія* та *лакунолог*, підкреслюючи тим самим появу інтересу до цього феномена та наявність великої кількості досліджень [Сорокін 2003, 6]. Для сучасного інформаційно-комунікативного суспільства, у якому відбувається постійний діалог культур, дослідження *лакуарності* в усіх її виявах є важливим і *актуальним* завданням. Комунікативний збій, який виникає через нерозуміння повідомлення, є одним із виявів та наслідків *лакуарності*.

Традиційно *лакуарність* досліджують як одну з рис мовної системи та розглядають лексичні, граматичні, лексико-граматичні лакуни. Великий інтерес викликає проблема лексикографічних лакун. Більш широкий підхід до цієї проблеми передбачає вивчення *лакуарності* в контексті мовної картини світу та з точки зору лексику мовної особистості. Також *лакуарність* вивчають у текстах різних типів – так звані комунікативні лакуни. Сучасна лінгвістика займається вивченням способів виявлення лакун, їх типологізацією та класифікацією.

На теперішньому етапі лінгвістичних досліджень лакуни розглядаються як «національно-специфічні елементи культури, які знайшли відповідне відображення в мові носіїв цієї культури, та які або повністю незрозумілі, або зрозумілі лише частково для носіїв іншої культури та мови у процесі комунікації» [Томашева 1995, 58].

З позицій психолінгвістики явище *лакуарності* було досліджено Ю. Сорокіним, І. Марковіною. Вчені запропонували застосовувати цей термін при зіставленні не лише мов, але й інших культурних аспектів, відносячи до лакун «все, що в іншокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним, потребує інтерпретації, існує сигналом присутності в тексті національно-специфічних елементів культури, в якій створено текст» [Сорокін, Марковина 1983, 37]. Згідно з дослідженням Г. Антипової, О. Донских, І. Марковіної та Ю. Сорокіна, результати яких наведено в колективній праці «Текст как явление культуры» [Антипова, Донских, Марковина, Сорокін 1989], лакуарні елементи різних лінгвокультур виявляються у їхній активній взаємодії, систематизація різних типів лакун, що були виявлені при міжкультурних контактах, дозволяє зробити висновок про існування чотирьох груп лакун:

1) суб'єктні лакуни, що відображають національно-культурні особливості комунікантів в різних лінгвокультурних спільнотах;

2) діяльнісно-комунікативні лакуни, що відображають специфіку різних видів діяльності в їх комунікативному аспекті;

3) лакуни культурного простору (ландшафту), якщо розглядати процес спілкування в широкому сенсі, або лакуни культурного інтер'єру, якщо розглядати той чи інший комунікативний акт;

4) текстові лакуни, які виникають внаслідок специфіки тексту як інструменту спілкування; специфіку тексту можуть формувати зміст, форма фіксації та відтворення або сприйняття матеріалу, орієнтація на окремого реципієнта, авторська поетика, тощо [Антипова, Донских, Марковіна, Сорокін 1989, 75]

Г. Бикова та Л. Байрамова вивчають *лакунарність* із позицій лінгвокультурології та структурно-функціональної лінгвістики. Г. Бикова розглядає лакуни як «чисельні концепти, які не мають засобів мовної реалізації в національній мовній системі (лакуни)», «семема без лексем». В роботі «Лакунарность как категория лексической системологии» [Бикова 2003] Г. Бикова пропонує свою типологію лакун. Принципово важливим вважається поділ лакун на лінгвістичні та екстралінгвістичні (культурологічні). Між ними знаходяться лінгвокультурологічні лакуни. Лакуни, що виявляються у процесі зіставлення мов або одиниць у межах мови є *мовними*, або лінгвістичними, вони можуть бути відповідно *міжмовними* або *внутрішньомовними*. Лакуни, що виявляються у процесі аналізу та фіксації розбіжностей у культурах – культурологічні лакуни. Погоджуючись з І. Томашевою, Г. Бикова виділяє серед лінгвістичних лакун лексичні, граматичні, та стилістичні, повні, часткові або компенсовані, додаючи при цьому, що вони також можуть бути інтер- та інтрамовними, унікальними та окремими, мотивованими та немотивованими, мовленнєвими, емотивними, гіпонімічними та гіперонімічними, взаємними, конотативними та нульовими. [Бикова 2003, 32–33].

Л. Байрамова вважає, що на появу лакун впливають два основних види чинників:

1) лінгвістичні чинники (своєрідність мовного членування об'єктивного світу та неспівпадіння у мовному розвитку систем мов);

2) екстралінгвістичні чинники (різноманітність історичних, культурних та духовних традицій народів, географічних, соціально-економічних умов життя, своєрідність звичаїв, менталітету різних народів).

Враховуючи ці чинники, Л. Байрамова пропонує таку класифікацію лакун:

1. Рівневі лакуни: фонетичні, лексичні, морфемні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні.

2. Мотивовані та немотивовані лакуни.[Л. Байрамова 2011, 23]

І. Стернін, З. Попова та М. Стерніна розглядають *лакунарність* з точки зору когнітивної лінгвістики. Вони вважають, що лакуни виявляються, перш за все, за перекладними двомовними словниками. «Сигналами» можливої лакунарності лексичної одиниці (слова, сталого словосполучення) є:

- розгорнута пояснювальна дефініція у перекладному словнику;
- пояснення слова у перекладному словнику за допомогою синонімічного ряду.

І. Стернін, З. Попова та М. Стерніна зауважують, що співвідношення лакун, безеквівалентних одиниць та національних концептів далеко не таке однозначне, яким видається. Відсутність у тій чи іншій мові певного слова (лакуна) не завжди свідчить про відсутність у концептосфері цього народу відповідного концепту. Автори статті «Лакуны и концепты» нагадують, що слова вживаються для номінації концептів, необхідних для обміну інформацією, тобто слова – це означення лише комунікативно «активних» концептів, що є важливими для національної концептосфери. Якщо виникає необхідність виразити словами відповідний концепт, лакуни *компенсуються* – тобто заповнюються «тимчасовими» засобами мови – вільними словосполученнями, розгорнутими поясненнями, тощо. Якщо компенсація відбувається досить регулярно, відповідний вислів може з часом стати сталою номінацією концепту – напр. *нещасний випадок* (пор. англ. *accident*) [Стернін, Попова, Стерніна 2003, 213–214].

Теорія та практика перекладу досліджує способи *делакунізації*, тобто елімінації лакун. На думку Н. Дзиди, у перекладознавстві *лакунарність* вважається більш широким поняттям, ніж *безеквівалентність* і саме лакунарність є підставою для зняття певних заборон на трансформацію текстів, що перекладаються. Адекватне сприйняття перекладеного художнього твору можливе лише за якісного перекладу національних культурних концептів, лакун та безеквівалентної лексики, які водночас становлять труднощі для розуміння та надають оригінальності твору. Н. Дзида вважає, що в теорії перекладу ще багато потрібно зробити для співвіднесення поняття *лакунарність* з перекладацькими поняттями «еквівалентність» та «адекватність», а також способів елімінації

міжкультурних лакун (заповнення та компенсація) з традиційними видами перекладацьких трансформацій [Дзида 2010, 165].

Саме прикладний аспект *лакуарності* та її елімінація є предметом наукового інтересу англомовних дослідників. Так, J. Cvilikaite зазначає, що однією з причин для вивчення лакун (*lexical gap*) є той факт, що їх неможливо виділити заздалегідь. Лише в процесі перекладу перекладач розуміє, що в мові перекладу немає певного слова, тоді як словник у таких випадках пропонує лише тлумачення концепту, позначеного мовою оригінального тексту. Заповнення лакун впливає на якість виконаного перекладу. J. Cvilikaite робить висновок про необхідність створення «лексичної бази даних» або «лексикону», який став би у нагоді перекладачам [J. Cvilikaite 2006, 129–130].

Отже, явище *лакуарності* привертає увагу лінгвістів різних галузей філологічної науки. Наявність різних підходів до її вивчення та різні погляди на потенціал *лакуарності* в межах як міжкультурної комунікації, так і в межах однієї мови, є свідченням формування нової наукової парадигми. Беззаперечною є міждисциплінарна природа *лакуарності*. Це проблема водночас і теоретична, і прикладна, феномен *лакуарності* можна вивчати і в синхронії, і в діахронії.

1. Байрамова Л. К. Лингвистические лакуарные единицы и лакуны / Л. К. Байрамова // Вестник Челябинского государственного университета – 2011. – № 25 (240) – Филология. Искусствоведение. – Вып. 58. С. 22–27.
2. Быкова, Г. В. Лакуарность как категория лексической системологии / Быкова Г. В. – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2003. – 364 с.
3. Лакуны и концепты / И. А. Стернин, З. Д. Попова, М. А. Стернина // Лакуны в языке и речи : сб. науч. тр. – Благовещенск : Изд-во БГПУ – 2003. – С. 205–223.
4. Муравьев В. Л. Лексические лакуны (на материале лексики французского и русского языков) / Муравьев В. Л. – Владимир : ВГПИ, 1975. – 96 с.
5. Дзида Н. Н. Проблема лакуарности в переводе / Н. Н. Дзида // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 1. С. 162–167.
6. Сорокин Ю. А., Марковина И. Ю. Опыт систематизации лингвистических и культурологических лакун: Методологические и методические аспекты / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина // Лексические единицы и организация структуры литературного текста : Сб. науч. трудов. – Калинин – 1983. – С. 35–52.
7. Текст как явление культуры / Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. – Новосибирск : Наука, 1989. – 268 с.
8. Томашева И. В. Понятие «лакуна» в современной лингвистике.

Эмотивные лакуны / И. В. Томашева // Язык и эмоции. Сб. научн. трудов. ВГПУ – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 50–60. 9. J.P.Vinay, J.Darbelnet. Stylistique comparee du francais et de l'anglais, P., 1958. – 315 p. 10. Jurgita Civilikaitė Lexical Gaps. Resolution by functionally complete units of translation [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://archive.minfolit.lt/arch/8001/8360.pdf>

Зірко І. П., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ ЧИТАННІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються основні шляхи формування комунікативної компетенції в читанні навчальної літератури у студентів-іноземців, визначається циклічність занять, аналізується зміст кожного з циклів, а також подається перелік лексико-граматичних засобів, які є орієнтирами для студентів при визначенні комунікативних завдань та запропоновано класифікацію і зразки.

Ключові слова: вилучення навчальної інформації, циклічність, цільова настанова, лексико-граматичні засоби, орієнтири, класифікація, комунікативні завдання.

В статье рассматриваются основные пути формирования коммуникативной компетенции в чтении учебной литературы у студентов-иностранцев, определяется цикличность занятий, анализируется содержание каждого из циклов, подаётся перечень лексико-грамматических средств, являющихся ориентирами для студентов при определении коммуникативных задач, а также предлагается классификация и образцы.

Ключевые слова: извлечение учебной информации, цикличность, целеустановка, лексико-грамматические средства, ориентиры, классификация, коммуникативные задания.

The author examines the main ways of formation of communicative competence in reading of education literature by foreign students, defines cyclic studies, analyses contents of each cycle, the list of lexical-grammatical means are given, which are reference points for students to define communicative tasks. The classification of examples are proposed.

Key words: *extraction of educational information, cycle, goal-oriented, lexical-grammatical means, reference, points, classification, communicative tasks.*

Читання – це серйозна розумова праця, у процесі якої студенти аналізують, порівнюють, роблять висновки і узагальнення. У навчальній діяльності студентів значну роль відіграє читання підручників, навчальних посібників, практикумів тощо, тому що це один із шляхів реалізації пізнавальної мети, за допомогою якої відбувається засвоєння готових знань і способів діяльності. Вміння працювати з навчальною літературою, вважається одним із головних показників готовності студентів до навчання в галузі вибраної спеціальності і, як наслідок, критерієм ефективності навчання.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що іноземні студенти погано орієнтуються у навчальній літературі з фахових дисциплін і не можуть вилучити необхідну інформацію відповідно до авторського задуму з підручників та посібників.

Мета статті – допомогти викладачам, використовуючи методичні прийоми та лексико-граматичні засоби, сформувати у студентів навички читання літератури з будь-якої навчальної дисципліни, що буде сприяти більш глибокому розумінню і міцному засвоєнню інформації.

Усе це обґрунтовує методичну доцільність навчання читанню фахової літератури студентів-іноземців як основи для оволодіння способами спілкування у професійній сфері.

У статті дається один із можливих шляхів формування комунікативної компетенції в читанні, який допоможе максимально скоординувати зміст навчання на практичних заняттях з української мови з відповідно до комунікативних потреб студентів-іноземців.

Під комунікативною компетентністю в читанні навчальної літератури розуміємо здатність студентів-іноземців вилучати необхідну навчальну інформацію адекватно до авторського змісту із підручників з економіки, філософії, психології, біології, фізики тощо.

В основі навчання лежить процес моделювання необхідного рівня комунікативної компетенції, який включає всі види роботи студентів із навчальною літературою. Реалізуючи принцип стадійності в навчанні і враховуючи неоднорідність комунікативних одиниць у реальній навчальній діяльності іноземних студентів на заняттях із загальних дисциплін, слід вибирати такий шлях навчання, який передбачає послідовність засвоєння студентами різних їх типів. Як комунікативна одиниця виступає текст параграфа.

Аналіз текстів параграфів допоміг визначити їх типологію. А співвіднесеність типів текстів із комунікативними цільовими настановами їх авторів дало змогу встановити типологію актів спілкування у процесі читання навчальної літератури. У результаті було виділено п'ять типів актів спілкування, які покладені в основу процесу послідовного формування комунікативної компетенції відповідно до різних стадій її становлення. Кожна з цих стадій характеризується змістовими відмінностями, пов'язаними з необхідністю формування у студентів умінь читання текстів відповідного типу, і єдиною організаційною формою, якою виступає циклічність занять.

Розглянемо зміст кожного циклу, враховуючи потреби навчального процесу та мовні труднощі конкретного типу текстів для студентів-іноземців.

1. Комунікативні потреби висувають на перше місце навчання читанню текстів-описів, які реалізують такі комунікативні цільові настанови авторів:

- ввести основні поняття з предмету;
- дати основне уявлення про закон;
- дати уявлення про використання речовин, явищ, законів у практичній діяльності людини.

Експериментально доведено, що тексти-описи найбільш легкі для сприйняття, особливо для іноземних студентів. Читаючи їх, студенти зіштовхуються з вирішенням таких комунікативних завдань:

- зрозуміти зміст поняття (терміна), що вводиться і запам'ятати його визначення;
- зрозуміти приклад і співвіднести його зі своїм життєвим досвідом і знаннями;
- зрозуміти і запам'ятати правило функціонування чи загальний принцип;
- зрозуміти і запам'ятати склад речовини і будову елемента;
- зрозуміти хід типового завдання і застосувати аналогічні розмірковування на практиці;
- зрозуміти і запам'ятати відповідність позначень і позначуваного.

2. Метою наступного циклу занять є формування умінь читання текстів-описів, у яких реалізуються такі комунікативні цільові настанови, як:

- дати уявлення про предмет, явище і його призначення;

- дати уявлення про знаходження речовини в природі і її одержання;
- дати уявлення про порядок дій під час виконання завдання;
- описати значення закону тощо.

Для того щоб зрозуміти ці тексти, студенти повинні вміти вирішувати такі комунікативні задачі:

- зрозуміти зміст поняття (терміна) і запам'ятати його визначення;
- зрозуміти і запам'ятати правило і загальний принцип діяльності;
- зрозуміти приклад і співвіднести його зі своїми знаннями чи життєвим досвідом;
- зрозуміти, на якій підставі дається класифікація і запам'ятати її;
- зрозуміти властивість і характеристику предметів, речовин, явищ і вміти їх описати;
- зрозуміти і запам'ятати склад і будову речовин;
- зрозуміти значення явищ і та ін.

3. Третій цикл занять спрямований на формування умінь читання текстів-описів, що втілюють такі комунікативні цільові настанови:

- дати уявлення про систему одиниць;
- дати уявлення про побудову графіка, таблиці, креслення;
- дати уявлення про побудову речовини, елемента;
- дати уявлення про основні положення теорії.

Крім комунікативних завдань, що згадуються у попередніх циклах студентам треба навчитись також розуміти і запам'ятовувати узагальнення та висновки.

4. Четвертий цикл занять має на меті навчити студентів опановувати умінням читати тексти-міркування з комунікативними цільовими настановами типу:

- довести наукове положення (теорему);
- пояснити правило, явище (формулу) тощо.

У цьому циклі студенти вперше зустрічаються з викладом матеріалу, який має вигляд роздумів, що є найважчим для сприйняття. Читаючи такі тексти, студенти мають вирішити два комунікативні завдання:

- усвідомити хід доказів і запам'ятати узагальнення та висновки;
- зрозуміти хід вирішення типових завдань і застосувати аналогічні розмірковування на практиці.

5. П'ятий цикл включає заняття, на яких студенти вчать читати тексти з комунікативними цільовими настановами:

- пояснити умови, за яких можливе явище;
- пояснити хід розрахунків для вирішення типових задач;
- дати характеристику властивостей предметів, явищ, залежностей.

У таких текстах використовується комбінація способів викладу: опис та розмірковування. Комунікативні завдання, що виконуються під час читання цих текстів, відомі студентам із попередніх циклів [Томина,1985]. Отже, у цьому циклі особливу увагу слід приділяти навчанню студентів розуміти цілісний текст.

Організований таким чином зміст навчання читанню навчальної літератури дозволяє задовольнити комунікативні потреби студентів у цьому способі комунікації як на початку навчання загальнотеоретичним дисциплінам на підготовчому етапі, так і на подовженому етапі, коли студенти починають створювати на основі наукових текстів свої нові тексти (реферати, доповіді, курсові і т. ін.).

Однак, як відомо, для того щоб акт комунікації відбувся, комунікантам необхідно володіти єдиним кодом спілкування. У зв'язку з цим важливо зазначити, що велике значення має не тільки комунікативна компетенція студентів-іноземців, але і більш точне врахування можливостей студентів авторами навчальної літератури. Для удосконалення форм створюваних підручників і навчальних посібників може служити врахування авторами переліку таких лексико-граматичних засобів, які є орієнтирами для студентів у процесі визначення комунікативних завдань:

1. Визначення поняття, явища, предмета (дефініція та кваліфікація): що є що; що-це що; чим називається що; чим називають що; що називається яким; що називається чим; якщо..., тоді що називається яким; якщо..., то що називають яким; що - що; що є чим; що являє собою що.

2. Ілюстрація: наприклад,...; приклад (покажемо на прикладах, розглянемо на прикладах, прикладом є...); зразок...; малюнок..., на малюнку...зображено(показано, приведено, побудовано, дано); на графіку (в таблиці, на кресленні) даний...; так,

3. Узагальнення, висновок: таким чином,...; можна зробити висновки, що...; звідси , з цього (з цього закону) випливає, що...; так,...; отак,...;

4. Опис властивостей і характеристика предмета, явища, речовини, процесу: що не має що/чого; що має який колір (форму,

розмір); що знаходиться (розміщено, лежить)де; що дорівнює чому; що + коротка форма прикметника; що яке (може бути яким); що характеризує що; що має що (які властивості); що володіє чим; що (не) змінюється при...; що виникає в результаті чого; що зумовлюється (утворюється), що зумовлює що; що стає (стало) яким; що + дієслово з семантикою змінювання + при чому (віддієслівний іменник); (найбільш уживані дієслова з семантикою змінювання: збільшуватись, зменшуватись, підвищуватись, підсилюватись, зростати, спадати, падати...).

5. Умовні записи (формули, рівняння, позначки тощо): що позначають чим; що зображується як...; можна записати як/так/у вигляді...; що зображають такою формулою/виразом; вираз має/буде мати такий вигляд....

6. Правило чи принцип діяльності: щоб + інфінітив, дієслово (3 особа множини чи 1 особа множини); щоб + інфінітив, треба + інфінітив; для цього треба + інфінітив.

7. Доказ: нехай/хай...тоді...з цього випливає...; позначаємо (візьмемо, оберемо, спрямуємо)... тоді будемо мати...; можна довести, що...; де... коли... отже... .

8. Побудова, склад, класифікація: що складається з чого; що входить у склад чого; що поділяється/розділяють на що, за якими ознаками.

9. Порівняння: що (важче, ближче) від чого (у скільки разів); що більше ніж що; чим...тим; більше/менше чого; за залежить від чого; що схоже на що; що подібно (аналогічно) до чого; що подібно (аналогічно) чому.

10. Призначення і застосування: де використовується (застосовується) що; що можна використати (застосувати) для чого; чим зручно користуватись для чого; ми будемо використовувати що (користуватись чим), для чого (для того, щоб...)

11. Історичні відомості й уточнення інформації: а) екскурс – хто коли відкрив (закон), довів, сформував, показав, дав визначення чому, вказав, визначив (закон); хто коли визначив, створив (теорію), підтвердив, вивчив, запропонував, встановив, побачив, передбачив, побудував що; хто вперше (перший) що зробив; хто автор чого; б) довідка - на основі чого було зроблено/створено що; що лежить в основі чого; що було покладено в основу чого; що було взято за основу чого; з урахуванням чого ведеться дослідження/досліджується що; за допомогою чого (як, яким чином) було встановлено що.

12. Значення: *мати велике/найбільше значення, покласти початок; дати можливість; що міститься/полягає в чому.*

13. Порядок дій під час виконання практичних завдань: *прочитаємо, запишемо...; поділимо...; визначимо...; одержимо...; розрахуємо...; для цього треба...; знаходимо....*

14. Отримання: *де що отримують при... (за допомогою чого, яким способом).* [Корчагіна, 1990 11–19]

Урахування авторами навчальних посібників цього лінгвістичного матеріалу дасть змогу створити стабільні посібники із загальнотеоретичних дисциплін, задовольнивши потреби не лише студентів-іноземців (хоча їх у першу чергу), а й українських студентів як у змістовності предмету, так і у формі викладу.

З точки зору визначення оптимальних шляхів формування комунікативної компетенції в читанні, треба зазначити важливість ролі викладача-предметника та узгодженість його функцій із роботою викладача української мови. Узгодження роботи необхідне з метою економного та ефективного використання навчального часу. Роль викладача української мови полягає в оптимальній організації комунікативної практики іноземного студента в читанні.

Для формування комунікативної компетенції в читанні на заняттях з української мови використовуються умовно-комунікативні та комунікативні вправи, поєднані у систему. Умовно-комунікативні вправи спрямовані на вироблення й удосконалення фонетичних, лексичних і граматичних навичок. Комунікативні вправи призначені для розвитку умінь читання, які є показниками сформованості комунікативної компетенції. Так, наприклад, у студентів повинні бути сформовані уміння орієнтуватися в комунікативному завданні кожної змістової частини тексту, визначити цільову настанову читання відповідно до комунікативних завдань, тему тексту, прогнозувати подальший зміст речення, тексту, виділяти головну і другорядну інформацію тощо.

Усі комунікативні завдання можна розділити на дві групи. У першу входять завдання навчально-тренувального характеру, що виконуються на заняттях з української мови як засіб керування мовленнєвою діяльністю, що формується. Наприклад, для формування вміння орієнтуватися в комунікативних завданнях змістової частини тексту можуть бути запропоновані такі вправи:

1. Визначте комунікативне завдання тексту за ключовими словами (за словом – орієнтиром). (У тексті підкреслені ключові слова).

2. Прочитайте текст і скажіть одним словом, про що в ньому розповідається (визначте його тему). (У тексті виділені ключові слова).

3. Прочитайте текст. Сформуйте до нього питання.

4. Прочитайте текст. Розділіть його на змістові частини за виділеними словами, чи за абзацами або планом.

5. Прочитайте текст. Складіть номінативний план:

а) розподіліть текст на змістові частини за ключовими словами;

б) дайте назву кожній частині.

6. Прочитайте текст. Складіть питальний план:

а) розділіть текст на змістові частини за орієнтирами;

б) сформулюйте і запишіть питання до кожної частини.

7. Прочитайте і порівняйте зміст двох текстів. Скажіть, однакові чи ні комунікативні завдання.

8. Прочитайте текст. Скажіть, які комунікативні завдання вам необхідно вирішити, щоб зрозуміти весь текст.

У другу групу входять завдання, які студенти виконують під час читання навчальної літератури на заняттях із загальноосвітніх предметів чи під час самостійної роботи вже під керівництвом викладачів загальнотеоретичних дисциплін. Отже, для успішного підвищення комунікативної компетенції в читанні навчальної літератури професійного спрямування студентів-іноземців важливо узгодити роботу викладача української мови з викладачами-предметниками.

Таким чином, достатньо глибоке вивчення мовних засобів передачі предметного та комунікативного змісту із загальнотеоретичних дисциплін на мовних одиницях різного рівня з відповідної навчальної літератури на заняттях з української мови сприяє більш глибокому розумінню і міцному засвоєнню навчального матеріалу з різних предметів. В обов'язки викладача української мови входить також контроль за правильним розумінням прочитаного та за правильністю мовного оформлення нових створених студентами текстів (доповідей, рефератів, курсових тощо).

1. Арутюнов А. Р. Информационные банки данных как база современных учебников // Содержание и структура учебника русского языка как иностранного: Сб. статей // А.Р.Арутюнов, Н.Б. Мазурков, П.Г. Чеботарев / сост. Л.Б. Трушина / М., – 1981. – С. 42–58. 2. Демьянков В. З. Понимание как интерпретирующая деятельность // Вопросы языкознания // В.З. Демьянков. – 1983. – №6, С. 58–67. 3. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для вузов. / И. А. Зимняя. – М.:

Логос, 2004. – 384 с. 4. *Корчагина Е. Л.* Координация при обучении чтению учебной литературы // Практическая методика преподавания русского языка на начальном этапе: Сб. статей // Е.Л. Корчагина. – М. – 1990 – С. 111–119. 5. *Костомаров В. Г.* Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам / В.Г. Костомаров, О.Д Митрофанова. / 4-е изд., испр., – 1988. 6. *Методика преподавания русского языка* как иностранного для зарубежных филологов-русистов (включенное обучение) / под ред. А.Н.Щукина / – М.: Рус.яз., 1990. 7. *Томина Ю. А.* Объективная оценка языковой трудности текстов (описание, повествование, рассуждения, доказательство): / Ю.А. Томина. /Дис./ канд. пед. наук. – М., – 1985 – С. 226. 8. *Тоцька Н.* Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів / Н. Тоцька // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 62–65. 8. *Хуторской А. В.* Ключевые компетенции. Технологии конструирования / А.В. Хуторской. // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61.

Зотова С.А., ассист.,
Таврический НУ им. В.И.Вернадского

К ПРОБЛЕМЕ ДИГЛОССИИ В ГРЕЧЕСКОМ ЯЗЫКЕ (РАННИЙ ЭТАП «ИТАЦИЗМА»)

У доповіді розглянуті ранні етапи становлення «ітацизму» на прикладі папірусних текстів – приватних листів початку першого тисячоліття н.е.

Ключові слова: *Диглосія, «ітацизм», ранній етап, грецька мова.*

В докладе рассмотрены ранние этапы становления «итацизма» на примере папирусных текстов – частных писем начала первого тысячеления н.э.

Ключевые слова: *Диглоссия, «итацизм», ранний этап, греческий язык.*

In this article there were considered early periods of appearance of "itacism" on the examples of papyrus-texts – private letters of the beginning of first thousand AD.

Key words: *Diglossia, "itacism", early period, Greek language.*

Одним из интенсивно разрабатываемых направлений современной лингвистики является изучение проблемы двуязычия («диглоссии»), различных ее проявлений в разных языках в свете общей теории языковой коммуникации. Проблема эта многоаспектна

и, как свидетельствует сложившаяся сегодня языковая ситуация в Украине, может быть перенесена с чисто теоретической плоскости в плоскость общественно-политической практики. Среди комплексных исследований этой проблемы – монографии Н.Б.Мечковской, Мартина Кретсмана, статьи Чарльза Фергюсона [Белецкий 2012]. Актуальность подобного исследования в отечественной науке не вызывает сомнений.

Обращение к истории греческого языка, как это часто бывает при изучении самых разных историко-филологических проблем, дает исследователю немало примеров диглоссии в самых разных ее аспектах – от факта существования двух видов письменности еще во II тысячелетии до Р.Х. (критское линейное письмо А и В микенской эпохи) до дискуссий XIX–XX веков в Греции нового времени относительно выбора «государственного» языка – средневековой «кафаревусы» или живой разговорной «димотики». На важность этой проблемы и необходимость комплексного изучения истории греческого языка неоднократно указывал еще Андрея Александровича Белецкий [2; 3], но украинские классическая филология и неозеллинистика в этом отношении могут записать в свой актив лишь обстоятельное и подготовленный на высоком теоретическом уровне учебник Л.Л.Звонской [4] и рассчитанные на практическое использование студентами пособия Л.В.Павленко [5]. Отдельные же стороны этой проблемы – сосуществование в билингвальном аспекте греческого литературного языка классического периода и диалектов, эллинистической и ранневизантийской койнэ, литературного средневекового языка и византийцев и преимущественного разговорного языка (δημιώδης) еще ждут своего исследователя.

Во времена Византии отличительной особенностью в языковой ситуации являлось сохранение в письменной речи нормального литературного языка аттического периода, или эллинистического литературного койне. Совместно с данной формой литературного языка разговорный язык также продолжал свое развитие, что и являлось основой новогреческого языка. Этот разговорный язык постепенно, преодолевая трудности времени, занял все более высокие области языкового общения.

Такое ярко выраженное различие между письменным и устным языком наблюдается в течение всего тысячелетнего периода существования Византии.

Данная ситуация выделяет вопрос диглосии в греческом языке. Диглоссия (от греч. δύο – «два» и γλῶσσα / γλῶττα – язык) – это вариант билингвизма, при котором на определённой территории или в обществе сосуществуют две формы одного языка, применяемые их носителями в различных функциональных сферах. Для диглоссии характерна ситуация несбалансированного двуязычия, когда один из языков или вариантов выступает в качестве «разговорного (низкого)», а другой – «литературного (высокого)».

Греческий язык (а вместе с ним, отчасти, и письмо) претерпел ряд существенных фонетических изменений: было утрачено «густое» придыхание при произношении гласных в начале слова (т.е. стал обычным явлением характерный для некоторых диалектов классического периода «псилозис»), перестало ощущаться противопоставление гласных по долготе и краткости, изменился даже характер ударения – вместо «музыкального», тонического, оно стало, как в нашем языке, силовым. Трудно определить хронологические рамки этих изменений и их причину: существует общепринятое мнение, что такие изменения вступили в силу в IV-V веках н.э. под влиянием, как считает, к примеру, Иешуа Фишман [6], расширения контактов или даже смешения греков-византийцев с германскими и славянскими племенами, что характерно для почти всех этносов Восточного и Западного Средиземноморья и касается как собственно греков, так и латинов-италиков и кельтов-иберов). Детально рассмотреть этот процесс не удастся ввиду недостатка текстов, содержащих лексику разных языков с четко различимыми фонетическими особенностями, и поэтому в существующих «Историях греческого языка» или его «исторических грамматиках» Пьера Шантрена [7], М.Н.Славятинской, О.С.Широкова [8] и др. исследователей мы в лучшем случае находим фиксацию морфологических изменений в языке, а не последовательных изменений в произношении этих слов. Как известно, после захвата турками-османцами в 1453 г. Константинополя Византийская империя перестала существовать как государство; но не исчезло ее греческое население, сохранившее свою веру и свой язык на несколько столетий. Конечно, часть византийской элиты покинула родину, переселившись как на север, в Великое княжество Московское, так и на Запад – преимущественно в Италию. Многие из них увезли с собой греческие книги (произведения как античных так и византийских авторов), и ученые европейского Возрождения получили возможность знакомиться с произведениями греческих

авторов в оригинале, издавать их и переводить на языки своих стран. При этом возникла проблема чтения этих текстов, попытки решить которую привели к возникновению еще одной ситуации диглоссии.

Можно констатировать, что современные исследователи истории греческого языка находятся в менее выгодной ситуации, нежели, скажем, немецкий гуманист, писатель и издатель текстов древних авторов Эразм Роттердамский (1466-1536), который предложил свой вариант произношения слов греческого языка, основанный на сопоставлении греческих слов с их транслитерацией в произведениях латинских писателей, которые свободно владели двумя языками и могли читать творения греческих авторов.

Содержащиеся в «Поэтическом искусстве» Горация (I век до н.э.) или в X книге «Воспитания оратора» Марка Фабия Квинтилиана (I век н.э.) обзоры-сопоставления греческой и римской литератур свидетельствуют, что греческий дифтонг [ai] римляне передавали с помощью дифтонга [ae < ai], к примеру, Αἰσχύλος передается как Aeschylus, долгие гласные [η] и [ω] – с помощью гласных [e] и [o] (Τηλέμαχος = Telemachus, Πλάτων = Platon и т.п.). что они неизменно сохраняли в именах собственных «густое» придыхание: Ἡρόδοτος = Herodotus). Последовательная передача древнегреческой «эты» [η] как [э] и предопределила термин «этацизм» в качестве названия этого эразмовского способа произношения. Современник же Эразма, гуманист и филолог Иоганн Рейхлин (1455-1522) пошел по иному пути – он в качестве способа произношения древнегреческих букв принял произносительную норму средневековых греков, которые [η] произносили как [и], что и породило другой термин – «итацизм». Эта норма сохранилась и в языке современных греков, но следует заметить, что при изучении древнегреческого языка от нее приходится отказываться в пользу «этацизма», который дает более точное представление о грамматических формах; достаточно сравнить, к примеру, произношение личных местоимений «мы» и «вы» (ἡμεῖς, ὑμεῖς) по Эразму (гэмэйс, гюмэйс) и (имис, имис) по Рейхлину, чтобы причина такого предпочтения стала очевидной.

Докладчику в процессе изучения византийских литературных текстов на средневековом греческом языке приходится иметь дело с произношением и отображением на письме именно Рейхлиновского метода и потому представляется не лишенным интереса рассмотрение истоков, начальных этапов появления «итацизма» в греческом языке. Отметим сразу, что подавляющее большинство текстов византийских авторов для выяснения этого вопроса

непригодны, так как писались они на ранних и более поздних разновидностях «койнэ», хотя в повседневном общении использовались (и это – еще один пример диглоссии!) во многом отличные от классической и эллинистической произносительные нормы живого разговорного языка (δημώδης).

Наиболее подходящим текстуальным материалом для такого исследования можно считать ставшие известными в XX веке папирусные находки из разных мест в Египте, которые наиболее точно отражают язык египетских греков первых столетий н.. И самыми ценными в этом отношении являются частные письма разных людей, документы, не подвергшиеся литературной правке и зачастую отражающие уровень образованности их авторов.

Именно папирусные документы дали массу полезных сведений. Простые люди писали письма на житейские темы. Важность этих клочков папируса, найденных иногда в древних кучах мусора, заключается в том, что по ним видна разница между обиходным языком простых людей и литературным греческим языком, на котором, например, написан Новый Завет. Сам греческий язык сложился в двух видах: как литературный, более близкий к аттическому диалекту, и как разговорный, включавший «варваризмы» и латинизмы, и, конечно, в полной мере отражающий явление «итацизма» – фонетическое явление, когда гласные [η], [υ] и дифтонги [ει], [οι], [υι] произносятся как [ι], а дифтонг [αι] произносится как гласный [э].

Так, анализируя папирусный текст «Письмо мальчика к отцу» (Pap. Oxyrrhynch. I, 119 – II-III века н.э.), можно выделить такие явления итацизма как: [λυτόν] вместо [λοιτόν], [πείνω] вместо [πίνω] и γείνετε вместо [γίνετε]. Этот текст послужил основой для написанной Соломоном Яковлевичем Лурье повести для детей «Письмо греческого мальчика» [9], в которой детально воссоздается картина жизни в эллинистическом Египте и объясняются языковые особенности папирусного текста.

Проявления раннего итацизма очевидно отображаются и на примере папирусного текста «Письма сына к матери» (Pap. Berl. Griech. Urkunden, III, 846). Необходимо принимать во внимание, что письмо написано малообразованным молодым человеком, солдатом в рискской армии, который «пишет как слышит». В письме этого Антониса Лонга явления раннего итацизма выражены особенно ярко:

– [ι] вместо [ει]: πλῖστα = πλεῖστα; δί = δέι; χάριν = χάρειν

- [ει] вместо [ι] : εἰμί = εἰμί ; μητρέι = μητρί ; σαι = σε ;
- [αι] вместо [ε]: ἡμαῖραν = ἡμέραν, αἴγραψα = ἔγραψα.

Мы не рассматриваем здесь фонетические особенности согласных и явные грамматические ошибки авторов писем, представляя оба текста как приложение к настоящей статье.

1. *Белецкий А. А.* О согласовании изучения различных ступеней развития греческого языка. / Белецкий А.А. // А.О. Білецький. Вибрані твори. – Київ: Вид-во Дм. Бураго, 2012. – С. 364–366. 2. *Белецкий А. А.* Проблема греческого языка византийской эпохи. / Белецкий А.А. / Античная культура и современная наука: сб. ст. – М.: Наука, 1985. – С. 189–193. 3. *Звонська Л. Л.* Історія грецької мови: підручник./ Звонська Л.Л. – Київ: Вид-во Київськ. ун-ту, 2011. – 384 с. 4. *Лурье С. Я.* Письмо греческого мальчика. / Лурье С.Я. – М.: Детская литература, 1978. – М.: МК-Периодика, 2002. – С. 7–38. 5. *Мечковская Н. Б.* Социальная лингвистика./ Мечковская Н.Б. – М: Аспект-Пресс, 2000. – 208 с. 6. *Павленко Л. В.* Эллиника: хрестоматия прозаических комментированных текстов древнегреческих авторов. / Павленко Л.В. – М:Аспект-Пресс, 1995. – 240 с. 7. *Павленко Л. В.* История греческого языка: учебное пособие. / Павленко Л.В. – Симферополь: ТНУ, 2004. – 102 с. 8. *Славятинская М. Н.* Учебное пособие по древнегреческому языку: культурно-исторический аспект./ Славятинская М.Н. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1988. – 239 с. 9. *Шантрэн, Пьер.* Историческая морфология греческого языка. [Пер. с франц. и статья Я.М. Боровского]. / Пьер Шантрэн. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 344 с. 10. *Широков О. С.* История греческого языка. / Широков О.С. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1983. – 148 с. 11. *Ferguson, Charles F.* Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism. / Charles F. Ferguson. // Journal of Social Issues. – London, 1967. – Vol., 23. – P. 29–38. 12. *Fishman, Joshua A.* The Rise and Fall of the ethnical Revival. Perspectives on Language and Ethnicity. / Joshua A. Fishman. – Berlin; N.Y.: de Gruyter; Mouton, 1985. – XVI, 531 p. 13. *Kretsmann, Martin.* Special Study on Diglossia. – Albuquerque (New Mexico): Plebius, 2000. – 167 p.

Іваненко Н.В., к. філол. н., доцент,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені В.Винниченка

ПОНЯТТЯ ЗГОДА / AGREEMENT У ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

*У статті здійснено зіставне вивчення семантичних характеристик та особливостей лексики **agreement** в англійській мові та її аналога в*

українській – **згода**, визначено специфіку бачення та розуміння цього поняття двома етносами.

Ключові слова: поняття, мислення, культура, семантичні особливості.

*В статье представлен сопоставительный анализ семантических характеристик и особенностей лексической единицы **agreement** в английском и украинском языках, обозначена специфика понимания этого понятия двумя этносами.*

Ключевые слова: понятие, мышление, культура, семантические особенности.

*The article presents the comparative analysis of the semantic characteristics and peculiarities of the lexeme **agreement** in English and Ukrainian, and specifics of perceiving this notion by two ethnithities are described.*

Key words: notion, mentality, culture, semantic peculiarities, seme.

Міжмовне зіставлення – найефективніший спосіб виявлення спільного і специфічного в мовах, дослідження суттєвих особливостей, притаманних самостійним мовним культурам. Зіставне вивчення мов допомагає виявити національну культурну специфіку сегментування світу, тобто суттєві для певного народу поняття, зафіксовані у системі мовних значень. Це дає змогу охарактеризувати універсальні категорії у мовах світу [Вежбицкая 1999], адже "внаслідок поступовості переходів від одного сегмента до іншого загальна система мов являє собою єдине ціле" [Трубецкой 1995, 334]. Відмінності лексико-семантичних систем полягають у специфіці членування світу, що відбиває неоднаковий спосіб його пізнання.

Лексичні системи, втілені у різних мовах, унікальні та культурно детерміновані. Слово співвідноситься з культурою, тому міжмовний етнолінгвістичний опис орієнтує дослідника на контекст культури. Мова є частиною культури, а культура – частина мови, адже будь-яка мова відображає досвід певної культури. Ці два поняття взаємопов'язані й не можуть існувати окремо, не втративши своєї суті. Отже, мова і культура взаємно переплітаються найрізноманітнішими і найскладнішими способами. Мовна картина світу відображає національно-культурну специфіку бачення мовної і позамовної дійсності. При цьому в мові відбито як особливості культури, так і своєрідність національного характеру її носіїв.

Лексика, безпосередньо пов'язана з дійсністю, постійно реагує на зміни у суспільному житті. У формуванні системних відношень у лексиці головну роль відіграють відношення між явищами самої дійсності, відбитими у мові. Власне мовні зв'язки й відношення між словами – вторинні у порівнянні з віддзеркаленими поняттями. Щоб зрозуміти значення слова, "спочатку треба зрозуміти поняттєвий фон, що породжує концепт, закодований у цьому слові" [Frames, Fields and Contracts 1992, 76]. Семантичний принцип виявляє специфіку кодування в порівнюваних мовах одного й того самого поняття. Він сприяє розкриттю максимально широкої сукупності системно зумовлених структурних характеристик мови, що проливає світло на проблему взаємовідношення мови й мислення [Кочерган 2006, 88].

Важливого значення сьогодні набуває відображення найбільш повного опису мовних одиниць у зіставному аспекті, оскільки свідомість того, хто вивчає іноземну мову, повинна вільно диференціювати слова. Актуальність зіставного вивчення лексичного матеріалу і зв'язків віддалено споріднених української та англійської мов не викликає сумніву. Вибір цих мов пояснюється зростанням актуальності їх зіставного вивчення внаслідок розширення контактів української мови як державної з різними варіантами англійської. Англійська мова все більше розповсюджується у світі й має, безперечно, важливе значення для міжнародних стосунків та міжмовних контактів, для науково-технічних і культурних процесів. Це сприяє інтеграції України в Європейську спільноту та глибшому розумінню європейської культури. Подібне дослідження дозволяє помітно збагатити аналіз словникового фонду сучасних української й англійської мов, значно поглибити перспективи вивчення лексико-семантичних систем обох мов.

Таким чином, порівняння етимології, форми та значення лексичного складу мови, особливостей лексичної валентності та спроможності лексичних одиниць утворювати семантичні ряди, лексико-семантичні поля, тематичні групи допомагають визначити не лише ступінь спорідненості чи відмінності мов, але й вивчити те, як мислення народу відображається у його мовленні. Так, наприклад, зіставлення поняття **згода** в англійській та українській мовах може вказати на спільності та відмінності ментального сприйняття оточуючої дійсності англо- й україномовним етносами. У цьому полягає *актуальність* пропонованої статті.

Метою статті є зіставне вивчення семантичних характеристик та особливостей лексеми **agreement** в англійській мові та її аналога в

українській – **згода**, визначення специфіки бачення та розуміння цього поняття двома етносами.

Виходячи із поставленої мети, стаття покликана вирішити такі завдання:

дослідити та проаналізувати семантику лексем **згода** / **agreement** на матеріалі лексикографічних джерел;

Визначити тотожні та відмінні риси у трактуванні поняття **згода** в англійській та українській мовних картинах світу.

Джерелами матеріалу стали вибірки із тлумачних словників двох мов, які вміщують значення, етимологію, парадигматичні форми та приклади вживання лексем **згода** та **agreement**. Для аналізу лексичних одиниць використовувались тлумачні словники англійської мови (Oxford English Dictionary, Webster's International Dictionary of the English Language, Collins English Dictionary) та української (Великий тлумачний словник сучасної української мови, Словник української мови).

Досліджувані мовні одиниці вказують на поняття одностайності, спільності, єдності думок, домовленості, порозуміння. На позначення таких уявлень фіксуються лексеми укр. **згода** й англ. **agreement**. Спостерігається дещо відмінне семантичне наповнення цих елементів. Так, укр. **згода** семантичними компонентами 'дозвіл', 'позитивний', 'відповідь' вказує на ствердну відповідь, схвалення подальших дій або вчинків. Ця лексема характеризується творенням привативної опозиції з одиницею **дозвіл**. Напр.: *Важка таємна згода запанувала між людьми* (СУМ, II, с. 97).

Англійська лексема **agreement** містить сему 'harmony', яка не зустрічається у семній структурі укр. **згода** та утворює еквіполентну опозицію з елементом **harmony**. Вони виступають взаємними визначниками, як і з одиницею **correspondence**. Напр.: *Agreement between the measured ionospheric data and the indications of practical communication experience* (WIDEL, III, с. 2490). Отже, в уявленні англійців поняття згоди включає в себе розуміння гармонії зі світом та самим собою. В українській лексемі **згода** таке поняття, що притаманне англійській одиниці **agreement**, не представлено.

Поняття взаємного розуміння, домовленості, згоди знаходить своє відображення у семантиці лексичних одиниць української мови **порозуміння**, **взаєморозуміння**, **погодженість**, та англійської – **understanding**. Вони представляють еквівалентну семантику гармонії у ставленні до всього оточуючого, що приводить до мирних стосунків, взаємної дружби. Пор. уживання укр. **взаєморозуміння** й

англ. **understanding**: *Обід тривав в атмосфері зворушливого взаєморозуміння* (СУМ, I, с. 72). *An argument aimed at the understanding rather than the emotions* (WIDEL, I, с. 43).

У досліджуваному матеріалі зіставляваних мов виявлено лексеми, що кваліфікують такі дії, як приходити до згоди, досягати взаєморозуміння, сходитися у поглядах, думках. Це такі мовні одиниці, як укр. **порозумітися, погоджуватися** й англ. **to agree**. Між зазначеними українськими одиницями існує привативна опозиція, де роль гіпероніма відіграє лексема **порозумітися**. Стосовно елемента **домовитися** вона виступає гіпонімом, маніфестуючи дію на позначення досягнення певної умови. Напр.: *Вони собі з вуйком Юрою і Грицем порозумілися, що має робити Василько в корчмі у Струка* (СУМ, VII, с. 200). Англійська одиниця **to agree** семантично пов'язана з елементами **understanding** та **harmony**, відбиваючи подібну зазначеним українським одиницям семантику. Про це свідчать її семантичні компоненти *'to concur', 'to achieve', 'harmony'*. Напр.: *All agreed that he was a man of stature* (WIDEL, I, с. 43).

Можна погоджуватися або не погоджуватися з яким-небудь твердженням, чисеюсь точкою зору, але важливо дійти спільного рішення, взаємної згоди, домовленості. Результат рішення – угода, що досягається у ході обговорення, розмови з метою обмінятися думками, з'ясувати настрої. Це поняття репрезентують у порівнюваних мовах лексичні одиниці укр. **угода/вгода, домовленість** і англ. **treaty**. Напр.: *Unable to endure his loneliness, he was in treaty for a new wife* (WIDEL, III, с. 2435). Стосовно зазначених українських одиниць елемент **союз** виступає гіпонімом, у якому знаходить своє відображення поняття про тісну єдність, зв'язок між ким-/чим-небудь. Укр. **угода/вгода** об'єднана в еквіполентні опозиції спільною семою *'згода'* з одиницями **погодженість, порозуміння, взаєморозуміння**. Англ. **treaty** еквівалентним семантичним компонентом *'agreement'* також утворює еквіполентні опозиції з елементами **understanding, harmony, correspondence, concurrence**.

Рішення має бути спільним, виражати інтереси всіх сторін-учасників угоди. У досліджуваному матеріалі фіксуються одиниці, що характеризують ознаку того, що є спільним, обопільним. Це лексеми укр. **взаємний** і англ. **mutual**. Їхня внутрішня організація включає подібні семантичні компоненти: укр. *'однаково'*, й англ. *'common'*. У системі української мови одиниця **взаємний** здатна демонструвати синонімічні творення з елементом **обопільний**. Зазначена одиниця **взаємний** виконує гіперонімічну функцію в

привативній опозиції з елементом **погоджений**. Остання містить спільну з одиницями **порозуміння, взаєморозуміння, угода** сему 'згода'. Вона також семантично наближена до лексеми **злагоджений** та розкриває спільне з нею значення ознаки одностайний, у якому досягнута взаємна згода, єдність, який відзначається погодженістю. Напр.: *Пісня пливла ніжно, **злагоджено**, наче струмочком витікала з дівочих сердець* (СУМ, III, с. 249). У системі англійської мови подібну семантику відбиває одиниця **agreed**.

Семантично наближена до вищезазначених елементів і лексема **agreeable**, що містить характеристику ознаки гармонійний, підходящий, погоджений. Семантичний компонент '*harmonious*' виявляється спільним і для одиниць **agreement, to agree, understanding**. Окрім цього, зазначена одиниця здатна набувати семантики ознаки чогось приємного, що приносить задоволення, комфорт. Це відбивається творенням привативних та еквіполентних опозицій з одиницями мікрополів *good, happiness, friendship*. Напр.: *Your anxiety about my health is very **agreeable** with your general kindness* (OED).

Коли доходять спільного рішення, взаємного порозуміння, це вже позитивний результат. Адже в домовленості і погодженості віддзеркалюється бажаний результат, ситуація, що влаштовує на певний момент. Ознаку того, що відповідає очікуваному, підтверджує наявність сподіваного, містить згоду, називають лексичні одиниці укр. **позитивний** і англ. **positive**. Лексема української мови, на відміну від англійської, утворює привативну опозицію з елементом **гарний** ядерного мікроконцепту *добро*. Напр.: *Се був, очевидно, чоловік, який знав, що і пощо робить, а чуючи за собою **позитивну** працю, глядить кожному сімло в очі* (СУМ, VII, с. 300).

Характеристика ввічливості, вихованості, люб'язності, витримки, уважного та шанобливого ставлення до інших репрезентується у системах досліджуваних мов кількома одиницями. З них виокремлюються елементи укр. **ввічливість, чемність** і англ. **politeness, courtesy** на позначення привітності, гарного виховання, пошани, на що вказують лексичні семи української мови 'уважність', 'люб'язність' та англійської – '*considerateness*', '*elegance*', '*polite*'. Пор. уживання англ. **courtesy** й укр. **чемність**: *A most engaging quality of Mr. Gladstone's character is his **courtesy*** (OED). Звичай **чемності** не дозволяли їй втручатися до розмов старших, але все, про що йшлося між ними, вона чутливо приймала до себе (СУМ, XI, с. 462). Зазначені вище англійські одиниці демонструють семантичні зв'язки з елементами ядерного мікрополя

benefit, тоді як українські – переважно з одиницями мікрополя *дружба*.

Семантику ознаки вихованій, шанобливий, який дотримується правил пристойності характеризують лексичні одиниці української мови **ввічливий, чемний**, яким в англійській мові відповідають елементи **courteous, polite**. Як і попередні дві пари, одиниці **ввічливий, чемний** та **courteous, polite** – взаємні визначники та виступають синонімами в обох мовах. Пор.: *Піднялась висока дівчина, така привітна, **ввічлива!*** (СУМ, I, с. 86). *He sent me the following **polite** acknowledgement of his having received the work* (OED).

Лексичні одиниці англійської мови **thankful, grateful** виступають синонімами, маніфестуючи значення ознаки того, який виражає вдячність, задоволений результатами. У лексико-семантичному полі *добро* української мови виявлено еквівалентну периферійну лексему **вдячний**. Пор. уживання одиниць англ. **thankful** і укр. **вдячний**: *It is raining harder and harder and Little Rock feels remote. However, the Blue Bird is clean and comfortable; so let us be **thankful** for small mercies* (OED). *Один **вдячний** погляд урятованої дівчини пройняв Максима наскрізь* (СУМ, I, с. 19).

Отже, залежно від особливостей світосприйняття мовною спільнотою та ступенем її асоціативного мислення кількісні та якісні характеристики значення лексичних одиниць **згода / agreement** можуть співпадати або відрізнятися.

Незважаючи на розходження сем у кількісному відношенні (68 сем в українській мові та 84 семи в англійській), семантика одиниць лексико-семантичного мікрополя *згода* української й англійської мов відзначається близькістю, яка дає підстави говорити про універсальний характер людської мови. Про семантичну спорідненість зіставляваних одиниць говорить той факт, що одна і та сама сема зустрічається у кількох лексемах досліджуваних мов. Чим багатший семний склад слова, тим більше у нього можливостей вступати у семантичні відношення з іншими одиницями лексико-семантичного поля.

Семантичні зв'язки часто виражаються співвідношенням не однієї, а кількох сем. На парадигматичному рівні це відображено еквіполентними опозиціями, які свідчать про перетин значень, інтегративні та диференційні семи у структурі слова. Еквіполентні опозиції виступають найпоширенішим різновидом семантичних зв'язків між одиницями лексико-семантичного мікрополя *згода* в обох мовах. Це говорить про наявність значної кількості слів, які

висвітлюють різні аспекти позначуваного об'єкта і є ідеографічними синонімами у системі мови. Одиниці зіставлюваного поля демонструють також привативні опозиції та опозиції тотожності, які засвідчують ієрархічність лексико-семантичних систем та взаємне тлумачення їх елементів.

На нашу думку, проведений семантичний аналіз лексеми **згода / agreement** дає поштовх для подальшого дослідження проблеми, а саме вивчення етимології цього слова, представлення цього поняття на матеріалі вивчення фразеологічних одиниць, що відкриває подальші перспективи побудови лексико-семантичного поля **згода / agreement** та виявлення специфіки його наповнюваності в сучасних англійській та українській мовах.

1. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1999. – 780 с. 2. *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2006. – 424 с. 3. *Трубецкой Н. С.* История. Культура. Язык. – М.: Прогресс, 1995. – 800 с. 4. *Словник української мови:* В 11-ти томах. – Т. 1–11. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. 5. *OED – Oxford English Dictionary Online.* / ed. by J.Simpson. 3rd edition, 2000-2004 – Oxford: Oxford University Press. – <<http://dictionary.oed.com/cgi/entry/00181778>> 6. *Frames, Fields and Contracts: New Essays in Semantic and Lexical Organization* / ed. by A. Lehrer and E. Kittay. – New York: Basic Books, 1992. – 464 p. 7. *WIDEL – Webster's International Dictionary of the English Language.* Unabridged. – Vol. I-III. – Chicago, London: Encyclopedia Britannica. – 1976. – 1016 p. – 1993 p. – 3136 p.

Іванченко В. О., асп.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ПСИХОСОМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ЕНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджуються мовні засоби репрезентації психосоматичного компонента французької енологічної культури. Розглянуто прагматичний аспект актів номінації з огляду на їх здатність передавати певне відношення до предмета. Виділено семантичні сфери, що слугують джерелами метафоричного позначення процесу споживання вина та номінації стану сп'яніння.

Ключові слова: метафора, номінація, енологічний дискурс, семантична сфера, психосоматичний аспект, лінгвокультура.

В статье исследуются языковые способы репрезентации психосоматического компонента французской энологической культуры. Рассмотрен прагматический аспект актов номинации ввиду его способности передавать определенное отношение к предмету. Выделены семантические сферы, которые служили источниками метафорического обозначения процесса употребления вина и номинации состояния опьянения.

Ключевые слова: метафора, номинация, энологический дискурс, семантическая сфера, психосоматический аспект, лингвокультура.

The article deals with the language methods used to describe the psychosomatic component of French enological culture. Pragmatic aspect of acts of nomination is examined due to its ability to render certain attitude to the object. Semantic fields used to be the sources for metaphorical description of the process of wine consumption and the nomination of the drunkenness are highlighted.

Key words: metaphor, nomination, enological discourse, theme sphere, psychosomatic aspect, linguoculture.

Сучасну лінгвістику зорієнтовано на розгляд та розуміння мови як семіотичного засобу репрезентації когнітивних процесів, операцій свідомості, де мова як загальний когнітивний механізм, як когнітивний інструмент системи знаків, грає роль у репрезентації та у трансформуванні інформації. У механізмах мови суттєвими є не лише розумові структури як такі, але й матеріальні втілення цих структур у вигляді знаків. Номінація пов'язує світ дійсності зі світом мови, встановлює співвідношення між предметом та обраною для нього назвою, і служить точкою перетину світу екстралінгвального та мовного [Телія 1981].

В основі всіх вторинних номінацій лежить асоціативний характер людського мислення, у процесі якого встановлюються асоціації за схожістю чи суміжністю між деякими властивостями елементів позамовного ряду, що відображається у вже існуючому значенні імені. Акти номінації тісно пов'язано з прагматичними чинниками, оскільки вони мають здатність не лише називати предмет, але й передавати певне відношення до нього [Ярцева 2002, 336]. Наприклад, лексичні одиниці, що відображають психічний стан людини після споживання вина, мають здатність не лише називати предмет, але й передавати певне відношення до нього: емоційне (*passionné, fanatique, enragé*); оцінне (*fou, ilote, vide-bouteille*); орієнтацію на соціальні умови мовлення чи форми існування мови та

його функціонально-стилістичну диференціацію (пити вино: *goûter* – стилістично нейтральне, повільно пити вино, смакуючи продукт / *buvoter* – попивати, розмовний варіант). Таким чином, відображення психічного стану у процесі номінації передає прагматичне суб'єктивне відношення до предмета, створює експресивне забарвлення мовних одиниць за рахунок суб'єктивно-модального компонента значення.

Метафора є одним із найбільш продуктивних засобів формування вторинних номінацій у творенні мовної картини світу. Метафоричне позначення предмета чи явища ніби "забарвлює" концептуальну систему відображення світу відповідно до її національно-культурних традицій [Телия 2006]. У статті розглянуто особливості номінації психосоматичного компонента у французькому енологічному дискурсі, тобто позначення процесу споживання вина, стан сп'яніння та номінації самого питця.

Одні з перших яскравих прикладів метафоричного позначення процесу споживання вина та його ефекту на фізичний та психологічний стан людини присутні у творчості Ф. Рабле [Rabelais 1914]. Для позначення стану сп'яніння автор використовує такі порівняння: *soûl comme une grive* (п'яний як дрізд – птах, що краде ягоди винограду), *rond comme un tonneau/comme un sac à vin* (семантичне значення наповнення чимось). Пияка порівнюється з сорокою – *prendre une margot* – оскільки споживання вина провокує надмірну балакучість. Стан сп'яніння Ф. Рабле наповнює семантикою священності та божественності: *il est dans les vignes de Seigneur, s'el a abusé de cette eau bénite de cave*. Наприкінці XIX століття у деяких кафе з'являються позначення "термометра п'яного" (*thermomètre du pochard*) (термометр п'яниці) з шістьма рівнями сп'яніння: *à jeune – en train (gai) – lancé (parti, pompette) – poivré (culotté) – compté (a son compte) – rond comme une bille – plein comme un œuf* [Garrier, 364].

У сучасній лінгвістиці метафора розуміється як спосіб і засіб отримання нового знання про дійсність шляхом переосмислення однієї сфери в рамках іншої на основі встановлених різного плану асоціативних зв'язків, які характерні для концептуальної картини світу і властиві тій чи іншій лінгвокультурній спільноті. Н. Арутюнова виділяє чотири типи метафор, де розглядається їх відношення до різних тематичних типів слів [Арутюнова 1999, 358–366]:

1) Номінативна метафора актуалізується у контексті, що експлікує її предметну сутність, цей тип метафори прагне увійти до

мікроконтексту, який пояснює референцію імені. В енологічному дискурсі прикладами можуть бути порівняння залишків вина на келиху (*jambes du vin* – вино, що стікає по келиху; *larmes du verre* – краплі вина на келиху). Такого роду схожість зазвичай спирається на схожість предметів за функцією, або за зовнішньою ознакою. Аналізована метафора апелює не до інтуїції, а до зору, вона не підказує, а вказує.

2) Джерелом образної метафори є ідентифікуюче (конкретне) ім'я, що переключає його в позицію предиката. У нашому випадку метафора є ресурсом, до якого звертаються у пошуках образу, способу індивідуалізації чи оцінки предмета. Апелюючи до інтуїції, цей тип метафори надає адресату можливість творчої інтерпретації. В основі творення подібної метафори є назви конкретних, відомих мовцю предметів, що викликають певну оцінку: *outré* (п'яниця).

3) Когнітивна метафора виникає в результаті зсуву в сполучуваності предикатних слів та створює полісемію; процес метафоризації в області предикативного значення полягає в наданні об'єкту "чужих" ознак, тобто прикмет, якостей та стану, які характерні для іншого класу предметів чи належать до другого аспекту, параметру цього класу: *gai* (напідпитку – психологічний стан людини напідпитку), *sévérité / austérité de la bouche* (характеризує вино із занадто високим вмістом танинів); *noircir (se)*, *griser (se)* (напиватися); *sac à vin/tonneau* (той, хто споживає вино у непомірній кількості – "бездонний"; *éthylique* (етиловий, той, хто наскрізь проїнятий спиртом).

4) Генералізуюча метафора (як кінцевий результат когнітивної метафори) стирає в лексичному значенні слова межі між логічними порядками та стимулює виникнення логічної полісемії. Наприклад, ефект від споживання вина провокує певні зміни у психічному стані, що сприяє створенню ряду лексичних одиниць, в основі семантичного значення яких є певний психічний стан людини: *fou, passionné, exalté, éperdu, transporté, ému, émoustillé, troublé, fanatique, enragé, pâmé*.

Джерелами творення метафоричного позначення процесу вживання вина та/чи інших алкогольних напоїв, де присутнє семантичного значення "пити/напиватися/сп'яніти", є численні тематичні поля, серед яких найбільш продуктивною є антропоморфічна метафора. За антропоцентричним каноном людина створює "наївну картину світу", де абстрактні поняття, природні явища та оточуючі предмети набувають властивостей людей та тварин, тобто набувають якісних, динамічних та ціннісних ознак

живих істот. В основі творення подібних метафор лежить антропометричний принцип, за яким людина виступає як "міра всіх речей" [Телия 2006]. Антропоморфічні метафори передають співвідношення із:

- фізичним станом людини (частинами тіла): *se cocarder* (*cocarde* – кокарда, у просторіччі "голова"), *exprimer porter à la tête* (вдарити в голову), *hummer le piolet* (промочити горлянку);
- психічним станом (відчуття, поведінка): *s'étourdir* (шукати забуття), *entêter* (пристраститися), *enfiévrer* (*se*) (збуджувати(ся));
- соціальним, зокрема, професійним життям – позначення вживання вина термінами інших професій та сфер: *s'aviner* (*aviner* – змочувати вином чан чи бочку), *éclairer* (шлюзувати, проводити судно через шлюзи), *sabler* (пускати до піскоструминної обробки);
- споживанням їжі (манера споживання): *licher* (лизати), *téter* (смоктати, пити грудне молоко).

Також присутні зооморфічні метафори: *laper* – хлистати язиком, манера споживання їжі тваринами; метафори зі сфери кулінарії: *se poivrer*; метафори на позначення кольору: *noircir* (*se*)/*griser* (*se*) – підпоювати, напиться, хмеліти та ін.

Самого п'яницю порінують із твариною (*outré*), зі стійкою бару (*pilier de bistrot*), зі спустошувачем пляшок (*vide-bouteille*), з губкою (*éponge*) та ін. Виявлено, що представники окремої професії створили свої позначення п'яного чоловіка [Martine Chatelain-Courtois, 1984]: для землекопа – *il tient (ou charge) une bonne brouette*; для дахаря – *il a le bec en zinc (il est zingué)*; для столяра – *il se ramasse une caisse*; для скляра – *il a un coup dans les carreaux*; для залізничника – *il fait cracher les soupapes, il accroche les wagons*; для друкаря – *il souffre dans l'encrier, il se noircit*; для риболова – *il évoque le vent dans les voiles, il démâtage*; для військового – *il prend une casaque, il en a dans le casque*; для бончара – *il voit plein comme une barrique/jusqu'à la bonde/tombant en douelle*; для музиканта-п'янички – це *fa bémol*, якщо він падає – *fa dièse*.

Спостерігається також зворотній процес метафоризації, коли значення стану сп'яніння переноситься на інші сфери: п'яніти, викликати відчуття сп'яніння (*l'air enivre, la voix enivre, la beauté enivre, la musique enivre, l'amour enivre*); втомитися (*s'enivrer de la vie*); насититися (*s'alcooliser avec du Zola*).

Когнітивний підхід у лінгвістичних дослідженнях дозволяє розглядати мову як інструмент організації, породження та передачі інформації. Вивчення особливостей номінації психосоматичного аспекту енологічної лексики дозволяє виявити когнітивні особливості її творення та дослідити мотиваційну базу даних номінацій. З точки зору когнітивної лінгвістики, лексична номінація являє собою представлення знань мовними формами, а сам процес номінації – концептуалізацію знань у процесі розуміння та породження мовних та мовленнєвих форм. Мови відображають навколишню дійсність у неоднакових пропорціях. В одних мовах певне явище має безліч синонімів, тоді як в інших його позначення обмежується використанням найзагальніших слів. Крім того, цікавим є дослідження розвитку синонімічного ряду для позначення певного процесу чи явища, яке в кожній лінгвокультурі відбувається на основі певного семантичного значення.

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. *Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира* [Электронный ресурс] : Вероника Николаевна Телия // Библиотека : Теория языка. – 2006. – Режим доступа к странице : http://genhis.philol.msu.ru/article_66.shtml
3. Телия В. Н. Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
4. *Языкознание*. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
5. *Chatelain-Courtois M. Les Mots du ven et de l'ivresse* / Martine Chatelain-Courtois. – Paris : Belin, 1984. – 303 p.
6. *Garrier G. Histoire sociale et culturelle du vin* / Gilbert Garrier. – Larousse, 2008. – 766 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Rabelais F. Gargantua et Pantagruel* / François Rabelais [texte transcrit et annoté par Henri Clouzot]. – Т. I, III. – Paris : Larousse, [1913–1914?]. – 176 p.

Калениченко М.М., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

БЕЗОСОБОВІ РЕЧЕННЯ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ БОГЕМІСТИЦІ

У статті проаналізовано стан дослідження безособового речення у лінгвістичній богемістиці, визначено категоріальні характеристики безособовості, способи та засоби її реалізації.

Ключові слова: безособове речення, односкладне речення, предикативна основа речення, семантичні параметри безособових речень, структурні параметри безособових речень.

В статті проаналізовано стан досліджень безличних пропозицій в лінгвістическій богемістиці, визначено категоріальні характеристики безличності, способи її реалізації.

Ключевые слова: безличное предложение, односоставное предложение, предикативная основа предложения, семантические параметры безличного предложения, структурные параметры безличного предложения.

The state of research of impersonal sentence, the sentence in linguistic Slav philology has been analysed. The categoric characteristics of lack of personality, the methods and ways of its realization.

Key words: impersonal sentence, monosyllabic sentence, predicate stem of the sentence, semantic parameters of impersonal sentence, structural parameters of impersonal sentence.

У богемістиці структура і семантика безособових речень досліджувалися переважно в історичних та порівняльно-історичних студіях у зіставленні із характеристиками інших типів односкладних речень. Так, відомий дослідник чеського синтаксису Я. Бауер у своїх працях аналізує односкладні речення у зв'язку з реконструкціями праслов'янського речення, зосереджуючи основну увагу на фазових типах і моделях, аналізуючи їх як із позиції модальної побудови висловлювання, так і з позиції загальної граматичної побудови, зіставляючи односкладні та двоскладні одиниці, а також способів вираження предиката [Bauer 1972, 107–116]. Для нашого дослідження дуже важливим є твердження вченого, що в чеській мові домінантними завжди були двоскладні речення, які використовувалися частіше ніж односкладні, хоча деякі односкладні структури поширювалися за рахунок двоскладних, а деякі односкладні речення мали свого двоскладного відповідника: *prši / zaprši – dešt' prši / zaprši*. Я. Бауер пояснює таку структурно-семантичну взаємодію у чеському синтаксисі перерозподілом між односкладними і двоскладними реченнями, що стимулювало виникнення нових типів односкладних речень з вираженням узагальненим діячем, які він називає зворотно- чи пасивно-безособовими типами, напр.: *chodilo se, hučelo* [Bauer 1972, 16].

В іншому дослідженні чеський синтаксист, розглядаючи типи слов'янських речень, пропонує диференціювати їх за структурою предикативного ядра, наголошуючи, що основна відмінність між типами пролягає у площині комунікативній (речення розповідні, питальні, спонукальні, окличні) і у синтагматично-предикативній структурі (речення односкладні й двоскладні) [Bauer 1972, 122]. Зосереджуючи увагу на синтагматично-предикативній структурі речень, Я.Бауер зазначає, що в першу чергу мова йде про розрізнення у власне синтаксичній структурі речень, що не пов'язано безпосередньо з розмежуванням значень. Це дало йому змогу вважати двоскладними такі речення, у яких синтаксичний предикат підпорядковується суб'єкту як незалежному синтаксичному члену, односкладними він вважає речення з єдиним головним членом – носієм предикативного значення, який не підпорядковується жодному іншому члену [Bauer 1972, 129].

Аналізуючи речення двоскладної й односкладної будови у слов'янських мовах, дослідник обґрунтовує причини, які заважають чіткому розмежуванню цих структур. По-перше, у позиції синтаксично незалежного члена речення замість нормативного називного відмінка використовується родовий відмінок, уживання якого, на думку дослідника, вмотивовано семантично, а не синтаксично. Присудок, який виступає у формі 3-ї особи однини середнього роду, фактично є омонімом безособового дієслова. Що стосується чеської мови, зауважує вчений, то у процесі її історичного розвитку змінювалася частота вживання родового відмінка у значенні підмета, але структура подібних речень не змінювалася. Значення синтаксичного підмета не мають суб'єктний давальний, знахідний або орудний відмінки, оскільки не займають місце синтаксичного називного [Bauer 1972, 130].

По-друге, Я.Бауер зауважує, що в односкладних реченнях предикат має таке саме вираження, як у реченнях двоскладних, але підмет не виражений, а інколи і не може бути вираженим навіть особовим займенником. Йдеться передусім про чеські речення з узагальненим або невизначеним виконавцем дії, і предикатом у формі будь-якої особи (крім першої) однини або множини [Bauer 1972, 130].

По-третє, у чеській мові вчений виділяє речення, дія яких може бути приписана безособовому, невизначеному виконавцю (*něco, così*), а предикат виражається дієслівною формою 3-ї особи однини або множини середнього роду. Саме такі речення, на його думку,

можна вважати односкладними, а предикат – безособовим [Bauer 1972, 130]. Аналізуючи чеські реченнєві конструкції з формальним підметом *to* (напр.: *v komíně to hučí*), дослідник вважає їх реченнями з невираженим займенниковим підметом і констатує обмежене вживання речень із формальним підметом *ono*, які не вказують на конкретного діяча і навіть не вимагають його (*mrzne, prší*). Заслужують на особливу увагу також висновки чеського дослідника щодо фактів уживання у старій чеській мові речень двоскладної будови поряд із реченнями односкладної будови на позначення природних явищ, хоч ішлося передусім про приписування такої дії виконавцеві або про природний розподіл дії на виконавця і його діяльність (пор.: *sněží - padá sníh*) [Bauer 1972, 130].

Переконаливою виступає також аргументація Я. Бауера щодо важливості впливу семантики на розвиток структури односкладних і двоскладних речень у чеській мові. Зокрема це стосується речень, у яких йдеться про розуміння дії як такої, що відбувається без конкретно визначеного виконавця, відмежування активної і спонтанної діяльності від об'єктивної або суб'єктивної диспозиції до дії та від психічного чи фізичного стану, який, як правило, не залежить від суб'єкта. У таких випадках до дії, на яку впливає суб'єкт, додається розрізнення агєнс – пацієнс з можливістю активної або пасивної перспективи [Bauer 1972, 130]. Мова йде про узагальнену семантику, яка безпосередньо пов'язана зі структуруванням речення як одиниці спілкування, що опосередковано відображає позамовну змістову структуру комунікативної дійсності.

Треба відзначити, що в лінгвістичній богемістиці існують також інші погляди на такі речення, зокрема вони кваліфікуються як односкладні у наукових працях Й. Зубатого і Ф. Травнічека [Trávníček 1956, 167–190; Zubatý 1954, 437].

Можливості різних підходів богемістів до вивчення синтаксичної семантики у слов'янських мовах, зокрема у чеській, ускладнює традиційність вирішення цієї проблеми, що пояснюється, зокрема, складною природою самого змісту речення, у якому виділяються три рівні – денотативний, логіко-семантичний та мовно-семантичний. Якщо денотативний рівень співвідноситься з реальними ситуаціями, тобто реальними предметами й відношеннями між ними, логіко-семантичний – з логічними структурами, тобто поняттями й відношеннями між ними, то мовно-

семантичний – із семантико-синтаксичними структурами, тобто лексичними компонентами й відношеннями між ними. Відповідно до того, який із цих рівнів акцентується дослідниками, визначається характер семантичної структури речення.

На думку Г. Белічової, семантична структура речення, представлена у вигляді членів речення, є результатом взаємодії типізованого значення предиката (лексико-категоріальна семантика) і значень інших компонентів реченнєвої структури (членів речення), що у більшості слов'янських мов виявляються у категорії відмінка й системі прийменників [Běličová 1982, 6].

Важким внеском у теорію односкладного, зокрема безособового, речення чеської мови стали праці відомих граматистів Фр. Данеша та К. Гаусенбласа, які, аналізуючи двоскладні й односкладні конструкції, наголошували на провідній ролі семантики у формуванні структури речення. Дослідники аргументовано вважали, що типи односкладних речень передусім використовувалися для вираження дії, що не корелює з виконавцем – переважно природні явища і психофізичні стани [Данеш 1974, 90–97]. На їхню думку, носій дії може бути виражений (найчастіше за допомогою давального або знахідного відмінків), але це не справжній агенс. До цього значення також наближається дія, що сприймається як стихійна або фатальна. Невизначений виконавець може у цьому випадку виражатися орудним відмінком, але сприймається він лише як засіб, за допомогою якого була виконана дія, напр.: *Ted' podařilo se jí rukama hnouti* (F.Šrámek:280); *Ted' se tu hemžilo chlapy* (I.Klíma:76).

Окремою групою односкладних речень у чеській мові, за таксономією Фр. Данеша, є речення, які виражають схильність до дії, потенційне виконання чи невиконання певної дії залежить як від конкретної ситуації, так і від стану суб'єкта. У нашій картотеці це виявлені конструкції: *Nechtělo se mi tomu věřit* (O. Bočková:79); *Podařilo se mi* (J.Opolský:230); *Sklaplo mu v hlavě* (K. Mašek:65); *Podařilo se nám zastavit taxíka* (I.Klíma:88); *Nechtělo se mi u ní sedět* (O. Bočková:6); *Chtělo se jí najednou sřašlivé se zasmát* (F.Šrámek:292) та ін. У таких конструкціях давальний суб'єкта виражає носія, схильного до дії, причому завжди прагне зайняти позицію після дієслова. До таких речень Фр. Данеш відносить і речення з модальним значенням необхідності, примусовості і можливості, які передбачають відсутність суб'єкта, що фактично включає їх у структурно-семантичне поле безособовості [Данеш 1981, 49].

Слов'янські речення дієслівного типу, зокрема безособові, перебували в центрі уваги ще одного відомого чеського граматиста Р. Мразека, який у праці «Про односкладні дієслівні речення» встановив спільні і відмінні характеристики безособових речень у чеській та російській мовах. Для нас дуже важливо, що саме безособові конструкції серед інших односкладних найбільше цікавлять дослідника (автор згадує ще і номінативні, неозначено- та узагальнено-особові, й інфінітивні). Р. Мразек відзначає, що термін «односкладний» (рос. односоставный), який функціонує в російському мовознавстві, не є співвідносним із чеським терміном «jednočlenný», що може бути визначальним при кваліфікації саме безособових речень. Він кваліфікує безособовість як відсутність синтаксичної спрямованості дії або стану, виражених предикативним членом, на підмет за відсутності називного відмінка у структурному центрі та за умови змістової замкненості конструкції. Оскільки у слов'янських мовах, зокрема російській і чеській, безособовість речення може зумовлюватися різними мовними чинниками, Р. Мразек у іншій статті «Диференціація слов'янських мов у сфері модальності» аналізує матеріал з урахуванням їх, зазначаючи, що багатьом групам безособових речень у російській мові як за формою, так і за змістом відповідають безособові речення у чеській мові, але є і безумовні розбіжності, особливо з точки зору модальності [Mrázek 1973, 177–184].

Нагадаємо, що вчення про семантично-синтаксичну структуру речення у слов'янських мовах спирається на положення про провідну роль дієслова у формуванні речення. Впливаючи на кількість учасників позамовної ситуації, дієслово визначає їх структурно-семантичну взаємодію. У сучасній чеській лінгвістиці цих учасників позамовної ситуації прийнято називати *партиципантами*. Уважний аналіз цієї теорії дає нам право стверджувати, що партиципанти на семантичному рівні відповідають актантам у Л. Теньєра та більшості елементів теорії валентності, а явище інтенції на семантичному рівні відповідає валентності на рівні синтаксичному.

Помітною подією у славістичній науці стала монографія українського богеміста Й.Ф. Андерша «Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською», у якій встановлено спільні характеристики і відмінності реченнєвих одиниць у чеській і українській мовах. Докладний структурно-семантичний опис простого речення в чеській мові автор подає у зіставленні з українською, використовуючи методику синтаксико-семантичного моделювання. Відомий граматист зазначає, що в

сучасних дослідженнях із синтаксису моделі речення розглядаються здебільшого без урахування їх комунікативних функцій. Така методика досліджень, на його думку, позбавляє вчених можливості дати детальну інтерпретацію багатьох слов'янських речень, які будуються за однією і тією ж структурною моделлю, але розрізняються характером синтаксичних функцій своїх компонентів. Саме тому, описуючи структурні моделі речення в чеській та українській мовах, він спирається не лише на форму лексичних компонентів, які їх конституюють, але і на характеристику цих компонентів як членів речення [Андерш 1987, 5]. Досліджуючи переважно прості двоскладні речення, автор враховує кількість і якість компонентів валентної моделі речення, а також наявність чи відсутність лівовалентної функціонально-синтаксичної позиції підмета [Андерш 1987, 20].

Врахування поділу елементарних слов'янських речень на двоскладні та односкладні, що має фундаментальне значення для розрізнення предикативних синтаксичних одиниць, ґрунтується у автора на критерії наявності чи відсутності підмета у аналізованих мовах, дозволило вченому виділити в чеській і українській мовах п'ятнадцять основних мінімальних реченнєвих валентних типів, п'ять із яких стосуються односкладних речень. Ототожнення Й.Ф. Андершем структурної основи речення з його валентною моделлю і включення до неї, крім підмета й присудка, і деяких необхідних другорядних членів речення, на нашу думку, не тільки підтвердило доцільність поділу речень на двоскладні й односкладні структури, а й доповнило і збагатило теорію слов'янського речення. Учений аргументовано стверджує, що суб'єкт і дієслівний предикат, які пов'язуються між собою відношенням предикації, або ж власне дієслівний предикат у ролі єдиного головного члена речення складають конструктивне ядро двоскладних і односкладних мінімальних реченнєвих структур, інші члени (додаток, дуплексив і обставина), будучи зумовленими семантичною неповнотою дієслівного предиката, надають їм інформативну завершеність [Андерш 1987, 22].

На рівні односкладних речень Й.Ф. Андерш у чеському синтаксисі виділив такі структури:

1) Структура *Vřimp Praed* – дієслівний предикат є самодостатнім, тобто не відкриває жодних функціонально-синтаксичних позицій: *Prší. Hřmí. Šeří se. Stmívá se.*

2) Структура Vfimp Praed – Obj – дієслівний предикат відкриває позицію додатка: *Mrazi mě. Ulevilo se mi.*

3) Структура Vfimp Praed – Adv – дієслівний предикат відкриває позицію обставини: *Z komínu se kouřilo.*

4) Структура Vfimp Praed – Odj1 – Obj2 – дієслівний предикат відкриває позиції двох додатків: *Zdálo se mi o Vás.*

5) Структура Vfimp Praed – Obj – Adv – дієслівний предикат відкриває позиції додатка і обставини: *Udělalo se mi dobře* [Андерш 1987, 20–21].

Поряд із цим у чеській науковій літературі аналізуються такі речення, у яких підмет відсутній або виражений таким чином, що його важко визначити.

Синтаксично релевантною до структури речення у чеській мові є категорія стану, оскільки зміна активної форми дієслова на пасивну призводить до переорганізації самої мінімальної реченнєвої структури, а категорії числа і роду іменника або займенника лише модифікують окремі компоненти мінімальної реченнєвої структури (пор.: *Mně se stalo!* (J. Hilbert:86); *Ulevilo se mi* (R. Jesenská:57); *Zdálo se jim* (P. Kles:75)), але не змінюють її синтаксичного статусу (в основі наведених речень лежить одна і та ж структурна модель: Vf imp refl – Sd) [Андерш 1987, 26]. Дієслівні категорії особи, числа, роду і виду стають синтаксично релевантними, коли лівовалентна позиція ліквідується, а лівовалентний компонент переміщується в позицію детермінантів чи взагалі усувається, напр.: *Vladimírovi se zdálo* (K.Žák:110); *A zdálo se mu* (K.Žák:111); *Tvrđilo se* (K.Sezima:133); *Stalo se, stalo* (L.Ziková: 27).

Як показують наші спостереження, в аналізованих односкладних реченнях безособовий дієслівний предикат має разом з морфемою – *se* постійно закріплену форму 3-ї особи однини середнього роду. Тому модально-часові конфігурації мінімально-реченнєвої структури можна кваліфікувати як її парадигматичні варіанти.

З історії чеського синтаксису відомо, що крім відмінкових форм іменника і прийменниково-іменникових форм в оформленні й розрізненні структурних моделей односкладного речення можуть брати участь також прислівники, прикметники та інфінітиви. При цьому різні граматичні форми, займаючи ті самі валентні позиції, можуть вступати у функціональні відношення взаємозаміни, а структурна модель здатна накладати обмеження на конкретний лексичний матеріал, який заповнює її функціонально-синтаксичні

позиції, зокрема Vf imp, сприяючи тим самим формуванню семантичних груп дієслів [Андерш 1987, 26–27].

Треба наголосити, що процес лексичного наповнення структурної моделі односкладного, зокрема безособового, речення у слов'янських мовах також має двосторонній характер: перетворює формальну схему у виразник певного конкретного змісту і, залежно від конкретного значення лексеми наповнення структурної моделі, вимагає чи не вимагає появу компонентів, що поширюють структурну схему, впливаючи тим самим і на структурний, і на семантичний тип речення. Семантика речення – це перш за все проблема взаємодії мовної структури і вираженого нею позамовного змісту [Běličová 1982, 10–11]. Структура речення формується взаємодією двох планів, в одному з яких відбивається зв'язок речення з об'єктивним світом, а в іншому – зв'язок його з процесом мислення, з комунікативним наміром мовця. Така взаємодія семантичних компонентів формує семантичну структуру речення [Běličová 1982, 11].

Таким чином, категоріальні поняття «особовість/безособовість» мають у чеській мові два можливих втілення, вказуючи на:

1. Відсутність суб'єкта дії (його нереальність): *Zetmělo se* (R.Jesenská:53); *Prší* (H.Pavlovská:40); *Odpoledne prší* (Mája Z.:42); *Tmělo se a tmělo* (K.Sezima:127); *Mně nechutnalo* (Mája Z.:43); *Napadlo ho* (P. Kles:74); *Stmívá se* (K.Sezima:157); *Zdálo se jím* (P. Kles:75); *Pršívá* (M.Majerová:36); *Svívalo* (V.Vančura:118); *Venku už nesněžilo* (I.Klíma:52); *Třásl se jeho* (J.Hilbert:88).

2. Усунення суб'єкта дії (його необов'язковість): *V noci se zadělalo těsto* (Mája Z.:42); *Na mezinárodní Karlově univerzitě se přednášelo samozřejmě latinsky* (D.Šlosar: 17); *Bylo mi uloženo* (V.Dyk:262); *Mnoho dětí bylo umačkáno, několik žen odneseno polomrtvých* (K.Sezima:122); *Bojovalo se v ulicích Budapešti* (P.Tigrid:41); *Vonělo tu velikonočním mazancem, ruměným a křížem pukajícím* (M.Majerová:99).

Важливим елементом теорії односкладного, зокрема безособового, речення у чеській мові є твердження окремих дослідників синтаксичної семантики про те, що існуючий зміст таких висловлювань можна звести до певних семантичних схем, чи формул, які відображають основні семантичні відношення у мові і можуть скласти семантичну базу граматики мови, яка ґрунтувалася б на функціональній основі.

Наявність таких семантичних схем і структурних моделей безособових речень у чеській мові засвідчує спільні характеристики слов'янських односкладних реченнєвих конструкцій і виявляє структурну і семантичну специфіку чеських односкладних предикативних одиниць дієслівного типу.

1. *Андерш Й. Ф.* Типология простых дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською / Й.Ф. Андерш. – К.: Наукова думка, 1987. – 190с. 2. *Данеш Ф.*, К семантике основных синтаксических формаций / Ф.Данеш, К.Гаусенблас // Грамматическое описание славянских языков. Концепции и методы. – М.: Наука, 1974. – С.90–97. 3. *Данеш Ф.* Семантична структура речення, 1981:49; 4. *Bauer J.* Syntactica slavica / J. Bauer. – Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1972. – 471s. 5. *Běličová H.* Semantická struktura věty a kategorie pádu / H. Běličová. – Praha: Academia, 1982. – 160 S. 6. *Mrázek R.* Дифференциация славянских языков в сфере модальности / R. Mrázek // Otázky slovanské syntaxe. – Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1973. – № 3. – S.177–184. 7. *Trávníček F.* Historická mluvnická česká III, Skladba / F. Trávníček. – Praha: 1956. – S.167–190. 8. *Zubaty J.* Die «man» - sätze / Studie a články. Sv. 2, Výklady tvaroslovné, syntaktické a jiné / Josef Zubatý. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. – S. 437–477.

Каленська А.С., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОРФОЛОГІЗОВАНА СУБСТАНТИВАЦІЯ В ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються процеси транспозиції у лексико-граматичній системі сучасної турецької мови. Досліджується частиномовна класифікація турецької мови, морфологізована субстантивація та її реалізація у структурі турецького речення.

Ключові слова: морфологізована субстантивація, транспозиція, лексико-граматична система, частини мови, граматичні категорії іменника, словозмінний афікс, синтаксичний рівень, транспозит.

В статье рассмотрены транспозиционные процессы в лексико-грамматической системе современного турецкого языка. Изучается дифференциация частей речи турецкого языка, морфологизованная субстантивация и её реализация в турецком предложении.

Ключевые слова: морфологизованная субстантивация, транспозиция, лексико-грамматическая система, части речи,

грамматические категории имени существительного, словоизменятельный аффикс, синтаксический уровень, транспозит.

In the article the problem of morphological substantivation is viewed. The article is devoted to the part of speech classification in the modern Turkish language, transpositional processes and the implementation of the morphological substantivation in Turkish sentence.

Keywords: *morphological substantivation, transposition, lexical and grammatical system, parts of speech, grammatical categories of the noun, word-forming affix, syntactic level, substantivized word.*

Частини мови як лексико-граматичні класи слів не є ізольованими, оскільки постійно відбувається їх взаємоперехід. Проблема транспозицій у сучасній турецькій мові є надзвичайно актуальною. Адже відсутність наукового опису лексико-граматичної системи та транспозиційних процесів залишає невирішеним питання про межі частин мов та умови їхнього взаємопереходу.

Транспозиційні процеси досліджували багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів: І.Р. Вихованець, О.Т. Кривоносов, О.С. Кубрякова, П.І. Кузнецов, О.І.Москальська, Е. Сепір, О.І. Смирницький, Ч. Фріз.

Метою цього дослідження є опис транспозиційних процесів, а зокрема морфологізованої субстантивації в лексико-граматичній системі сучасної турецької мови. Предметом дослідження є лексико-граматична система сучасної турецької мови, а об'єктом – морфологізована субстантивація.

Частини мови – це найбільш морфологічні класи слів, що характеризуються такими чотирма ознаками: 1) узагальненим (категорійним) граматичним значенням, абстрагованим від конкретних лексичних значень слів; 2) структурою морфологічних категорій; 3) системою форм словозміни або її відсутністю; 4) спільністю синтаксичних функцій [Вихованець 2004, 12].

Частини мови – це лексико-граматичні класи слів, які виділяються на основі їхніх спільних ознак. Турецькі дослідники виділяють такі спільні критерії: семантичний, морфологічний, функціонально-синтаксичний та позиційно-синтаксичний. Але пріоритетним критерієм у визначенні частиномовної належності турецького слова є функціонально-синтаксичний.

Проте класифікація частин мови лише за лексичним критерієм з урахуванням функціональної реалізації або лише за граматичним (функції слів у структурі речення), призвела до розмежованого опису

семантики та функцій слова й зумовила визначення класів слів, які групують лексику або семантикою або за синтаксичною функцією, і які не можна визначити як частини мови, тобто лексико-граматичні класи слів.

Турецька мова як аглютинативна характеризується сталою структурою речення, тобто порядок слів у реченні є чітко визначеним. Тому для частиномовної класифікації сучасної турецької мови характерним є застосування функціонально-синтаксичного критерію [Deny 1941, 147]. Тобто визначення частини мови за їх позицією та функцією у реченні. Джен Дені виділив три класи слів: 1) іменний; 2) дієслівний; 3) службовий. Своєю чергою іменний клас поділяється на дві підгрупи: 1) змінні (іменник та займенник); 2) незмінні (прикметник та прислівник).

Частини мови не представляють собою ізольовані розряди слів. Слова можуть переходити з однієї частини мови в іншу. Такий перехід зумовлений зміною лексичного значення слова та його морфологічних характеристик, яка впливає на його функції у структурі речення. Цей перехід називається транспозицією (конверсією).

У сучасній граматичній теорії транспозицію визначають як:

- 1) спосіб безафіксного словотвору [Смирницький 1956, 71–83; Гальперін 1956, 95–97];
- 2) морфолого-синтаксичний спосіб словотвору [Ярцева 1966, 87];
- 3) взаємоперехід частин мови обумовлений зміною лексичного значення слова, його морфологічною характеристикою, синтаксичними функціями [Москальська 1958, 348].

Перехід частин мови реалізується на морфологічному, синтаксичному та семантичному рівнях. На синтаксичному рівні частини мови з властивою їм синтаксичною позицією переходять у синтаксичну позицію, властиву іншій частині мови. Цей перехід може оформлюватися або не оформлюватися морфологічно. Семантичний рівень є найвищим ступенем переходу. Залежно від того, у яку частину мови (або у функції якої) переходить слово вирізняють різні види транспозиції: субстантивацію, адвербіалізацію, вербалізацію та ад'єктивацію [Вихованець 2004, 27]. У нашому дослідженні описується морфологізована субстантивація на синтаксичному рівні в сучасній турецькій мові. Морфологізована субстантивація – це транспозиція в іменник, яка оформлюється морфологічно (до слова додаються словозмінні афікси, які виражають граматичні категорії іменника).

Іменник сучасної турецької мови характеризується граматичними категоріями:

1. Присвійності. Виражає відношення присвійності між особою, яка володіє та предметом володіння, а також інші відтінки присвійності та релятивності. У турецькій мові категорія присвійності виражається: морфологічно (афіксами належності; афіксом *-İ*; афіксом родового відмінка і афікса *-ki*); морфолого-синтаксично (афіксами присвійності; присвійними займенниками); синтаксично (присвійними займенниками).

2. Відмінка. Виражає відношення іменника до слів, які виражаються морфологічно або до інших іменників у структурі речення чи словосполучення.

3. Числа. Виявляє семантичне спрямування, тобто відображення кількісних співвідношень у позамовній дійсності. Форма множинності утворюється словозмінним афіксом *-lar/-ler* (афікс не вживається якщо використовується числівник).

Характерною рисою турецького іменника є його здатність вступати в ізафетні конструкції. Ізафет – це іменні означальні сполучення. Ізафети можуть будуватися за принципом узгодження (або ж неповного узгодження) чи прилягання. У письмовому різновиді літературної мови в ізафетах, як і в усіх видах означальних словосполучень, послідовно діє закон передування означального перед означуваним [Щека 2007, 342]. Існує ізафет першого типу (двоафіксний) та другого типу (однафіксний). Наприклад, *kız-in kitab-ı* 'книжка дівчини'. В ізафетній конструкції першого типу до головного слова додається афікс родового відмінка *-ın*, а до залежного слова – афікс присвійності третьої особи однини *-ı*. Ізафет другого типу є однафіксним. Наприклад, *kadın palto-su* 'жіноче пальто'. Оформлюється за допомогою додавання афікса присвійності третьої особи однини *-su* до означуваного слова.

Оскільки частини мови в турецькій мові визначаються за функціонально-позиційним принципом, відповідно за кожною частиною мови закріплена певна функція у реченні. Тому під час морфологізованої субстантивації функції іменника (підмета та додатка) починають виконувати субстантивовані транспозити.

У процесі субстантивації транспозит виконує функції іменника у реченні. Транспозит виражає граматичні категорії іменника, що можуть бути морфологічними, морфологічно-синтаксичними та синтаксичними.

1. *Benim güzel kız kardecim geldi.* 'Прийшла моя **гарна** сестра'.

2. *Bak! **Gözelim** geldi. 'Поглянь! Прийшла моя краса'.*

У першому реченні прикметник *gözel* виконує функцію означення. У другому реченні прикметник транспозиціонується в іменник *gözelim*, який виконує функцію підмета. До прикметника додається словозмінний афікс *-im*, який виражає граматичну категорію присвійності (перша особа однини).

1. *Boş zamanlarımda **okuyorum**. 'Я читаю у вільний час'.*

2. *Kitabın **okuması** bütün boş zamanımı alıyor. 'Читання книги займає весь мій вільний час'.*

3. *Boş zamanlarımda **okumayı** seviyorum. 'Я люблю читати у вільний час'.*

4. ***Okumanda** bir fayda var mı?' Чи є якась користь з твого читання?'*

У першому реченні дієслово *okumak* виконує функцію присудка. Надалі дієслово *okumak* транспозиціонується у морфологічно оформлений іменник:

- у другому реченні виконує функцію підмета; оформлює ізафет першого типу за допомогою словозмінного афікса присвійності *-sı* (третя особа однини), який додається до означуваного слова;

- у третьому реченні виконує функцію додатка; оформлюється словозмінним афіксом *-yü* (знахідний відмінок); у четвертому реченні виконує функцію додатка; оформлюється словозмінним афіксом *-da* (місцевий відмінок).

1. *Ustanın iki **büyük** oğlanları ve bir **küçük** kızı vardı. 'У майстра було двоє старших синів та одна молодша донька'.*

2. *Onun **büyükleri** inaat mühendisliğini bitirmeyi **küçüğü** ise dişçilikte okuyordu. 'Його старші (сини) закінчили відділення будівництва, а його молодшеня на навчалася на стоматологічній справі'.*

3. *Hem **büyüklere** hem **küçüklerle** hediye ver. 'Віддай подарунки і великим і малим'.*

У першому реченні прикметники *büyük* та *küçük* виконують функцію означення в структурі речення. У другому та третьому реченнях прикметники *büyük* та *küçük* транспозиціонуються в іменники, які виконують функції підмета і додатка відповідно. Ця транспозиція морфологічно оформлюється за допомогою словозмінних афіксів: множини *-ler* (*büyük-ler-i*; *büyük-ler-e*; *küçük-ler-e*); знахідного відмінка (*büyük-ler-i*; *küçük-**ü***); давального відмінка (*büyük-ler-e*; *küçük-ler-e*).

1. ***Sevgili** arkadaşım lütfen beni unutma! 'Дорогий друже, не забувай мене, прошу'!*

2. *Sevgilim beni olduğum gibi kabul eder.* 'Моя **кохана** приймає мене таким яким я є'.

3. *Hatta epeyce kızarsanız sevgilinize uьreğinizin kapılarını açık bırakmanız gerekiyor.* 'Навіть якщо ви неабияк розізлилися, ви маєте лишати дверцята від вашого серця для вашого **милого** відчиненими'.

У першому реченні прикметник *sevgili* виконує функцію означення. У другому та третьому реченнях прикметник *sevgili* транспонується в іменники, що виконують функції підмета і додатка відповідно, морфологічно оформлюється за допомогою словозмінних афіксів: присвійності (*sevgili-m*; *sevgili-niz-e*) та давального відмінка (*sevgili-niz-e*).

1. *Mustafa Bey yeni eve girer girmez yeni yаcama baelamaya karar vermie.* 'Як тільки пан Мустафа увійшов до **нового** дому, він вирішив розпочати **нове** життя'.

2. *O yine bilmeden yenisini koydu.* 'Він знову не знаючи вніс щось **нове**'. *Yeniler bir iete her zaman daha eanslı olurlar.* '**Новачки** завжди більш успішні у професійному житті'.

У першому реченні прикметник *yeni* виконує функцію означення. У другому та третьому реченнях прикметник транспонується в іменник *yenisini* та *yeniler*, які виконують функцію додатка та підмета відповідно. Субстантивація морфологічно оформлюється словозмінними афіксами: присвійності (*yeni-si-ni*), множини (*yeni-ler*), знахідного відмінка (*yeni-si-ni*)

Отже, морфологізована субстантивація в сучасній турецькій мові реалізується в структурі речення. Морфологізований транспозит набуває граматичних категорій іменника, які оформлюються словозмінними афіксами. Процес морфологізованої субстантивації найкраще простежується на прикладі прикметника, який є незмінною частиною мови, проте під час транспозиції набуває словозмінної парадигми іменника. Таким чином, морфологізована субстантивація, яка реалізується лише в структурі речення, відбувається шляхом зміни функцій транспонованого слова, яке набуває словозмінних афіксів іменника.

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К.: Унів. вид-во "Пульсарі", 2004. – 411 с. 2. Гальперин І. Р. Лексикологія англійського мови / І. Р. Гальперин, Е. Б. Черкасская. – М.: ГЦК "Ин-Яз", 1956. – 298 с. 3. Кривонос А. Т. Система классов слов как отражение структуры языкового сознания / А. Т. Кривонос. – Москва – Нью-Йорк, 2001. – 845 с. 4. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа: на

материале германских языков / Е. С. Кубрякова. [2-е изд.]. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 328 с. 5. Кузнецов П. И. О принципах выделения частей речи. (На материале турецкого и русского языков) / П. И. Кузнецов // Сборник трудов по языкознанию. – 1957. – № 1. – С. 73–83. 6. Москальская О. И. Грамматика немецкого языка. Теоретический курс / О.И. Москальская. – М.: Литературы на иностранных языках, 1958. – 396 с. 7. Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи / Э. Сепир. – М.: Директ-медиа, 2007. – 447 с. 8. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М.: Издательство литературы на разных языках, 1956. – 260 с. 9. Фриз Ч. Значение и лингвистический анализ / Ч. Фриз // Новое в лингвистике. – М., 1962. – № 2. – С. 98–116. 10. Щека Ю. В. Практическая грамматика турецкого языка / Ю. В. Щека. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 606 с. 11. Ярцева В. Н. К вопросу об историческом развитии системы языка / Н. В. Ярцева // Вопросы теории и истории языка в свете трудов – И.В. Сталина по языкознанию. – 1966. – С. 68–98. 12. Deny J. Türk dili grameri (osmanlı lehçesi) / Jean Deny. – İstanbul : Maarif matbaası, 1941. – 176 s.

Каптюрова В.В.

СИНКРЕТИЗМ МОНОЛОГУ, ДІАЛОГУ ТА ПОЛІЛОГУ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядаються особливості взаємодії монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення в комунікативному середовищі соціальних мереж та мікроблогів. Розкриваються механізми переходу видів мовлення у напрямку «монолог – діалог/полілог».

Ключові слова: інтернет-комунікація, соціальна мережа, мікроблог, синкретизм, монолог, діалог, імпліцитний діалог, полілог.

В статье рассматриваются особенности взаимодействия монологической, диалогической и полилогической речи в коммуникативной среде социальных сетей и микроблогов. Раскрываются механизмы перехода видов речи в направлении «монолог – диалог/полилог».

Ключевые слова: интернет-коммуникация, социальная сеть, микроблог, синкретизм, монолог, диалог, имплицитный диалог, полилог.

The article considers monologue, dialogue, polylogue interaction in social networking and microblogging. The mechanisms of switching from monologue to dialogue/polylogue are also covered.

Key words: Internet communication, social networking, microblogging, syncretism, monologue, dialogue, implicit dialogue, polylogue.

Сучасний професійний, політичний, діловий світ все більше орієнтується на спілкування у Всесвітній мережі, у якій реалізуються такі види комунікації: міжособистісна, міжгрупова, міжсоціумна. комунікація між особою та групою, між групою та суспільством, а також між особою та суспільством. У зв'язку з цим стають необхідними відповідні комунікативні навички та вміння у соціальній сфері. Публічні особи (політики, провідні економісти, юристи, зірки радіо та телебачення тощо) реєструють свої власні веб-сторінки у соціальних мережах та мікроблогах, щоб спілкуватися із своїми прихильниками, відповідати на питання, давати експертні поради тощо. Основною метою такого спілкування є розширення стосунків зі старою аудиторією та завоювання нових прибічників.

Сьогодні віртуальна комунікація відіграє не менш важливу роль у соціальному житті, ніж безпосереднє міжособистісне спілкування. Варто звернути увагу на те, що інтернет-комунікація, зважаючи на простір, у якому вона реалізується, має низку дискурсивних особливостей, до яких належать насамперед комп'ютерна опосередкованість, стирання часо-просторової віддаленості комунікантів, гіпертекстовість, міжкультурний характер спілкування, анонімність, високий ступінь креолізованості текстів повідомлень, використання письмово-усної форми спілкування, синкретизм монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення тощо.

Услід за В.В. Бабайцевою, ми розглядаємо синкретизм як поєднання (синтез) диференційних структурних та семантичних ознак мовних одиниць, які протиставляються одна одній у мовній системі та пов'язані явищами перехідності [Бабайцева 1990, 446]. Взагалі, у лінгвістиці розуміння понять «синкретизм» та «синтез» перегукуються, оскільки уявлення про лінгвістичний синкретизм як про співпадіння замінюється на усвідомлення синкретизму як недискретності, яка є поєднанням властивостей та ознак [Высоцкая 2006, 17]. Таким чином, ми розглядатимемо синкретизм монологу, діалогу та полілогу в соціальних мережах та мікроблогах як розщеплення змісту основної вихідної форми, у якій принцип «або-або» замінюється на «і...і» [Колесникова 2008, 8].

У комунікативній ситуації мережевого спілкування існують три форми мовлення, до яких належать: монолог, діалог, та полілог, які в умовах аналізованого комунікативного середовища набувають специфічних структурно-типологічних особливостей.

М.М. Бахтін розглядає монолог як підвид діалогічного мовлення; він відзначає, що кожний монолог є реплікою із великого діалогу [Бахтин 1975, 296]. Характерним для монологу є те, що форма

мовлення належить лише адресанту, він (монолог) розрахований на пасивне та опосередковане сприйняття, а не на безпосередню мовленнєву реакцію адресата. Варто звернути увагу на те, що монолог має свого адресата, він може бути персональним та надперсональним, але реакція слухача не матеріалізується у знаковій формі [Селіванова 2011, 36]. Також для монологічного мовлення характерні значні за розміром тексти, що складаються зі структурно та змістовно пов'язаних між собою висловлювань, які мають індивідуальну композицію та відносну смислову завершеність [Винокур 1990 (1), 310]. Як ілюстрацію можна навести повідомлення – MKaye: Hope everyone has a safe and happy Memorial Day weekend. Please remember our fallen soldiers and those who still suffer to protect us and our ways. (12), яке відповідає характеристикам монологічного мовлення, автор повідомлення висловлює завершену думку, звертаючись до широкої аудиторії.

Монологічному мовленню у соціальних мережах та мікроблогах притаманна така риса, як спрямованість на діалог, яка, насамперед, реалізується за допомогою засобів встановлення контакту із потенційними комунікантами. Таким чином, автори повідомлень використовують у своїх повідомленнях риторичні питання, звертання до потенційних співрозмовників, наприклад, Jake: Hey everybody! I just got back from my fishin trip and caught a huge hammerhead that took my right leg, luckily i got a good stab in (i took off it's right fin, hehe). Anyway, sorry for not bein around lately. Alaska was great. Please don't be shy and tell me Hello (12).

Варто також звернути увагу на повідомлення, які містять цитати та посилання. Первинна функція цих повідомлень – монолог, у якому мовлення належить одному адресанту, а саме повідомлення відзначається тематичною і композиційною цілісністю та надперсональною адресованістю. Основною причиною створення такого повідомлення є бажання мовця поділитися інформацією. Ці повідомлення можуть перетворюватися на діалог або полілог, якщо інформація зацікавляє інших користувачів і вони долучаються до її обговорення. Розглянемо детальніше монологічне повідомлення – Lady Gaga: Surprise!! #EarlyGa THE 1ST INSTALLMENT OF US/CANADA TOUR DATES ARE HERE FOR THE WORLDWIDE SOLDOUT BORN THIS WAY BALL: [http://littlemonsters.com/image/50476164ac460c3763004027 ...](http://littlemonsters.com/image/50476164ac460c3763004027...) (14). У цьому повідомленні користувач Lady Gaga, звертаючись до широкої аудиторії, надає певну інформацію та відсилає користувачів мікроблогу до інших джерел віртуального простору. Це своєю чергою спонукає окремих

користувачів до обговорення, адесант отримує у відповідь коментарі від конкретних комунікантів – [Amanda: @ladygaga I<3 #EarlyGa](#) (14); [arvind: @ladygaga haha #Earlyga](#) haha so cute I swear! (14).

Перехід до діалогу або полілогу відбувається лише в тому випадку, коли зміст повідомлення зацікавлює потенційних співрозмовників та стимулює їх до виконання певної комунікативної дії. Повідомлення [Facts Of School: Dear Twitter, thank you for being there whenever I'm bored.](#) (14) за своєю формою є монологом, у якому присутні риси діалогічного мовлення. Автор повідомлення звертається до всієї аудиторії мікроблогу Twitter та висловлює їм подяку, очікуючи отримати схвалення та відповідь від інших користувачів.

Таким чином, монологічне мовлення в соціальних мережах та мікроблогах має ряд типологічних особливостей: по-перше, монологічні повідомлення, як і інші, не відрізняються значними за обсягом текстами, по-друге, ці повідомлення завжди спрямовані на стимулювання діалогу або полілогу, по-третє, у них відсутній конкретний адресат. Найчастіше змістове наповнення монологічних повідомлень – це саморефлексія та цитування афоризмів, новин тощо.

Ще однією з важливих форм мовлення в соціальних мережах та мікроблогах є діалог, який складається із обміну висловленнями-репліками, на мовний склад яких впливає безпосереднє сприйняття, яке активізує роль адресата в мовленнєвій діяльності адресанта [Винокур 1990, 135]. Мовець налаштований на активну увагу у відповідь на свої репліки, він очікує відповідь, згоду, співчуття, заперечення тощо [Бахтин 1979, 247]. До діалогічного мовлення належать ті повідомлення в соціальних мережах та мікроблогах, які мають конкретного адресанта. Переважно такі повідомлення відправляються приватно або залишаються на персональній сторінці адресата, або створюються із зазначенням конкретного адресата, наприклад, [♥ est: 9.18 ♥ ♪ ♥ @DarkLovely Anna: Good Morning Sweety I love your Avi ^.^ @ItsStevieBaby](#) (14), [Robert Traster: Lol Tom you are a lonely man.A good man but lonely.lol](#) (11). Діалогічні повідомлення (особливо ті, що надсилаються приватно) відрізняються високим ступенем інтимізованості (для якої характерне використання експресивної лексики, інвертованого порядку слів, зменшувально-пестливих звертань тощо), оскільки вони розраховані не на загаль.

Особливим видом діалогу є імпліцитний діалог, який, як і звичайний діалог, є текстом, у створенні якого беруть участь два комуніканти, але, на відміну від звичайного діалогу, об'єктивізується лише ініціатором комунікації [Кудлаєва 2006, 12]. Таким чином, за

своєю зовнішньою формою він нагадує монологічне мовлення, оскільки вербальні репліки виражаються лише одним із учасників комунікації, а за комунікативною спрямованістю – діалог, оскільки комунікація відбувається, хоча вербальні репліки другого комуніканта замінюються невербальними компонентами (наприклад, користувач [Bosch Integral](#) залишив на своїй персональній сторінці повідомлення: [Best Astronomy Pictures of 2012](#). The Whirlpool Galaxy and Spaghetti Nebula are among winning subjects of the Astronomy Photographer of the Year competition. [See more](#) (12). Користувачі за допомогою специфічних невербальних засобів інтернет-комунікації (функції Like) висловлюють своє прихильне ставлення до змісту повідомлення, на що й вказується одразу ж після тексту: [♥Katyusha Romanovna Zakharyina♥](#), [Izzet Mutlu](#) and [Leroy](#) liked this).

В інтернет-середовищі комуніканти майже позбавлені можливості передавати інформацію за допомогою невербальних засобів. Стало можливим говорити про ведення імпліцитного діалогу, оскільки учасники можуть висловлювати своє позитивне ставлення до змісту повідомлення за допомогою функції Like та Share (у соціальних мережах Facebook та MySpace), Favourite та Retweet (у мікроблозі Twitter), Like та Reblog (у мікроблозі Tumblr). Скориставшись цими функціями, потенційні адресати перетворюються на співрозмовників, які виражають невербальну згоду зі змістом повідомлення. За допомогою функцій Share, Retweet та Reblog користувачі можуть висловити не тільки згоду, але й бажання поділитися інформацією, яка, на їхню думку, є цікавою, корисною, доречною тощо, як наприклад, повідомлення [Brian Bonner](#) shared [a link](#): Democrats Stretch the Truth in Talk and Text – Check Point (11) [Chemen Orayeva](#) likes this (11). Однією із особливостей комунікації у соціальних мережах та мікроблогах є те, що комуніканти можуть передавати не лише вербальні повідомлення, а й невербальні (наприклад, фотографії та інші зображення). Таким чином, в імпліцитному діалозі комунікація не обов'язково ініціюється вербальною реплікою, наприклад, [Tom Scheinler](#) updated his [cover photo](#) (рис. 1) (11). [Kim Personeus Schweisberg](#) likes this (11).

Рис. 1

Автор цього повідомлення оновлює фотографію на персональній сторінці. Імплицитність діалогу зумовлена можливостями комунікації в соціальних мережах та мікроблогах використовувати специфічні засоби інтернет-комунікації, а саме: адресант відправляє графічне повідомлення без додаткового опису із метою ініціювати подальшу комунікацію (коментування фотографії); характерним є те, що незалежно від бажання комуніканта на його сторінці поряд із завантаженою фотографією автоматично генерується повідомлення «...updated his [cover photo](#)» задля класифікації відправленої інформації. Під фотографією публікується автоматично згенерована відповідь адресатів «...likes this», яке в умовах віртуальної комунікації передає невербальну реакцію інших користувачів.

Полілог – це розмова між кількома особами; форма мовлення, змістовно-сміслова структура якого характеризується ситуативною зв'язністю, спонтанністю та нелінійністю [Винокур 1990 (2), 381]. У соціальних мережах та мікроблогах полілог найчастіше виникає при коментуванні записів, зображень, аудіо-та відеоматеріалів. Наприклад, фотографії, відправлені президентом США Бараком Обамою, дали поштовх до виникнення масового обговорення (15.10.12 на повідомлення опубліковане 05.09.12 кількість коментарів склала 6685) – [Barack Obama: The road he's traveled](#) (10 photos) (11). Коментарі: [Aminatou Buhari](#): It is the superrrrrrrr president (11). [Tracy Sharon: Jacobs](#) A man destined for Greatness!! I wish him all success in the up-coming elections.. He deserves a 2nd term in office to accomplish what he said he'd do! (11) <http://www.facebook.com/barackobamaLois> [Pickering Atterholt](#): Be glad when he's replaced (11). [Susan D'Angelo](#): Scripted....it all sounds so pleasing. It's so easy to manipulate the weak. Wake up! No Obama 2012 (11). Наведені приклади відповідають

характеристикам полілогічного мовлення: усі повідомлення пов'язані єдиною темою, вони носять нелінійний та спонтанний характер.

До особливостей полілогічного мовлення у соціальних мережах та мікроблогах можна віднести рівноправність учасників, оскільки кожен може висловитись та бути почутим, відсутність регламенту (кожен може відстоювати свої погляди, писати необмежену кількість повідомлень тощо). Виникнення полілогу ініціюється адресантом. Саме він публікує повідомлення, яке має формальну структуру монологічного мовлення.

Тексти повідомлень у соціальних мережах і мікроблогах демонструють риси функціонального синкретизму, а саме: у них поєднуються різні типи мовлення у напрямку «монолог → діалог/полілог», а також різні види комунікації – міжособистісна, комунікація малих груп, публічна, масова тощо. Таким чином, повідомлення [Britney Spears](#): What can I say? I love Vanilla Ice... ;) <http://viddy.it/PGptsX> (рис. 2) (11) за своєю формою є монологом – автор повідомлення ділиться власною фотографією та висловлює свої вподобання. На момент аналізу повідомлення майже 66500 користувачів підтримали повідомлення, скориставшись функцією Like, і таким чином відбувся перехід від монологу до імпліцитного діалогу. Прихильне ставлення, а також зацікавленість користувачів у переданій інформації спонукає до виникнення полілогу, який розгортається у коментарях, де кожен із комунікантів може висловити свою думку. Наприклад, [Ana Vitoria Pecoraro](#) I love you Britney Spears! ♥ (11); [Golden Caternyna](#) i will make vanilla ice (11); [John Johansson](#) at lunch (11).

Рис. 2

Отже, синкретизм монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення в інтернет-середовищі полягає в тому, що надіслані повідомлення (як приватні, так і публічні) мають на меті ініціацію діалогу або полілогу із потенційними комунікантами. Хоча формально повідомлення може мати характер монологічного мовлення, воно може переходити у діалог, імпліцитний діалог та полілог, але не навпаки. У комунікативному середовищі соціальних мереж та мікроблогів синкретизм виявляється у поєднанні різних типів комунікації – міжособистісної, комунікації малих груп, публічної, масової тощо.

Бабайцева В. В. Синкретизм / В.В. Бабайцева // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 446. 2. *Бахтин М. М.* Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М., 1975. – 504 с. 3. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М., 1979. – 424 с. 4. *Винокур Т. Г.* Диалогическая речь / Т.Г. Винокур // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С.135. 5. *Винокур Т. Г.* Монологическая речь / Т.Г. Винокур // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 310. 6. *Винокур Т. Г.* Полилог / Т.Г. Винокур // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 381. 7. *Высоцкая И. В.* Синкретизм в системе частей речи современного русского языка / И.В. Высоцкая. – М., 2006. – 303 с. 8. *Колесникова Т. В.* О понятии синкретизма в языкознании / Т.В. Колесникова [Электронный ресурс] // Университетские чтения / Пятигорский гос. лингвист. ун-т. – Пятигорск, 2008. – URL: http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2008/IV/uch_2008_IV_00025.pdf (27.09.2012). 9. *Кудлаева А. Н.* Типы текстов в структуре дискурса: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. филол. наук / А.Н. Кудлаева. – Пермь, 2006. – 18 с. 10. *Селіванова О. О.* Основи теорії мовної комунікації / О.О. Селіванова. – Черкаси, 2011. – 350с. 11. *Facebook* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.facebook.com> 12. *MySpace* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://www.myspace.com/> 13. *Tumblr* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tumblr.com> 14. *Twitter* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twitter.com>

РЕЛИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ» В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

У статті на матеріалі ток-шоу "Larry King Live" розглядається характерний для американської лінгвокультури концепт «політичної коректності». Аналізуються мовні та культурно-поведінкові прояви цього концепту. Також розглядається проблема запозичення концептів. Автор зіставляє реалізацію концепту в американському та українському медійних дискурсах.

Ключові слова: політкоректність, концепт, лінгвокультура, запозичення, медійний дискурс.

В статье на материале ток-шоу "Larry King Live" рассматривается характерный для американской лингвокультуры концепт «политической корректности». Анализируются языковые и культурно-поведенческие проявления данного концепта. Также рассматривается проблема заимствования концептов. Автор сопоставляет реализацию концепта в американском и украинском медийных дискурсах.

Ключевые слова: политкорректность, концепт, лингвокультура, заимствования, медийный дискурс.

The concept "political correctness" characteristic of American linguistic culture is analysed in the article. The research is based on "Larry King Live" talk show. Language and culture specific manifestations of the concept are considered. The problem of concepts borrowing is emphasized. Actualization of the concept in American and Ukrainian media discourses is compared.

Key words: political correctness, concept, linguistic culture, borrowings, media discourse.

Розвиток технологій другої половини ХХ сторіччя призвів до виникнення світових інформаційних агенцій та став поштовхом до глобалізації телебачення. Початок ери телевізійних супутників створив умови для виходу телебачення за межі держав. Учені стверджують, що сьогодні Сполучені Штати Америки стали головним експортером медійної продукції. На це впливає велике надлишкове виробництво такого контенту та доступ до багатьох ринків [4, с. 217-218].

Одна з провідних телерадіокомпаній світу CNN розпочала свою діяльність у 1980 році як перший цілодобовий канал новин. На

початок другого десятиріччя XXI століття її аудиторія нараховує більше 100 мільйонів домогосподарств у США, а через канал CNN International глядачі більше 200 країн світу мають доступ до її телепрограм. На підтвердження цього можна навести слова Джона Бон Джові, одного з гостей ток-шоу "Larry King Live", яке є матеріалом нашого дослідження (транскрипти ток-шоу "Larry King Live" розміщені в мережі Інтернет, режим доступу: <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/lkl.html>): BON JOVI: You know? It's much more of one world that we live in. You know? How many times I've watched your show and CNN in places like Japan, around the world. It gives me comfort. CNN перетворилася на невід'ємну частину глобальної масової комунікації, яка, на думку дослідників, є причинно-наслідковим процесом, під час якого медіа «передають ідеї, значення, культурні форми з одного місця до іншого, від відправника до сприймача» [4, с. 223].

До 90-х років XX сторіччя потік медійного контенту до Східної Європи був дуже обмеженим та вибіркоvim, отже впливу на її культуру не мав. Але сьогодні імпортований контент займає значну частину ефіру на пострадянському просторі та модифікує світогляд аудиторії. «Як і в більшості країн світу, США у свідомості росіян, особливо молоді, все більш укорінюється в якості центру, що випромінює якщо не законодавство, то привабливо технічні новини, зразки громадського ладу та економічного процвітання, стандарти рівня життя, естетичні уявлення, еталони культури, смаки, манери поведінки та спілкування» [3, с. 110].

Глобальний характер мас-медіа викликає занепокоєння частини дослідників, які аргументують свою думку тезою, що «імпортована медійна культура затримує розвиток власної культури країни-сприймача, або навіть низки місцевих і регіональних культур у межах держави». З іншого боку, існує погляд, що «медійному культурному вторгненню можна іноді опиратись або трансформувати його відповідно до місцевих культур та досвіду» [4, с. 235-237].

Серед чинників, що спричиняють експансію англійської мови та, ширше, англосмовної етнолінгвокультури, чільне місце посідають засоби масової інформації. Імпортований контент став джерелом численних запозичень з англійської, які сприяють концептуально-мовній інтеграції в інтернаціональний простір. Англійська мова стала донором, що постачає не тільки назви нових реалій, але й концептів, які визначають специфіку поведінки народів – її носіїв.

Одним з таких концептів є «політоректність», який є відносно новим і для носіїв англійської мови. Цей термін був прийнятий політичним рухом нових лівих у США в кінці 60 років XX сторіччя [9]. За визначенням Оксфордського словника, політоректність – це запобігання форм вираження або дій, які сприймаються як ті, що можуть виключити, ізолювати або образити групи соціально обмежених чи дискримінованих людей [11]. Принцип політичної коректності вимагає уникати використання в мовленні всіх тих одиниць, що можуть уразити гідність індивіда, а точніше замінювати їх нейтральними або позитивно забарвленими евфемізмами. Єдине визначення поняття «політична коректність» відсутнє, але вважаємо за доцільне прийняти таке визначення: «політична коректність, політоректність – закріплене в США поняття-лозунг, яке демонструє ліберальне спрямування американської політики, що має справу не стільки зі змістом, скільки з символічними образами та коригуванням мовного коду. Мовлення декодується знаками антирасизму, екологізму, толерантного ставлення до національних та сексуальних меншин, боротьби проти СНІДу» [2, с. 279-280]. Як зазначають дослідники, політична коректність може розглядатися як синкретична культурно-поведінкова та мовна категорія [5, с. 5].

Учені пояснюють появу та розвиток політичної коректності інтересом західної ідеології взагалі та англословної зокрема до окремої людини, що супроводжується ігноруванням колективу. Натомість для культур східних слов'ян характерний високий ступінь колективізму [10]. «Внаслідок постійної зацікавленості людською особистістю як центру західної ідеології, на який спрямовано зусилля й політики, й економіки, й культури, англійська мова є добрішою, більш гуманною та ввічливою до людини, ніж – на жаль! – російська мова. Від нашої ідеології колективізму та ігнорування індивідуалізму (саме це слово має в російській мові негативні конотації) важко очікувати будь-чого іншого. Російська мова, як правило, не обтяжує себе міркуваннями про гуманність та чуйність до окремої людини» [8, с. 222]. Наведене висловлення можна віднести й до української мови завдяки близькості культур та спільного історичного минулого наших народів. Як приклад можна порівняти статтю з сайту українського каналу новин ТСН: *Хворий на рак підліток перед смертю записав лебедину пісню і зняв кліп...* Судячи з Twitter *смертельно хворого* підлітка, він не чекає своєї долі склавши руки [14], в якій використовується негативна оціночна лексика, а тому хвороба сприймається як смертельний вирок, та фрагмент з ток-шоу "Larry King Live" SUZANNE SOMERS, ACTRESS

WHO CHALLENGED CHEMOTHERAPY: I've never told anyone, in the last year I've been *battling* and *surviving* breast cancer. COLIN POWELL, FMR. SECRETARY OF STATE: I'm a prostate *cancer winner*, де мовці використовують нейтральну або позитивну лексику, що вказує на можливість боротьби із захворюванням та навіть його подолання. Взагалі, принцип політкоректності та чутливого ставлення до хворих є невід'ємною частиною англомовної лінгвокультури. Крім наведених прикладів розбіжності у лексиці, ідея різного ставлення до хвороби виявляється і на граматичному рівні. Якщо в українській мові дієслово «захворіти» вживається в активному стані: "Так, це так, Ларрі Кінг збирався підготувати інтерв'ю з Миколою Азаровим. Зараз він *захворів*, і лікарі не дозволяють йому переліт з Москви. Тому час інтерв'ю переміщається", – повідомив В. Лук'яненко [15], то англійська вимагає конструкцій з пасивним станом дієслів, тим самим імпліцитно «знімає відповідальність» з особи за хворобу: KING: President Reagan wanted to use that letter to tell the American people of his fate. REAGAN: "My fellow Americans, I have recently been told I'm one the millions of Americans who *will be afflicted* with Alzheimer's disease."; MILKEN: Well, we have made tremendous progress. You know, we should look at this very optimistically, not -- more than 12 million people in America and tens of millions around the world are living normal lives, I couldn't be happier to be with you here Larry 17 years after I *was diagnosed*, when they gave me 12 months to live.

Зміцнення міжнародних зв'язків, інтеграція зі світовою спільнотою та близькі контакти культур викликають лавиноподібний потік запозичень переважно з англійської як глобальної мови. Запозичення відбуваються не тільки на лексичному рівні, йдеться про засвоєння концептів – ментальних утворень, що спираються на багатшаровий культурний досвід іншого народу, що сконцентрований як в індивідуальній, так і в колективній свідомості. Процес глобалізації концептуальних просторів настільки стрімкий, що явища, які з'являються в одній лінгвокультурі, негайно стають надбанням інших культур [6, с. 292]. Головна відмінна риса запозичених концептів – це встановлення ціннісних відношень, властивих іншій культурі [1].

При запозиченні концепту в реальність культури-реципієнта вводиться нове явище, що супроводжується формуванням нової сукупності перцептивних та концептуальних знань. Прикладом такого явища може слугувати концепт «політкоректність», що є унікальним явищем, оскільки відображає нові уявлення про систему організації міжособистісних відносин у навколишній реальності та

зумовлює тенденції розвитку мови, що знаходить своє відображення в 1) перегляді формальних ознак вираження граматичної категорії роду; 2) появі інноваційних мовних засобів номінації для об'єктів, що вже мають назву; 3) виникненні нових норм сполучуваності мовних одиниць; 4) видозміні загально прийнятих засобів мовленнєвого контакту та мовних ритуальних формул; 5) модернізації комунікативних тактик та стратегій мовленнєвої поведінки [6, с. 293].

Оскільки аналізований концепт походить з американської етнолінгвокультури, актуальним стає його аналіз у мас-медіа США. Саме тому ми обрали ток-шоу "Larry King Live" матеріалом нашого дослідження. У діалогах цього ток-шоу комуніканти використовують цілу низку евфемізмів, що замінюють потенційно образливі для частини аудиторії назви. Наприклад, щоб уникнути неполіткоректної назви раси було вжито вираз *African-American*: KING: You mean there's a racial tone here? BROWN: There's some other stuff. For risk of playing the race card – I think Mr. Snipes hasn't brought it out. But there were *African-American* prospective jurors, but strangely enough every one of them got given a wrong day to come back by the same prosecutor that wound up giving the rest of them the correct date. Для виключення дискримінації по стану здоров'я людей було використано евфемізм, сформований за допомогою продуктивного елементу *challenged*: DON LEMON: Philadelphia police have made a horrifying discovery. Four *mentally challenged* adults locked and chained in the basement of an apartment building. Чимало евфемізмів потребує опис зовнішності людини: FERGUSON: I met him when I was 10 actually. And there's a picture in my book of us, and we look – both look rather *round*, and we were playing at polo; KING: I mean, 50, that's a lot of pounds to lose, 50 pounds. FERGUSON: Well, absolutely. Thank you, Larry. KING: No, I mean that. That's a great compliment, 50 pounds is a – at the height of it you must have been in really *distraught shape*. Політкоректність не оминає опис фінансового стану людей: BROWN: Yes, he still has to file but he may have paid. So what you usually get as a practical matter, sir, is that *people on the low end* who have W-2 deductions from their paychecks and the money sent in, they don't file. Поведінка людей також змальовується з дотриманням принципу політкоректності. Так, наприклад, для запобігання нанесення можливої шкоди співбесіднику, агресивна поведінка американського боксера Майка Тайсона, який відзначився стилем «звіра», як на рингу, так і поза ним, була охарактеризована як *bad temper*: KING: I know you had a *bad temper*. I remember that phase of you. Do you still have it? TYSON:...so I

had to really get into a character, be this unstoppable, invincible monster, and that's just what it was. Керуючись принципом політкоректності, мовці запобігають негативній оцінці діяльності інших осіб, наприклад, KING: What do you make of Justin Bieber and that phenomenon? BON JOVI: Well, there's –you know, I've been around long enough to have seen them all come and – and either make it or not. Justin Timberlake, who came from that kind of a background, is an enormous talent. Justin Bieber *seemingly has some talent*. Зіставлення характеристик *enormous talent* та *some talent* дозволяє уникнути негативної оцінки виконавця та не обурити його прихильників.

Активна участь жінок у житті суспільства призвела до виникнення універсальних назв професій та занять людей в англійській мові. Гендерна політкоректність вимагає використання назв, що не містять у собі морфеми, які вказують на стать особи. Вони настільки закріпилися в свідомості носіїв мови, що навіть у спілкуванні з чоловіком перевага надається слову «унісекс» *spokesperson*, а не традиційному *spokesman*: KING: Are you an investor? Are you a *spokesperson*? TYSON: A little bit of both, yes.

Традиційною цариною застосування принципу політкоректності є політичний дискурс, в якому особливо необхідно дотримуватися принципів ввічливості та мовного такту й утримуватися від оцінок. Так, наприклад під час інтерв'ю Ларі Кінга з представниками двох протидійних сторін – прем'єр-міністром Палестинської автономії Файядом та міністром оборони Ізраїлю Бараком – учасники використовували нейтральні евфемізми замість виразу «військові дії», для характеристики відносин між країнами: FAYYAD: Yes, there were rounds of discussions or negotiations where issues were discussed at great length... But those were very few instances when the issues were discussed to the extent necessary if not negotiated to reach an agreement. *A lot of bad things happened in between*; BARAK: We expect Palestinians to act more – *in a more kind of friendly or neighborly manner* in many issues.

Оскільки політична коректність є не тільки мовною, а й культурно-поведінковою категорією, слід звернути увагу на комунікативні тактики та стратегії мовленнєвої поведінки. «Уявлення про типове виконання тієї чи іншої ролі складається в стереотипи, які становлять невід'ємну частину рольової поведінки. Виступаючи в певній соціальній ролі або ситуації, особистість повинна говорити певним чином» [7, с. 38]. Як зазначають дослідники, мовленнєвий потенціал мовної особистості спроможний задати відповідну аксіологічну перспективу висловлюванню [7, с.

235]. Згідно з принципом політкоректності, політики намагаються уникнути негативних оцінок, зосереджуючись на позитивних особистісних якостях опонентів. Оскільки політичні діячі нерідко були гостями Ларі Кінга, в ток-шоу можна знайти чимало підтверджень цієї тези. Наприклад, колишній держсекретар США Пауел високо оцінює губернатора Аляски Пейлін, яка належить до протилежного крила республіканців: POWELL: I think Governor Palin is a fascinating individual. I think she has become a political celebrity... KING: But what is she to a moderate Republican? POWELL: She's – KING: That's who she's very critical of? POWELL: Yes, she is – she is more to the right side of the political spectrum than I am. And I don't think anybody would object to that statement. And, you know, her positions are very populist... Екс-президент США Джордж Буш старший висловлює симпатію до теперішнього президента Обама, незважаючи на приналежність до різних партій: KING: What do you think of President Obama? GEORGE H.W. BUSH: Well, he's been very pleasant to me personally, very. He came here to my library... And he was very gracious. So, on a personal basis, I'm very strongly impressed. And he's a decent, decent man. And he's taken a lot of heat lately. But that goes with the territory. KING: Do presidents, despite the politics, have sympathies for other presidents? GEORGE H.W. BUSH: I think I would. I mean, I think so. And, I mean, I don't like to see anybody beat up on and down. And people are -- some are down on him today, although his numbers aren't bad. And ... he's a good man. He's a decent man. And my trouble is if you like somebody, it's hard to be hypercritical.

Дотримуючись принципів політкоректності, мовці не тільки ухиляються від негативних оцінок, але й намагаються знайти позитивні сторони в невдалих подіях. Наприклад: KING: Obama is back from a major trip that produced *mixed results*. What do you make of that? The eyes – in the eyes of the world, he was held above the grain. Now what? POWELL: Well, I think it was a trip that *had some successes*, but *some disappointments*. He didn't get what he wanted with respect to a trade agreement with South Korea. He wasn't able to persuade some of his G-20 colleagues of the direction to move with respect to the financial situation. He didn't get what he was looking for with respect to trade policy changes. But at the same time, I think *one of the great achievements* of the trip is that he showed that America still recognizes that it is an Asian Pacific power. У наведеному прикладі невдачі подорожі президента Обама були охарактеризовані як *mixed results* або *had some successes, but some disappointments*, хоча, як стає ясным далі зі змісту висловлення,

головним досягненням було те, що не потребує доказів, а саме високий статус США в системі світової економіки.

Якщо порівнювати американське ток-шоу з вітчизняним, виявиться очевидним, що принцип політкоректності не є домінантним в українській лігвокультурі. Вітчизняні політики досить відверто «навішують ярлики» на своїх опонентів. Наприклад, А. Куликов: Понятно, господин Голубь. Ірина Геращенко, партія «УДАР». І. Геращенко: Дякую. Ви знаєте, мені здається, що партія комуністів давно стала такою колективною тушкою... Іншою тактикою є самоствердження за рахунок супротивників – І. Геращенко: Ви знаєте, в чому різниця між "УДАРом" і партією влади, зокрема, Януковичем? В тому, що ми по-різному розуміємо такі начебто зрозумілі слова: реформи в уяві партії "УДАР" – це реформи, а не та стагнація, яку пропонує Партія регіонів [13].

Засоби масової інформації широко вживають неполіткоректну лексику по відношенню до деяких груп людей: На Тайвані винайшли диво-прилад для *інвалідів*. Відтепер люди з паралізованими нижніми кінцівками можуть стояти, їздити та навіть поратися у хаті, йдеться в сюжеті ТСН [16]; Жінку, яка жорстоко порізала свого чоловіка, відправили до *психів*. Суд визнав вбивцю неосудною [17]. Лише в деяких випадках використовуються політкоректні евфемізми: Волонтери не могли пройти осторонь даної події. Так, 3 грудня, в нашому місті відбувся турнір з настільного тенісу серед *людей з обмеженими фізичними здібностями* [18].

Неполіткоректний контент деяких ток-шоу викликає обурення частини аудиторії. Так, наприклад, в огляді телепрограми «Світське життя з Катериною Осадчею» на каналі 1+1 зазначається: Серед світських левів і левих у нас є своя людина – неперевершена Катя Осадча, володарка величезної колекції екстравагантних капелюшків і майстер ставити відверті запитання... Катя Осадча проводить глядачів за лаштунки гламурного життя, виводить на відверту розмову багатих та знаменитих, вивідує їхні таємниці... і підносить ці секрети у програмі "Світське життя" на тарілочці з блакитною екранною смужечкою. А серед коментарів можна знайти (орфографія авторів зберігається): «Катя этой программе больше подойдет название "Свиньське жыття Мажорив" лично тебя Катя это не касается»; «У вашего канала нету совести. Сколько людей бедуют. голодные нищие, проживают на грани нищеты а вы показываете как жыруют наши звезды наши олигархи» [12].

Не є виключенням випадки порушення принципів політкоректності в Сполучених Штатах. Наприклад, STREISAND: In a way, I'm glad Hillary Clinton wasn't the first woman president, because with this economic crisis, they would have probably blamed her gender. Rather than the eight years preceding, you know? KING: You're probably right. Whoever gets it is going to get blamed so than the first woman, as the first black has been blamed, has he not? STREISAND: That's right. Yes. Співбесідники в цьому уривку згодні, що на оцінку ситуації значною мірою впливають расові та гендерні негативні стереотипи. Так, Біл Гейтс критикує некоректне висловлювання конкурентів та говорить про неприпустимість таких порівнянь: KING: Were you embarrassed that some competitors called you Don Corleone, and that dealing with Microsoft, that you guys are "take it or leave it" kind of people? Were they wrong? GATES: Well, that kind of an insult is – it's upsetting that anybody would say that about anyone. I don't know what your referring to. KING: Someone said one of your competitors said words to that effect, that a meeting -- Marc Anderson, co-owner of Netscape, said, it's like a visit from Don Corleone, meeting with executives. I expected to find a bloody computer monitor in my bed the next day GATES: You know, there's asymmetry here. We never say anything like that about our competitors. We have a lot of respect for them and the work they do. This is a fast-moving field. And it's too bad, you know, kind of like in politics, that some people stoop to that. Однак, в цілому, комуніканти обізнані з необхідністю дотримання правил політкоректності та розуміють, що за їх порушення можна бути притягненим до відповідальності: O'BRIEN: And I think when you can stay in touch with that, when you can stay in touch with – remember getting a bill. I drove a 1977 Isuzu Opal, which is – I don't want to offend any company but it's the *crappiest car that's ever been made*. And now – *you take me to court if you want*. I don't care. В цьому прикладі учасник одного з ток-шоу Кінга, комік Конон О'Брайен, дає негативну оцінку однієї з марок машин, хоча й розуміє, що це може викликати образу деякої частини аудиторії та на нього можуть позиватися в судовому порядку.

Отже концепт «політична коректність» як одна з структур, що утворюють ментальну базу американців, виявляє себе у медійному дискурсі, про що свідчить аналіз матеріалів ток-шоу "Larry King Live". Цей концепт має специфічний зміст: ідеологічну та ментальну настанову на подолання національних, культурних, етнічних, гендерних, політичних протиріч та конфліктів та водночас знаходить

мовну об'єктивізацію, що виявляється у виборі мовленнєвих засобів різних рівнів.

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002 – 331 с. 2. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов / Н.Г. Комлев. – М.: Эксмо-пресс, 2000. – 1308 с. 3. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. – 3-е изд., испр. и доп. / В.Г. Костомаров. – СПб.: Златоуст, 1999. – 320 с. 4. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Д. Мак-Квейл. – Львів: Літопис, 2010. – 538 с. 5. Панин В.В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / В.В. Панин. – Тюмень, 2004. – 19 с. 6. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации): Монография / И.В. Привалова. – М.: Гнозис, 2005. – 472 с. 7. Славова Л.Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: монографія / Л.Л. Славова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 358 с. 8. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие) / С. Г. Тер-Минасова. — М.: Слово/Slovo, 2000. — 624 с. 9. Aufderheide, P. Beyond PC: Toward a Politics of Understanding, Minneapolis, MN: Graywolf Press, 1992 – 239 10. Hofstede G. Culture and Organizations (Intercultural Cooperation and its Importance for Survival). Software of the Mind. – L., 1991. 11. Oxford dictionaries [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oxforddictionaries.com/definition/english/political%2Bcorrectness?q=political+correctness>

Джерела ілюстративного матеріалу: 12. Світське життя [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.1plus1.ua/dyvitsya/programy/svitske-zhittya.html> 13. Свобода слова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svobodaslova.ictv.ua/ukr/catalog/2012-12-10/text594.html> 14. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/zdorovya/hvoriy-na-rak-pidlitok-pered-smertyu-zapisav-lebedinu-pisnyu-i-znyav-klip.html> 15. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/larri-king-priyide-v-ukrayinu-brati-interv-yu-v-azarova.html> 16. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/zdorovya/invalidi-z-paralizovanimi-nogami-zmozhut-hoditi-za-20-tisyach-dolariv-279171.html> 17. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/chorna-hronika/zhinku-yaka-zhorstoko-porizala-svogo-cholovika-vidpravili-do-psihiv.html> 18. ХАРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ УДУФМТ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://khif.edu.ua/news/102> 19. Larry King Live [Електронний ресурс] – Режим доступу: розміщені в мережі Інтернет, режим доступу: <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/lkl.html>

НОМІНАЦІЇ ПОШУКОВИХ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ: СЛОВОТВІРНИЙ ТА СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Стаття присвячена дослідженню основних словотвірних моделей, що використовують для створення назв пошукових систем мережі Інтернет, та аналізу їх семантики.

Ключові слова: номінація, назва пошукової системи, семантика, словотвір.

Сатья посвящена изучению основных словообразовательных моделей, используемых для образования названий поисковых систем сети Интернет, и анализу их семантики.

Ключевые слова: номинация, название поисковой системы, семантика, словообразование.

The article analyzes the word-forming patterns and semantics of the names of the Internet search-engines.

Key words: nomination, search engine name, semantics, word formation.

Питання номінації та словотвору розробляються в різних напрямках: дослідження найменувань, імен, псевдонімів, прізвиськ (Ковалевська; Німчук; Столярова; Шиманович та ін.), когнітивних механізмів утворення нових лексичних одиниць (Андрусяк; Белова; Васильєва; Єнікеєва; Тепла та ін.), особливостей мережевої номінації (Асмус; Бойко; Махачашвілі; Столярова та ін.), ролі назв у національному брендингу (Анхольт; Осипчук; Фоменко та ін.),

Розвиток віртуальної комунікації викликав появу нових номінативних одиниць, що зумовлює *актуальність* пропонованої статті.

Метою дослідження є вивчення лінгвокреативної діяльності людини через розкриття номінативно-дериваційних особливостей утворення назв пошукових Інтернет-сервісів. *Предмет* дослідження – особливості словотвору та семантики номінацій пошукових Інтернет-сервісів.

У сучасних умовах високої ринкової конкуренції назва бренду має велике значення для формування цілісного образу бренду в споживача, оскільки вона є найбільш сильним і незабутнім ідентифікатором товару або послуги – вербальним утіленням його

позиціонування, відображенням іміджу та легенди, що визначає специфіку подальшого життя товару, послуги, проекту або компанії. Мотив назви робить сильний вплив на подальшу реалізацію бренду, оскільки є найважливішою апеляцією до свідомості споживача, ключовим чинником, що формує асоціативне поле бренду [Елльвуд 2002, 140]. Сьогодні для того, щоб привернути увагу споживачів, надовго зацікавити та запам'ятатись, назва бренду має відповідати певним критеріям, а саме: бути короткою і значущою, унікальною та відмінною від назв конкурентів, милозвучною, легкою для сприйняття та запам'ятовування, без негативних конотацій тощо.

Один із розробників рекламної стратегії компанії Apple Гай Кавасаки у своїй книзі "The Art of the Start" пише про те, що ім'я компанії чи бренду має бути логічним та обґрунтованим – воно має нести інформацію про діяльність компанії та характеризувати товар або послугу. У назві не варто використовувати цифри, оскільки у споживачів можуть виникнути складнощі з тим, як їх записувати – буквами (один, два, три і т.д.) або символами (1, 2, 3 або I, II, III). Також слід прагнути обирати імена з "дієслівним потенціалом", які можуть із часом увійти до щоденного вжитку в якості дієслів [Кавасаки].

Досить цікавим є той факт, що назва найпопулярнішого у світі пошукового сервісу Google відповідає всім вищенаведеним критеріям. За найбільш поширеною версією, Google – це спотворений варіант написання слова googol – математичного терміна для позначення одиниці зі ста нулями. Цей термін винайшов Мілтон Сиротта, племінник американського математика Едварда Каснера, який описав його в книзі "Mathematics and the Imagination". Гра слів звертає на себе увагу та відображає місію компанії, яка полягає у впорядкуванні величезної кількості інформації, доступної в мережі Інтернет. За іншою версією, висловленою Джанет Лау у своїй книзі "Google. Минуле. Теперішнє. Майбутнє", Google – це лише вдала гра слів, за якою ховається справжня назва компанії – "Go ogle", тобто "Прагни, закохайся" [Лау]. Дієслівний потенціал обраної назви підтверджує той факт, що користувачі вже досить давно перестали "шукати інформацію в Інтернеті", замість цього вони її "гуглять".

Аналіз назв пошукових систем Інтернету показав, що в більшості випадків вона є досить короткою, складається з одного-трьох слів. Зазвичай цього достатньо для створення назви, що легко запам'ятовується та повідомляє про характер діяльності сервісу, а вживання чотирьох і більше слів є недоцільним з огляду на те, що це

може викликати труднощі для прочитання, запам'ятовування та відтворення по пам'яті користувачами: *everywebsiteintheworld*.

Для створення назв використовують слова, що вже існують у мові: *Ask, About, Definitions, Zebra, Lexis, References, Yahoo, Excite*.

Продуктивним способом словотворення в галузі утворення назв пошукових систем є афіксація. Варто зазначити, що переважно використовуються такі префікси та суфікси, що вказують на велику кількість або високу якість: *TeraText, GIGABLAST, Turboscout, Macroglossa, MaxiSearch, Vivisimo* (ісп. *Vivo* "живий" + *isimo* "найкращий"), *Mobissimo*.

Зустрічаються також номінації утворені шляхом телескопії, або блендингу: *Nexplore* (*News + Explore*), *Collarity* (*Collaborative + Clarity*), *exalead* (*Exact + Lead*), *Kngine* (*Knowledge + Engine*), *Biglobe* (*Big + Globe*), *Netscape* (*Internet + Escape*), *Infomak* (*Information + Make*), *HotBot* (*Hot + Robot*), *Intute* (*Internet + Tutorial + Engine*), *Sphinx* (*SQL + Phrase + Index*), *Yoogle* (*Yahoo! + Google + People*) *Goofram* (*Google + Wolfram Alpha*), *Yabigo* (*Yahoo! + Bing + Google*).

Іншою продуктивною словотвірною моделлю є словоскладання (складання основ): *Infomine, Infoseek, Picsearch, Factbites, Newscred, Forelook, AllPlus, GroupWeb, Jumpcity, NerdWord, NewPageList, Similarsites, Entireweb, Blindsearch, Smartlinks, Snappyfingers, Searchopolis, Zoominfo*.

Велику частину складних номінацій утворено на основі словосполучень за зразками: Adj/ PI + N: *True Knowledge, Northern Light, Lightning Search, Digital Librarian, Starting Point, Great PDF, Direct Hit*; N +N: *Power Search, Search Hound*; атрибутивні конструкції: *Eye on the Web, Point of Origin*.

Досить поширеним є використання аббревіації: *Omgili* (*Oh My God I Like It*), *TEK* (*Time Equals Knowledge*), *REX* (*Resource Exchange*), *AOL* (*America On Line*), *gnod* (*Global Network Of Dreams*), *IsoHunt* (*ISO Images Hunter*).

Характерною моделлю є заміна кількох слів або складів однією буквою, символом або знаками інших семіотичних систем: *What- U-Seek, Uclue, A2Z Solutions, Harvester42, 123People*.

Оригінальними з лінгвістичної точки зору є okazionalizmi, зокрема, назви із граматичною помилкою, що має на меті привернути увагу адресата та краще запам'ятатися: *blinkx Anzwers, Spezify, Sency, Torrentz, Deepdyve, Letzfind, Lexxe, Whozat* (*Who Is That*), *Songza*.

Аналіз семантики назв пошукових систем показав, що досить часто до їх складу входять слова "search", "seek", що мають на меті

описати функціональне призначення сервісу: *Power Search, Search Hound, ABC Search Engine, Blindsearch, Freesearch, MyAllSearch, Nobrandsearch, Searchbug, Searchboth, SearchLoupe, SearchLion, SearachMedia, SearchtheNet, SearchtheWeb, Picsearch, Sweetsearch, Iseek, Infoseek, What-U-Seek, One Seek, Seeks*.

Досить часто назва сервісу містить слова "find" / "finder", які мають сугестувати користувачам думку, що їхній пошук обов'язково завершиться успіхом – вони знайдуть необхідну інформацію: *Find It Search, Acronym finder, FaganFinder, Findanyfilm, FindSounds, Letzfind, Questfinder*.

Пошук здійснюється у всесвітній мережі Інтернет, тому назва пошукових систем часто містить слова "Web", "Net": *AlltheWeb, DeeperWeb, Entireweb, SearchtheWeb, WebBrain, WebCrawler, WebWorld, WebNocular, Web Trawler, Spider da Web, Scrub the Web, NetSearch, Netbreach, Netscape, Searchthenet, Sciencenet, Internet Archive*; слова "link" і "page", це можна пояснити тим, що за допомогою гіперпосилань користувачі переходять на нові сторінки: *CanLink, LinkMaster, SmartLinks, LinkUp, Yellow Pages, NewPageList*; а також слова зі значенням "всесвітній": *PlanetSearch, Galaxy, Worldlight, Biglobe, GlobalSpec, Worldwide Helpers*.

Головне місія пошукових систем полягає в пошуку різноманітної інформації, чим можна пояснити високу частотність використання слів "info" (скорочено від information), "news" і "fact": *Infomine, Infoservice, Infohiway, Info.com, Infomak, Newscred, Newslookup, Factbites*. Деякі назви уточнюють, яку саме інформацію отримають споживачі: *Answers, Definitions, Great PDF, Lyrics, Phrases.net, Online Casinos, Quotes, References, Rhymes.net, Synonyms net*. Інформація часто асоціюється з відповідями на запитання та знаннями, про що повідомляється в назві: *Answers, True Knowledge*. У цьому аспекті також варто зазначити високу частотність уживання слова "light". Знання часто асоціюються зі світлом, що і пояснює доречність цієї метафори: *Nothern Light, Lightning Search, Worldlight*.

О.О. Васильєва зазначає, що поняття новизни та сучасності дуже цінуються нині [Васильєва 2011, 94]. Тому слова зі значенням "новий" сприймаються як такі, що містять у своєму значенні елемент позитивної оцінки: *NewPageList, What's New, What's New Too*. За рахунок використання слів "hot", "quick" пошукові сервіси намагаються сугестувати користувачам віртуальної мережі, що вони отримають "найгарячіші" відповіді на поставлені запитання у найшвидший можливий спосіб: *Ixquick, Qwiki, Quicklaw, HotBot, HotPads*.

Використання слів "ask", "quest" створює ілюзію діалогу користувача з комп'ютером: *Ask, AskMeNow, Ask Mobile, Questfinder, Re-QUEST*.

Характерними є дієслівні номінації, зокрема імперативні словосполучення, метою яких є спонування до дії: *AskMeNow, GoButton! Scrub the Web, GetBackLinks, Findanyfilm, FindSounds, Searchthenet, Select Surf, Shopinternet, Justdial, ZoomInfo*.

Досить часто назви пошукових сервісів звертають на себе увагу користувачів за рахунок використання прийомів мовної гри, алюзій, інтертекстуальності: *ChaCha, FeFoo, FlixFlux, Bing* (звук, який можна співвіднести з процесом прийняття рішення чи моментом відкриття, знайдення відповіді), *iBoogie, Mamma, Dogpile, DuckDuckGo* (від назви дитячої гри Duck Duck Goose), *SnapBird* (здійснює пошук у Twitter, логотипом якої є пташка), *Yahoo!* (назва потворних людей-дикунів з "Подорож до країни гуїгнґнів" – четвертої частини книги "Мандри Гулівера").

Таким чином, можна зробити *висновок*, що для створення назв пошукових систем використовують різні словотвірні моделі – афіксацію, основоскладання, словоскладання, телескопію, аббревіацію, номінативні та дієслівні словосполучення; характерним є також заміна певних слів або складів математичними символами та написання слів із помилками. Аналіз семантики назв показав, що в більшості випадків вона є логічною та обґрунтованою: описує цільове призначення сервісу та область здійснення пошуку, сугестує користувачам думку про те, що їх пошук завершиться успіхом, спонукає скористатися послугами Інтернет-сервісу, розважає та розвиває користувачів за рахунок використання прийомів мовної гри та інтертекстуальності.

1. *Андрусак І. В.* Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: Автореф. дис. ... к. філол. н. 10.02.04 – германські мови. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 20 с. 2. *Асмус Н. Г.* Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства: дис. ... кандидата. филол. наук. – Челябинск, 2005. – 245 с. 3. *Белова А. Д.* Номинативные процессы в современном английском языке как отражение эволюционного и инновационного развития объектов // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К.: 2011. – С. 91–100. 4. *Бойко Л. Н.* Компьютерные наименования. Номинативный и стилистический аспекты // Некоторые проблемы грамматических категорий и семантики единиц языка. – Пятигорск, 2003. – С. 146–148.

5. *Васильєва О. О.* Номінації у сфері рестайлінгу й модифікації автомобілів// Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К.: 2011. – С. 65–74. 6. *Єнікеєва С. М.* Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця XX – початку XXI століть): Автореф. дис. ... к. філол. н. 10.02.04 – германські мови. – К., 2011. – 31 с. 7. *Кавасаки, Гай.* Стартап: 11 мастер-классов от экс-евангелиста Apple и самого дерзкого венчурного капиталиста Кремниевой долины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/246312/read>; 8. *Лау Дж.* Google. Прошлое, настоящее, будущее / Дж. Лау [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books/about/-Google_Прошлое_настоящее.html?id=LOnRBIKogI4C&redir_esc=y. 9. *Махачашивили Р. К.* Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови у сфері новітніх технологій: Автореф. дис. ... к. філол. н. 10.02.04 – германські мови.– Запоріжжя, 2005. – 20 с. 10. *Столярова М. О.* Словотвірні моделі та когнітивні механізми мережевої номінації // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К.: 2008. – С. 284–294. 11. *Фоменко О. С.* Брендинг і неймінг: відображення національної ідентичності в назвах авіаперевізників // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К.: 2011. – С. 280–287. 12. *Шиманович Г. М.* Когнітивні чинники еволюції назв осіб в англійській мові XX століття: автореф. дис. ... кандидата. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. – К., 2005. – 20 с. 13. *Элвуд А.* Основы брендинга: 100 приемов повышения ценности товарной марки. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 336 с.; 14. List of search engines. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_search_engines; 15. *Web search engines.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philb.com/webse.htm>

Карпенко Є. Д., студ.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНУ КАРТИНУ СВІТУ

Останнім часом функціонування української мови у глобальній мережі Інтернет, зокрема в соціальних мережах, досліджується багатьма лінгвістами. Формується особлива віртуально-мовна картина світу, що відображає життя в Інтернет-просторі з його специфічними особливостями.

Ключові слова: соціальна мережа, Інтернет, спілкування, комунікативний процес.

В последнее время функционирование украинского языка в глобальной сети интернет, в частности в социальных сетях, исследуется многими лингвистами. Формируется особенная виртуально-языковая картина мира, отражающая жизнь в Интернет-пространстве с ее специфическими особенностями.

Ключевые слова: социальная сеть, интернет, общение, коммуникативный процесс.

Functioning of the Ukrainian language in the global network (Internet) and in social networks has been lately studied by many linguists. A special virtual-language world picture is forming now and it reflects life in the Web space with its specific features.

Key words: social network, Internet, communication, communication process.

Сучасна людина не уявляє себе без Інтернету, все більша частина життя її є віртуальною, і така ситуація відкриває величезний простір для дослідження, запровадження нових ідей, пошуку нових рішень.

Останнім часом великої популярності в усьому світі набули соціальні мережі. З кожним днем все більше і більше користувачів Інтернет реєструються і починають свою активну діяльність у все нових соціальних мережах. У найбільших соціальних мережах кількість користувачів перевищує населення держав. Що ж таке соціальна мережа? Соціальна мережа – це спільнота людей, об'єднаних однаковими інтересами, уподобаннями або іншими причинами для безпосереднього спілкування між собою. Сучасні Інтернет-сервіси забезпечують користувачів усіма можливими інструментами для спілкування одне з одним – відео, чати, зображення, музика, блоги, форуми тощо. Специфіка цього виду медіа полягає в тому, що він надає можливість у спеціалізованому колі чи серед зацікавлених осіб обговорювати різні теми, які стосуються й суспільства загалом.

Видається важливим дослідити соціальні мережі як особливий засіб комунікації та зробити припущення щодо їх розвитку найближчим часом.

Актуальність статті обумовлена тим, що соціальні мережі мають вплив не лише на спілкування конкретних людей, але й можуть деформувати літературну норму.

Тож **метою роботи** є висвітлення потенційних можливостей соціальних мереж, їхнього впливу на мовленнєву діяльність людей та зміну національно-мовної картини світу.

Освоєння Інтернету і формування його українського сегмента супроводжується інтенсифікацією сучасних процесів у мові на різних рівнях її системи: фонетичному, морфологічному та словотвірному, синтаксичному, стилістичному і, перш за все, на лексичному. [Бергельсон 2002, 1]. Всесвітня павутина Інтернет давно "обплутала" нашу мову новими термінами. І якщо раніше вплив мережі було помітно лише у вузьких колах нечисленних користувачів, то тепер Інтернет-неологізми входять у загальний ужиток і стають модними, особливо серед молоді.

Багато слів, створених у соціальних мережах та чатах як спеціалізовані терміни, давно увійшли в ужиток, набувши самостійного значення. Наприклад, слово "google" встигло абстрагуватися не тільки від пошукової системи Google, але і від Інтернет-тематики в цілому. У словник англійської мови Merriam-Webster були включені слова "tweet" (пост на Tweeter) і "crowdsourcing" (практика отримання інформації від великих груп людей онлайн). Багато слів, які ще не встигли набути кодифікації, широко використовуються як мінімум у розмовній мові. Наприклад, окремі вирази з мови "падонкафф" прижилися в українській усній мові.

Процес появи нових слів набуває у мові соціальних мереж лавиноподібного характеру. Найважливішим джерелом поповнення словника Інтернет-мови є словотвір. Значний обсяг матеріалу, незважаючи на порівняно короткий термін існування української мови в тенетах всесвітньої мережі Інтернет, дозволяє зробити висновки про найбільш продуктивні тут словотворчі моделі [Леонтович 2000, 7].

Як правило, в основі кожного словотвірного гнізда лежить запозичення чи калькування англословної кореневої морфеми. Запозичуються не тільки морфеми, але й аббревіатури, які потім займають місце кореневих морфем. Далі процес словотворення йде відповідно до правил української словотворчої системи, серед них:

- ✓ продуктивні словоскладання;
- ✓ суфіксація;
- ✓ префіксація;
- ✓ інші звичайні способи.

У деяких випадках помітно прагнення до вибору словотворчих парадигм, більш типових для просторіччя.

У результаті з'являються, наприклад, такі дієслова: *клікнути, хакнути, ангрейднутися* – та інші новоутворення: *банити, флудити, коннектітися, офлайнити* та інші.

Цікаві випадки, коли запозичений елемент – коренева морфема чи аббревіатура – зберігається в латинській графічній формі: *FTP-сервер, MIDI-контролер, GIF-анімація*.

Суфікси, продуктивні при словотворенні найменувань осіб, машин і пристроїв за видом виконуваної ними діяльності використовуються для утворення найменувань програмних продуктів. Активні, зокрема, запозичення з іншомовним суфіксом -ер-: *браузер, мейлер, спаммер*.

У процесі запозичення форма нового запозиченого слова може уподібнюватися формі певного вже існуючого слова. У результаті запозичене англійське позначення електронної пошти – *е-мейл* (скорочено *мейл*) часто фігурує в Інтернетівських чатах як *мило*. Наприклад, "*скинь фотку мені на мило*" означає "*відправ її мені по електронній пошті*".

У деяких словотворчих моделях трохи активніше використовуються питомі кореневі морфеми. Активною є, зокрема, модель із суфіксом -к-. Так, з "*програма для перегортання сторінок*" виходить "*листалка*", з "*програма для здійснення телефонних дзвінків*" – "*дзвонилка*".

Поповнення словникового складу відбувається також за рахунок лексико-семантичних змін, не супроводжуваних змінами на морфемному рівні. Паралельно із запозиченням переважно англомовних слів для передачі нових значень, розвиваються нові значення й у слів питоми українських.

Новий світ і новий стиль життя в Інтернет-мережах зумовив використання нових мовних засобів комунікації та трансформації старих, що позначилося на:

- сленгу, штучно створеного користувачами Інтернету, який поступово переходить у загальноживану лексику;
- відродженні епістолярного жанру у вигляді електронного листування, який також має свою мовну специфіку;
- ігрових умовах віртуального простору, які сприяють наближенню комунікації до гри, що на рівні мови виявляється в тяжінні до манери усного розмовного мовлення (спрощених, коротких речень) навіть на серйозні теми та в офіційних мережах.

Інтернет як особливе комунікативне середовище і сфера реалізації мови, що була утворена зовсім нещодавно, приніс із собою нові

способи спілкування, стереотипи мовної поведінки, нові форми існування мови.

Безумовно, будь-які серйозні інновації, які стають частиною повсякденного життя, вносять ті чи інші зміни в мову. Але Інтернет тут заслуговує на окрему увагу: він сильніше впливає на мову, ніж інші технічні інновації. Адже всесвітня павутина – це нововведення не тільки і не стільки технічне, скільки інформаційне. У мережі щодня з'являються гігабайти нових текстів на порталах і блогах, мільйони слів пересилаються через електронну пошту і різноманітні месенджери. З появою Інтернету люди стали набагато більше писати, і коло таких людей все збільшується.

Письмова мова значно відрізняється від усної. Розмовна мова має більш вільний характер, оскільки її функції трохи відрізняються від письмової [Лісників 2001, 8]. Спілкування у соціальних мережах та чатах знімає протиставлення між письмовою мовою і усною, спрощуючи її та огрублюючи. Сьогодні по суті виникла нова форма мовної взаємодії – письмова розмовна мова. Причому функцію інтонаційних конструкцій у такому випадку беруть на себе "смайлики", які допомагають співрозмовникові висловити експресивно-емоційне забарвлення висловлювань. З'являються й інші форми вираження емоцій: використання великих літер для позначення крику, вербальний опис емоційних станів у дужках, знаками оклику [Гусейнов 2000, 5].

В Інтернет-мовленні широко поширене письмове відображення особливостей розмовної фонетики комунікантів (*че, токо, щас, ваще*), зустрічаються спроби відображення інтонаційного забарвлення фрази, не тільки за рахунок спеціальних знаків-*"смайликів"*, але і за допомогою розтягнутих голосних (*ну -у-у-у, не зна-а-аю я!*). Графічна форма деяких слів наближена до звукової і схожа на транскрипцію, наприклад: *"мона?"* замість «можна?», *"а ніччо"* замість «нічого», та *"ну, чо?"* замість «ну що?», прикладів можна навести ще дуже багато. І хоча говорити про усталення цього процесу ще рано, очевидно є тенденція.

Найчастіше комунікативний процес в соціальних мережах підтримується в текстовій формі. Значення текстового компонента в Інтернеті виходить на перший план. Як уже зазначалося вище, нині можна говорити про виникнення поряд із усною та письмовою формами літературної мови особливої третьої форми – електронної мови.

У всесвітній мережі мова спрощується, практично зникає пунктуація, ставиться під сумнів орфографія, порушуються норми.

Не можна не погодитися з точкою зору Г.А. Трофімової, що "будь-яка соціальна мережа або сайт особливо яскраво висвічує прогалини в орфографічній, пунктуаційній та стилістичній грамотності його творців, учасників або користувачів", оскільки лінгвісту, який звертає увагу на особливості Інтернет-мовлення (зокрема в соціальних мережах та "живих" щоденниках, де розмовна письмова мова проявляється в усій своїй повноті), впадають в очі відмінності її від літературних норм на всіх мовних рівнях [Трофімова 2004, 9]:

- на рівні лексики – найчастіше вживана просторічна, нерідко грубо-просторічна лексика, жаргонізми, поширені в середовищі користувачів мереж: *забанили*, *хакнути*, *отмодерасить*; макаронізми: *"Хай, піпл, як справи?"*, *"Як твоя джоб - рухається?"*;
- на рівні граматики – вживання конструкцій, наближених до розмовних, тощо).

Відхилення від орфографічної норми можуть мати ситуативний характер, не бути запозиченими, як, наприклад, *"сеньк ю вері мач!"*, *"пресанулаааа"*, так і традиційними, загальноприйнятими (у чатах). До останніх можна віднести *"чо"*, *"щас"*, *"чо-нить"*, *"ваще"*, та ін. Звичайно, це жодним чином не свідчить про складання якоїсь мережевої норми, подібне написання не має тотального характеру, і звичне написання слів можна зустріти поряд із перерахованими варіантами. Це ж явище (відхилення від орфографічної норми) зустрічається і в інших формах Інтернет-спілкування, наприклад, на форумах і в гостьових книгах, їх уживання диктується принципом зручності, тобто економії зусиль відправника і одержувача.

Однак необхідно відзначити, що висновки про особливості "письмової розмовної мови" (її тематику, функціональну спрямованість, мовні особливості і под.) робляться на основі спостереження за діалогами людей із невисоким освітнім цензом (основна маса такого загалу – підлітки, школярі, студенти початкових курсів – адже саме вони є основними користувачами соціальних мереж та ігрових чатів) [Бергельсон 2002, 1].

Характерною рисою спілкування в соціальних мережах є спрощена мова та короткі речення, що суперечить нормам звичайного, навіть розмовного спілкування. Відбувається стирання меж між індивідуально-орієнтованим і статусно-орієнтованим спілкуванням.

Існують певні соціальні проблеми, які виникли з появою Інтернет-сленгу і не вирішені до цього часу:

1) мова соціальних мереж та чатів уже перетворилася з модної течії на новий стиль онлайн-спілкування і правопису на сайтах, блогах і чатах, наявність орфографічних помилок входить у звичку і стає причиною занепаду грамотності;

2) мова мережі функціонує тепер не лише у віртуальному просторі, але й на екранах телевізорів, сторінках друкованих ЗМІ, лунає з радіоприймачів;

3) через Інтернет-сленг підрастаюче покоління не знає, добре це чи погано – вживати «афтарський текст», і різниця між ним і правильною українською мовою дуже скоро може стати непомітною для підлітка або молодшої людини;

4) неможливо постійно висловлювати свої думки і емоції за допомогою сленгу, а потім, коли того вимагають обставини, заговорити красиво, грамотно, вільно.

Таким чином, з одного боку, існує думка, що Інтернет-простір змушує мову розвиватися більш високими темпами, відображаючи тенденції стрімкого суспільного розвитку. З іншого боку, доводиться констатувати наявність негативних тенденцій. Виникає одновимірний підхід до дискурсу, невміння розрізняти жанрову, стилістичну доречність мовних засобів.

Через занижені вимоги до етикету страждає рівень ввічливості й поваги до співрозмовника (ім'я-звернення, написане з маленької букви, розмовний стиль у листі студента до викладача або підлеглого до начальника, відсутність розділових знаків, що перетворює лист у вільний потік свідомості).

Страждає текстова оформленість, мовні дії стають більш згорнутими, зникає варіативність.

Можливість автоматичного користування функціями сервісної перевірки орфографії та граматики, призводить до погіршення мовних знань. Більш того, повідомлення та листи часто відправляються неперевіреними.

Підводячи підсумки, треба зазначити, що Інтернет – це інформаційно-комунікативне середовище з високим модусом комунікативності, експресивності й діалогічності. Мова – основний засіб формування і функціонування веб-контенту та веб-особистості, тому і людина, і суспільство актуалізуються в Інтернеті як насамперед вербальні сутності.

Вплив соціальних мереж, он-лайн щоденників, чатів на сучасну українську мову є надзвичайно багатоплановим. При функціонуванні української мови в просторі Інтернету спостерігаються зміни, які є

необхідними для її пристосування до нових умов існування особистості і суспільства в Інтернеті.

Сутнісні характеристики цих змін визначаються як концептуальні домінанти функціонування сучасної української мови в Інтернеті. Вони стосуються особливостей графіки, лексики, морфології і словотворення, синтаксису, стилістики та культури мови.

Розглянуті нами особливості Інтернет-спілкування істотно впливають на мовну ситуацію і вимагають поглиблених лінгвістичних досліджень. Цілком можливо, що на наших очах формується новий стиль у сучасній українській мові – стиль Інтернет-спілкування.

1. *Бергельсон М. Б.* Мовні аспекти віртуальної комунікації / М.Б.Бергельсон // Вісник МГУ. Лінгвістика і міжкультурна комунікація. – 2002. – № 1. – С.55–67.
2. *Валіахметова Д. Р.* Письмова розмовна мова в контексті особливостей Інтернет-дискурсу / Д.Р.Валіахметова // Бодуеновські читання: Бодуен де Куртене і сучасна лінгвістика: Міжнар. наук. конф. – К.: Вид-во Казан. ун-ту, 2001. – Т.2. – С.7–9.
3. *Виноградова Т. Ю.* Специфіка спілкування в Інтернеті / Т.Ю.Виноградова // Російська і зівставна філологія: Лінгвокультурологічний аспект. – 2004. – № 11. – С.63–67.
4. *Галічкіна Є. М.* Специфіка комп'ютерного дискурсу на англійській і російській мовах / Є. М. Галічкіна Є.М. // Автореферат на здобуття учений. ступеня канд. філол. наук. – Волгоград: ВДУ, 2001. – 24 с.
5. *Гусейнов Г. Г.* Нотатки до антропології російського Інтернету: особливості мови і літератури мережових людей / Г.Г. Гусейнов // Новий літературний огляд. – 2000. – № 43. – С.56.
6. *Іванов Л. Ю.* Мова Інтернету: нотатки лінгвіста // Словник і культуру російської мови / Л.Ю.Іванов; під ред. Н.Ю.Шведової, В.Г.Костомарова. – М.: Індірік, 2001. – С.131–148.
7. *Леонтович О. А.* Проблеми віртуального спілкування / О.А.Леонтович // Полеміка. – 2000. – № 7. – С.4.
8. *Лісників С. В.* Гіпертекст російської мови / С.В.Лісників // Словник російських словників. – 2001. – № 2. – С.18–27.
9. *Трофімова Г. Н.* Мовний смак Інтернет-епохи в Росії: Функціонування російської мови в Інтернеті: концептуально-сутнісні домінанти / Г.Н.Трофімова. – М.: Вид-во РУДН, 2004. – 380 с.

ЛІНГВОСТИЛИСТИЧНІ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ КЕТРІН МІДДЛТОН (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ МЕДІАТЕКСТІВ)

У статті розглядаються лінгвостилистичні та лексико-семантичні особливості вербалізації образу Кетрін Міддлтон. Аналіз здійснено на матеріалі медіаповідомлень, присвячених опису стилю та зовнішності герцогині Кембриджської до та після королівського весілля.

Ключові слова: медіалінгвістика, медіатекст, лінгвостилистичні, лексико-семантичні особливості текстів масової інформації.

В статье рассматриваются лингвостилистические и лексико-семантические особенности образа Кетрин Миддлтон. Анализ осуществлен на материале медиасообщений, посвященных описанию стиля и внешности герцогини Кембриджской до и после королевской свадьбы.

Ключевые слова: медиалингвистика, медиатекст, лингвостилистические, лексико-семантические особенности текстов массовой информации.

The article examines stylistic, lexical and semantic characteristics of Catherine Middleton's image. The analysis has been carried out on the material of media messages devoted to the description of both style and appearance of Duchess of Cambridge before and after the royal wedding.

Key words: media linguistics, media text, stylistic, lexical, semantic peculiarities of media texts.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж останніх років філологічні дослідження у сфері медіалінгвістики та медіакомунікації перетворилися на один із найбільш перспективних векторів гуманітарних знань, що безпосередньо пов'язано зі зростанням ролі ЗМІ в сучасному суспільстві. Не викликає сумнівів і той факт, що сьогодні засоби масової інформації перетворилися на ту галузь людської діяльності, яка у період тотальної інформатизації та глобалізації не лише суттєво впливає на життя суспільства та індивідуума, визначаючи його пріоритети та ціннісні ідеали, але й відіграє роль невід'ємного складника культури, насамперед мовної. На переконання О.М. Володченка, жоден із членів соціуму не може уникнути впливу з боку ЗМІ. Більше того, більшість людей

абсолютно справедливо вважають, що будь-яка подія дійсно відбулася лише після її опрелюдження у засобах масової інформації, тобто тільки завдяки медіа події стають реальними фактами [Володченко 2008, 29]. Сучасний світ став таким, яким він є саме завдяки медіа як засобу поширення інформації, що апелюють до масової аудиторії. Медіапростір перетворився на нову аудиторію, певний "електронний конференц-зал" [Harold 1999]. У зв'язку з цим нині спостерігається підвищення інтересу дослідників-лінгвістів до вивчення як вербального, так і невербального компоненту мови ЗМІ та її основного складника – медіатексту.

У сучасній зарубіжній медіалінгвістиці найбільшого поширення отримали такі основні напрямки дослідження комунікативного контенту на матеріалі текстів масової інформації, як риторичний, когнітивний та дискурсивний [Чудинов 2006]. Перший зі згаданих напрямків фокусується на традиційних уявленнях про риторику з її безпосередньою проекцією на дослідження медіакомунікації. У цьому випадку увага вчених прикута до засобів художньої образності, чільне місце серед яких посідають фігури мови та тропи, які використовуються у тому чи іншому типі медійного тексту та сприяють посиленню ефекту персуазивності. Натомість у пост-радянських лінгвістичних школах цей напрямок традиційно ототожнюють із семантичними та стилістичними ресурсами мови.

Отже, ключовими методами аналізу медіатексту, у межах яких проводять свої дослідження вітчизняні та зарубіжні науковці [Богданович 2008; Боярко 2009; Володина 2003; Володченко 2008; Добросклонская 2005; Добросклонская 2008; Дубчак 2009; Іванченко 2008; Кудрявцева 2005; Марьянчик 2010; Супрун 2008], є лексико-семантичний та функціонально-стилістичний. Мета цих методів полягає у виявленні різноманітних стилістичних фігур та тропів, риторичних прийомів, розмаїтого арсеналу лексичних засобів та окресленні їх ролі з урахуванням реалізації загальної комунікативної перспективи медіатексту. Як відомо, стилістика медіатекстів відрізняється еклектичністю, оскільки в текстах масової інформації можна знайти числені засоби та прийоми, які мають на меті підсилити вплив на цільову аудиторію. Особливу увагу при цьому приділяють метафорі за допомогою якої створюються яскраві образи дійсності.

Виклад матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Матеріалом лінгвістичної розвідки стали медіаповідомлення, присвячені опису стилю та зовнішності Її Королівської Високості герцогині Кембриджської Кетрін Міддлтон.

Зазначимо, що мовні характеристики образу Кетрін Міддлтон та засоби їхньої вербальної експлікації вже були предметом розгляду наших попередніх статей [Карпова 2011; Карпова 2011], однак у даній публікації буде здійснена спроба порівняти медіаобраз Кетрін Міддлтон до весілля та після нього.

Історія Кетрін Міддлтон – дівчини з пересічної сім'ї пілота та бортпровідниці, яка змогла підкорити серце принца Вільяма – є ще одним підтвердженням того, що дива трапляються і будь-яка казка може завершитися хеппі ендом. Як відомо, весілля сина нині покійної леді Ді та його нареченої Кетрін відбулося 29 квітня 2011 року, ставши найгучнішою та найдорожчою світською подією минулого року. Безумовно, весільна церемонія опинилася в центрі уваги глобальної аудиторії, оскільки ця подія стала першим королівським весіллям доби соціальних медіа Twitter, Facebook, YouTube [Фоменко 2001, 392].

Звістка про те, що попелюшка скоро стане принцесою (а в майбутньому можливо і королевою), викликала шквал емоцій та неймовірний ажіотаж у пресі. Під час весільної церемонії увага світової громадськості та медіа була прикута до вбрання нареченої: *"Amid the pomp and splendour of a truly unforgettable day, The Dress was undoubtedly the star of the show"* [Seems Like Only Yesterday Dear: the Queen and Duchess of Cambridge Relive Glorious Royal Wedding Day with Private View of THAT Dress]. Слід зазначити, що у вищезгаданому прикладі ознаки істоти перенесено на лексему *The Dress* шляхом її капіталізації з метою підкреслення "важливості та винятковості" вбрання. Окрім того, персоніфікації піддано навіть вказівний займенник *that*, який прописано у назві статті великими літерами: *"Seems like only yesterday dear: the Queen and Duchess of Cambridge relive glorious royal wedding day with private view of THAT Dress"*. Дебати щодо того, якою ж має бути сукня Кетрін, точилися дуже довго. Ім'я творця весільної сукні трималося у секреті до останнього моменту. Лише у день церемонії стало відомо, що весільне вбрання Кетрін Міддлтон було створене за ескізами Сари Бертон, дизайнера модного дому Alexander McQueen. Цей вибір виявився напрочуд передбачуваним, оскільки Сара Бертон являється провідним британським дизайнером, креативним директором марки Alexander McQueen і вже встигла створити низку дивовижних суконь. За твердженням дизайнерки, майбутня герцогиня Кембриджська брала активну участь у створенні власного весільного вбрання, продемонструвавши таким чином публіці вишуканий смак:

"Miss Middleton wished for her dress to combine tradition and modernity with the artistic vision that characterizes Alexander McQueen's work. Miss Middleton worked closely with Sarah Burton in formulating the design of her dress" [Kate Middleton's Wedding Dress by Sarah Burton for Alexander McQueen]. Представники світової медіаіндустрії були у захваті від вибору майбутньої дружини принца Вільяма та наголошували, що її сукня відрізнялася простотою та елегантністю на відміну від весільного вбрання принцеси Діани, про що свідчить такий приклад: *"The wedding dress was a model of sumptuous simplicity, perfectly suited to the sweet and serene style of the woman who is now Duchess of Cambridge and is destined to be the future Queen of England"* [Kate Middleton Wedding Dress is Sarah Burton for Alexander McQueen]. Окрім сукні високу оцінку отримали також взуття, прикраси, мейк-ап та весільний букет Кетрін.

Взагалі особливе місце у створенні позитивного іміджу Її Королівської Високості Кетрін Міддлтон належить саме медійникам, які ще задовго до весілля пророкували їй майбутнє фешн-королеви, що підкреслено у таких прикладах за допомогою виразів *fashion trend-setter* та *fashion taste maker*: *"Judging by the way copies of her £399 Issa engagement dress were snapped up, it looks like the future princess could already be on her way to becoming a huge fashion trend-setter... Experts believe that Kate Middleton will become a fashion taste maker"* [Kate Middleton: A Boost for British Fashion]. Окрім того, у прикладі, що наведено нижче, почесне звання Кейт як найстильнішої серед королівських модниць вербалізується за допомогою експресивно маркованої лексеми розмовного стилю *fashionista*: *"Our fave Royal fashionista donned a pair of coral skinnies, trainers and a marl grey hoody when she played a game of hockey with Team GB... and we loved it! This look definitely proved that Kate can work any trend and any occasion"* [Kate Middleton's Royal Style CV]. Увагу привертає також вираз *Kate can work any trend and any occasion*, що відображає бездоганий смак Кетрін Міддлтон. Лексема *fashion* у своєму розмовному варіанті міститься також у фрагменті тексту, який також характеризує Кетрін як нову ікону стилю Великобританії: *"This Kate Middleton's most fashion forward look to date? We love the sleek two-piece Matthew Williamson outfit she wore to the premiere of African Cats. It's from his pre-fall 2012 collection which means she's way ahead of the flash pack"* [Kate Middleton's Royal Style CV].

На відміну від своєї попередниці принцеси Діани, яка вийшла заміж надто молодою та недосвіченою, Кетрін Міддлтон є

сформованою особистістю з власним почуттям прекрасного. Стилю її одягу притаманні такі риси, як класичність та консервативність (*classic, stylish and conservative*), що цілком відповідає уявленням англіїців про справжню леді: "*Ms Middleton's style has been described as 'classic, stylish and conservative', and most high street stores are scrambling to sell copies of Ms Middleton's key outfits*" [Kate Middleton: A Boost for British Fashion]. Виходячи з історичного тлумачення, поняття "леді" завжди ототожнювалося не лише із бездоганним зовнішнім образом, але насамперед із морально-етичними та ціннісними ідеалами, які сповідувала жінка [Поліна]. Підтвердженням попередньої думки може слугувати також метафора *true English rose*, яка вживається на позначення самої Кейт і покликана підкреслити як її зовнішню привабливість, так і духовну красу: "*Kate really is a true English rose with all the qualities to be a great 21st Century queen*" [An English Rose]. Як відомо, у християнській традиції троянда є символом краси та досконалості з одного боку та чистоти і святості з іншого.

Наступною важливою подією у житті новоспеченої дружини принца Вільяма після весілля став діамантовий ювілей королеви Єлизавети II, що святкувався на початку червня 2012 року. Слід мати на увазі, що, як і минулого разу, саме вбрання молодшої монаршої особи знову потрапило у фокус об'єктивів світових медіа, які в один голос заявили про бездоганний вибір для події такого рівня: "*Kate Middleton looked ravishing in red at the Diamond Jubilee pageant on the Thames during the Jubilee bank holiday weekend. The scarlet pleated McQueen dress was teamed with a matching hat, complete with a feather, and nude shoes*" [Kate Middleton's Royal Style CV]. У прикладі, що наведено вище, особливий шарм герцогині Кембриджської підкреслено за допомогою лексеми високого стилю *ravishing* з позитивним оцінним значенням. Однак, на відміну від суто жіночого модного журналу *Cosmopolitan*, впливове британське видання *Daily Mail* рясніє несхвальними відгуками про червону сукню Кетрін, оскільки своїм вибором вона навіть затьмарила винуватицю події королеву Єлизавету, що відображено у такому прикладі: "... *while the rest of the royal party sensibly opted for a muted palette, determined not to outshine the woman at the centre of it all, the Duchess of Cambridge opted for a scarlet dress so bold and bright it just screamed: 'Look at me!'* For a moment, she could have been confused with the Chelsea Pensioners' guard of honour. But, no, it was Kate in an outfit as striking as it was inappropriate" [Did Kate Really Have to Steal the Show in Her Scarlet Dress]. Зневажливе ставлення до вибору Кетрін Міддлтон підкреслено за допомогою лексичного ряду з

негативною конотацією: *bold, bright, striking, inappropriate*. Проте сукні, яким надала перевагу герцогиня Кембриджська у наступні дні святкування ювілею, були менш строкатими та екстравагантними, а відтак повністю відповідали стилю британських монархів, зокрема сукня пастельного кольору від Alexander McQueen: "*Kate Middleton donned her finest for a morning service at St Paul's Cathedral celebrating the Queen's Diamond Jubilee. The Duchess wore a peach long sleeved lace Sarah Burton for Alexander McQueen dress. It's the second McQueen that Kate wore during the Jubilee festivities. The dress flatters her slim figure with a cute built-in belt but perhaps all that peach colour washes her out*" [Kate Middleton's Diamond Jubilee Looks]. Залежно від того, у що одягнута Її Королівська Високість, вона отримувала такі медійні ніки, як *country girl, furry queen, monochrome maiden, lace lady, queen of comfort, pastel princess*, які широко вживаються не лише у модних журналах, але й у широкоформатній пресі. Незважаючи на нещодавні публікації фотографій герцогині Кембриджської топлес, які були оприлюднені французьким "жовтим" журналом Closer, вона залишається найбільш популярною особою серед всіх представників Британської королівської родини. Отже, вербалізація іміджу Кетрін Міддлтон вібдувається здебільшого за рахунок експресивно забарвлених та стилістично маркованих одиниць з позитивним навантаженням.

Перспективи подальших досліджень в обраній галузі. Аналіз публікацій у царині медіалінгвістики дозволив стверджувати, що на сучасному етапі розвитку гуманітаристики медійний текст дійсно являє собою одну з найпоширеніших форм існування сучасної англійської мови, що стало можливим завдяки бурхливому розвитку Інтернет-комунікації. Детальне вивчення цього новітнього варіанта англійської мови уможливило не лише виявлення її специфічних лексико-семантичних та стилістичних рис, але й встановлення тенденцій розвитку комунікативних засобів певного соціуму, способів формування та контролю комунікативного простору та дослідження інноваційних технологій і можливостей спілкування на рівні держави та окремої особистості.

Вивчення низки медіатекстів, що містили фрагменти описів зовнішності та вбрання дружини британського принца Вільяма, дозволяють зробити такі висновки:

1. Завдяки сучасним англомовним ЗМІ Її Королівська Високість герцогиня Кембриджська Кетрін Міддлтон продовжує займати провідні позиції серед британських та світових селебритіз.

2. Образ зовнішності та стилю одягу Кетрін створюється за допомогою лексики, що належить до різних регістрів англійської мови (від розмовних та нейтральних одиниць до лексем високого стилю).

3. Підтримка позитивного іміджу Кетрін відбувається насамперед завдяки схвальним відгукам представників медійного бізнесу, що відображено на мовному рівні у численних одиницях із позитивним стилістичним, лексичним та семантичним забарвленням.

1. *Богданович Г. Ю.* Информационное пространство и возможности текста в полилингвокультурной ситуации / Г. Ю. Богданович // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Филология. Социальная коммуникация". – 2008. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 3–10. 2. *Боярко Г. В.* ЗМІ: Засіб подання інформації чи маніпуляція / Г. В. Боярко, Г. П. Проценко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2009. – Вип. 26. – Ч. 1. – С. 129–133. 3. *Володина М. Н.* Язык СМИ – основное средство воздействия на массовое сознание / М. Н. Володина // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования. Учебное пособие. – М.: Из-во МГУ, 2003. – С. 9–13. 4. *Володченко О. Н.* Взаимоотношения СМИ и аудитории в современных условиях / О. Н. Володченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2008. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 28–33. 5. *Добросклонская Т. Г.* Вопросы изучения медиатекстов (опыт исследования современной английской медиаречи) / Т. Г. Добросклонская. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 288 с. 6. *Добросклонская Т. Г.* Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ / Т. Г. Добросклонская. – М.: Едиториал УРСС, 2008 – 202 с. 7. *Дубчак І. Є.* Комунікативний простір, інтернет, ЗМІ: співвідношення понять / І. Є. Дубчак // Мовні і концептуальні картини світу. – 2009. – Вип. 26. – Ч. 1. – С. 313–316. 8. *Іванченко С. М.* Медіавплив на поведінку людей: чинники ефективності інформаційних кампаній / С. М. Іванченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2008. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 56–60. 9. *Карпова К. С.* Мовні характеристики інформаційно-аналітичних повідомлень у сучасних британських ЗМІ / К. С. Карпова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2011. – Вип. 26. – С. 138–146. 10. *Карпова К. С.* Номінативні засоби формування позитивного образу Кетрін Міддлтон у сучасних британських ЗМІ / К. С. Карпова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2011. – № 3. – С. 132–136. 11. *Кудрявцева Л. О.* Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу / Л. О. Кудрявцева, Л. П. Дядечко, О. М. Дорофєєва, І. О. Філатенко, Г. А. Черненко // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 58–66. 12. *Марьянчик В. А.* Стиль медиатекста как реализация взаимодействия автора и адресата / В. А. Марьянчик // Вестник МГУ. – Серия 9 "Филология" – М.: Из-во МГУ, 2010. – Вип. 2. – С. 40–49. 13. *Поліна Г. В.* Морально-етичний вплив концепту ЛЕДІ на сучасну культуру (на матеріалі англомовного дискурсу) [Електронний ресурс] / Г. В. Поліна. – Режим

доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc-Geem/Apfil/2011_1/Index.htm. 14. Супрун Л. В. Сучасне мовлення ЗМІ: зони ризику / Л.В. Супрун // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия "Филология. Социальная коммуникация". – 2008. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 154–159. 15. Фоменко О. С. Королівські весілля як стратегія корекції іміджу британської монархії (на матеріалі англійської мови) / О.С. Фоменко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2011. – Вип. 37. – С. 392–399. 16. Чудинов А. П. Дискурсивное направление в зарубежной медиалингвистике / А.П.Чудинов, Э.В.Будаев // Известия Уральского государственного университета. – 2006. – № 45. – Вып. 20. – С. 15–28. 17. Harold I. The Bias of Communication // Harold I. – Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 1999. – 304 p. 18. *An English Rose* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.hellomagazine.com/wedding-fever/2011/04/an-english-rose.html>, 12 Apr. 2011. 19. *Did Kate Really Have To Steal The Show In Her Scarlet Dress?* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-2154264/Kate-Middleton-Duchess-Cambridgescarlet-Diamond-Jubilee-dress-stole-show.html>. 20. *Kate Middleton's Diamond Jubilee Looks* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ca.shine.yahoo.com/photos/kate-middleton-s-diamond-jubilee-looks-slideshow/>. 21. *Kate Middleton's Wedding Dress By Sarah Burton For Alexander McQueen* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cbsnews.com/8301-32917_162-20058526-10391716.html. 22. *Kate Middleton Wedding Dress Is Sarah Burton For Alexander McQueen* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fashion.telegraph.co.uk/Article.aspx?Id=TMG8477689>. 23. *Kate Middleton: A Boost For British Fashion* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/entertainment-arts-13065219>, 14 Apr. 2011. 24. *Kate Middleton's Royal Style CV* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cosmopolitan.co.uk/fashion/kate-middletons-royal-style-109645>. 25. *Seems Like Only Yesterday Dear: The Queen And Duchess Of Cambridge Relive Glorious Royal Wedding Day With Private View Of THAT Dress* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-2017716/Duchess-Cambridge-Kate-Middleton-Queen-view-royal-wedding-dress.html>.

Кашиперська Д.О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОНІМІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

Статтю присвячено аналізу онімів у публіцистиці в контексті розгляду особливостей розвитку української преси. У роботі розглянуто та проаналізовано основні екстралінгвальні механізми формування онімів у публіцистиці. Досліджено функцію оніма як засобу впливу на реципієнта.

Ключові слова: ономастика, онім, публіцистика, екстралінгвістичні засоби, сема, реципієнт.

Статья посвящена анализу онимов в публицистике, анализ проводится с точки зрения современных аспектов развития украинской прессы. В данной работе было рассмотрено и проанализировано основные экстралингвальные механизмы формирования онимов в публицистике. Исследована функция онима как средства влияния на реципиента.

Ключевые слова: ономастика, оним, публицистика, экстралингвистические средства, сема, реципиент.

The article is devoted to the investigation of proper names in a newspaper information wording, its functions through the modern aspects of Ukrainian press. In the article the main extralinguistic mechanisms of proper names formation in journalism have been examined and analyzed. Function of proper names as funds of influence for the recipient is investigated.

Key words: onomastics, ony, publicism, extralinguistic means, seme, recipient.

У публіцистичному тексті оніми перш за все розглядають з точки зору семантики і як засіб впливу на адресата. Адже нетипове вживання тих чи інших лексичних одиниць здатне формувати думку про відповідні об'єкти, змінюючи ставлення до них, збуджувати певні почуття, спонукати до певних дій тощо. Таке використання онімів наявне в стилістично-забарвлених формах мовлення, до яких належать публіцистика та художня творчість.

Про виняткове місце власних назв серед інших одиниць іменного класу зауважували такі дослідники як О. Єсперсен, Є. Курилович, О. Реформацький, А. Суперанська, В. Бондалетов. Проте на сучасному етапі розвитку лінгвістики немає системних досліджень у галузі ономастики публіцистичного тексту, зокрема їх екстралінгвальної специфіки. Відсутні також дослідження механізмів впливу екстралінгвальних чинників на функціонування онімів публіцистичного тексту, що підтверджує актуальність обраної теми.

Джерелами роботи стали періодичні видання за період кінця 2010 – початку 2011 років: газети «Дзеркало тижня» (ДТ), «Газета по-українськи» (ГУ), «Літературна Україна» (ЛУ), «Україна молода» (УМ), «День» (Д), журнали «Український тиждень» (УТ), «Країна»(К).

Екстралінгвальні, тобто позамовні засоби спілкування, що належать до інших джерел світосприймання й оцінки інформації –

психології, естетики, технічних засобів, природного, соціального середовища, рукотворного предметного світу тощо, – поглиблюють, увиразнюють або ж антонімізують чи навіть нівелюють інформацію, передану мовними засобами, у нашому випадку – онімами.

Група вчених, погоджуючись із положенням О. В. Суперанської про особливість ономастичної семантики, доводить існування лексичного значення власних назв не тільки в мовленні, а й у мові. Заперечуючи розуміння значення власних імен як значення із суто денотативною основою, дослідники доходять висновків про наявність у семантиці онімів сигніфікативного компонента, але досить своєрідного: "елементи сигніфікації, хоча й виявляються у власних назвах, мають у них особливе походження та займають у структурі їхнього значення особливе місце" [Никитин 1990, 13].

Зовнішньолінгвістичні механізми формування прагматики мовних знаків у публіцистиці дещо відрізняються від аналогічних процесів у художньому мовленні. У публіцистиці головною є соціально-регулятивна функція. Необхідним елементом вияву прагматичного потенціалу оніма є його актуалізація, тобто перехід відповідної інформації з периферії до центру структури мовного знака. У публіцистиці і художньому тексті спостерігається певний паралелізм у структурі способів актуалізації, які виділяють та інтенсифікують визначені семи. Засобами виділення сем виступають омонімічні порівняння, пожвавлення внутрішньої форми, актуалізація морфемного членування, етимологізація на основі звукової подібності. На відміну від текстів художньої літератури, публіцистика виконує функцію переконання і навіювання.

Оніми в публіцистичних контекстах не мають високого ступеня прагматичного впливу тому, що публіцистика формується на основі дихотомії "шаблон/експресія". Прагматичний потенціал онімів у публіцистиці є специфічним і впливає з визначеної світоглядної позиції журналіста, який направляє свідомість читача у потрібне русло та прагматично впливає на нього специфічними контекстами.

Вступаючи в різноманітні синтагматичні та парадигматичні контакти, імена забезпечують актуальність тексту, відтворюють складну ієрархію відношень об'єктів дійсності, орієнтують читача в просторі й часі. У ЗМІ соціальні компоненти значення імені тісно переплітаються з авторськими семами, які передбачають оцінку об'єкта іменування, емоційно-експресивний заряд. Тексти публіцистичних видань часто впливають на сам денотат, не лише змінюючи знання про нього, а й розширюючи межі використання

імен. Найчастіше функціонування власних назв у публіцистиці набуває особливості вираження соціальних конотацій, тобто таких контекстуальних сем, що актуалізуються через відображення соціально значущих фактів, процесів, явищ тощо. Саме це є причиною розширення семантики відомого імені, символізації його, оскільки ім'я починає бути не лише ідентифікатором об'єкта, а й події, що була безпосередньо пов'язана з цим об'єктом. Таке метонімічне розширення значення підвищує метафоричний потенціал імені. Серед екстралінгвальних чинників найбільший вплив мають такі:

- війни, революції, теракти (*Майдан* – ідентифікатор революції, *Аль-Каїда*, *«Норд-Ост»*, *Торгівельний центр* – ідентифікатори терактів);
- катастрофи, стихійні лиха, світові трагедії (*Чорнобиль*, *Фукусіма-1*, *Титанік* – ідентифікатори катастроф, *Хіросіма і Нагасакі* – ідентифікатори трагедій);
- політичні акції, події в соціально-економічному житті, соціально небезпечні особи (*Пукач*, *Гонгадзе*, *Межигір'я*, *«Кольчуга»* – ідентифікатори скандалів, *справа «Караван»*; *Чикатило* – ідентифікатор гвалтівника);
- спорт, кіно музика, мистецтво (*Євро 2012* – ідентифікатор великого спортивного заходу в Україні; *«Шахтар»*, *Клочкова*, *Безсонова*, *Клички* – ідентифікатори спортивних перемог України).

Отже, це дає підстави говорити, що такі оніми ще не є мовними фактами, але вже не виділяються як контекстуальні. Е.С. Азнаурова вказує, що "особливо чітко виділяється той конотативний зміст, який з'являється у власного імені або у зв'язку з усталеними контекстуальними умовами його вживання, або у зв'язку з певними екстралінгвальними факторами" [Фонякова 1990, 108]. На думку О. І. Фонякової, онімні одиниці мають такі мовні й мовленнєві конотативні складники лексичної семантики: "стилістичне, соціальне, емоційно-експресивне забарвлення імені, культурно-історичні елементи енциклопедичних знань про реалії, зміст соціально-індивідуальних психічних асоціацій у свідомості мовців..." [Фонякова 1990, 23]. Саме ці складники і впливають на функціонування онімів у публіцистиці з точки зору розширення їх значення з подальшим підвищенням метафоричного потенціалу імені.

Дуже часто трапляються в текстах періодичних видань оніми, ономастичні поля яких розмиті. Так, наприклад, у реченні *«Захід не терпить зловісних явищ у себе...»* (Український Тиждень) *«Захід»* набуває додаткового значення – «розвинуте» демократичне

суспільство, що охоплює країни Західної Європи та Америки. Або у реченні *«Європейці навчилися не звертати уваги, коли Брюссель заводить пісню про «процес» «Брюссель»*, залишаючись географічним об'єктом, дістає нове значення в контексті цього речення, а саме «голосу» Євросоюзу, оскільки саме у цьому місті розміщено штаб-квартиру Євросоюзу.

«Лексеми, що відображають політичне життя суспільства, є невід'ємним елементом публіцистичного тексту, – це передусім ідеологеми, тобто такі мовні одиниці, які називають систему концептуально оформлених ідей, політичних поглядів, світоглядів, ідеалів, доктрин, течій, сформованих партіями, рухами, громадськими організаціями, визначними політиками» [Уфимцева 1974, 272–275]. Тому до цієї групи можна віднести власні назви політичних партій, організацій, об'єднань, рухів, угруповань та їхніх членів: *«Батьківщина»*, блок *«Наша Україна»*, *Партія регіонів*, *партія «Трудова Україна»* та ін.

Реальні власні назви мають значний стилістичний потенціал, який часто реалізується в публіцистичному стилі. Цей потенціал залежить від низки екстралінгвальних чинників, насамперед – соціального статусу носія власної назви, його популярності та зв'язку з суспільно важливими подіями, моди. Назви таких об'єктів нерідко стають ідентифікаторами самих подій. У структурі значення оніма чітко виділяється соціальний компонент, який актуалізується у випадку потрапляння імені в газетний текст. У тексті функціонування імен є важливим у створенні його публіцистичності за допомогою як мовностилістичних засобів, так і змістово-асоціативних зв'язків. Ці зв'язки формують своєрідні онімні гнізда, до яких входять тематично споріднені (як правило, через відношення суміжності) власні назви. Адже потрапити на сторінки газети імена можуть тоді, коли вони утворюють певну тематичну єдність. Її диктує осмислена автором об'єктивна реальність.

Мова засобів масової інформації завжди була й залишається важливим об'єктом вивчення у мовознавстві та журналістикознавстві. Як зауважує професор С. Єрмоленко, час ставить свої вимоги до кожного зі стилів. Зокрема досить динамічні зміни відбуваються у публіцистичному та розмовному. Через елементи експресивної мови, націленість на швидку реакцію читача, на привернення уваги до інформації публіцистичний стиль послуговується прийомами гри словом, мовними парадоксами. "У мові засобів масової інформації вперше з'являються нові суспільні поняття, усталюються і створюються нові перифрази, що формують суспільну думку" [Єрмоленко 1999, 24].

Прагнення мови друкованих ЗМІ до стандартизованості і до експресивності передбачає наявність у них стилістично маркованих перифраз. Ця група непрямих номінацій представлена у фактичному матеріалі різними метафоричними, а також метонімічними зворотами. Відповідно до специфіки періодичних видань, окремі різновиди перифраз, особливо експресивно марковані і такі, що знаходяться в сильній позиції, можуть привертати увагу читача до публікації. У складі заголовків або як самостійні заголовки перифрази можуть емоційно впливати на адресата.

Так, перифрази за А.А. Потебнею – це «опис, недомовка, мова околицею» – позначає об'єкт термінологічної номінації неоднозначно: з одного боку, це «опис» (мовна форма особливої значеннєвої семантики), а з іншого, це особливий вигляд мови («мова околицею») і спосіб непрямого вираження вмісту («недомовка») [Потебня 1976, 21].

Традиційно під перифразом розуміють вторинну назву, яка є засобом образно-описової характеристики і виступає синонімом до слова чи вислову, що є основною назвою предмета. "Перифраз характеризується такими ознаками: він є семантично неподільною одиницею, замінює слово чи вислів, має власне оточення, яке не впливає з властивостей слів-компонентів, функціонує як окремий член речення" [Коломієць 1985, 150].

Так, перифрази-антропоніми, які є індивідуально-авторськими, можуть бути зрозумілими лише з контексту. Перифраза *останній романтик* поза контекстом може бути використана в різних ситуаціях стосовно різних людей. Наприклад, журнал «Український тиждень» називає українською Кассандрою Ларису Косач. Газета «Українська правда» містить той самий перифраз-антропонім, проте під ним приховується ім'я українського журналіста В'ячеслава Піховшека: "*Право на вбивство або Кассандра на ім'я Піховшек*". (УП).

Завуальовуючи негативні сторони того чи іншого об'єкта, журналіст представляє адресату вже сформований образ для сприйняття, що не вимагає якогось домислення. Однак ми також можемо спостерігати антропоніми-перифрази, що містять у собі завуальоване негативне ставлення або іронічний підтекст: *Пінкертон країни* – экс-генпрокурор Святослав Піскун (ГУ), *Леді Ю, колишня "газова принцеса"* – Юлія Тимошенко (УМ), *сірий кардинал* – Ігор Тарасюк (Д), *американський миротворець* – Барак Обама (ДТ).

Журналісти, використовуючи прийом перефразування, орієнтуються на різних адресатів, звертаються до їхніх знань і

досвіду, оскільки прагнуть зацікавити своїми текстами. Тому актуальним є завдання дослідити ефективність уживання перифраз-антропонімів у газетних заголовках.

Отже, перифраза – троп, що є описовою назвою осіб (чи предметів, топонімів) за їхніми характерними ознаками, діями тощо [Мацько 2003, 272–275]. Прийом перифразування має давню історію вживання в художньо-поетичному мовленні, поступово перифрази-антропоніми досить активно стали використовуватися в публіцистиці, посідаючи чільне місце серед ефективних прийомів творення газетної експресії. У тексті вони більш образні, незвичайні, що особливо помітно на фоні нейтральних слів. Поєднання експресії і стандарту – характерна риса публіцистичного мовлення [Мацько 2003, 272–275], а перифраза, окрім здатності посилити виразність тексту, дієвість вислову, може виконувати й шаблонізуючу функцію.

Отже, публіцистика формується, в першу чергу, на основі дихотомії «шаблон/експресія». Журналіст скеровує свідомість читача у потрібне русло, спираючись на власні світоглядні позиції, а механізм прагматичного потенціалу онімів впливає на реципієнта специфічними контекстами. Соціальний компонент як невід’ємна частина вживання імен в публіцистичному тексті актуалізує текст та орієнтує читача в просторі й часі, відтворюючи складну ієрархію відношень об’єктів дійсності. Тому основними мовними та мовленнєвими конотативними складниками лексичної семантики онімів публіцистичного тексту є:

- 1) культурно-історичні елементи енциклопедичних знань про реальі;
- 2) стилістичне забарвлення тексту;
- 3) соціальне та емоційно-експресивне забарвлення імені;
- 4) зміст соціально-індивідуальних психічних асоціації у свідомості мовців.

1. *Єрмоленко С.* Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). – К., 1999. – 431с. 2. *Коломієць М. П., Регушевський Є. С.* Короткий словник перифраз / За ред. М. М. Пилинського. – К., 1985. – 150 с. 3. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.* Стилістика української мови. – К., 2003. – 462 с. 4. *Никитин М. В.* О вторичной сигнификации / Никитин М.В. // Коннотативные аспекты значения. – Волгоград: ВГПИ, 1990 – С. 3–78. 5. *Потебня А. А.* Из записок по теории словесности//Эстетика и поэтика. – М., 1976. – 260 с. 6. *Уфимцева А. А.* Типы словесных знаков / Уфимцева А. А. – Москва. Наука, 1974 – 157 с. 7. *Фонякова О. И.* Имя собственное в художественном тексте: учеб. пособ. / Фонякова О.И. – Л., 1990, – 236 с.

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті подано зіставний аналіз неозапозичень з англійської в німецьку та українську мови. Розглянуто орфографічні, граматичні, семантичні особливості англіцизмів і проблеми її перекладу.

Ключові слова: неозапозичення, англіцизм, словотвірне гніздо, укрлиш, денглиш (*Denglisch*), новотвори.

В статье представлены результаты сопоставительного анализа неозаимствований из английского в немецкий и украинский языки. Рассмотрены орфографические, грамматические, семантические особенности англицизмов и проблемы их перевода.

Ключевые слова: неозаимствование, англицизм, словообразовательное гнездо, укрлиш, денглиш (*Denglisch*), новообразования.

The article deals with a comparative analysis of new English loan-words in German and Ukrainian. Orthographical and grammatical peculiarities, also semantic features of Anglicisms and problems of translation are considered.

Keywords: new loan-word, anglicisms, family of words, ukrlish, *Denglisch*, new coinages.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасний світ під впливом різних чинників кожного дня змінюється, з'являються нові явища, предмети, поняття, які знаходять своє відображення в сучасній культурі та мові. Зміни в суспільстві та науково-технічний прогрес і є причинами появи нових слів. Взяти хоча б Інтернет, який дає можливість спілкування з представниками інших народів та культур. Виникає необхідність подальшого вивчення мовних засобів та різнотипних інновацій, виявлення нових класифікаційних мереж, які утворилися у свідомості носіїв німецької та української мови для впорядкування інформації, що постійно надходила з різних напрямків нашої діяльності за останні роки.

Розуміння будь-якої мови неможливе без розуміння тих змін, що постійно в ній відбуваються, адже мова постійно змінюється. За

твердженням О. О. Шахматова, нині мова не є такою, як вона була 10 хвилин тому.

Якби такі слова, які ми вживаємо сьогодні, ми почули 10–15 років тому, то навряд чи щось зрозуміли б. Таких слів зараз вже безліч – ось наприклад: **юзати** – щось використовувати; **ресьорчити** – шукати [<http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2008/11/09/565207.html>].

Мова, якою розмовляють сучасні українці щодалі, то більш змінюється. Сучасна українська мова розвивається, а можливо і деградує завдяки зусиллям модних музикантів, сучасних літераторів, рекламистів із телебачення та інтернет-блогерів – є прихильники і такої точки зору. Наша мова змінюється, а отже, – вона живе [<http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2008/11/09/565207.html>].

"За останні роки німецька мова поповнилася понад 3000 слів. Понад 40% від загальної кількості неологізмів становлять запозичення, передусім англіцизми та їх американський варіант – американізми" [Steffens 2007, С.155].

Вплив англійської мови обумовлений впливом США. Її вплив настільки потужний, що навіть Франція, де історично французи дбайливо ставляться до всього національного, змушена була визнати, що англійська мова не може більше розглядатися як іноземна мова [<http://osvita.ua/languages/article/5684/>].

Глобалізація тільки сприяє цій тенденції повсюдного зміцнення англійської мови. В усіх без винятку мовах з'являються запозичення з англійської мови. І особливо бурхливо цей процес почався в епоху комп'ютеризації та Інтернету [<http://www.navihator.net/news/view/id/702>].

Та ставлення до такого розвитку та темпів уживання англіцизмів як в українській, так і в німецькій мові неоднозначне.

Навіть з'явилися нові слова для позначення такого стану в українській та німецькій мовах – укрлиш, Denglisch, Engleutsch [Любчук 2012, 479]. Уве Гінріхс, дослідник німецької мови, переймається своєю мовою. Наголошуючи на тому, що вже упродовж майже півстоліття мігранти прибувають до Німеччини. Зміни відбуваються не лише в їхньому житті, а й в житті німців. Змінюється і німецька мова. Теорія Уве Гінріхса стверджує, що під час вивчення німецької і її використання мігранти обов'язково роблять помилки, адже це складна мова. З плином часу носії мови повільно «запозичують» ці помилки, також починаючи їх вживати. Таким чином мова змінюється. Багато хто з іноземців буде речення німецькою, пропускає артиклі перед іменниками. Трапляються і випадки суржику. І отже, як наслідок, німецька мова структурно

спрощується, наближаючись до французької, англійської та нідерландської [<http://www.navigator.net/news/view/id/702>].

Але передусім проблемою для перекладача є те, що в сучасній українській мові не існує словника неологізмів, те ж саме можна сказати і про німецьку мову. Щоправда є онлайн-словники, чимало наукових робіт, дисертацій та монографій.

Загалом, головною ознакою неологізму є його абсолютна новизна для більшості носіїв мови. Лексема маркується як неологізм протягом короткого відрізка часу. Щойно нове слово починає активно вживатися у мові, воно одразу ж втрачає ознаку новизни, та поступово переходить у лексичну систему мови як загальноновживана мовна одиниця. Неологізми з'являються в різних мовах в різний час та, можливо, слова, що мають подібну форму, різняться за значенням.

Неологізми можна класифікувати за такими групами: новотвори (нові похідні слова), неозапозичення (нові запозичення) та неосемантизми (нові значення слів, нові слова-значення, за відомою класифікацією неологізмів Н.З. Котелової) [Клименко 2008, 18].

Терміном новотвір означаємо нові слова, створені в системі української мови за власними словотворчими зразками. Як засвідчують реєстри новітніх словників, саме такі інновації переважають у сучасному українському лексиконі [Клименко 2008, 18].

Неозапозиченням називаємо нове слово іншомовного походження, адаптоване до системи мови шляхом транскрибування (відображення звукової форми його прототипа в мові-джерелі) або транслітерування (відбиття графічної форми такого прототипа) [Клименко 2008, 19].

Адаптація запозичень у мові-реципієнті відбувається різними способами. У німецькій мові неозапозичення у більшості випадків зберігають вимову мови-джерела [Любчук 2012, 482]. В українській мові перевага надається графіці при відтворенні слів. У німецькій мові зберігається правопис мови-джерела, проте композити можуть мати кілька способів написання: разом, окремо, через дефіс, усі частини з великої літери, усі частини з маленької літери, перша частина з великої літери, решта – з маленької: **Web-Cam, WebCam, Web Cam, webcam, WebKamera, Internetkamera**. В українській мові у зв'язку з переходом з латинки на кирилицю виникають різні варіанти написання одного і того ж слова [Любчук 2012, 483].

В українській мові, так само як і в німецькій, немає чітких правил відтворення іншомовних слів: можна писати слова окремо, разом, через дефіс, а також із вкрапленнями частин в іншомовній формі (наприклад, **веб-сторінка, web-сторінка**). Співіснування графічних

варіантів в українській мові **web-/веб-**, **PR/ПіАр/піар**, **V.I.P/віп** або **звукових [віайпі] – [віп]** тощо свідчить про перебування неозапозичень під час їхньої фіксації на різних ступенях адаптації та усталеності до системи української мови [Клименко, 2008, 374].

Деякі німецькі науковці вважають, що англіцизми мають підпорядковуватися нормам німецької мови. Це призвело до того, що до запозичених дієслів додаються німецькі флексії. Partizip 2 може утворюватися як за допомогою німецького суфікса **t**, так і за допомогою англійського **d** (наприклад, **googeln – googelte – gegoogelt**) [Любчук 2012, 480].

Неолексеми, утворені від іншомовних основ, можна розділити на групи за здатністю ставати твірними основами:

- для афіксальних похідних (скажімо, основи **клон**, **піар**, односкладові, які набули граматичних ознак іменників чоловічого роду другої відміни, успішно поєднуються з питомими та іншомовними афіксами: **піарівець**, **піарити**, **клонувати**, **клонування**, **surfen**, **googeln** тощо).

- для складних слів (більшість основ іншомовного походження без обмежень утворюють складні похідні, переважно без з'єднувальних голосних; серед таких – **бізнес** (85 складних дериватів), **медіа** (46 складних дериватів), **Інтернет** (89 складних дериватів) тощо [Клименко 2008, 257]. У німецькій мові пишуться разом окремо або через дефіс.

У свою чергу, складні слова, переважно композити, утворені способом словоскладання, теж становлять дві підгрупи за походженням основ:

- поєднання двох запозичених основ: **Інтернет-роумінг**, **Інтернет-сайт**; **бізнес-проект**, **Webpage**, **Webbrowser**, **webmoney**;

- поєднання запозиченої та питомої основ (утворення слів-гібридів): **Інтернет-розвідка**, **Інтернет-смітник**; **бізнес-посиденьки** [Клименко 2008, 257]. У німецькій мові теж є чимало слів-гібридів: **WebKamera**, **Webgestaltung**, **Web-Angebot**, **Webgeld**.

Гібридизація є ще одним способом освоєння іншомовної лексики; її результатом є синонімічні або частково синонімічні співіснування слів гібридів і питомих слів.

В обох мовах новотвори з іншомовними основами утворюють гнізда, інколи досить розгалужені. Проте наявність гнізд, що містять похідні від одного запозичення не гарантує наявності міжмовних відповідників для кожного компонента такого гнізда.

Зіставлення гнізд німецької та української мов дає підстави стверджувати, що лише окремі компоненти цих гнізд мають повні відповідники у порівнюваній мові. Інші або не мають відповідників, або мають часткові відповідники з ширшим або вужчим значенням. Найбільшою проблемою для перекладача є те, що в процесі запозичення деякі слова змінюють значення, або набувають додаткового значення у мові-реципієнті, що призводить до утворення «фальшивих друзів» перекладача. Незнання або неврахування таких особливостей призводить до перекозів у перекладі. Розглянемо як приклад словотвірне гніздо, мотивоване неозапозиченням **web**.

Проаналізувавши неозапозичення німецької та української мов, можна зробити висновки, що в українській переважають складні слова утворені шляхом поєднання двох запозичених основ: **вебмейл, веб-дизайн, веб-браузер**.

А в німецькій мові поряд із двома запозиченими основами, слова утворюються також шляхом поєднання запозиченої та питомої основ (утворення слів-гібридів): **WebSite** (406 000 000), **Webauftritt** (7 110 000), **Internetauftritt** (8 070 000), **Web-Angebot** (67 400 000), **WebAngebot** (430 000), **Webpräsenz** (934 000), **Internetpräsenz** (2 300 000), **Webplattform** (1 120 000), **Internetplattform** (8 020 000). В українській мові є лише два відповідники: **Веб-сайт** (12 500 000) та **Веб-сайт** (26 300 000). У дужках бачимо частотність вживання цих слів через google.de\ua станом на 26.09.2012.

Отже, можемо зробити висновок, що хоча в німецькій мові слово **веб-сайт** має ширший синонімічний ряд, аніж в українській мові, проте станом на 25.06.2012 за частотністю вживання у google.de\ua перше місце посідає саме англіцизм **WebSite**.

У монографії «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» всього згадано 24 українські неологізми з аббревіацією «веб» за 2008-й рік. Наприклад: **веб-архів, веб-браузер, веб-документ, веб-інтерфейс, веб-камера, веб-компонент, веб-конференція, веб-мережа, веб-портал, WEB-ресурс, веб-ресурс, WEB-сторінка** тощо [Клименко 2008, додаток].

Але сьогодні таких слів вже значно більше. За останній час з'явилися ще такі неологізми: **Веб-аналітика, веб-альбоми, веб-вибори, веб-енциклопедія, веб-формат, веб-форум, веб-фреймворк, веб-застосунок, веб-редактор, вебмани, веб-студія, веб-інтерфейс, веб-райтер, веб-рідер, веб-переглядач** [google.ua]. Німецька мова також поповнила свій словниковий склад

англіцизмами з компонентом «web»: **Webpiraten, Webdefekte, Web-App, Webshop, Websoap, Webaholic** [google.de].

Отже, як бачимо, в обох мовах абревіатура **web** стала основою для утворення значної кількості композитів. Проте детальний аналіз цих гнізд показує, що не всі їх компоненти мають відповідники у порівняльній мові. Візьмімо, наприклад, слова **веб-рідер** та **веб-райтер**, які можна зустріти у текстах Internet-видань обома мовами. Аналіз словників німецької та української мов показав, що в жодному з них (навіть у найновіших версіях електронних словників, зокрема Duden) ці слова не зафіксовані. Ми знайшли ці слова в електронному словнику LINGVO в російському перекладі та в google.de.ua.

Веб-райтер – *Литератор, создающий произведения в Интернете на соответствующем сайте* [lingvo.ua].

*Online-Schreibtool für Kids: **Webwriter** ist die erste "vollautomatische" online- Schreibwerkstatt für Kinder* [google.de].

*Deshalb lauten die ersten Ratschläge für jeden, der etwas im Netz publizieren will, sich kurz zu fassen und einfache Sätze mit vielen Absätzen zu bilden. Aber kurze Hauptsätze allein machen dann doch noch keinen tollen Webtext. Im Gegenteil, beim Schreiben fürs Netz müssen professionelle **Webwriter** ganz unterschiedliche Faktoren berücksichtigen* [google.de].

*A **Web writer** is a person who provides content for a website* [google.de].

Зіставлення наведених дефініцій та контекстуального вживання дає підстави для висновку, що в російській, українській та англійській мовах значення цього слова еквівалентні. А що стосується німецької, то тут є відмінності у значенні. Отже, в німецькій мові це слово набуло ширшого значення – *той, хто пише веб-тексти, та програма, що полегшує роботу з даними*.

Розгляньмо також неозапозичення **Веб-рідер**. У LINGVO написано таке:

Веб-рідер – *Читатель художественного произведения, сообщающий на сайт автора свои замечания* [lingvo.ua].

***WebReader** ist ein Newsreader, der den Benutzer RSS, Nachrichten, Blogs, Websites, Atom-Feeds und beliebige andere Web-Update-Services abonnieren lässt* [google.de].

***WebReader** is your personal newspaper* [google.de].

В українській мові, як і в російській, – *це людина, яка пише коментарі на сайтах*, а в німецькій та англійській – *це програма, яка полегшує процес вибору інформації, яку людина хоче читати*. У

німецькій мові вживають частіше **newsreader** (947 000) на противагу **webreader** (109 000).

Впадає в око також слово – **Webhead** – «вебман (заядлый пользователь интернета, постоянный участник интернет-конференций и чатов, автор интернет-публикаций)» – переклад за словником LINGVO. У німецькій мові можна описати інтернет-залежну людину ще такими словами:

Webaholic (40400); **NetJunkie** (2080000); **Netzhocker** (14900); **begeisterter\überzeugter Internetbenutzer** (659000); **Internetsüchtige** (24700) [google.de]. Ці лексеми мають більш негативний відтінок, на противагу словам **Web-Surfer** – (377 000) *веб-сёрфер (тот, кто "путешествует" по ссылкам на сайтах)* за словником LINGVO, **Webnutzer** (77 700) із позитивною конотацією [lingvo.ua]. В українській мові зустрічається просто **інтернет-користувач**.

Загалом аналіз показує, що неозапозичення активно впроваджуються як у німецькій, так і в українській мовах, але хоча і мають полегшувати комунікацію, не завжди це роблять, а залежно від сфери вживання, трапляється, що й ускладнюють розуміння тексту чи співрозмовника. Зіставний аналіз таких запозичень дає можливість встановити міжмовні відповідники, а отже, полегшити комунікацію та розуміння мови. Його результати можуть бути використані перекладачами в роботі та стати першими кроками до укладання словника неологізмів та оновлення німецько-українського, українсько-німецького словників.

1. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. // Монографія. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 434 с. 2. Пастух І. Німецький сленг: Інтегративні особливості неологізмів сьогодення / Ірина Пастух // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець». – 2010. № 4. – С. 76–79. 3. Найер Н. М. Стилистика немецкого языка. – М.: Высшая школа, 2006. – 257 с. 4. Розен Е. В. Новое в лексике немецкого языка. – М.: Просвещение, 1991. – 254 с. 5. Любчук Н. В. Англіцизми сучасної німецької мови як проблема перекладу/ Любчук Н.В. // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго. – Вип. 14, Том 4 (150). – С. 396–401. 6. Любчук Н. В. Німецькі неоконструкції як проблема перекладу українською мовою / Любчук Н.В. // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики – К.: Логос, 2011. – Вип. 20. – С. 277–286. 7. Любчук Н. В. Запозичення у сучасних німецькій та українській мовах у культура мови / Любчук Н.В. // Мовні і концептуальні картини світу. –

К.: ВПЦ «Київ. університет», 2012. – Вип.38. – С.478–483. 8. *Steffens D.* Von "Aqua jogging" bis "Zickenalarm". Neuer Wortschatz im Deutschen seit den 90er Jahren im Spiegel des ersten größeren Neologismenwörterbuches / Doris Steffens // Der Sprachdienst. – 2007. Jg.51. – №4. – S. 146–159.

ІНТЕРНЕТ ДЖЕРЕЛА

1.<http://www.lingvo.ua/>. 10.<http://de.wikipedia.org/>. 11.<http://www.duden.de/>. 12.<http://www.webaholic.info/>. 13.<http://www.navigator.net/news/view/id/702>. 14.<http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2008/11/09/565207.html>. 3.<http://osvita.ua/languages/article/5684/>. 4.<http://www.vds-ev.de/ag-denglisch-thema.17.google.de/ua>

Кісьміна К.О., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТУ КОМІЧНОГО В СКЕТЧІ

Стаття фокусує увагу на такому виді комічного дискурсу як скетч у французькому мовному просторі. У дослідженні подано огляд мовних засобів у скетчах Р. Дево та особливості їх використання для досягнення комічного ефекту.

Ключові слова: гра слів, скетч, комічне, алітерація, асонанс, епанафора, гомеотелевт, антанаклаза.

В статтє сфокусировано внимание на таком виде комического дискурса, как скетч во французском языковом пространстве. В исследовании представлен обзор языковых средств в скетчах Р. Дево и особенности их использования для достижения комического эффекта.

Ключевые слова: игра слов, комическое, аллитерация, ассонанс, анадиплозис, гомеотелевтон, антанаклаза.

The article deals with such a phenomena as sketch in French language. The study provides an overview of linguistic means in sketches of R. Devos and its usage for the comic effect.

Key words: word game, comic, alliteration, assonance, anadiplosis, homeoteleuton, antanaclassis.

Актуальність і наукова новизна дослідження. Актуальність дослідження зумовлено зростаючим інтересом мовознавців до різних форм комічного, у тому числі такого поняття як скетч. Скетч як джерело творення гумору надає змогу дослідити різні функції, форми та лінгвістичні аспекти комічного.

Метою роботи є з'ясування специфіки скетчу як форми комічного дискурсу, дослідження мовних засобів, за допомогою яких створюється комічний ефект.

Об'єктом дослідження є комічний дискурс у французьких скетчах.

Предметом дослідження виступають гра слів, алітерація, асонанс, омоніми, пароніми, епанафора, гомеотелевт, антанаклаз в текстах Р. Дево.

Матеріалом слугували обрані скетчі Раймона Дево.

Історія комічного монологу розпочинається із усної народної традиції "професійних жартівників" середньовічної епохи [Madini 2008, 35]. Серед форм комічного дискурсу можна виділити такі: сатиричні оповідання та вірші, друковані комедії, скетчі, комікси, жарти, анекдоти, гумористичну рекламу, дотепні висловлювання, гумористичні ток-шоу, інтерв'ю, кінокомедії, сіткоми тощо.

У лексикографічних джерелах скетч фіксується, як коротка сценка, зазвичай комічна. Скетчі виконуються обмеженою кількістю акторів [Le Robert 2008, 1192]. Отже скетч є коротким за своєю формою, чим відрізняється від звичайного спектаклю. Актор, який грає на сцені, використовує такі стратегії, що викликають сміх у глядачів, його виступ відбувається із особливим виконанням гумористичних скетчів.

Що стосується плану вираження скетчів, то існують дві його головні форми: 1. Гуморист говорить від свого імені безпосередньо з публікою; 2. Гуморист грає персонажа чи кількох персонажів, які мають своє життя, психологію та особисті якості.

Скетчі Раймона Дево якнайкраще представляють поєднання різних форм комічного дискурсу, таких як мінідіалоги, жарти, розмірковування, анекдоти, що одночасно є усним і письмовим типом дискурсу комічного. Твори Р. Дево театралізовані, близькі до короткої оповіді та поетичності, тому текстова організація скетчу ґрунтується на вербальних відношеннях, адже головними персонажами Дево є саме слова.

Структура скетчу наративна, але гра слів може відбуватися залежно від розвитку подій, не лише як окремий гумористичний елемент, але й як організуючий принцип. Скетчі характеризуються широким вживанням гри слів. У словниках можна знайти такі визначення поняття «гра»: *activité physique ou mentale qui n'a pas d'autre but que le plaisir qu'elle procure* [Le Robert 2008, 707], *activité ludique mais pratiquée dans un but lucratif, soumis à des règles*. У цих визначеннях можна побачити такі головні характеристики: гра – це діяльність, що відбувається за певними правилами. Однак, у філософському сенсі, гра – поняття набагато більш широке, ніж воно

постає у сучасних тлумачних словниках. Безумовно, гра присутня в житті людини постійно, незважаючи на її вік, стать та соціальне положення. Мовна гра представляє собою діяльність, що відбувається за певними встановленими правилами, а також діяльність креаційну, трансформуючу, що виникає поза нормами та законами. Безсумнівним є те, що гра характеризує сутність самої людини. Мовна гра – це елементом культури. Цікавою є теорія гри швейцарського дослідника Ж. Піаже про такий критерій гри, як уникнення конфліктів. Ці конфлікти виникають через зіткнення індивідуальної свободи і необхідністю підпорядковуватися, а в реальному житті можуть бути вирішені лише шляхом підкорення, бунту або співпраці. У грі «я» отримує реванш шляхом ліквідації проблеми, або в результаті того, що рішення стає прийнятним.

На відміну від будь-якої гри, причина виникнення комічного, як правило, залежить від індивідуального сприйняття. У мовній грі гумор спирається на словниковий запас та культурну освіченість кожної людини. Більшість теорій пояснює причину виникнення комічного ефекту невідповідністю очікуваного та реального результату. Зазвичай, комічний ефект виникає в результаті свідомого співставлення тексту і підтексту, позитивного твердження та негативного розуміння [Смущинська 2000, 4]. У нашому дослідженні ми розглянемо мовну гру, яка виявляється в омонімії, паронімії, анафорах, асонансах, алітераціях, епанафорах, гомеотелевтах та антанаклазах.

У статті ми б хотіли виділити скетчі Раймона Дево, якого вважають послідовником Шарля Кло та Альфонса Але, його артистичну направленість визначають як "простосердний та щирий персонаж" [Madini 2008, 59]. У скетчах Р. Дево ми розглянули кілька стилістичних прийомів, приміром алітерацію та асонанс. Алітерація це повторення в одному і тому самому висловлюванні (фразі, вірші) приголосних, близьких за звучанням приголосних фонем або групи приголосних [Smouchtchynska 2010, 74]. Наприклад: "*Dieu seul le sait! Devos super-star!*". "*La chute ascensionnelle*" [Devos 1992, 74].

Асонанс – це гра голосних звуків, які повторюються в одній фразі. У скетчі Caen [Devos 1991, 40] є такі **асонанси**, які у деяких випадках **омонімічні**:

- *Pour Caen !*
- *Comment voulez-vous que je vous dise quand, si je ne sais pas où?*
- *Comment ? Vous ne savez pas où est Caen ?...*
- *Prenez le car.*

- Il part **quand**?
- Il part au **quart**.
- !!! ... Mais (regardant sa montre)... le **quart** est passé !
- Ah ! Si le **car** est passé, vous l'avez raté.

У скетчі "Le mille-feuille" [Devos 1992, 68]: ...je n'ai fait que parler de la **faim**...la **faim**...la **faim**...Si bien qu'à la **fin**, j'ai été pris d'une telle fringale...

Наведемо приклад алітерації "ch" та асонансу "oi(y)", у скетчі "Savoir-choir" [Devos 1992, 112]: *Un soir j'ai vu un **chat choir** sur un **chien**, (...) Le perroquet avait vu **choir** un **mouchoir** d'un **séchoir**...C'était le **mouchoir** de **soie** du père **Choir** qui **séchait**...voyant le **mouchoir choir**, avait **chu** d'où il était perché...*

Часто використання асонансів та алітерації зустрічається із вживанням паронімів:

*Chois comme ce **mouchoir** de **soie**...mon **chou**.* "Savoir-choir" [Devos 1992, 112]

*(...) les mets appelant les **mots** et les **mots** les **mets**...* "Alimenter la conversation" [Devos 1992, 66]:

*"Ralliez-vous à ma **carotte** rouge!"(...) Il y en avait qui avaient entendu: "Ralliez-vous à ma **calotte** rouge!" Alors: "A bas la **calotte**!" Il y en a même un qui entendu: "A bas la **culotte**!". "Le vent de la révolte" [Devos 1992, 164]*

*- S'il a dit: "Tiens!Voilà **Truc**", c'est parce qu'il se souvenait pas du nom du **Turc** [Devos 1991, 133].*

*Je préférerais manger trois tiers en entier!...On ne peut pas manger un pareil mille-feuille...Pense à ceux qui ont **faim**, homme de peu de fois...Pour ta pénitence, tu me copieras cent fois le mot **faim**... "Le mille-feuille" [Devos 1992, 68]*

Також Дево широко використовує одну з улюблених фігур давньогрецького філософа Горгія – гомеотелевт. Рівність відмінків, або гомеотелевт – це подібність закінчень чи омофонія флексій різних слів [Smouchtchynska 2010, 81]. У наступному прикладі ми проілюструємо використання гомеотелевтів та асонансів:

*Et un ange qui a **chu** est **déchu**!! "Un ange passe"[Devos 1992, 77].*

"j'entends, je dis "j'ois", les gens vont penser que ce que j'entends est joyeux... alors que ce que j'entends... J'ois... Tu ois... Tu ois mon chien qui aboie le soir au fond des bois ? Il oit...Oyons-nous ? Vous oyez... Ils oient. C'est bête ! L'oie oit. Elle oit, l'oie ! Ce que nous oyons, l'oie l'oit-elle ?Si au lieu de dire "oreille" on dit "l'ouïe", alors : l'ouïe de l'oie a ouï. Pour peu que l'oie appartienne à Louis : "L'ouïe de l'oie de Louis a ouï".

"Ah **oui** ? Et qu'a **oui** l'**ouïe** de l'**oïe** de **Louis**?" "Elle a **oui** ce que toute **oïe** **oît**..." "Et qu'**oît** toute **oïe**?" "Toute **oïe** **oît**, quand mon chien **aboïe** le **soir** au fond des **bois**, toute **oïe** **oît** : **ouah!** **ouah!** Qu'elle **oît**, l'**oïe**!". "Où dire" [Devos 1992, 62].

Епанафора – це повторення слова чи групи слів, від однієї фрази до іншої, що дозволяє логічно і краще їх поєднати [Smouchtchynska 2010, 117]. Приміром, у скетчі "Le petit poussin" [Devos 1992, 64] повторюються такі слова: **Les coqs, eux, ne pondent pas d'oeufs!** / *Quoiqu'il n'y ait pas de poules **sans eux** !(oeufs) / **Sans eux... les coqs!** / Comme il n'y a pas de **coqs sans elles**...(ailes) / **Sans elles, les poules!***

Аналізуючи скетчі Дево, неможливо оминати таке явище як **римування**, де також використовуються **пароніми**. Проілюструємо це на прикладі зі скетчу "Le pot de grès" [Devos 1991, 19]: *Malgré que ce **grès** m'**agrée**, / Je vous saurais **gré** / D'échanger ce **grès** / Contre un autre pot / Plus à son **gré***. Тут рима вживається для створення комічного ефекту, також можна побачити інтертекстуальність, адже у Лафонтена існує подібна байка – "Горщик та Казан" ("Le pot de terre et le pot de fer"). Прикладом **омонімів** може слугувати такий уривок цього скетчу: *On choisit où l'on peut, on n'a pas le choix* "Savoir-choisir" [Devos 1992, 112]. Скетч під назвою "Bric-à-brac" [Devos 1991, 68] також насичений омонімами:

– *C'est qu'il en faut du pin pour faire les planches ! / Et le **boulot**, ça se paye!* / – *Le **boulot** ! Vous m'aviez dit qu'il n'y en avait pas!* / – *Il n'y a pas de **bouleau**, mais il y a du **pain** sur la planche!* / – *Bon alors ! pour le **pin**, c'est cuit!*

У скетчах Р. Дево використовується прийом **антанаклази**, який базується на зіткненні прямого й переносного значень слова, яке в контексті повторюється два рази – перший раз у прямому значенні, другий – у переносному [Смушинська 2000, 4]. Наприклад, у скетчі "L'horoscope" [Devos 1991, 31], де слово "signe" використовується у значенні "дорожній знак" та "знак гороскопу": *un agent est arrivé (...) Vous n'avez pas vu mon **signe**? Prenez le journal (...) je ne vais pas regarder le **signe** de tout le monde!*

У скетчі "Les ombres d'antan" [Devos 1992, 91], антанаклаза виявляється у слові "bien", яке вживається спочатку як прислівник, а потім як іменник: *(...)au lieu de répondre "**très bien**", je réponds "**très**" et le **bien** qui me reste, je cours le déposer à ma banque!*

Каламбурна ситуація виникає у скетчі "Bric-à-brac" [Devos 1991, 68], де фігурує слово "brique", що перекладається з французької мови, як "цегла" та "мільйон" :

– "Ça va me coûter combien?"

– "Quinze **briques**!".

J'ai acheté des moules au marché... Je les ai remplis d'argile... et je les ai mis au four.

Quand j'ai vu le résultat... J'ai dit :

– "Bon! ... Pour les **briques**, c'est cuit!"(...)

– "Mais des **briques**...c'est de l'argent! *Quinze briques, quinze millions!*"

Отже, розглянуті нами мовні засоби у скетчах допомагають краще зрозуміти їхній вплив на створення комічного ефекту. Гра слів в усіх її виявах є невід'ємною частиною скетчів, адже завдяки різним стилістичним мовним прийомам відбувається гра між автором та читачем, адресатом та адресантом. Саме у процесі гри читач перебуває у постійному розумовому напруженні, декодуючи своєрідні мовні шаради, а в момент їхнього вирішення переживає стан емоційного піднесення, яке у нашому випадку має конкретне визначення – сміх.

1. *Смуциньська І. В.* Суб'єктивна модальність риторико-стилістичного рівня художнього тексту [Електронний ресурс] // Вісник Запорізького державного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки. – №1 – Запоріжжя: ЗДУ, 2000. – 246 с. Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/785.pdf>

2. *Smouchtchynska I.* Stylistique des figures: Les figures non-tropiques: manuel / I. Smouchtchynska. – Kiev: Logos, 2010. – 302 p. 3. *Devos R.* A plus d'un titre : [sketches inédits] / Raymond Devos. – P.: Presses Pocket, 1992. – 178 p. 4. *Devos R.* Sens dessus dessous / Raymond Devos. – P. : Stock, 1991. – 218 p. 7. *Le Robert micro* : dictionnaire d'apprentissage de la langue française / [réd. dir. par Alain Rey]. – P. : Le Robert, 2008. – 1506 p. 8. *Madini M.* Devos montreur de mots : discours comique et construction du sens / Mongi Madini. – Besançon : Presses universitaires de Franche-Comté, 2008. – 267p.

Клименко Л. В., к.філол.н., наук. співробітник,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ЗАПАХІВ

У статті досліджено психолінгвістичні особливості вербалізації семантичного поля запахів у французькій мові. Робиться висновок про те, що об'єктивація запахів у мові є комбінацією символічних значень

та абстрактних вражень, створених завдяки залученню кількох перцептивних каналів.

Ключові слова: вербалізація запахів, символічне значення, ольфакторна комунікація.

В статье исследуются психодингвистические особенности вербализации семантического поля запахов во французском языке. Языковая объективация запахов является комбинацией символических значений и абстрактных впечатлений, возникающая в результате взаимодействия нескольких перцептивных каналов.

Ключевые слова: вербализация запахов, символическое значение, ольфакторная коммуникация.

The article deals with the psycholinguistic peculiarities of smell's semantic field verbalization in French language which is a combinations of symbolic meanings and abstract impressions created as a result of co-operation of a few perceptual channels.

Key words: verbalization of smells, symbolic meaning, olfactive communication.

Ольфакторна комунікація є невід'ємною частиною світової комунікації, значення якої хоча й не очевидне, проте незаперечне. Нюх – один із п'яти загальновідомих засобів чуттєвого сприйняття (як от зір, слух, смак, нюх, дотик) є і найменш дослідженим. Ольфакторна комунікація є **об'єктом** дослідження різних природничих та гуманітарних наук. Біологія, медицина, нейрофізіологія досліджують факт контакту нюхових рецепторів із об'єктом сприйняття; хімія, фізика, психологія, сексологія, маркетингологія вивчають природу запахів і їхній вплив на поведінку індивідів, затримують застосування парфумів та їхню рекламу [Vanheems 1999]; літературознавство і лінгвістика піднімають питання про словесне кодування нюхових феноменів, роль ольфактивних чинників у процесі комунікації [Тарасюк 2003].

Актуальність дослідження зумовлено підвищенням інтересу до особливостей вербалізації сенсорних відчуттів та вивчення впливу запахів на процес комунікації, оскільки тут найважливішою **проблемою** для культурно-естетичної інтеграції і оцінки явища є сама мова опису цієї сфери, і відповідно, наша здатність цю сферу осмислити.

Загалом запахи в природі постають як засоби комунікації з різноманітними настановами. Архетипним прикладом ольфакторної

комунікації є діалог квітки з комахою, яка приваблює останню особливим ароматом задля запилення і продовження роду. Фрукти та ягоди набувають типового аромату після того, як дозріють і готові до споживання.

Іншим яскравим прикладом ольфакторної комунікації є домашні тварини, наприклад кішка, яка треться об ноги свого хазяїна, або собака, що «мітить» територію задля того, аби позначити її своїм запахом як таку, що є частиною її території.

Неможливо не відзначити сексуальний аспект ольфакторної комунікації, який видається найбільш очевидним. Що й казати про генетичну нюхову привабливість тварин внаслідок гормональних змін під час готовності до продовження роду. У дикій природі самці деяких тварин можуть відчути місцезнаходження самиць за кілька кілометрів. Варто також згадати павуків, які здатні синтезувати феромони метеликів, щоб заманити останніх до свого павутиння. Або бджіл, що жалять свою жертву продукуючи феромони агресії, попереджаючи собі подібних про присутність небезпечної для них істоти.

Етимологія семантичного поля неприємних запахів походить від понять гігієни та здоров'я. Адже погодимося, те, що має приємний запах не може бути поганим і становити загрозу, і навпаки. Ілюстраціями того є, наприклад, назва хвороби малярія (похідне від фр. *mauvais air* – *дурний запах*). Або ж похідні від дієслова *puer* – «мати поганий запах», розм. «підвонювати» у переносному значенні означають бути розбещеним, бути корумпованим. Для докторів Середньовіччя захистом від смердоти хворих слугували спеціально виготовлені маски, які сприяли «очищенню» повітря, яким дихав ескулап завдяки тому, що їх було просочено ароматичними маслами лаванди та розмарину.

Сприйняття та декодування запахів має нейропсихологічну природу: пам'ять нездатна фіксувати запахи як такі, але лише у супроводі так званого семантичного супроводу [Лурия 2003, 220–228].

Й насправді, мова запахів виявляється доволі бідною на лексикон, а вербалізація (*la mise en mot* [Sulmont-Rossé 2012, 373]) враження від запаху, або самого запаху, виявляється доволі складним завданням. Щоб це збагнути достатньо зробити спробу словами описати будь-який запах, наприклад, деревини, моря, кави, яблука, бензину... Список можна не подовжувати, адже все очевидно і, водночас, неоднозначно.

Складність підібрати лексичні відповідники для вербалізації запахів, на нашу думку, полягає, в тому числі, у площині наших культурних традицій. Якщо змалку ми старанно навчаємо дітей

називанню предметів, кольорів тощо, то розрізняти запахи ми вчимося лише побічно, у асоціації з іншими об'єктами. Адже жодний з нас не згадає батьків, які за аналогією з назвами кольорів навчали б нас *назвам* запахів; лишень щонайменш – «на, понюхай!» І саме тому ми змалку не привчені запам'ятовувати запахи, або іншими словами фіксувати у пам'яті конкретний процес декодування ольфактивних асоціацій з їх мовним вираженням під час відчуття запаху.

Лексичні засоби на позначення запахів деякою мірою можна порівняти зі словником кольорів. У матеріальному світі між запахами і кольорами можна провести аналогію, адже і перші й другі відіграють роль атрибутивних характеристик конкретних об'єктів матеріального світу. Однак у ментальній репрезентації різниця між зоровими та ольфактивними об'єктами полягає в тому, що кольори існують у нашій свідомості окремо, тобто незалежно від інших засобів чуттєвого сприйняття [Лурия 2003]. Свідченням того є наявність їхньої мовної об'єктивації у вигляді глосарію назв основних кольорів – палітри (червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій та фіолетовий) і цілого переліку другорядних. Як виявляється, на відміну від кольорів, запахи не об'єктивуються у мові окремо від матеріальних об'єктів. Якщо можна говорити про *помаранчевий колір*, або *запах помаранча*, то окремо не існує *помаранчевого запаху*.

Є очевидним, що коли індивід контактує із запахом, то він майже неспроможний коректно проаналізувати його складники і визначити їхні характеристики.

Виходячи з цих міркувань постає питання стосовно того, що якщо не існує глосарію об'єктивованої у мові класифікації запахів, то чи можливо створити принаймні абстрактний перелік асоціативних мовних відповідників? А це вже поле діяльності для виробників штучних запахів та меркетологів.

Перед ними постає логічне завдання – запропонувати реципієнтові цей семантичний супровід, що зафіксується в пам'яті і супроводжуватиме у подальшому цей запах у свідомості. Штучні запахи, виробники яких досконало обізнані з комунікативними потенціями запахів взагалі, створюються для програмування поведінки завдяки впливу на природні (архетипні) особливості людського організму. Так, наприклад, загальноновизнаним є те, що аромат цитрусових зменшує стрес, запах фіалки заспокоює нервову систему тощо.

Навіть важко цілковито збагнути роль, яку відіграють штучно створені запахи, що постійно супроводжують людину в повсякденному житті з продуктами хатнього господарства, харчовими ароматами, у спеціальних приміщеннях (супермаркетах, бутіках, паркінгах), як невід’ємний компонент косметичних виробів тощо.

Усе більшої популярності набуває роль парфумів у формуванні іміджу компанії або організації. Останнім часом можна знайти в одному ряду зі слоганом або соналом компанії логольф (logolf), так званий «фірмовий запах», який доповнює імідж компанії або марки [Barbet 1999].

Авіакомпанія Air France зробила спробу створити свій запах, так звану ольфактивну ідентичність – *signature olfactive* [Air France 2003, 75], що гармонувала б зі сферою діяльності та іміджем компанії. Ця ольфактивна ідентичність (або іншими словами – фірмовий запах) супроводжує клієнтів із парфумом, що його містять серветки, які роздають на борту літаків, в агенціях з продажу квитків. Ольфактивна пам’ять (або запам’ятовування запахів) є епізодичною. Так само, як запах теплого молока може викликати спогади з дитинства, запах мандаринів нагадує про наближення свята Нового року, так і маленька серветка від Air France в будь-якому іншому контексті нагадує про подорожування (майже завжди позитивне в емоційному плані) і сприяє якнайкращому запам’ятовуванню марки. Таким чином, фірмовий запах компанії – логольф – має асоціювати імідж компанії з приємними моментами життя споживачів, які супроводжував певний запах.

При створенні фірмового нюхового логотипу – логольфу, компанії враховують культурні особливості ставлення до певних запахів, оскільки символічні конотації варіюються залежно від етнокультур.

Отже об’єктивація запахів у мові, на нашу думку, є своєрідною комбінацією символічних значень та абстрактних вражень, створених завдяки залученню кількох перцептивних каналів завдяки переключенню реєстрів від чуттєвого до інтелектуального завдяки інтертекстуальності.

1. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии \\\ Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 384 с. 2. Тарасюк І. В. Особливості номінації запахів у сучасній французькій мові. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.05 / Інна Василівна Тарасюк; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2003 — 19 с. 3. *Air France Magazine* (édition mensuelle) — № 6. — Р. : 2003. — 144 р. 4. BARBET, V., P., GUICHARD, N., LECOQUIERRE, C., LEHU, J.M. Le Marketing olfactif. — Les presses du management. — 1999.

5. *Sulmont-Rossé Claire*, Urdepiletta Isabelle . La mise en mot des odeurs. – Paris: Editions Quae – 2012. – P. 373–381. 6. *VANHEEMS R.* *Le marketing olfactif*. – Paris, Les presses du management. – 1999.

Коваленко Г.М., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ ANDROGYNY В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ФЕШН-ДИСКУРСІ

У статті досліджуються соціокультурні умови появи й розвитку концепту ANDROGYNY в дискурсі модної індустрії XX-XXI століть. Проводиться аналіз структури концепту, виділяються ядерний і атрибутивний компоненти концепту, розглядаються основні концептотворчі семантичні бінарні композиції.

Ключові слова: концепт, андрогінність, androgyny, мода, дискурс, бінарна опозиція, оцінна семантика.

В статье исследуются социокультурные предпосылки и условия развития концепта ANDROGYNY в дискурсе модной индустрии XX-XXI веков. Проводится анализ структуры концепта, выделяются ядерный и атрибутивный компоненты концепта, рассматриваются основные концептообразующие семантические бинарные оппозиции.

Ключевые слова: концепт, андрогинность, androgyny, мода, дискурс, бинарная оппозиция, оценочная семантика.

The article discusses cultural and social conditions in which the concept of ANDROGYNY has evolved in the XXth-XXIst centuries' fashion discourse. The concept structure is analyzed, namely its kernel and attributive components. The concept's formative semantic binary oppositions are studied.

Key words: concept, androgyny, fashion, discourse, binary opposition, evaluative semantics.

Об'єктом дослідження Є ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ, ЩО ВЕРБАЛІЗУЮТЬ концепт ANDROGYNY в англомовному фешн-дискурсі.

Предмет дослідження – соціокультурний контекст виникнення й розвитку досліджуваного концепту, його структура й лінгвістичні засоби вираження.

Матеріалом дослідження стали інтернет-статті й фешн-блоги, присвячені останнім напрямкам у модній індустрії, трендам 2012 року.

Явище андрогінності можна розглядати на рівні соціального й біологічного гендера. У фешн-дискурсі перш за все йдеться про соціальну ідентифікацію через семантику вбрання, проте можна простежити деяке розмивання меж між соціальним і біологічним (зокрема, участь моделей-трансгендерів у модній індустрії, наприклад Lea T, уроджений Leandro Cerezo). Про явище андрогінності вперше всерйоз заговорили на рівні суспільства й науки після публікації досліджень американського психолога Сандри Бем (Dr. Sandra Bem) 1947 р., яка впровадила поняття «психологічної андрогінності» на позначення чоловіків і жінок, чие світосприйняття й поведінка не відповідає традиційно визначеним уявленням про гендерні ролі [Bem 1947].

Якщо розглядати бінарну опозицію *masculine-feminine* в її традиційній семантиці, аспект "masculine" виступає основним (немаркованим) членом опозиції [Chomsky 2006]. Водночас у дискурсі моди саме чоловіче є маркованою ознакою, оскільки чоловіча мода має виражені ознаки вторинності стосовно жіночої. Перші вияви змішування гендерних соціальних ролей мали місце у двадцяті роки XX століття, коли жінки почали використовувати деякі елементи чоловічого гардеробу. Такі назви предметів чоловічого гардеробу як *overalls*, *pants*, *pantsuits*, *jackets*, *blazers*, *oxfords*, *schoolboy caps* поступово втрачають сему "masculine", тобто вони більше не є ознакою належності до чоловічої статі. Поступово відбувається стирання гендерно-семіотичної ролі предметів одягу й аксесуарів, нейтралізація бінарної опозиції «чоловіче-жіноче» у семіотичній системі моди.

Виникають спеціальні терміни на позначення жінки, вбраної в чоловічому стилі: *tomboy*, *a playful dandy*. 1966 року Ів Сен-Лоран запропонував жінкам перший костюм у стилі смокінгу 'Le Smoking' (*the first tuxedo-style suit for women*). На позначення предметів одягу, засвоєних жінками з традиційно чоловічого гардеробу, використовується складне слово *menswear-turned-womenswear*, а сам стиль позначають від-оказіональними словами *masculine-meets-feminine*, або *boy-meets-girl*. У повсякденній моді десятих років XXI століття з'явився так званий тренд *boyfriend*: *boyfriend jeans*, *boyfriend shirts*, *boyfriend t-shirts*, *boyfriend jackets* – ідея якого в тому, що нібито дівчина вбралася в одяг свого коханого.

Якщо говорити про типи моделей, які виходили на подіуми в кінці XX й на початку XXI століть, можна простежити таку закономірність: у кінці 80х – на початку 90-х типова топ-модель має

хлоп'ячу фігуру (*boyish figure*), на початку двохтисячних вона все більше втрачає ознаки статі (*she becomes genderless*), носить татуювання й пірсінги (*edgy tattoos and piercings*). На початку десятих років XXI століття відбувається подальший рух у напрямку стирання статевих ознак. З'являються моделі типу Freja Beha Erichsen: часто відкрито нетрадиційної сексуальної орієнтації (*openly gay or bisexual*), фізіологічно подібні до чоловіків або статево неоформлених підлітків (*physically either muscular or androgynously slight* [Braukämper (2) 2012]). Щоб схарактеризувати ці моделі, вживають епітети *girl-boy / boy-girl models*.

Одночасно з укоріненням у фешн-контексті жіночої андрогінності, десяти роки XXI століття знаменувалися популяризацією чоловіків-андрогінів. Чоловіча мода початку XXI століття загалом характеризується такою рисою як *a clear departure from traditional masculinity* (відхід від традиційної маскулінності). Виникає поняття *redefined masculinity*: нові уявлення про чоловіче. Перший протест проти соціально прийнятої маскулінності образу припав на рух хіпі кінця 60х років. Саме тоді чоловіки вперше вбралися в яскравий одяг і почали носити масивну біжутерію (*colorful clothing and jewelry for men*). У соціокультурному контексті кінця XX століття знаковим стало виникнення так званих "*pretty*" *boy bands* (специфічні музичні гурти з підлітковою аудиторією). Саме словосполучення *pretty boy* ілюструє нейтралізацію бінарної опозиції «чоловіче-жіноче» через вживання стереотипно «жіночого» епітету на позначення учасників чоловічих музичних гуртів.

На початку XXI століття такі типово жіночі сфери інтересів як *clothing, fashion accessories, hairstyles, manicures, spa treatments* привертають увагу чоловіків. Подіуми 2011–2012 років побачили такі нові предмети чоловічого гардеробу, як *dresses, full-length skirts, and heeled boots for men; male models wearing skirts and long dresses with semi-fitted jackets, long overcoats and vests*.

У тренді на андрогінність відбувається нівелювання опозиції "masculine vs feminine" й одночасне утворення нової опозиції "stereotypically gender-specific vs androgyne". Предмети одягу як окрема семіотична система [Barthes 1990] відображають цей процес нівелювання гендерної семи. Відбувається переосмислення семантичного аспекту ряду гендерно-маркованих предметів одягу й водночас виникнення *gender-neutral clothing*, на позначення якого вживається термін *unisex*: *skinny jeans, hoodies, fashion scarves, jeansbo long- and short-sleeved t-shirts, iconic white shirts, buttery-leather jackets*.

Виникають лінії унісекс-одягу, унісекс-білизни, унісекс-парфюмерії й навіть унісекс-купальників (*swimwear for both men and women*).

Ядро концепту ANDROGyny виражене такими лексичними одиницями (переважно прикметниками або атрибутивними словосполученнями): *non-gendered, gender-neutral, gender-crossing (fashion), agendered, between genders, intergendered, pangender or gender fluid, ambi-gender, unisex, "gender-benders", pleasant gender-bending confusion*.

Атрибутивний слот досліджуваного концепту представлений переважно лексичними одиницями зі значенням "ambiguous", "blending", "confusing", "mixed": *ambiguous, gender-bending features; combination of masculine and feminine characteristics; mentally "between" woman and man, or entirely genderless; confusion of sexual identity; a blending of masculine and feminine disposition; sexual ambiguity; an ambiguously styled Tim Currie playing "sweet transvestite"; unclear sexual identities; boundary-pushing; mixing up masculine and feminine elements; femininity with a masculine edge; women's fashion taking a masculine turn*.

З одного боку, йдеться про позбавлення гендерних ознак, їх нівелювання, з іншого – про їх поєднання й змішування. Відбувається реструктуризація ряду бінарних опозицій. Так, традиційна бінарна опозиція **masculine** vs **feminine** опиняється на одному кінці протиставлення, тоді як виникає нова бінарна опозиція **opposite sex roles** vs **complimentary sex roles**: *But the most surprising aspect of all was the fact that these models, despite wearing skirts, were extremely masculine* [Johnson 2012]. У наведеному прикладі ідея взаємодоповнення гендерних ролей реалізується через поєднання феміної семантики такого предмета вбрання як *skirts* із типово маскулінною зовнішністю моделей.

Ідея компліментарних (взаємодоповнювальних) гендерних ролей теж не є однозначною: вона протиставляється ідеї **нівелювання** статевих ознак, виникнення «середньої статі». Так, зовнішність і соціально-гендерну реалізацію топ-моделі Андрія Пежича описують таким чином: *...he is not easy to categorize in any sense of the word; to cast Pejic for both his women's and menswear runway shows* [Johnson 2012]. А ось як пишуть про соціальних андрогінів загалом: *a person who does not fit cleanly into the typical masculine and feminine gender roles of their society; men and women who did not fit into traditionally defined gender roles; to create a person devoid of distinctive sexual attributes* [Braukämper 2012].

На позначення тенденції до нівелювання гендерних ознак вживаються також номінативні одиниці: *jewelry and other accessories taking on a non gender-specific role; the restriction of gender tradition; to serve clients across ages as well as genders; unisex lines ... sell the exact same garment to men and women, just with different cuts.*

Найбільш оптимістичні дослідники тенденцій у світовій модній індустрії відзначають, що відбувається поступовий рух від гендерної невизначеності, нівелювання статевих ознак до творчого поєднання чоловічого й жіночого в межах однієї особистості: *...society's boundaries have changed, so too have the masculine-feminine boundaries blurred. From ambiguous sexual and physical attributes to a focus on gender-crossing fashion, we look at the changing face of androgyny...* [Johnson 2012]. *Fashion has experimented time and time again with the idea of the genderless person – but is it the lack of a defined gender that enthralls us? Or is it the possibility that the person could be either?* [Braukämper 2012].

Для концепту андрогінності властиве протиставлення таких явищ як **stereotypical** vs **individual**, де під «стереотипним» мають на увазі традиційний розподіл гендерних ролей і традиційні уявлення про різницю між чоловічим і жіночим вбранням. Відбувається протиставлення ознак статевої належності як «консервативних і стереотипізованих» й індивідуальності як такої, що виходить за межі статевих або навіть вікових ознак. Парадоксальним чином ідея "being yourself", прагнення до самовираження прирівнюється до потреби в стиранні ознак належності до гендеру. У той же час, простежується явна тенденція уніфікації: однакові лінії одягу для чоловіків і жінок.

До атрибутивного слоту концепту ANDROGYNY слід також віднести групу **номінативних одиниць із оцінною семантикою**. Зазначимо, що негативна оцінка явища виражається дуже обережно, з використанням хеджерів: *somewhat extreme; still somewhat controversial.*

Позитивно-оцінна семантика виражається за допомогою таких значень як «несподіваність», «новизна», «захоплення», «вплив на емоційну сферу», семантичні суперлативи: *like a bolt of lightning; a spark of brilliance; creating buzz and excitement; the world's fascination with their sexual ambiguity; surreal and utterly beautiful; eclectic and intriguing; shock value; attentive buzz.*

Ще одна бінарна опозиція, завдяки якій реалізується досліджуваний концепт – **shocking** vs **comfortable**. Простежується парадоксальне поєднання прагнення шокувати, привертати увагу із

прагненням комфорту: *This is the most comfortable environment we've seen in retail. People aren't as worried about whether something is designed for women or for men - it's all about the garment. In a way, this trend is eradicating sexual identity from clothing* [Johnson 2012].

Андрогінний стиль описують як більш соціально адаптивний, ніж гендерно-стереотипізований: *a blending of masculine and feminine dispositions is more adaptive than stereotypic emphasis on either alone* [Braukämper 2012].

Позитивна семантика також передається через такі значення, як «популярність», «попит на фешн-ринку»: *the toast of the international fashion circuit; booked for major editorial spreads in influential fashion magazines; a favorite of French designer Jean Paul Gaultier; the fashion-forward freedom to blur traditional gender lines in expressing one's personal style; promoted the meteoric rises of fashion designers... for their unisex-styled clothes; yet another designer whose masterful unisex aesthetic has found a ready audience around the world; proving to be the centre-point of the collections of several renowned designers.*

Висновки. Концепт ANDROGYNY в сучасному фешн-дискурсі стосується передусім соціальної гендерної репрезентації індивіда. Поняття андрогінності вперше увійшло до дискурсу сучасної моди в 20-х роках XX століття на позначення вбрання жінок, яке включало традиційно «чоловічі» елементи. Протягом XX століття відбулося розширення змісту концепту, до якого тепер входять такі поняття як чоловіча й жіноча андрогінність. Відбулася нейтралізація бінарної опозиції "masculine vs feminine". Концепт ANDROGYNY містить такі бінарні опозиції як "opposite sex roles vs complimentary sex roles", "stereotypical vs individual", "shocking vs comfortable". До складу атрибутивного слоту концепту в межах фешн-дискурсу входять переважно одиниці з позитивною оцінною семантикою.

1. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Юрий Сергеевич Степанов. – М: «Языки славянской культуры», 2007. – 248 с.
2. Barthes R. The Fashion System / Roland Barthes. – Univ. of California Pr, 1990. – 303 p.
3. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny / Sandra L. Bem // Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974 – # 42. – P. 155–162.
4. Braukämper T. Androgyny and Fashion: the Evolving Trend [Електронний ресурс] / Tania Braukämper. – 19.03.2012. – Режим доступу: <http://www.fashionising.com/trends/b--androgyny-androgynous-fashion-22284.html>
5. Braukämper T. Girls will be boys [Електронний ресурс] / Tania Braukämper. – 31.08.2012. – Режим доступу: <http://www.fashionising.com/pictures/b--girls-will-be-boys-magdalena->

frackowiak-28746.html 6. *Chomsky N.* Language and Mind / Noah Chomsky. – Cambridge University Press, 2006. – 210 p. 7. *Fowles J.* Why we wear clothes // ETC: A Review of General Semantics. – December, 1974. – № 31. – P. 343–352. 8. *Johnson P.* Androgyny in Fashion [Електронний ресурс] / Phillip Johnson. – 2011. – Режим доступу: <http://www.buffalorising.com/2011/08/fashion-maniac.html> 9. *Peirce C. S.* The Collected Papers of Charles Sanders Peirce / Ed. by A.W. Burks. – Cambridge, MA: Harvard University Press. – 1958. – Vols. VII–VIII. 10. *Sapir E.* Fashion // Encyclopedia of The Social Sciences / Ed. by R. A. Seligman – NY: Macmillan, 1959. – Vol. 6 – P. 139–144. 11. *Simon-Miller F.* Commentary: Signs and cycles in the fashion system // The Psychology of Fashion, edited by Solomon, M. R Lexington, – MA: Lexington Books/D.C. Heath. – 1985 – P. 71–81. 12. *Sproles G. B., Burns L. D.* Changing appearances: Understanding dress in contemporary society / G.B. Sproles, L.D. Burns. – New York: Fairchild, 1994. – P. 1–29

Ковальова Т.П., к. філол. н., ст. викл.,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ВПЛИВУ В НІМЕЦЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОГАНІВ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ)

У статті досліджуються комунікативні стратегії і тактики, що реалізуються в слоганах німецької політичної реклами для здійснення прихованого впливу на реципієнта з метою спонукання його до політичного вибору на користь адресанта. Аналізуються вербальні засоби експлікації прихованого впливу.

Ключові слова: політичний дискурс, політична реклама, політичний слоган, прихований вплив, маніпуляція, комунікативні стратегії.

В статье исследуются коммуникативные стратегии и тактики, реализуемые в слоганах немецкой политической рекламы для осуществления скрытого воздействия на реципиента с целью побуждения его к политическому выбору в пользу адресанта. Анализируются вербальные средства экспликации скрытого воздействия.

Ключевые слова: политический дискурс, политическая реклама, политический слоган, скрытое воздействие, манипуляция, коммуникативные стратегии.

The article deals with the communication strategies and tactics used in German political campaign slogans to exert hidden influence on the recipient with the aim of inducing him to make a political choice in favour of the addresser. Verbal explication of hidden influence is analysed.

Keywords: *political discourse, political advertising, political slogan, hidden influence, manipulation, communication strategies.*

В основі будь-якої комунікативної діяльності лежить інтенція, яка належить до нелінгвістичних факторів і розуміється як "психологічна надбудова над думкою" [Ткачук-Мірошніченко 2001, 5], як превербальний осмислений намір мовця, що організує та регулює інтерактивний процес, зумовлює вибір комунікативних стратегій і мовні засоби їх реалізації [Кокоза 2010, 40].

Політична реклама є комунікативним процесом, що здійснюється для адресного впливу на чітко окреслені групи населення та електоральні групи з метою спонукання їх до певної посткомунікативної дії (політичного вибору, участі в політичних процесах, тощо) та зрештою з метою керування суспільною думкою та політичною поведінкою [Кривобок 2007, 4; Шовкун 2004].

Як жанр політичної реклами слоган є носієм ідеологічної інформації, комунікативним засобом, що сприяє встановленню контакту між адресантом та адресатом, спонукає адресата до дії (політичного вибору) із бажаним чи програмованим результатом [Ложева 2011]. Слоган можна віднести до імперативних жанрів політичної комунікації [Чудинов 2009, 31], у яких на перше місце виходить регулятивна функція мови, що об'єднує ті випадки використання мови, коли мовець безпосередньо прагне вплинути на адресата [Норман 2004, 83].

Обумовлений комунікативною метою адресанта прагматичний зміст політичних рекламних слоганів реалізується через стратегії і тактики спілкування. Стратегія – це процес розробки та реалізації комунікативного завдання, яке ставиться з метою ефективного впливу на адресата. Тактика, з одного боку – спосіб мовленнєвого впливу, сукупність мовленнєвих засобів, з іншого боку – шлях реалізації стратегії. Конкретним засобом досягнення комунікативного ефекту, заданого в тактичній установці, є комунікативний хід [Міронова 2000, 164; Славова].

Актуальність теми статті обумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики до дослідження стратегій і тактик у різних видах комунікації, а також потребою аналізу політичного слогана як особливого компонента політичної комунікації.

Мета дослідження полягає у виявленні стратегій і тактик впливу, що використовуються у слоганах німецької політичної реклами для реалізації комунікативної інтенції адресанта.

Об'єктом дослідження виступають тексти 160 слоганів найбільших партій Німеччини (Соціал-демократичної партії Німеччини (SPD); Християнсько-демократичного союзу (CDU); Християнсько-соціального союзу (CSU); Вільної демократичної партії Німеччини (FDP); Лівої партії (Die Linke); партії Союз90/Зелені (Bündnis90/die Grünen)), які використовувались у виборчих кампаніях протягом 2002–2011 років.

Предметом дослідження виступають мовні засоби експлікації стратегій і тактик впливу у слоганах німецької політичної реклами.

Хоча прямий шлях до реалізації комунікативної мети адресанта політичного рекламного слогана є безпосередній заклик віддати голос за відповідну політичну силу, аналіз матеріалу дослідження показав, що відкрито, у вигляді комунікативної стратегії спонукання, макроінтенція мовця виявляється лише у 8% слоганів, більшість яких є гаслами партії SPD, наприклад: *Wählen Sie SPD!; Mehr SPD für Europa; FDP wählen!* Зазначимо, що спонукальні речення такого типу функціонують не у вигляді самостійного повідомлення, а лише як частина слогана (*Für das soziale Europa. Wählen Sie SPD!; Stark für Deutschland in Europa. FDP wählen!*), що певним чином пом'якшує категоричну модальність висловлювання.

Як уже давно помічено соціологами, будь-яке рекламне навіювання швидко викликає почуття пересиченості, реакцію психологічного опору, появу усіляких видів контрмотивації [Бодрийяр]. Щоб оминати недовіру адресата, творці політичної реклами змушені вдаватися до тактики прихованого впливу, яка маскує інтенцію рекламодавця. Маскування спонукання та волонтеристичності створює ілюзію незаангажованості адресанта та свободи адресата в прийнятті рішень [Ткачук-Мірошніченко 2001, 14].

Видом прихованого мовленнєвого впливу, що здійснюється в інтересах маніпулятора і є спрямованим на укорінення в моделі світу реципієнта нових знань, суджень, відношень та/або модифікування вже існуючих через різного роду стратегії, є маніпуляція [Голубева 2009]. Мета маніпулятивних стратегій – заблокувати перевірку інформації на правдоподібність, ймовірність та допустимість, адже пропозиції адресанта, з якими адресат має погодитись, є в певному сенсі неправдивими, неймовірними, сумнівними або такими, що не відповідають здоровому глузду [Голубева 2009].

У слоганах німецької політичної реклами маніпуляція свідомістю реципієнта з метою спонукання його здійснити вибір на користь адресанта конкретизується у ряді комунікативних стратегій.

Залежно від характеру інформаційних перетворень у політичному дискурсі розмежовують референційне маніпулювання, пов'язане з перекручуванням денотата/референта у процесі позначення дійсності, та аргументативне маніпулювання, пов'язане з порушенням постулатів спілкування [Шейгал 2004, 173–174].

У слоганах німецької політичної реклами стратегія прихованого впливу, що базується на референційному маніпулюванні, реалізується через тактику заміщення у наступних слоганах партії FDP: *Freiheit wählen; Verantwortung wählen; Leistung wählen; Bessere Bildung wählen; Aufschwung wählen; Faire Steuern wählen; Die Mitte wählen.*

Суб'єкт реклами (партія) імпліцитно репрезентовано через об'єкт реклами, виражений абстрактними поняттями, що актуалізують релевантні для німецького виборця цінності – *Freiheit, Verantwortung, Leistung, bessere Bildung, Aufschwung, faire Steuern*. Спонування до дії «обирати», що формально (синтаксично) відноситься до об'єкта реклами, внаслідок метонімічного переносу фактично спрямовується на суб'єкт рекламного послання.

Одним із видів референційного маніпулювання є фактологічне маніпулювання, пов'язане з перекручуванням фактів [Шейгал 2004, 173]. Такий шлях викривлення інформації маніфестується, зокрема, у тактиці гіперболізації, представленій у слогані партії Зелених – *Aus der Krise hilft nur Grün*. Навмисно перебільшене твердження про спроможність лише однієї політичної сили вивести країну із кризи моделює ситуацію єдино можливого для адресата вибору.

До засобів створення референційної невизначеності у сучасному політичному дискурсі відносять уживання слів широкої семантики [Славова]: *Deutschlands Chancen nutzen; Deutschlands Chancen stärken (CDU/CSU-Bundestagsfraktion); Die neuen Möglichkeiten (SPD); Für eine neue soziale Idee; Gemeinsam für ein gutes Leben! (Die Linke)*. Політики використовують такого роду лексику, щоб уникнути конкретних пропозицій, обіцянок та відповідальності за їх невиконання.

Стратегія прихованого впливу, що базується на аргументативному маніпулюванні, конкретизується у тактиці причинно-наслідкового моделювання (термін І. В. Шовкуна): *Weil Arbeit faire Löhne braucht. Deshalb SPD; Weil Wirtschaft Maß und klare Regeln braucht. Deshalb SPD; Weil gute und kostenlose Bildung ein Recht ist. Deshalb SPD; Weil*

Gesundheit kein Luxusprodukt werden darf. Deshalb SPD; Weil saubere Energie die Zukunft ist. Deshalb SPD.

У таких висловлюваннях формується причинно-наслідковий зв'язок між ознаками добробуту виборців – якісною безкоштовною освітою, екологічно чистою енергією, соціальною справедливістю, тощо та суб'єктом реклами, експліцитно вираженим назвою партії.

Аргументативне маніпулювання реалізується також у тактиці багатократного повтору, що зумовлює більш успішне сприйняття певної ідеї як істинної або допустимої [Голубева 2009]. Так, у 8 слоганах партії Зелених рефреном повторюється *Aus der Krise hilft nur Grün; Frauen, nach oben! Aus der Krise hilft nur Grün; Klimaschutz wirkt! Aus der Krise hilft nur Grün; Es geht ums Ganze! Aus der Krise hilft nur Grün.*

Автори слоганів партії CDU у 7 слоганах використовують фразу *Wir haben die Kraft*, надаючи їй щоразу інше продовження: *Wir haben die Kraft für GUTE Bildung; ... für STARKE Familien; ... für Sicherheit und Freiheit; ... für die Zukunft unserer Bauern; ... für die Sicherheit unseres Landes; ... für Wirtschaft mit Vernunft.* У слоганах цієї партії фіксуємо також 6-кратний повтор фрази *Wir in Europa*.

Означений прийом застосовується й у слоганах партії SPD: *Mehr SPD für Europa* (6); *Deshalb SPD* (5).

Багаторазовий повтор інформаційного послання створює лейтмотив рекламної кампанії, забезпечує уніфікацію подачі матеріалу і, як прийом навіювання, посилює запам'ятовування аудиторією ключового повідомлення [Зернецька]. Частина слогана, що виступає рефреном, може функціонувати і як самостійне повідомлення (*Aus der Krise hilft nur Grün; Wir haben die Kraft* (CDU/CSU-Bundestagsfraktion)), перетворюючись на прецедентний текст.

Стратегія структурування за принципом релевантності реалізується у тактиці надання важливої інформації на початку й у кінці повідомлення [Почепцов 1997, 143], наприклад: *Damit seine Bank in der Nähe bleibt. Für den Fortbestand unserer Sparkassen. Mehr SPD für Europa; Für Transparenz und Kontrolle der Finanzmärkte. Mehr SPD für Europa; Fairer Lohn für Gute Arbeit. Mehr SPD für Europa.* Найбільш важливі слова завершують слоган, що привертає увагу реципієнта та забезпечує запам'ятовування ключової думки – заклик підтримати партію SPD, яка пропагує ідею євроінтеграції.

У ряді стратегій прихованого впливу головною метою адресанта є формування довіри аудиторії та зближення з адресатом. Так, стратегію групової ідентифікації [Почепцов 1997, 143] реалізовано

через тактику створення колективного образу суб'єкта реклами: *Wir haben die Kraft (CDU/CSU-Bundestagsfraktion); Wir kämpfen für eine Mindestsicherung, die vor Armut schützt!; Wir sind für die Menschen da (Die Linke); Wir wollen mehr (Die Grünen)*.

Експлікація адресанта за допомогою займенника *wir* надає його образу "колективного" характеру. Це прийом виступає засобом формування довіри аудиторії до суб'єкта політичної реклами, адже в ролі останнього виступає не окрема особа, а певна соціальна група. Лінгвістичний механізм маніпуляції враховує колективну природу людської свідомості, фундаментальну потребу людини у належності до певної соціальної групи.

Стратегія групової ідентифікації маніфестується також у тактиці інклюзивності [Почепцов 1997, 143]: *Für einen starken Euro: Wir in Europa; Für eine Soziale Marktwirtschaft: Wir in Europa; Für Schutz durch Gemeinschaft: Wir in Europa; Arbeit schützen und schaffen: Wir in Europa; Für den Weg aus der Krise: Wir in Europa (CDU/CSU-Bundestagsfraktion)*.

Вживаючи інклюзивний займенник *wir*, адресант об'єднує себе з адресатом воедино. Аналогічну функцію виконують присвійний займенник *unser*, іменники *Land*, *Gemeinschaft* та прислівник *gemeinsam*, що виражають єдність: *Gemeinsam für unser Land (CDU/CSU); Anpacken. Für unser Land (SPD); Unser Land kann mehr (SPD); Für den Fortbestand unserer Sparkassen. Mehr SPD für Europa. (SPD); Gemeinsam für ein gutes Leben!* Іntenціональне об'єднання адресата і адресанта конструює дискурс «спільної справи», що виступає прийомом ідеологічної пропаганди [Голубева 2009].

Іншим мовним засобом вираження тактики інклюзивності є метонімічне вживання назви країни – *Deutschland*: *Deutschlands Chancen nutzen; Deutschlands Chancen stärken; Deutschland. Erfolgreich. Machen; Die Mitte. Deutschlands Stärke; Weniger Geld ins Ausland – mehr Geld für Deutschland!; Starkes Europa – gute Zukunft für Deutschland (CDU/CSU-Bundestagsfraktion); Deutschland braucht Sie; Aufwärts für Deutschland; Deutschland kann es besser; Für Deutschland in Europa (FDP); Gemeinsam für den Sozialen Fortschritt – in Europa und in Deutschland; Deutschland bewegt sich (Die Linke); Deutschland. Sozial und Demokratisch (SPD)*. У наведених прикладах лінгвістичний механізм впливу базується на експлуатації сакральних для народу понять та почуттів – апеляції до національного духу та патріотичних настроїв [Зернецька].

Лише в одному випадку стратегія групової ідентифікації конкретизується через тактику дистанціювання, виражену опозицією «свій» – «чужий»: *Weniger Geld ins Ausland – mehr Geld für Deutschland!* (CDU/CSU). Використання цієї тактики передає намір адресанта відстоювати, перш за все, інтереси громадян своєї держави.

Таким чином, встановлено, що намір продуцентів слоганів німецької політичної реклами реалізувати свою прагматичну мету, уникаючи водночас нав'язування і категоричності, які могли б спричинити комунікативну невдачу, зумовлює використання комунікативних стратегій і тактик прихованого впливу, які мають високий маніпулятивний потенціал.

Перспектива подальших досліджень полягає у зіставному аналізі механізмів мовного впливу на матеріалі різних національних політичних дискурсів, а також у розгляді тактик і стратегій впливу, що реалізуються у політичних рекламних слоганах, у діахронічному аспекті.

1. Бодрийяр Ж. Система вещей / Жан Бодрийяр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Bod_SisV/01.php. 2. Голубева Т. М. Языковая манипуляция в предвыборном дискурсе (на материале американского варианта английского языка): автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.М. Голубева. – Нижний Новгород, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lunn.ru/?id=5318. 3. Зернецька О., Зернецький П. PR-маніпуляційний вплив. Комунікативна теорія і практика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=17&c=154>. 4. Кокоза Г. А. Комунікативні стратегії і тактики персоналізації публіцистичного дискурсу мовними одиницями на позначення одягу / Г.А. Кокоза // Філологічні трактати. – Видавництво СумДУ, 2010. – Т.2. – №1. – С. 40–44. 5. Кривобок Ю. В. Політична реклама у французьких засобах масової інформації: прагмакомунікативний та жанровий аспекти: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.05 / Ю.В. Кривобок. – К., 2007. – 20 с. 6. Ложева Н. В. Языковые особенности и коммуникативные типы политического слогана конца XX – начала XXI вв. (на материале слоганов предвыборных кампаний г. Нижневартовска и Нижневартовского района): автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / Н. В. Ложева. – Сургут, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/yazykovye-osobennosti-i-kommunikativnye-tipy-politicheskogo-slogana-kontsa-xx-nachala-xxi-vv>. 7. Миронова П. О. Коммуникативная стратегия редукционизма в политическом дискурсе // Язык. Человек. Картина мира. – Ч.1. – Омск: ОмГУ, 2000. – С. 163–165. 8. Норман Б. Ю. Теория языка. М.: Флинт:

Наука, 2004. – 296 с. 9. *Почепцов Г.* Имидж: от фараона до президента. – К.: Адеф-Украина, 1997. – 328 с. 10. *Славова Л. Л.* Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських інтернет-джерел) / Л.Л. Славова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2210/1/06slldzm.pdf>. 11. *Ткачук-Мірошніченко О. Є.* Імплікація в рекламному дискурсі (на матеріалі англомовної комерційної реклами): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / О.Є. Ткачук-Мірошніченко. – К., 2001. – 18 с. 12. *Чудинов А. П.* Современная политическая коммуникация: Учебное пособие / Отв. ред. А.П. Чудинов / Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2009. – 292 с. 13. *Шейгал Е. И.* Семиотика политического дискурса. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2004. – 326 с. 14. *Шовкун І. В.* Політична реклама як комунікативний процес: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / І.В. Шовкун. – Львів, 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/17699.html>.

Козлова А.О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЕМОЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ "СТРАХ" У КИТАЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті здійснено аналіз деяких особливостей вербалізації емоційного концепту «страх» за допомогою фразеологічних одиниць та нейтральної лексики китайської мови; виявлено основні чинники, які впливають на формування певного образу емоції страху у свідомості носіїв китайської мови.

Ключові слова: емоційний концепт, страх, фразеологізм.

В статье проанализированы некоторые особенности вербализации эмоционального концепта «страх» с помощью фразеологических единиц и нейтральной лексики китайского языка; выявлены основные факторы, которые влияют на формирование определенного образа эмоции страха в сознании носителей китайского языка.

Ключевые слова: эмоциональный концепт, страх, фразеологизм.

In the article some features of the concept FEAR verbalized in phraseological units and neutral vocabulary of Chinese language have been analyzed; the main factors concerning the ways of comprehending fear by Chinese people are suggested.

Key words: emotional concept, fear, phraseological unit.

Останнім часом у лінгвістичній науці дедалі більше уваги приділяється проблемі, пов'язаній із визначенням ролі мови у творенні світогляду людини. На питання, як мова може вплинути на ментальність, як бачать світ носії різних мов, відповідає когнітивний аналіз мови.

Завдання когнітивної лінгвістики полягає у дослідженні складних взаємовідношень науки про мову з наукою про людську психіку та в розгляді мови у її зв'язку з людиною, яка безпосередньо впливає на її виникнення та функціонування.

В основі сучасної когнітивної лінгвістики лежить важливе і потрібне для вивчення мови поняття «концепт». Як термін це поняття все частіше використовується дослідниками, що займаються проблемами мовного представлення пізнавальної діяльності людини. Вивчення концептосфери мови дозволяє виявляти особливості ментального світу того чи іншого етносу, відповідно пізнати культуру народу на різних етапах її становлення [Никишина 2002, 4].

Концепт має складну, багатомірну структуру, що включає, окрім поняттєвої основи, соціо-психо-культурну частину, яка не стільки мислиться носієм мови, скільки переживається ним; вона включає асоціації, емоції, оцінки, національні образи і конотації, притаманні певній культурі. Із концептів складається семантичний простір конкретної мови, а за семантичним простором можна судити про структури знань у їх конкретно-національному відображенні [Маслова 2001, 3].

Когнітивною структурою представлення знань про емоцію «страх» виступає емоційний концепт «страх», під яким розуміється складний, динамічний смисловий конструкт людської свідомості, сутність якого обумовлюється єдністю етнічного, соціокультурного та особистісного досвіду конкретного мовця про цю емоцію. Страх у його концептуально-мовному представленні – це знання про стан, який переживається або вже був пережитим. Йому завжди передую певна ситуація, яка категоризується індивідом як небезпека. Інша концептоутворююча ознака страху – інформація про те, що з нами відбувається під час переживання цієї емоції [Борисов 2004, 1].

Номінативні засоби актуалізації концепту поділяються на первинні та вторинні. Під первинними розуміються номінанти концепту (члени синонімічного ряду), до вторинних засобів номінації належать одиниці метафоричного осмислення цього концепту, включаючи й фразеологічні [Шумейко 2010, 6].

На основі аналізу дефініцій тлумачних словників китайської мови запропонуємо таке концептуальне поле емоції страху в китайській мові:

吃惊 (налякатися, здивуватися) – 怦 (боятися, страшитися) – 胆寒 (перелякатися, переляканий) – 害怕 (боятися, лякатися) – 惶遽 (боятися, бути охопленим страхом) – 惶恐 (лякатися, жахатися) – 忌憚 (побоюватися, боятися) – 惊 (злякатися, бути в паніці) – 惊愕 (наляканий, приголомшений) – 惊慌 (панікувати) – 惊恐 (лякатися, страшитися) – 惊吓 (налякатися, переляк) – 惧 (боятися) – 惧怕 (побоюватися, боятися) – 惧惕 (лякатися, відчувати страх) – 恐 (побоюватися) – 恐怖 (жах, паніка) – 恐慌 (переляк, панічний страх) – 恐惧 (боятися, жахатися) – 恐怕 (боятися, побоюватися) – 恐吓 (залякувати, жахати) – 怕 (боятися, побоюватися) – 生怕 (смертельно боятися) – 畏惧 (боятися, побоюватися) – 畏惧 (страшитися, боязкий) – 畏缩 (зіщулитися від страху, злякатись) – 畏惧 (боятися, лякатися) – 惹 (боятися, здрейфити) – 吓 (лякатися, лякати) – 吓倒 (злякати) – 吓唬 (страшити, залякувати) – 严憚 (боятися, побоюватися) – 忧惧 (боятися, тривожитися).

Усі вищенаведені елементи концептуального поля вживаються на позначення емоції «страх» у сучасній китайській мові. Візьмемо приклади із сучасного перекладу китайською мовою роману Джоан Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь»:

他焦急地四周张望了一下，发现其他人也像他一样害怕极了。

Гаррі схвилювано озирнувся й побачив, що всі теж перелякані.

荷米恩已经吓到不会思索了。Нажахана Герміона сповзла на підлогу.

荷米恩看来也是十分害怕，但她却去安慰哈利。Герміона була вкрай перелякана, але спробувала заспокоїти його.

Далі розгляньмо лексичні засоби вторинної номінації емоційного концепту "страх" у китайській мовній картині світу. На нашу думку, це є доцільним, адже, як відомо, у фразеологізмах дуже виразно виявляється культурна своєрідність народів, їхній менталітет. Створюючи їх, люди трансформують цілі фрагменти свого світосприйняття у короткий, лаконічний вираз (у випадку із китайськими чен'юями це чотири ієрогліфи).

Під час дослідження фразеологізмів, що об'єктивують страх у китайській мові, ми виявили деякі "образні" моделі, які представляють найбільш значущі для носія цієї мови ознаки страху.

Деякі з таких ознак, характерних для китайської культури, не є унікальними, наприклад:

贪生怕死 – «*чиплятися за життя, боятися смерті*» («*тремтіти за свою шкуру*»).

Страх смерті та жага до життя притаманні більшості народів світу. Проте є у китайців і своє традиційне уявлення про смерть, що пов'язане зі страхом, існує, так би мовити, і зворотній зв'язок: вони не лише бояться смерті, але й вірять, що смерть може настати через страх. Стан сильного переляку, зазвичай через стихійні лиха, сильну грозу чи зустріч із ворогом, є одним із випадків, у яких душа може лишити тіло, тобто людина може вмерти. Проте це лише тимчасова смерть, душу можна повернути назад, якщо провести відповідний ритуал, у кожному окремому випадку – різний. Так, наприклад, вважається, що якщо дитина до сліз злякалася пса, то її душа після цього перебуває із собакою, а щоб повернути її назад, треба відстригти у тварини шерстинку і покласти на дитячу одежу зі словами: «Братик повернувся!» чи «Сестричка повернулася!».

Особливістю відображення емоційного концепту "страх" у свідомості носіїв китайської мови можна вважати наявність образу «неспокійної душі», адже у традиційній китайській медицині існує уявлення про те, що окрім суттєвої шкоди фізичному здоров'ю людини, страх має згубний вплив і на людську психіку та духовність, він призводить до нестійкого душевного стану. Це видно з фразеологізму:

惊魂未定 – «*налякана душа ніяк не заспокоїлася*».

Характерним є те, що людина, яка переживає страх, переносить цей досвід на своє майбутнє, вона виявляє обережність у всіх ситуаціях, що нагадують їй про пережите:

三年怕惊绳 – «*три роки боятися мотузки*» («*один раз вкушений змією потім три роки боїться колодязної мотузки*»);

惊弓之鸟 – «*пташка, налякана луком*» («*одне дзижчання тятиви вже лякає птаха*»).

Образом страшної загрози, яка зумовлює емоційний стан страху, у китайській мовній картині світу може виступати *тигр*:

谈虎色变 – «*коли мова йде про тигра, змінюється обличчя*», тобто «*жахатися при одній згадці про щось*». Тигр у наведеному фразеологізмі є традиційним образом на позначення небезпеки, адже у китайській культурі саме тигр асоціюється із загрозливим Заходом і майже завжди зображується у негативному світлі та протиставляється священному образу дракона. Оскільки Захід

співвідноситься із білим кольором, то тигр також найчастіше зображується білим.

Фразеологічне осмислення емоційного концепту "страх" у китайській мові може бути представлене назвами тварин, поведінка і звички яких асоціюються з боязкою, несміливою поведінкою людини. Наприклад, однією з таких тварин для носіїв китайської мови є *миша*, що видно з наступного фразеологізму:

胆小如鼠 – *«жовчний міхур маленький, як у миші»*.

Цей фразеологізм є цікавим для аналізу і тому, що тут не випадково згадується саме жовчний міхур, адже, як прийнято вважати у традиційній китайській медицині, це орган, що відповідає за рішучість. Якщо у людини він добре розвинений та здоровий, то вона хоробра, відважна, сміливо та швидко приймає рішення, не відчуває страху. Якщо ж у когось жовчний міхур слабкий, то така людина навпаки дуже нерішуча, боязка, її легко налякати, її часто мучить безсоння або сон із великою кількістю сновидінь. Образ жовчного міхура бачимо і у такому фразеологізмі:

胆胆俱裂 – *«серце і жовчний міхур луснули»*.

Тут присутній вже і образ серця, яке вважається у китайців центром людського існування і займає, на їхню думку, чи не найважливіше місце серед усіх органів людини. Зону серця китайці називають «вогняною зоною». Образ серця проілюстровано в багатьох фразеологізмах, що виражають емоцію страху:

心慌意乱 – *«серце хвилюється, думки сплутані»*;

心惊肉跳 – *«на душі тривога, плоть тремтить»*.

Аналіз фразеологізмів, у яких виражений концепт «страх», показав, що у китайській лінгвокультурі ознакою страху є блідий колір обличчя, адже саме колір обличчя займає одне із центральних місць у діагностиці здоров'я за традиційними китайськими уявленнями, наприклад:

脸色苍白 – *«бліде обличчя»*.

Тут «блідий», чи навіть «сірий» колір, який вказує на те, що людина вже пережила (у минулому) якусь неприємну подію, і це знайшло відображення на її обличчі тепер. На це вказує саме тьмянний, сірий відтінок, на противагу «чистому» білому обличчю, яке своєю чергою є ознакою неприємностей, що відбуваються із людиною зараз чи відбуватимуться у майбутньому.

Також є характерним уявлення про те, що людина, злякавшись чогось, одразу пітніє:

捏一把汗 – *«зібрати цілу жменю поту»*

Тут також має місце традиційна китайська медицина, яка передбачає, що органи ниркової зони, яку також називають «водною» зоною, відповідальні за переляк, тому, наприклад, китайці вважають, що якщо людина ввечері дивиться фільми жахів, то вночі вона буде сильно пітніти. Цей фразеологізм має свої еквіваленти і в українській мові, наприклад «у холодний піт кинуло», «циганський піт» тощо. Виходить, що такі уявлення не є суто китайськими, вони притаманні й іншим культурам, зокрема українській.

Таким чином, аналіз ілюстративних матеріалів свідчить про те, що в китайській мові існує досить широке концептуальне поле емоційного концепту «страх», усі елементи якого активно вживаються у сучасній китайській мові. Концепт "страх" актуалізується також і фразеологічними одиницями, які виразно демонструють особливості сприйняття небезпеки носіями китайської мови та культури, їхньої реакції на неї та вербалізації емоції «страх». Проаналізувавши фразеологізми на позначення страху, ми зробили висновок, що величезний вплив на формування у свідомості китайців певного образу цієї емоції мають традиційна медицина та міфологічні уявлення, саме через таку призму бачать страх носії китайської лінгвокультури.

1. *Борисов О. О.* Невербальні маркери вираження емоційного концепту "СТРАХ" (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 16. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ЖДУ імені Івана Франка, 2004. – С. 130–134. 2. *Китайская медицина* о повседневной жизни (по материалам китайских изданий) / Сост. П.В. Белоусов, А.В. Чемерис, И.Р. Кожевников. – Алматы, 2000. – 96 с. <http://zhong-yi.narod.ru/qiju/qiju.html>. 3. *Маслова В. А.* Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2001. – 20 с. 4. *Никишина И. Ю.* Понятие «концепт» в когнитивной лингвистике / И.Ю. Никишина // Язык. Сознание. Коммуникация: сб. стат. – М.: МАКС Пресс, 2002. – Вып. 21. – С. 5–8. 5. *Сизов С. Ю.* Китайско-русский словарь идиом. – Москва: Восток-Запад, 2005. – 318 с.; 6. *Шумейко О. В.* Місце невербальних компонентів вираження емоцій у процесі комунікації (на матеріалі англійської мови) // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Волинь, 2010. – С. 410–413.

ЯВИЩЕ ОМОНІМІЇ У КИТАЙСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті досліджуються терміни-омоніми юридичної термінології сучасної китайської мови, висвітлено їхні структурно-семантичні та функціональні особливості.

Ключові слова: омоніми, омографи, омофони, термін-омонім, словосполучення, юридична термінологія, китайська мова.

В статье исследуются термины-омонимы юридической терминологии современного китайского языка, освещены их структурно-семантические и функциональные особенности.

Ключевые слова: омонимы, омографы, омофоны, термин-омоним, словосочетание, юридическая терминология, китайский язык.

The term-homonyms in the legal terminology of modern Chinese, their structural-semantic peculiarity and functional features are analyzed.

Keywords: homonym, homograph, homophone, homonym-term, phrase, legal terminology, Chinese language.

Об'єктом нашого дослідження є юридичні терміни-омоніми сучасної китайської мови, предметом – їхні структурно-семантичні та функціональні особливості. Джерельною базою – китайсько-російський юридичний словник на 16 тисяч термінів та словосполучень [Ахметшин, Ли Дэпин 2005], а також відповідні нормативно-правові акти.

Оскільки омонімія є небажаною для будь-якої термінологічної системи, це явище малопоширене також і в юридичній термінології. Зважаючи на це, дослідження було проведене із залученням омонімічних відповідників із будь-яких лексико-семантичних підсистем, не лише термінологічних. До уваги бралися усі види омонімії включно з омофонами, омографами і омоформами [Семенас 2007, 197–198; Яйцева 1998, 345].

Для європейських мов суттєвою проблемою є розмежування омонімії і полісемії [Маслов 1987, 107]. При вивченні китайської мови вона менш актуальна, оскільки більшість омонімів тут може бути зарахована до омофонів – відмінних у написанні ієрогліфів, які мають різну етимологію.

Деякі дослідники сприймають конверсію як різновид омонімії [Реформаторський 1996, 50], інші вважають, що оскільки в такому випадку лексичні одиниці семантично схожі і пов'язані між собою – омонімія тут відсутня [Яйцева 1998, 235].

Серед джерел омонімії у китайській мові виокремлюють: 1) історичні фонетичні процеси; 2) розпад полісемії; 3) іноземні запозичення; 4) словотвір; 5) скорочення слів [Семенас 2007, 200].

Оскільки у китайській мові склади мають також і тон, існують різні думки щодо того, чи вважати омонімами слова з однаковим фонетичним складом, але різними тонами. Ми дотримуємося думки, що такі слова теж можна зараховувати до омофонів, адже через велике розмаїття діалектів на території Китаю не всі носії мови однаково правильно тонують склади і не всі мають ідеальний слух, щоб точно розрізнити тон, що може викликати непорозуміння під час спілкування.

Серед шляхів уникнення омонімії виділяють: перехід односкладових слів у двоскладові або синонімічну заміну. У більшості випадків омоніми відрізняють завдяки контексту [黄伯荣 1983, 251; Семенас 2007, 206].

У китайській мові прикладів класичної омонімії, коли слова однаково пишуться і звучать, надзвичайно мало, в основному поширені омофони переважно серед односкладових та двоскладових слів, рідко – трискладових. Тому пошук варто проводити саме серед цієї групи юридичних термінів китайської мови. Із попередніх наших досліджень ми виявили, що односкладових термінів у китайсько-російському юридичному словнику на 16 тисяч термінів та словосполучень [Ахметшин, Ли Дэпин 2005] лише 105 одиниць, двоскладових – 3821 одиниця.

Серед односкладових термінів у вищезазначеному словнику ми виявили невелику групу односкладових слів, які можна зарахувати до омофонів: 词cí 1) термін; вираження; слово; 2) заява; твердження; виклад; формулювання; мова – 刺cì завдати удару колючою зброєю; 当dāng ручна застава; ломбардна застава; закладена річ – 党dǎng партія; 典diǎn правило; стандарт; норма; норматив; закон – 电diàn 1) електрика; 2) телеграма; каблограма; 国guó країна, держава – 过guò недбалість; помилка; 合hé 1) комбінувати; сполучити; поєднувати; приєднувати; 2) відповідати – 核hé атомне ядро; ядерний; 会huì 1) конференція; нарада; збори; засідання; 2) асоціація; суспільство; союз; об'єднання – 贿huì хабар; підкуп; 货huò товар; вантаж – 祸huò лихо; нещастя; аварія; катастрофа; 理lǐ 1) причина; підстава; мотив;

2) правда; істина; 3) природнича наука – 利 lì 1) вигода; користь; прибуток; дохід; 2) відсоток; 死 sǐ 1) смерть; 2) страта – 嗣 sì спадкоємець; спадкоємець; успадковувати; 险 xiǎn ризик – 县 xiàn повіт; префектура (Японія); 乡 xiāng район округу, області; волость – 项 xiàng 1) підпункт; 2) сума (про гроші).

Серед двоскладових термінів на базі словника було зафіксовано приблизно 300 слів, які можна об'єднати у такі групи омофонів: 保户 bǎohù застрахована особа – 保护 bǎohù захищати; 报仇 bàochóu помста – 报酬 bàochou винагорода; 报导 bàodǎo повідомлення – 报道 bàodào повідомлення; 编造 biānzào підробляти – 变造 biànzào змінювати; 编制 biānzhì створення – 贬值 biǎnzhí девальвація; 财务 cáiwù фінанси – 财物 cáiwù майно; 参与 cānyù участь – 参预 cānyù участь; 仓单 cāngdān розписка – 舱单 cāngdān декларація про вантаж; 掺假 chānjiǎ фальсифікувати – 搀假 chānjiǎ фальсифікувати; 承办 chéngbàn брати на себе – 惩办 chéngbàn покарання; 承包 chéngbāo піднятися на – 承保 chéngbǎo брати на себе гарантії; 初级 chūjí первинний – 出籍 chūjí експатріація – 除籍 chújí денатуралізація; 处置 chǔzhì 1) карати; 2) відчужувати (про майно) – 处治 chǔzhì карати; 底价 dǐjià нижча ціна – 递价 dìjià ціна покупця; 地址 dìzhǐ адреса – 帝制 dìzhì монархія; 典型 diǎnxíng типовий – 电刑 diànxíng страта на електричному стільці; 敌意 díyì ворожість – 第一 dì-yī перший; 负责 fùzé відповідати за – 附则 fùzé доповнення; 法医 fǎyī коронер – 法益 fǎyì законні відсотки; 法院 fǎyuàn суд – 法源 fǎyuán джерело права; 法制 fǎzhì правова система – 法治 fǎzhì правова норма; 反映 fǎnyìng відображати – 反应 fǎnyìng реакція; 分包 fēnbāo субпідряд – 分保 fēnbǎo вторинна страховка; 分局 fēnjú філіал – 分居 fēnjū окреме проживання; 副本 fùběn копія – 复本 fùběn дублікат; 负责 fùzé відповідати за – 附则 fùzé доповнення; 改变 gǎibiàn зміна – 改编 gǎibiān виправлення; 工会 gōnghuì профспілка – 公会 gōnghuì гільдія; 工伤 gōngshāng виробнича травма – 工商 gōngshāng господарська діяльність; 公正 gōngzhèng справедливість – 公证 gōngzhèng нотаріальне свідоцтво; 股份 gǔfèn акція – 股分 gǔfèn частка, пай; 雇用 gùyòng робота за наймом – 雇佣 gùyōng наймати; 国会 guóhuì парламент – 国徽 guóhuī герб; 国际 guójí міжнародний – 国籍 guójí громадянство; 过境 guòjìng транзит – 国境 guójìng територія країни; 国旗 guóqí прапор – 过期 guòqī просрочка; 汇兑 huìduì грошовий переказ – 回兑 huìduì зворотний переказ векселя; 会费 huìfèi членський внесок – 汇费 huìfèi плата за переказ; 计委

jìwěi планова комісія – 紀委jìwěi комісія з перевірки дисципліни; 妓女jìnǚ повія – 繼女jìnǚ пасербиця; 即時jíshí невідкладний – 繼室jìshì друга дружина; 假釋jiǎshì умовне звільнення – 假誓jiǎshì фальшива присяга; 检查jiǎnchá перевірка – 檢察jiǎnchá розслідування – 監察jiānchá контроль; 交付jiāofù відправляти – 繳付jiǎofù платити; 交貨jiāohuò поставляти – 繳获jiǎohuò захоплення; 繳納jiǎonà вручати – 交納jiāonà заплатити; 接收jiēshōu отримувати – 接受jiēshòu визнати; 揭露jiēlù розкривати – 节录jiélù меморандум; 解约jiěyuē розірвати контракт – 界约jièyuē договір про кордон – 借约jièyuē рахунок до оплати; 经济jīngjì економіка – 经纪jīngjì посередництво; 军事jūnshì військовий – 军使jūnshì прапорonosець – 均势jūnshì баланс; 开始kāishǐ починати – 开释kāishì виправдати; 卖商màishāng продавець – 买商mǎishāng покупець; 卖主màizhǔ продавець – 买主mǎizhǔ покупець; 内政nèizhèng внутрішні справи – 内争nèizhèng громадянська війна; 期满qīmǎn закінчення строку дії – 欺瞒qīmán приховування з метою обману; 欠条qiàntiáo боргова розписка – 签条qiāntiáo бірка; 全险quánxiǎn повне страхування – 权限quánxiàn компетенція; 权力quánlì влада – 权利quánlì право; 认证rènzhèng свідоцтво – 人证rénzhèng покази свідків; 上士shàngshì старший сержант – 上市shàngshì котирування; 审级shěnjí інстанція – 审计shěnji аудит; 生育shēngyù народження – 剩余shèngyú; 实践shíjiàn практика – 时间shíjiān час – 尸检shījiǎn автопсія – 事件shìjiàn випадок; 尸体shītǐ труп – 实体shítǐ речовина; 失事shīshì катастрофа – 失实shīshí неточний – 实施shíshí проводити – 事实shíshí факт; 失物shīwù загублене майно – 事物shìwù річ; 失效shíxiào стати недійсним – 时效shíxiào позовна давність; 适销shìxiāo придатний для продажу – 试销shìxiāo продаж зі збереженням права покупця відмовитися від товару; 事业shìyè справа – 失业shīyè безробіття; 失职shīzhí невиконання – 实质shízhí суть; 世界shìjiè світ – 使节shǐjié посланець; 使用shǐyòng користування – 实用shíyòng практичність – 适用shìyòng застосування – 试用shìyòng випробування; 市价shìjià ринкова ціна – 时价shíjià існуюча ціна; 试验shìyàn випробування – 誓言shìyán присяга; 受贿shòuhuì взятка – 收回shōuhuì відкація; 收监shōujiān саджати у в'язницю – 兽奸shòujiān содомія; 收据shōujù квитанція – 手据shǒujù боргова розписка; 手机shǒujī мобільний – 手迹shǒujì почерк; 署名shǔmíng підпис – 书名shūmíng заголовок; 司法sīfǎ юстиція – 私法sīfǎ приватне право; 同谋tóngmóu спільник – 通谋tōngmóu таємна змова; 统一tǒngyī об'єднання –

同意tóngyì згода – 同一tóngyī тотожність; 晚婚wǎnhūn пізній шлюб – 完婚wánhūn укладання шлюбу; 违反wéifǎn порушення, протиріччя – 违犯wéifǎn порушення; 未付wèifù неоплачений – 委付wěifù абандон; 诬告wūgào сфабриковане обвинувачення – 误告wùgào помилкове обвинувачення; 无辜wúgū невинний – 无故wúgù необґрунтований; 武力wǔlì сила – 无礼wúlǐ зухвалість – 无理wúlǐ неправомірний; 无权wúquán неуповноважений – 物权wùquán речове право; 物主wùzhǔ власник – 无主wúzhǔ незатребуваний; **刑事xíngshì кримінальний – 形式xíngshì форма – 形势xíngshì ситуація – 行使xíngshǐ здійснення**; 续占xùzhàn залишатися у володінні після закінчення строку оренди – 续展xùzhǎn пролонгація; 一审yīshěn перша інстанція – 移审yíshěn передача питань на розгляд; 一式yīshì однаковість – 仪式yíshì церемонія – 遗失yíshī втрачати; 一致yízhì ідентичність – 抑制yìzhì обмеження – 意志yìzhì воля; 遗书yíshū заповіт (документ) – 遗述yíshù заповіт; 遗体yítǐ труп – 议题yìtí предмет обговорення; 议案yì'àn законопроект – 疑案yí'àn підозра; 已付yǐfù оплачуваний – 议付yìfù передача; 议员yìyuán законодавець – 议院yìyuàn конгрес; 异议yìyì заперечення – 意义yìyì значення; 引文yǐnwén цитата – 印文yìnwén штамп; 用户yònghù споживач – 拥护yōnghù підтримка; 有益yǒuyì корисний – 有意yǒuyì навмисний; 预先yùxiān достроково – 遇险yùxiǎn непередбачений випадок; 原告yuángào обвинувач – 原稿yuángǎo рукопис; 援助yuánzhù допомога – 原著yuánzhù оригінал; 赠与zèngyǔ дарування – 赠予zèngyǔ дарування; 召回zhàohuī відкликання – 照会zhàohuì нота; **折衷zhézhōng компроміс – 折中zhézhōng компроміс**; 侦查zhēnchá розслідувати – 侦察zhēnchá займатися шпигунством; 正当zhèngdāng справедливий – 政党zhèngdǎng політична партія; 证券zhèngquàn акція – 政权zhèngquán влада; 正式zhèngshì офіційний – 证实zhèngshí підтверджувати; 职权zhíquán правочинність – 质权zhìquán іпотека; 职务zhíwù посада – 质物zhìwù закладена річ; 指责zhǐzé осудження – 职责zhízé обов'язок; 质问zhìwèn допит – 指纹zhǐwén відбитки пальців; 指定zhǐdìng призначати – 制定zhìdìng формулювати – 制订zhìdìng формулювати; 治理zhìlǐ керівництво – 智力zhìlì розум; 终止zhōngzhǐ закінчення – 中止zhōngzhǐ припинення; 主人zhǔrén власник – 主任zhǔrén керівник; 住宅zhùzhái житло – 主债zhǔzhài головне зобов'язання; 主事zhǔshì канцлер – 主使zhǔshǐ підбурювати – 注释zhùshì анотація; 资助zīzhù матеріально підтримувати – 自主zìzhǔ автономія – 自助zìzhù самопомога; 组织

zǔzhǐ організація – 阻止 zǔzhǐ перешкода; 作证 zuòzhèng свідчити – 佐证 zuòzhèng свідчити – 左证 zuòzhèng свідчити; 作价 zuòjià оцінювати – 作假 zuòjiǎ підробка.

Таким чином лише на основі китайсько-російського юридичного словника було знайдено 22 односкладових і 279 двоскладових терміни, які водять до складу омонімічних рядів, що є достатньою базою для подальших досліджень. Таким чином було доведено існування явища омонімії у межах юридичної терміносистеми.

У "Кримінальному кодексі КНР" (ККК) [中华人民共和国刑事法 2011] знаходимо яскравий приклад **омоформ**, одна з яких – іменник 负责人 fùzérèn відповідальна особа – і словосполучення 负责任 fù zérèn брати на себе відповідальність: 前款所列单位的主要负责人, 犯前款罪的, 从重处罚。

... ("Керівники перерахованих вище підприємств і організацій, що вчинили зазначені в частині першій цієї статті злочини, караються максимально суворим покаранням із передбачених цією статтею. (Стаття 361 ККК))"

国家机关工作人员严重不负责任, 造成珍贵文物损毁或者流失, 后果严重的, 处三年以下有期徒刑或者拘役。 (Стаття 419 ККК)

("Працівники державних органів, що **виявили** повну **безвідповідальність**, що призвела до псування або втрати культурних цінностей, при обтяжуючих обставинах – караються позбавленням волі на строк до 3 років або короткостроковим арештом").

Користуючись наведеним вище списком термінів-омонімів як підказкою, у "Кримінально-процесуальному кодексі КНР" (КПКК) [中华人民共和国刑事诉讼法 2009] знаходимо групу із трьох омофонів 刑事 xíngshì кримінальний – 行使 xíngshǐ здійснення – 形式 xíngshì форма:

对刑事案件 的 侦查、拘留、执行逮捕、预审, 由公安机关负责。

("За проведення по **кримінальних** справах попереднього розслідування, затримки, взяття під варту, проведення дізнання відповідають органи громадської безпеки. (Стаття 3 КПКК)").

人民法院依照法律规定独立**行使**审判权, 人民检察院依照法律规定独立**行使**检察权, 不受行政机关、社会团体和个人的干涉。 (Стаття 5 КПКК)

("Народний суд відповідно до закону незалежний у здійсненні правосуддя, народна прокуратура на підставі закону незалежно здійснює прокурорський нагляд, ніякі адміністративні органи,

громадські організації чи окремі особи не можуть втручатися в їхню діяльність").

(三) 不得以任何形式干扰证人作证 ; (Стаття 56 КПКК)

3) не перешкоджати будь-яким **чином** дачі свідками показів;

Приклад одночасного вживання **刑事** xíngshì кримінальний і **行使** xíngshǐ здійснення у "Кримінальному кодексі КНР" [中华人民共和国 刑事法 2011]:

对于中华人民共和国缔结或者参加的国际条约所规定的罪行, 中华人民共和国在所承担条约义务的范围内**行使刑事**管辖权的, 适用本法。 (Стаття 9 ККК)

("Щодо осіб, що вчинили злочини, стосовно яких Китайська Народна Республіка уклала міжнародні договори або приєдналася до них, у межах здійснення **карної** підсудності по цих договорах застосовується чинний Кодекс").

У "Цивільному кодексі КНР" [中华人民共和国民法通则 2011] знаходимо такі словосполучення: **刑事责任** – **кримінальна** відповідальність (Стаття 111 ЦКК); **合法形式** – **законна форма** (Стаття 57 ЦКК); **行使职权** – **здійснювати** повноваження, **виконувати** функції (Стаття 38 ЦКК); **行使请求权** – **виконати** вимоги (Стаття 139 ЦКК).

У законі КНР "Про компанії" [中华人民共和国公司法 2009] фіксуємо такі омофони **指定** zhìdìng призначати – **制定** zhìdìng формулювати – **制订** zhìdìng формулювати: 董事长、副董事长由国有资产监督管理机构从董事会成员中**指定** (Стаття 68 "Про компанії").

("Голова ради директорів і його заступники **призначаються** із числа членів ради директорів органом по керуванню державним майном").

... .. 逾期不成立清算组进行清算的, 债权人可以申请人民法院**指定**有关人员组成清算组进行清算。... .. Якщо термін утворення ліквідаційної комісії не дотриманий, то кредитори можуть звернутися в народний суд із клопотанням про **призначення** відповідних осіб у ліквідаційну комісію для проведення ліквідації. (Стаття 184 "Про компанії")

设立公司必须依法**制定公司章程**。 ("При створенні компанії необхідно відповідно до законодавства **розробити** устав компанії. (Стаття 11 "Про компанії")

(四) **制订**公司的年度财务预算方案、决算方案 ; (Стаття 47

"Про компанії")

4) ("**розробка** щорічного проекту фінансового плану компанії та проекту звіту про його виконання");

(四) 发起人**制订**公司章程, 采用募集方式设立的经创立大会通过;(Стаття 77)

4) ("статут компанії **розроблений** засновниками або затверджений на установчих зборах під час утворення шляхом відкритого залучення коштів");

У статтях 11 та 77 "Про компанії" бачимо приклад омофонів, які водночас утворюють синонімічні словосполучення **制定/制订**公司章程 – розробити устав компанії.

Ми навели лише деякі приклади омонімії у китайському юридичному дискурсі, які доводять існування цього явища в межах відповідної терміносистеми. Втім, у всіх випадках добре видно, що значення омофонів чітко обмежується контекстом і не призводить до виникнення непорозуміння. Уже на рівні словосполучень суб'єкти комунікації отримують достатньо інформації для визначення графічної оболонки омофонів, що дозволяє зрозуміти етимологію слова і суть висловлюваної думки. Таким чином, вважаємо, що при створенні багатомовних словників найбільшу увагу слід зосередити саме на фіксації різних словосполучень, які зокрема допомагають вирішенню проблеми виокремлення та розмежування омонімів під час акту усної комунікації.

Нам вдалося знайти лише невелику кількість термінів-омонімів на базі китайсько-російського юридичного словника – дещо більше 300 термінів, що становить приблизно 2% від загальної кількості лексики вищезгаданого словника. Можна констатувати, що явище омонімії хоча існує, але не є поширеним в юридичній термінології китайської мови.

1. *Ахметшин Н. Х., Ли Дэпин.* Китайско-русский юридический словарь. Право. Экономика. Финансы. – Москва. – 2005. 2. *Маслов Ю. С.* Введение в языкознание. Москва, 1987; 3. *Реформаторский А. А.* Введение в языковедение. – Москва. – 1996. 4. *Семенас А. Л.* Лексика китайского языка. – Москва. – 2007. 5. *Яйцева В. Н.* Языкознание. Большой энциклопедический словарь. Москва. – 1998. 6. *黃伯榮主編.* 现代汉语, 上册. 兰州: 甘肃人民出版社, 1983. 7. 中华人民共和国公司法。—北京, 中国法制出版社, 2009; 8. 中华人民共和国民法通则, 法制出版社, 2011. 9. 中华人民共和国刑法, 法律出版社, 2011. 10. 中华人民共和国刑事诉讼法, 法律出版社, 2009.

Колесник О.С., д.філол.н., доц.,
Чернігівський НПУ імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ТА ЛІНГВОСЕМІОТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ-МІФОЛОГЕМИ ВОГОНЬ

Лінгвокультурологічний і лінгвокогнітивний аналіз номінацій концепту-міфологеми ВОГОНЬ зумовлює уявлення про цю стихію як надсистемну програму поступу людини, лінгвоспільнот і лінгвокультур.

Ключові слова: система, семіозис, полісемантизм, семантика, енергія

Лингвокультурологический и лингвокогнитивный анализ номинаций концепта-мифологеми ОГОНЬ дает представление о стихии как надсистемной программе развития человека, общества, лингвокультур.

Ключевые слова: система, семиозис, полисемантизм, семантика, энергия

Linguo-cultural and linguo-cognitive analysis of language units designating the mythic concept FIRE provides our interpretation of the element as the over-systemic program determining the development of man, societies and linguo-cultures.

Key words: system, semiosis, poli-semantics, semantics, energy

Перспективи багатоаспектних студій у межах сучасної мовознавчої парадигми [Левицький 2007] зумовлюють інтегративний підхід до дослідження мовних і мовленнєвих феноменів, що характеризують взаємодію людини і світу. Розглядаючи людину в світлі сучасних гносеологічних тенденцій як *homo orientalis* [Потапенко 2008], зазначимо, що осягнення сенсу її буття та, відповідно, адекватне виконання нею власної життєвої програми передбачає усвідомлення універсальних механізмів взаємодії складників континууму, в якому це буття розгортається. У свою чергу, глибокого розуміння вимагають першооснови цих складників, що в різноманітних міфологічних традиціях визначаються як стихії. Дослідження особливостей репрезентацій стихій у текстах різних історичних періодів продовжує запропоновану нами концепцію міфологічно орієнтованого семіозису як базового процесу у створенні концептуальних і вербальних образів світу на основі міфологічної аксіоматики, яка становить міфологічний простір етносу (лінгвоспільнот, людства) [Колесник 2011].

Пріоритетність вибору концепту першоелементу буття, вербалізованого відповідними мовними знаками, зумовлена визнанням первинності ідеально-концептуальних структур стосовно їхніх матеріальних корелятивів. З огляду на динамічні й змінні властивості, ВОГОНЬ найбільш повно віддзеркалює сутність **надсистеми** як важко досяжного і непізнаного (сакрального) джерела програми розвитку систем і підсистем.

Теоретична література, присвячена концепту-міфологемі ВОГОНЬ, є надзвичайно обмеженою, при чому основна увага приділяється міфологічним мотивам отримання ВОГНЮ людьми. Зазначається, що ВОГОНЬ існував як явище фізичного світу (передане людям міфічною істотою) або персоніфікована сутність, об'єкт релігійного вшанування [Мифы Т2, 239].

Як фізичне явище, вогонь є поєднанням газів і плазми унаслідок нагрівання речовини до певної межі, хімічної реакції, взаємодії зі струмом високої напруги [ЕВ, fire]. У вченні Геракліта вогонь (д. грец. ἀρχή) постає первісною матеріальною причиною світу [ФА, 72]. У внутрішній формі номінацій ВОГНЮ згорнуті мікро-тексти, що віддзеркалюють онтологічні характеристики відповідного феномена. Вони виявляються у семантиці першооснов: у західногерманських мовах позначення ВОГНЮ типу англ. *fire*, нім. *Feuer*, д. англ. *fyr*, ниж. сакс. *fiiir*, фриз. *fjoer*, сх. фриз. *fjuur* < герм. **fuir* < і.е. **perjos*. співвідносяться з д.грец. *πῦρ* [EDME].

При цьому і.е. корінь *peuier* "вогонь" можна співвіднести з і.е. *pei* "терти, бити", тобто ВОГОНЬ як вільна енергія є наслідком тертя або удару. У слов'янських мовах праслов. **ognis* > д.-рус., ст.-слов. *огнь*, укр. *вогонь*, рос. *огонь*, болг. *огън*, сербохорв. *ògañ*, *ògъa*, словен. *ògènj*, чes. *oheň* (род. п. *ohně*), словац. *oheň*, пол. *ogień*, в.-луж. *woheń*, н.-луж. *hogeń*. Відповідно, форма **ognis* (пор. лит. *ugnis*, латис. *uguns*) співвідноситься з д.-інд. *agnís* "вогонь", хет. *agniš*, лат. *ignis* < **egnis* [Фасмер1987, 118]. Ці одиниці також можна пов'язати з полісемантичною основою **ak-*, **ako-* "істи" [Pokorny 1959, 18] (тобто, той, хто поглинає), та її варіантами **ak-men-*, **aken-* "вістря" [Pokorny 1959, 19] (форма язиків полум'я). До цієї ж індоєвропейської основи зазвичай зводять романські номінації вогню, пояснюючи відповідність через чергування /p/ і /f/, як то *пекло* – *fuoco*, *вогонь* – *huego* [Юрданова], пор. валон. *feu*, галіс. *fogo*, ісп. *fuego*, іт. *fuoco*, лат. *focus*, порт. *fogo*, ретором. *fieu*, рум. *foc*, фр. *feu*.

Номінації кельтськими мовами наголошують на температурних характеристиках досліджуваного явища: брет. *tan*, гел. *teine*, ірл. *tine*, *teine*, корн. *tan*, д. ірл. *tene* < **tenet-*, **tenos* < кельт. *te*, < *tep*

"гарячий". Північногерманські номінації ВОГНЮ типу дат, норв. (бокмол) *ild*, ісл., фарер., *eldur*, норв. (нюнорск), швед. *eld* можна співвіднести з і.е. *al-* "горіти", "продукт горіння" [Pokorny1959, 28], пор. англ. *altar*, гот. *aljari* "запал".

Значення основ і.е. **ai-* "горіти, рухатись" [Pokorny1959, 11] (пор. англ. *ember*, д. англ. *æmyrge*, нім. *Ammern*, д.в.н. *eimuria* "поховальне багаття", д. фриз. *emer*, д. ісл. *eimurja* "вугілля, що жевріє" < герм. **aim-uzjōn* < і.е. **ai-* + і.е. **eus / us* "горіти" [Левицкий 2010, 59] але і.е. **aiu* "життєва сила" [Pokorny1959, 17] дозволяють вести мову про ВОГОНЬ як ДУШУ, енергетичну сутність суб'єкта. Остання розуміється як організований квант енергії у сплетінні енергетичних потоків певного часо-просторового континууму (тобто, цей квант віддзеркалює те середовище, у якому існує індивід). Функціональний аспект денотата відображено в етимологіях англ. *flame* < англ.-фр. *flaute* < д.фр. *flamme* < лат. *flammula* "вогник", < і.е. **bhleg-/ *phleg-* "палити, випалювати" [Pokorny1959, 174], пор. нім. *Flamme*, укр. *полум'я*, рос. *пламя*.

Аксіологічний аспект концепту-міфологеми ВОГОНЬ у лінгвокультурному ракурсі виявляється як протиставлення "живого" і "мертвого" вогню. Перший розуміється як програма, що активно стимулює відкриту систему, дає їй мету і сенс існування, пор. і.-є. **ker-* "здійматись, тягнутись" (полум'я), "темний", тобто "продукт горіння" як англ. *charred*, але індо-арій. *kora* "новий, молодий" [Маковский 1996, 241]. Пор. альтернативну номінацію МІФІЧНОЇ ІСТОТИ, представника давньої раси, творця артефактів, що містили потужний енергетичний заряд: *Fëanor = Spirit of Fire* [Sil, 63], а також номінацію чарівника з ордену Іштарі, посередника й виконавця волі богів у Середзем'ї: *[Gandalf] a servant of the secret fire, wielder of the flame of Anor* [FR, 392]. Другий є замкненим ланцюжком смислів, що є ціннісними самі для себе, тобто, це система, що не рухається і не розвивається, старіє, пор. кельт. **mog-* "вогонь" але тох. *mok* "старий", нім. *alt*, а. д.англ. *eald* "старий", але д.ісл. *eldr* "вогонь" [Маковский 1996, 242]. Таким чином, ВОГОНЬ є ознакою БОЖЕСТВ / об'єктів САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ, а також складників протилежної ієрархії (які в етнокультурних традиціях доволі часто уявляються як БОЖЕСТВА попереднього покоління, елементи системи / надсистеми, що втратила динаміку й перетворилась на егрегор). Ця діалектична єдність відображена у вербалізації ВОГНЮ: *Melkor... in many shapes of power and fear, and he wielded cold fire* [Sil, с. 39],

demons... their hearts were of fire, but they were cloaked in darkness, and terror went before them; they had whips of flame [Sil, 47].

З огляду на мінливий і нестійкий характер ВОГНЮ, відображений в етимології його номінацій, він є не першоелементом, а властивістю системи, здатної до динамічних трансформації. Ми розуміємо "вогонь" як своєрідну програму розвитку систем – комбінацію впорядкованих енергопотоків, що транслюються з Всесвіту на відомий нам світ і його складники, живі суб'єкти зокрема. Наприклад, ВОГОНЬ: 1) відображає енергетичну іпостась індивіда до втілення у матеріальному світі : *um fng an // um ggn n gartan* (я був іскрою у вогні, я був поліном у полум'ї) [CG, 22–23]; 2) постає як елемент світу, і як засіб моделювання певного сценарію у момент здійснення ритуального жертвоприношення: *á cakrur agnim ūtaye* "вони [Марути, вітри] створили вогонь для допомоги" [Топоров 2009, 26].

Динамізм є базовою ознакою різномасштабних відкритих систем. На індивідуальному рівні (мікрокосм) ВОГОНЬ співвідноситься з духовними силами особистості, комплексами ціннісно забарвлених стимулів і прагматичних інтенцій, що визначають форми її поведінки й діяльності: *Feel the white light – the light within // Yea it burns a fire that drives a man to win* [Man]. На макро- і мезо-рівнях взаємодії світів ВОГОНЬ виявляється засобом "утилізації" систем, що не вписуються у широкий контекст міжсистемних відносин, втратили гнучкість і здатність до самопідтримки: *all bagme ni taujandane akran god usmaitada jah in fon atlagjada* (усі дерева, що не приносять добрих плодів, рубаються й кидаються у вогонь) [CA, Matthew 7:19]. У світових лінгвокультурах ВОГОНЬ постає чинником змін на планетарному і макрокосмічному рівнях (мега-рівень концептуальних систем). За Геркаклітом, циклічне знищення космічного порядку відбувається у вигляді світової пожежі (*д. грец.* ἐκτίρωσις), після якої світ відроджується [ФА, 71]; пор. опис Апокаліпсису у християнській міфології: *"Then the angel took the censer, filled it with fire from the altar, and hurled it on Earth; and there came peals of thunder, rumblings, flashes of lightning and an earthquake"* [NIV, Rev 8:5].

Отже, ВОГОНЬ у широкому сенсі – це енерго-інформаційний вплив надсистеми (у міфологічних традиціях народів світу – сакральної сфери) на антропоцентричний світ, план причин для нього (Див. Рис. 1);

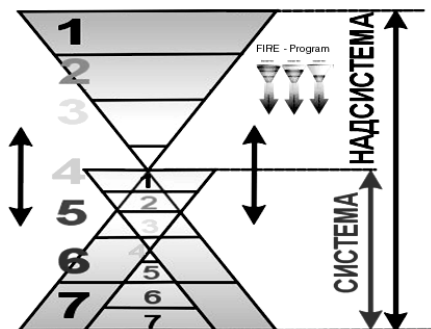

Рис.1.
ВОГОНЬ як моделюючий вплив надсистеми

Сутність ВОГНЮ-програми осмислювалась в різні епохи метафорично. Наприклад, у сценарії мега-рівня СТВОРЕННЯ СВІТУ вихідна програма *the Spirit of God was hovering over the waters* [NIV, Gen 1:1] постає в енергетичній іпостасі. З іншого боку, *In the beginning there was the Word, and the Word was with God, and the Word was God* [NIV, John1:1], тобто, у самій програмі закладена можливість її перекодування, зокрема, вербально-семіотичними засобами. Вона матеріалізується унаслідок реалізації перформативних мовленнєвих актів на зразок *God said, "let there be light," and there was light* [NIV, Gen 1:1], у яких ідеальний зміст-програма (енергія, ВОГОНЬ) перекодовується мовними засобами: енергетичні потоки впорядковані як звукові хвилі, "налаштовані" для функціонування у земному часо-просторі. Базові ознаки "динаміка", "потік" (як мовлення) притаманні давнім уявленням індоєвропейців про устрій світу, пор: *tvam agna ādityasa āsyām I tvam jihvam sucayas cakrire kave* (Тебе, о Агні, Адитїї (зробили своїми) вустами, тебе чисті зробили (своїм) язиком, співак) [Топоров 2009, 76].

ВОГОНЬ як програма вписується у різноманітні когнітивні моделі. Він ототожнюється з активним чоловічим началом, що у процесі персоніфікації реалізує концептуальну метафору ВОГОНЬ – АКТИВНА ІСТОТА: *Lig ealle forswearg, // gæsta gifrost* (полум'я, жадібний дух, зжерло усіх) [Вео, 1123–1124], *Огонь обрадовался, это было видно, и взобрался по руке ему на плечо.* [ШК, 31].

ВОГОНЬ є ознакою суб'єктів і персоніфікованих явищ з різних пластів реальності. Відповідні номінативні одиниці ситуативно реалізують властивості квалісигнумів ("вогнений, гарячий, рухливий"):

frecne fyrdraca (жахливий вогнений дракон) [Beo, 2659], *Перелесник ... змахнув плащем... палахкуче полум'я вирвалося з-за поли його плаща* [OB, 98], *Glauring, the first of the Urulóki, the fire-drakes of the North* [Sil, 116], *a blade like a stinging tongue of fire* (Balrog's) [FR, 391]; синсигнумів ("той що палить, нищить, лякає"): *Він - Південний Вітер, Володар Частини Вогню, Перелесник, Літавець... близький до Богів* [OB, 103], *the Valaraukar, the scourges of fire that in Middle-Earth were called the Balrogs, demons of terror* [Sil, 31]; легісигнумів (прототиповий учасник міфологічного сценарію): *The air turned to fire, the fire to light liquefied* [EW, 3]. В останньому випадку ВОГОНЬ семіотизується як СИЛА, притаманна власне стихії, БОЖЕСТВУ або відповідній сакральній сфері. У знаковому вигляді (вербальному) ВОГОНЬ постає як оберег, фрактальна міні-копія енергії надсистеми: *Волкодав поколол себе палец и начертил на обнаженном, лишенном коры стволе священный Знак Огня – колесо с тремя спицами, загнутыми посолонь* [В, 5], *Слава бгу Перуну огнюдру іже стріліє на врзі вьрзе* (слава вогнекудруму богу Перуну, який кидає стріли у ворогів) [ВК, 116, 56].

У вторинних аксіологічно орієнтованих знакових системах ВОГОНЬ як СИЛА символізує домінантну форму енергії у вжитку / об'єкт поклоніння: *I am a Warder, Agelmar, sworn to the Flame of Tar Valon* [EW, 379], *The ancient symbol of the Aes Sedai, the Flame of Tar Valon joined with the Dragon's Fang, black siding white* [EW, 418].

Полісемантизм кореня і.е. **andh-* "вістря, стебло" [Pokorny 1959, 41] > "язик полум'я" > метонімічно "спричиняти біль" (нім. *ahnden* "карати", пор. також литов. *bauda* "кара", і.е. *bhaudo* "горіти") віддзеркалює практику використання вогню як ІСТРУМЕНТА / ПАРТНЕРА у протистоянні з ВОРОГОМ, МІФІЧНИМИ ІСТОТАМИ, істотами з надзвичайними властивостями: *ok í höll Hárs hana brenndu* (палило її (відьму Гюльвейг) полум'я у палаці Одіна) [Vol, 21], *Злая сила.... ничего так не боится, как огня, железа и доброго дуба* [В, 593], *вогонь в печі, й кочерги з рогатками, й теплий дух людський узимку й не пускають на поріг навів, і вовкулак і перевертнів* [МА, 153].

Входження нової програми до смислового поля індивіда / соціуму супроводжується зламом попередніх стереотипів, що викликає дисбаланс і дискомфорт складників системи, яка перебувала у звичному стані близькому до спокою. Звідси уявлення про шкідливу й деструктивну силу стихії вогню, пор.: *Eall he weornige, swa fyre wudu weornie* (щоб він увесь змарнів, як дерево, яке спопеляє вогонь) [MCh, 17] на індивідуальному рівні. На мега-рівні при зміні цивілізацій

ВОГОНЬ знищує світ у його попередньому вигляді (Рагнарьок, "кінець світу"): *Geisar eimi / ok aldrnara, /leikr hár hiti /við himin sjálfan* (полум'я буяє годувальника життя, нестерпний жар сягає неба) [Vol, 57]; *Surtr ferr sunnan / með sviga lævi* (Сурт їде з півдня з тим-що-нищить-гілки) [Vol, 52] – прогнозовані глобальні зміни на планеті унаслідок надмірної сонячної активності, або зміни геомагнітного поля, зрушення вісі планети (смерть із півдня). Ця ж властивість дозволяє ВОГНЮ виконувати функцію "переформатування" системи у вигляді обряду трупоспалення: *æt Hnæfes ade* (на поховальному вогнищі Хнефа) [Beo, 1115], відправлення "відпрацьованих" складників до інформаційного поля надсистеми: *Wand to wolcnum wælfyra mæst* (звивався аж до небес) [Beo, 1119].

Деструктивна функція ВОГНЮ уможливорює метонімічний перенос "діяльність людини" / "властивість міфічної істоти" → "руйнація" з наступним метафоричним накладанням доменів ВІЙНА, ЛЮДИНА, СМЕРТЬ, як то: *a year of fire and steel and ruined flesh* [EC, 126], *the marauding fire of the dragon* [H, 245], *Dragon-fire and ruin!* [H, 251]. Загалом, глибина опозицій "творчий :: руйнівний", "добрий :: злий", у яких реалізується зміст концепту ВОГОНЬ, залежить від готовності системи сприйняти програму, яку він несе, та від принципової орієнтації цієї системи у багатовимірному просторі координат. Якщо вектор поступу системи не співпадає з "налаштуваннями" програми, ВОГОНЬ спричиняє злам системи. Відтак, навіть ОБЕРЕГ може перетворись на ЗЛО: *A w tym przypadku Zło to żelazo i ogień, które zaczną tu hulać, gdy stanąmy przeciw sobie* [OZ, 96].

Локативні характеристики концепту-міфологеми ВОГОНЬ осмислюються як домінуюча ознака певного часо-просторового континууму (скандинавський Муспельхайм; християнське ПЕКЛО), де ВОГОНЬ водночас є маркером надсистеми: *Вогнене Око Неба, суворе й нещадне* [ВПд, 36] або аксіологічно забарвленим сценарієм-наслідком, до якого включені індивіди: [*abban saei gíbið dwala, skula wairpið in gaiainnan funins*](#) (але хто б не сказав, ти дурень, тому загрожує пекельний вогонь) [CA, Matt 5:22].

ВОГОНЬ співвідноситься з концептосферою емоцій, психофізичних явищ, сферою аксіології та метафорично позначає стимул діяльності індивіда: *Тільки нова перемога й нова влада на короткий час заливали вогонь, що зжирав його зсередини* [МК, 403], *the devouring spirit within him awoke to sudden fire* [Sil, 181], *the battle-fury of his fathers ran like new fire in his veins, and he was... like a god of*

old, even as Oromë the Great in the Battle of the Valar when the world was young [RK, 124].

Таким чином, відображення змісту концепту-міфологеми ВОГОНЬ у різних лінгвокультурах дозволяє визначити її як програму розвитку світу (системи), яка задається надсистемою (сакральною сферою). Перспективним є вивчення лінгвосеміотичних і лінгвокультурних особливостей номінації різних стихій як світо-творчих елементів.

1. (МА) *Білик І. Меч Арєя*. – К. : А.С.К., 2006. – 384 с. 2. (ВК) *Велесова книга*: Легенди. Міти. Думи. / Загальна редакція В. Довгича. – К. : Індоевропа. – 1995. – 316 с. 3. (МК) *Дяченки Марина та Сергій*. Мідний Король. – Харків : Фоліо, 2008. – 476 с. 4. *Колесник О. С.* Міфологічний простір крізь призму мови та культури. – Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. – 312 с. 5. (ШК) *Коростелева А. А.* Школа в Кармартене. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://zhurnal.lib.ru/a/anna_a_k/carmarthen.shtml 6. *Левицький А. Е.* Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 23. – Ч. 2. – К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2007. – С. 119–127. 7. *Левицький В. В.* Этимологический словарь германских языков. – Винница : Нова книга, 2010. – Т.1. – 610 с. 8. *Маковский М. М.* Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 416 с. 9. *Мифы народов мира*. Энциклопедия: в 2-х т. / Гл. ред. С.А. Токарев. – М. : Рос. энциклопедия, 1991–1992. – Т.2. – 719 с. 10. (ОВ) *Покальчук Ю.* Озерний вітер. – Харків : Книжковий клуб, 2008. – 238 с. 11. *Потапенко С. І.* Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу). – К. : КНЛУ, 2004. – 360 с. 12. (Вд) *Семенова М.* Волокодав. – М. : Олма-Пресс, 1998. – 640 с. 13. (ВПд) *Соколян М.* Вежі та Підземелля. – К. : Грані-Т, 2008. – 168 с. 14. *Топоров В. Н.* Исследования по этимологии и семантике. – Т. 3 : Индийские и иранские языки. Кн. 1. – М.: Языки славянских культур, 2009. – 376 с. 15. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка [пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева] : В 4-х т. – Т. 3. – М. : Прогресс, 1987. – 832 с. 16. (ФА) *Философская афористика* / сост. П.С. Таранов. – М. : Остожье, 1996. – 576 с. 17. *Юрданова В. Н.* Этимология слова / В. Н. Юрданова. – [електронний ресурс]. – режим доступу : // <http://kraspubl.ru/content/view/264/1> 18. (Beo) *Beowulf*. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a4.1.html> 19. (CA) *Codex Argenteus*. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.wulfila.be/gothic/browse/text/?book=1&chapter=5> 20. (CG) *Cad Goddeu*. – [електронний ресурс]. – режим доступу :

http://www.celt.net.uk/texts/llyfr_taliesin/cad_goddeu_eng.html 21. (EB) *Encyclopaedia Britannica*. – RSA, 1998. – [електронний ресурс : 3 опт. диски; заголовок з екрану]. 22. *Etymological Dictionary of Modern English* / Ed. by D. Harper. [electronic resource]. – access mode : <http://www.etymonline.com> 23. (EW) Jordan R. *The Eye of the World*. – NY : Macmillan, 1990. – 670 p. 24. (Man) *Manowar: Kingdom come* // Metal Kings. – Atlantic, 1988. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.darklyrics.com/m/manowar.html> 25. (MCh 1-7) *The Anglo-Saxon Metrical Charms*. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.northvegr.org/misc%20primary%20sources/anglo-saxon%20metrical%20charms/index.html> 26. (ECh) *Moorcock M. Eternal Champion*. – Clarkston: White Wolf Publishing, 1996. – 484 p. 27. *The NIV Study Bible*. – Grand Rapids : Zondervan Publishing House. – 1002. – 1950 p. 28. *Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. – Bd. 1–2. – Bern : Francke. – 1959. – 1183 S. 29. (OZ) *Sapkowski A. Ostatnie życzenie*. – Warszawa : SuperNOWA, 1998. – 287 s. 30. (Sil) *Tolkien J. R. R. Silmarillion*. – Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p. 31. *Tolkien J. R. R. The Hobbit*. – N.Y. : Ballantine Books, 1999. – 304 p. 32. (FR) *Tolkien J. R. R. The Fellowship of the Ring*. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 479 p. 33. (RK) *Tolkien J. R. R. The Return of the King*. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 481 p. 34. (Vol) *Völuspá*. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html>

Колодько Т.М., к. пед. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено інтелектуальний потенціал майбутнього вчителя іноземної мови в сучасному навчально-виховному процесі; визначено поняття «інтелектуальний потенціал»; акцентовано увагу на дослідницькій діяльності майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал вчителя іноземної мови, дослідницька діяльність, вища освіта.

В статье анализируется интеллектуальный потенциал будущего учителя иностранного языка в современном учебно-воспитательном процессе; определено понятие «интеллектуальный потенциал»; акцентировано внимание на исследовательской деятельности будущего учителя иностранного языка.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал учителя иностранного языка, исследовательская деятельность, высшее образование.

Future foreign language teacher's intellectual potential in the modern educational process is highlighted in the article; the notion «intellectual potential» is defined; attention to research activity of future foreign language teacher is accented.

Key words: foreign language teacher's intellectual potential, research activities, higher education.

**Досвідченим стає педагог, який вміє аналізувати свою працю.
В.О. Сухомлинський**

Сучасна школа потребує вчителя нового типу, який володіє високою фаховою кваліфікацією і професійною культурою, здатний об'єктивно осмислювати педагогічні явища і факти, критично оцінювати й творчо перетворювати педагогічну дійсність. Це пов'язано, насамперед, із проблемами інтелектуального розвитку та творчою самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами до реформування загальної середньої освіти.

Отже, у вчителя з'явилася реальна можливість виявити себе справжнім творцем навчального процесу, реалізувати свій інтелектуальний потенціал. Нові завдання, поставлені перед сучасною школою, вимагають перегляду змісту педагогічної освіти, яка є ядром професійної компетентності вчителя. Зрозуміло, що освіта не тотожна обсягу засвоєної інформації, а набуті протягом навчання знання та вміння не завжди є запорукою успішної професійної діяльності. Тому в школі в нових умовах потрібен передусім інтелігентний (знаючий, розуміючий, культурний) учитель, який має необхідні фахові знання та вміння, усвідомлює шлях до їхнього набуття, володіє принципами й методами пізнання теорії й практики педагогічної діяльності.

Безперечними є дві головні характеристики майбутнього вчителя іноземної мови – майстерність та особистість. Фахівці сьогодні мають бути здатними оновлювати методики, змінювати підручники, розуміти та співпрацювати з новим поколінням, вписуватись у мінливе сьогодення. І вони повинні бути не просто вчителями, а вчителями-дослідниками, які працюють для пізнання, бо саме пізнання є мотиваційною основою діяльності вчителя.

Дослідницька робота студентів займає неабияке місце у підготовці майбутніх висококваліфікованих фахівців та сприяє інтегруванню їхньої наукової, освітньої й виробничої діяльності. З огляду на це однією з найважливіших проблем, з якою зіткнулася вища школа – це проблема підвищення якості освіти, і саме інтелекту майбутнього вчителя. В умовах переходу від індустріальної до інформаційної цивілізації вища освіта стала предметом особливої турботи політичних діячів багатьох країн, які розуміють, що інвестиції у вищу школу – гарантія майбутнього розвитку країни і що інтелектуальний потенціал – це велике національне багатство. Інакше кажучи, вища школа має забезпечити зростання наукового потенціалу країни, і, відповідно, магістральним має стати спрямування на розвиток інтелектуального потенціалу студентів. Гарантом затребуваності та успішної адаптації випускників вищих закладів освіти є досягнення найголовнішої вимоги, що висувається до майбутніх спеціалістів, а саме – вміння застосовувати набуті знання на практиці відповідно до іманентних якостей гармонійно розвиненої особистості. Отже, формування у студентів, майбутніх учителів, здібностей до творчого мислення, уміння самостійно й відповідально вчитися, виховання саморозвитку вважаються пріоритетним напрямком розвитку освіти. Звісно, вирішення цієї проблеми передбачає реформування не тільки змісту та структури вищої освіти, а й удосконалення вже існуючих методів та прийомів навчання, розробку нових форм організації навчання, які потребують переоцінки та узагальнення досвіду роботи вищих навчальних закладів з підготовки фахівців.

У сучасному освітньому просторі визначені такі глобальні тенденції розвитку освітньої системи, а саме: 1) оновлення філософії освіти і впровадження нових парадигм; 2) встановлення державних стандартів загальної середньої освіти; 3) інформатизація освіти та розробка адекватних нових технологій навчання; 4) інтеграція науки і освіти [Таубаєва 2000, 20].

Науково-дослідницька діяльність представляє собою найбільш ефективний метод підготовки якісно нових фахівців у вищій школі. Вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування у процесі вирішення певних завдань [Свдокимов 2002, 13].

Інформаційне суспільство вимагає професіоналів у будь-якій сфері діяльності, та науковій зокрема. Тому інтелект студента і його науково-дослідницький потенціал детермінований самим суспільством та орієнтований на розвиток майбутнього фахівця, формування його як творця, здатного не лише самостійно здобувати знання, а й творчо реалізувати їх відповідно до практичних вимог сьогодення.

Під потенціалом треба розуміти динамічне інтегральне утворення, що визначає ресурсні можливості розвитку людини та її здатність до оволодіння і продуктивного здійснення різних видів діяльності.

Інтелектуальний потенціал вчителя іноземної мови виражається в оригінальності, гнучкості, адаптивності, швидкості й оперативності мислення і має, на нашу думку, три етапи, а саме, – етап адаптації студента, етап інтелектуального саморозвитку та етап професійної ідентифікації.

Потрібно зазначити, що будь-яка діяльність – це принципово відкрита система, здатна до необмеженого саморозвитку суб'єкта (Л. С. Виготський), і яка характеризується цілеспрямованістю, вмотивованістю, предметністю та продуктивністю. Звідси здійснення діяльності – це виконання людиною як її суб'єктом певних функцій. Відповідно педагогічна діяльність має здійснюватися на базі методологічних знань, що дають ключ до швидкого прийняття професійно обґрунтованих, нестандартних та новаторських рішень [Таубаєва 2000, 24].

Засобами педагогічної діяльності є наукові (теоретичні та емпіричні) знання, за допомогою яких формується тезаурус студентів. Продуктом педагогічної діяльності є індивідуально сформований досвід студента. Результатом педагогічної діяльності має бути особистісний індивідуальний розвиток студента, його вдосконалення.

Педагогічна діяльність – це ланцюг ситуацій і задач, у розв'язанні яких можна простежити таку послідовність: педагогічна задача – комунікативна задача – мовна задача. Тому, говорячи про майстерність учителя, ми повинні враховувати той факт, що майбутній учитель іноземної мови повинен володіти певним обсягом знань з предмета і вмінням ефективно реалізувати знання, а саме: знати іноземну мову і володіти нею, знати, як побудувати навчальний процес, щоб досягти позитивних результатів у реалізації мети навчання, і уміти це зробити раціональним шляхом і оптимальними способами. Такий учитель має бути творчою особистістю, уміти співвідносити власний досвід з умовами своєї роботи, завжди шукати раціональні форми організації

навчання, ефективні методи, прийоми і способи досягнення мети і поставлених завдань [Бондаренко, Бігич 2002].

Важливим чинником, який сприяє ефективності навчання іноземної мови, є уміння вчителя моделювати навчальний процес відповідно до сучасних вимог педагогічної науки й практики, гнучко адаптувати його до наявних умов навчання. Це означає, що рівень його мовної та мовленнєвої підготовленості має дозволяти майбутньому вчителю здійснювати свою іншомовну мовленнєву діяльність відповідно до можливостей розуміння її учнями різних розумових здібностей, різних рівнів навченості, передбачати поступове розширення кола цих можливостей, а відтак виявляти гнучкість у своїй професійній та науковій діяльності.

Відомо, що процес формування високоякісного спеціаліста є тривалим і складається з різних видів діяльності. Провідне місце у цьому процесі належить формуванню у студента, майбутнього вчителя іноземної мови, готовності до професійної діяльності. Уміння майбутнього вчителя раціонально організувати педагогічне спілкування на уроці значною мірою визначає ефективність навчального процесу. Педагогічно грамотне спілкування викликає радість, бажання спільної діяльності, створює найкращі умови для розвитку мотивації студентів, дозволяє максимально використовувати у навчальному процесі особистісні та професійні якості викладача.

Професіоналізм спілкування – це готовність і уміння використовувати системні знання викладача у взаємодії та співпраці зі студентами і передбачає його позитивну позицію стосовно студента. Цілком очевидно, що слово – це основний інструмент педагогічної діяльності. За визначенням І.А. Зязюна, педагогічна майстерність – це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності та інтелекту вчителя [Зязюн 1997].

Тоді в чому ж полягає зміст дослідницької діяльності майбутнього вчителя іноземної мови?

Слід зауважити, що зміст дослідницької діяльності починається з осмислення нової парадигми розвитку суспільства, сприйняття зміни парадигми освіти і тенденцій розвитку системи загальної середньої освіти, усвідомлення нової парадигми педагогічної діяльності, осмислення нового змісту освіти, участі в процесі реалізації нових ідей у системі освіти [Підласий 2000].

Дослідження в педагогіці трактується «як процес і результат наукової діяльності, спрямованої на отримання суспільно значущих знань про закономірності, структуру, механізм навчання і виховання, теорії та історії педагогіки, методики організації навчально-виховної роботи, її зміст, принципи, методи й організаційні форми. Пошуково-дослідницька робота – найбільш ефективний шлях професійного зростання вчителя» [Горкуненко 2007, 12].

Приєднуємося до думки про те, що етапами формування знань, умінь і навичок дослідницької діяльності майбутнього вчителя іноземної мови є такі:

1) вчитель освоює традиційні форми методичної роботи, що ґрунтуються на концепції педагогічної освіти, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;

2) робота вчителя зорієнтована на концепцію педагогічної творчості, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду (етап дидактичного осмислення вчителем своєї діяльності). Учитель аналізує та узагальнює свій досвід, досвід колег, виявляє дидактичні труднощі, шукає шляхи вирішення; формулює проблеми, використовує результати досліджень і передового педагогічного досвіду, знайомиться з технологіями навчання;

3) розробка навчально-методичної літератури, вчитель усвідомлює необхідність власної дослідницької діяльності, бере участь у розробці навчальних програм, вивчає можливості технології навчання і викладання свого предмета;

4) реалізація власних ідей, вчитель вивчає свій досвід, розробляє авторські програми та навчально-методичні комплекси до них, розробляє окремі елементи технології навчання;

5) розробка нового педагогічного знання передбачає підготовку вчителем наукових статей, написання ним наукових робіт, створення нових методик навчання і виховання, нової технології навчання [Коновалова 2007].

До досліджень учнів залучають поступово, з повідомлень про попередні наукові дослідження, самим виконанням учнями завдання дослідницького характеру, залученням учнів до шкільних науково-практичних конференцій із обговорення проблем на тематичних секціях, участю учнів у предметній олімпіаді з іноземної мови, де перевага надається не стільки конкретним знанням, скільки раціональності методів розв'язку задач, оригінальності ідей з їх обґрунтуванням, аргументації висновків, умінню виконувати експеримент. Поєднання знань і способів діяльності забезпечить

учням профільних класів можливість розвитку інтелектуальних здібностей, набуття досвіду дослідницької діяльності, засвоєння складнішого порівняно із стандартом змісту навчання.

Усі дослідницькі вміння, необхідні для успішної реалізації майбутньої професійної діяльності вчителя, можна об'єднати у такі групи, як-от:

- операційні дослідницькі вміння – застосовувати методи наукового пізнання, висувати гіпотези, формулювати цілі і завдання дослідження, робити висновки із отриманих результатів та теоретичного аналізу концепцій;
- організаційні дослідницькі вміння – застосовувати прийоми самоорганізації та прийоми дослідницької діяльності, планувати науково-дослідницьку роботу, проводити самоаналіз та самоконтроль, врегульовувати свої дії у процесі роботи;
- практичні дослідницькі навички – робота з літературою, проведення експериментального дослідження, спостереження, підбір та обробка даних, застосування отриманих результатів у практичній діяльності, передбачення результатів дослідження;
- комунікативні дослідницькі навички – прийоми співпраці у процесі дослідницької діяльності, встановлення педагогічно доцільних стосунків зі студентами, участь в обговоренні завдань та розподілі обов'язків під час проведення колективного дослідження, взаємодопомога та взаємоконтроль, аналіз результатів тощо.

Звичайно, зазначені види діяльності учасників навчального процесу – учителя і учня, та запропонована модель вчителя іноземної мови не можуть докорінно змінити на краще якусь окрему рису конкретного учня, але поєднання перелічених форм і методів роботи, використання сучасних технологій у комплексі безумовно мають позитивно вплинути на результати навчання відповідно до його цілей.

Звичайно, особистості вчителя-дослідника мають бути притаманні такі якості, як-от: вмотивованість, цілеспрямованість, особистісна зацікавленість, мовленнєво-мисленнєва активність, евристичність, творчість, новизна, здатність до подолання стереотипів, високий рівень самооцінки, вміння генерувати ідеї. Потрібно добре усвідомлювати свій творчий та інтелектуальний потенціал, а не тільки володіти ним.

1. *Бондаренко О. Ф., Бігич О. Б.* Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя іноземної мови початкової школи / *О.Ф. Бондаренко, О.Б. Бігич* // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 4. – С. 48–

52. 2. Горкуненко П. П. Підготовка студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / П.П. Горкуненко; Вінницький держ. пед. ун-т імені М. Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 20 с. 3. Евдокимов А. К. Научно-исследовательская деятельность в высшей школе. Педагогический симпозиум «Проблемы молодежного научного творчества». Доклады / А.К. Евдокимов. – М. : РОО «НТА АПФН», 2002. – С. 12–16. 4. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с. 5. Коновалова Н. Д. Повышение профессиональной компетенции учителя через исследовательскую деятельность [Електронний ресурс] / Н.Д. Коновалова / URL: <http://www.profirstart.ru/ps/blog/19522.html>. 6. Подласый И. П. Педагогика. Общие основы. Процесс обучения : в 2-х кн. : учеб. для вузов / И.П. Подласый. – М. : Владос, 2000. – Ч. 1. – 576 с. 7. Таубаева Ш. Т. Новая парадигма образования как ориентир в осмыслении учителем своей исследовательской культуры / Ш.Т. Таубаева // Непрерывное образование: состояние, проблемы и перспективы. – 2000. – С. 19–24.

Кондратьєва О.В., к. філол. н.,
Національний авіаційний університет

ПОРЯДОК СЛІВ ЯК ЗАСІБ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті проаналізовано роль порядку слів у відтворенні комунікативної структури речення під час перекладу англомовної наукової прози українською мовою.

Ключові слова: порядок слів, комунікативна структура речення, переклад.

В статті проаналізована роль порядку слів при передачі комунікативної структури речення в перекладі англійськомовної наукової прози на український мову.

Ключевые слова: порядок слов, коммуникативная структура предложения, перевод.

The article focuses on the role of the word order in reproducing communicative structure of the sentence in the process of the Ukrainian translation of English language scientific prose.

Key words: word order, communicative structure of the sentence, translation.

Висловлювання одного змісту в різних мовах мають відмінну синтаксичну структуру. Це зумовлено не тільки відмінностями в наборах лексичних і граматичних засобів вираження, але й розбіжностями в самому способі подання інформації, у різній сегментації дійсності [Гарбовский 2004, 67]. В. Матезіус, який був першим, хто звернув на це увагу, дав цьому явищу і термінологічне найменування – актуальне членування речення [Матезиус 2003]. Актуальне у цьому термінологічному словосполученні означає, що, на відміну від постійного, граматичного, це явище виникає, тобто актуалізується, тільки при включенні в мовленнєву ситуацію. Розуміння цього факту є надзвичайно важливим для перекладача, оскільки в різних мовах вербальна комунікація формується по-різному. Звідси витікає необхідність засвоєння тих співставних мовних засобів, що формують різні ступені комунікативного динамізму в мові оригіналу та мові перекладу.

Згідно з теорією актуального членування речення, основним засобом реалізації комунікативної структури висловлення є порядок слів. Отже, метою нашої статті став аналіз випадків зміни порядку слів у перекладі наукової прози, що мають регулярний характер для пари мов англійська-українська. Наш емпіричний матеріал свідчить про те, що у перекладі з англійської мови на українську збереження позицій лексем реалізується в основному завдяки двом перекладацьким прийомам: синтаксичному уподібненню і змінам у семантико-синтаксичній структурі повідомлення.

До першого вдаються, як правило, за умови паралелізму комунікативних структур повідомлення в оригіналі та перекладі, який виражається насамперед однаковим порядком релевантних для вираження смислу повідомлення лексем, наприклад:

In 1890 Hungarian physicist Baron Roland von Eotvos used a simple instrument to measure gravity in a novel way [Scerri 1998, 78]. – *В 1890 році угорський фізик Барон Роланд фон Етвеш використав простий прилад для вимірювання сили тяжіння новим методом* [Скеррі 2001, 38].

І в оригіналі, і в перекладі представлено схему «детермінант – підмет – присудок – прямий додаток», де підметом є агент дії, а присудок виражений дієсловом на позначення активної дії, перехідної, що, у свою чергу, зумовлює наявність прямого додатка. Таким чином, у перекладі використано аналогічну структуру, збережено набір повнозначних слів і порядок їх слідування, що за В. Н. Комісаровим і є випадком синтаксичного уподібнення [Комиссаров 1990, 250].

У цьому зв'язку можна згадати також випадки перекладу англійських речень із рематичними підметами, у яких застосовано конструкцію *there is/are*. Під час перекладу таких речень прогресивний порядок розгортання висловлення не змінюється. На перше місце в реченні тексту перекладу стає обставина, а підмет-рема зберігає свою кінцеву позицію після присудка. Присудком таких речень виступає тематичне дієслово, яке найчастіше перекладається українським дієсловом «бути» або іншими дієсловами зі значенням існування або переходу з одного стану до іншого [Черняховская 1982, 54]. Наприклад: *There was a definite "right" answer; no alternative arrangements worked nearly as well* [Giddens 1995, 47]. – *Тут була певна правильна відповідь, і жоден з альтернативних варіантів ще не працював так добре* [Гіденс 1997, 55].

Переклад інвертованого рематичного підмета відносно присудка не становить труднощів – такі речення перекладаються українською мовою без зміни порядку слів. Перекладачеві лише необхідно переконатися, що інверсія в англійському реченні використана саме для виділення «нового», як-от:

At the top are the product markets, or flow of outputs like tea and shoes, at the bottom are the markets for inputs or factors of production like land and labor [Samuelson 1992, 11]. – *Угорі розміщено ринки предметів споживання – таких продуктів, як чай, взуття, внизу – ринки факторів виробництва – землі і праці* [Самуелсон 1995, 18].

Використання прийому синтаксичного уподібнення може супроводжуватись певними трансформаціями на рівні різних членів речення. Це, звичайно, виводить такі випадки з числа тих, що повністю підпадають під визначення синтаксичного уподібнення, оскільки, як правило, характеризується зміною числа повнозначних слів або їхнього лексико-граматичного оформлення [Корбозерова 1988, 140]. Як приклад можна назвати додавання тематичних елементів, зокрема, підмета, зумовлене нормою мови перекладу, як-от:

A fixed side rubber further stabilized the ship by projecting below the hull to prevent side slipping, like a modern centerboard [Hale 1998, 61]. – *Закрілене назавжди до борту стерно додатково стабілізувало судно. Воно було занурене глибше від корпусу, запобігало розхитуванню подібно до того, як киль використовують у сучасних вітрильниках* [Гейл 1998, 45].

Використання цього перекладацького прийому може також супроводжуватися випадками синтаксичної компресії і декомпресії, як правило, при вираженні другорядних членів речення. Згортання і

розгортання пропозиції не впливає на порядок компонентів висловлення у перекладі порівняно з оригіналом, оскільки така трансформація сама по собі не вимагає зміни у загальному порядку слів. Додавання чи видалення лексем відбувається в основному за рахунок компонентів, відомих із контексту, а відтак, тематичних, що, зберігаючи позицію трансформованого компонента висловлення, не впливає на його роль у комунікативній структурі речення, наприклад:

By 2002 or so world will rely on Middle East nations, particularly five near the Persian Gulf to fill in the gap between dwindling supply and growing demand [Campbell 1998, 81]. – *До 2002 року світ буде покладатися на країни Близького Сходу, особливо ті, що знаходяться у районі Перської затоки, щоб скоротити розрив між пропозицією, що зменшується, і попитом, що зростає* [Кемпбелл 1998, 65].

Some observers were disappointed because few of patients, who had cancer, showed improvement [Garnick 1998, 75]. – *Деякі дослідники були розчаровані тим, що лише у незначній кількості хворих на рак виявлялося покращення* [Гарнік 2001, 54].

Водночас, у частині проаналізованих нами прикладів відтворення комунікативної структури речення оригіналу було неможливе без зміни порядку слів. Так, зміна порядку слів у перекладі з англійської мови на українську може відбуватися і під час відтворення речень з регресивним порядком розгортання комунікативної структури висловлення, тобто висловлення, де рема займає початкову позицію в реченні і, відповідно, збігається з підметом. У такому разі в процесі перекладу порядок розгортання висловлення, як правило, змінюється з регресивного на прогресивний: підмет-рема переноситься в кінець речення, тобто інвертується, таким чином, інформаційна структура висловлення лишається незмінною, як-от:

Enough oil remains in the earth to fill the reservoir behind Hoover Dam four times over – and that's just counting the fraction of buried crude that's relatively easy to recover and refine [Campbell 1998, 77]. – *У земних надрах ще залишається достатньо нафти, щоб у чотири рази перевищити «межу Гулівера» для заповнення заводських резервуарів і трубопроводів – і це, враховуючи тільки ту нафту, яку відносно легко вилучити і переробити* [Кемпбелл 1998, 61].

Як видно з прикладу, підмет-рема англійського речення "enough oil", який в англійському реченні займає початкову позицію, у перекладі вільно переміщується в типову для реми кінцеву позицію в українському реченні. У цьому випадку в перекладі відбувається комунікативна інверсія, яка полягає в тому, що тема і рема змінюють

своє місце в реченні, тоді як співвідношення між комунікативними і граматичними структурами залишається незмінним.

Про рематичність підмета можуть свідчити :

1. Контекст, наприклад: *The scent of fresh petroleum becomes evident – an odor that is quite distinct from the diesel fumes wafting from the ship* [Campbell 1998, 79]. – *Завдяки запаху все більше відчуваєш слід свіжої нафти, що чітко відрізняється від випарувань дизеля, які доносяться від корабля* [Кемпбелл 1998, 60].

2. Неозначений артикль, вжитий перед підметом, наприклад: *A historical outlook is often essential in sociological research* [Giddens 1995, 231]. – *У соціологічних дослідженнях часто має важливе значення історична перспектива* [Гіденс 1997, 287].

3. Форма пасивного стану дієслова-присудка, наприклад: *Clenched iron nails were used to supplant the stitches of earlier times* [Hale 1998, 61]. – *Замість шнурків, зроблених з кори дерев або сухожилів тварин, для кріплення було використано залізнi заклепки* [Гейл 1998, 45].

В усіх наведених прикладах в оригіналі підмет є смисловим центром, вагомішим у комунікативному плані за ті компоненти висловлення, що слідують за ним. За нашими спостереженнями, такі речення можуть зустрічатись на початку абзацу в науковому тексті або з'являтися наприкінці. Залишається питання про ступінь експресивності таких висловлювань, адже відомо, що регресивний порядок рема-тема не завжди служить цілям емпізи, зокрема, як у випадку підмета-реми в англійській мові, що має фіксований порядок слів [Комиссаров 1990, 23]. Узявши до уваги такі риси наукових текстів як логічність, послідовність, чіткість, аргументованість, доказовість [Коваль 1970, 81], можна стверджувати, що перехід до «прогресивного» порядку тема-рема під час їхнього перекладу українською мовою цілком відповідає нормам цільової мови. Це надає українському перекладу стилістичної нейтральності.

Проте, в українських перекладах можна зустріти випадки збереження препозиції реми до теми. Збереження в перекладі послідовності рема-тема, навпаки, підвищує експресивність висловлення і робить його стилістично маркованим, тому найчастіше вживається у контекстах, сприятливих для інтонування логічного центру, як-от:

An important clue to the origin of the galaxy types comes from the striking correlation between type and local galaxy density [Kauffman 2002, 40]. – *Важливий ключ до розгадки таємниці походження тинів галактик постає із вражаючої кореляції між*

типом галактики та локальною цілісністю галактик [Кауфманн 2003, 44].

Таким чином, при відтворенні англійських висловлень з рематичним піком на початку серйозним чинником, що може вплинути на перекладацьке рішення, виявляється доцільність надання висловленню емфатичного або, навпаки, нейтрального звучання. Емфаза меншою мірою притаманна українському науковому мовленню, як наслідок, у перекладі відбувається зміна порядку лексем порівняно з оригіналом.

Привертають увагу випадки зміни позиції детермінанта. Модель позиціювання детермінантів у функції обставини чи додатка перед підметом міцно ввійшла у практику наукового стилю в англійській та українській мовах та сприймається як одна з його диференційних ознак [Коваль 1970, 81]. Як правило, такі детермінанти мають часову або просторову семантику, виступаючи в такий спосіб фоновими лаштунками, чий позиція і функція зумовлюють тематичність цього компонента висловлення, як-от:

Somewhere behind the disk, for example, are crucial parts of the two biggest structures in the nearby universe: the Perseus-Pisces supercluster of galaxies and the "Great Attractor" [Kauffman 2002, 39]. – Деся поза диском є основна частина двох найбільших структур ближнього Всесвіту: скупчення галактик Персей-Риби і "Великий Притягувач" [Кауфманн 2003, 40].

Тим не менш, за нашими спостереженнями, в українських перекладах детермінанти можуть розташовуватись і наприкінці висловлення, у позиції після реми. При цьому тематичність такого детермінанта, як правило, чітко можна простежити завдяки різним чинникам. Одним із цих чинників є інформація з попереднього контексту, як-от: *In table II are the value of the relevant correlations* [Samuelson 1992, 85]. – Величини відповідних співвідношень подано у таблиці II [Самуелсон 1995, 76].

Про тематичність детермінанта можуть свідчити вказівний або присвійний займенник, наприклад: *A type of differential calculus was also developed around the same period* [Scerri 1998, 80]. – У цей же період виникає щось подібне до диференціального числення [Скеррі 2001, 41]. Перекладач вдається до перестановки детермінанта, відобразивши його роль лаштунків і частини теми.

Тематичність детермінанта може також визначатись ситуацією спілкування, як-от: *The vertical granite faces plunge for hundreds of meters into the inky depth beneath the waves* [Groves 1998, 86]. – Під

покровом хвиль вертикальні гранітні стіни опускаються в темні глибини на сотні метрів [Гровс 2001, 28]. Детермінант *beneath the waves* прямо не вживається у попередньому контексті, проте, очевидно, що пристановищем морських драконів є узбережжя океанів.

Як бачимо, комунікативна вага детермінантів у наведених реченнях виявляється не стільки через позицію у висловленні, скільки через контекстуальні і ситуативні маркери, що дозволяють одержувачу повідомлення сприймати його як тему, а не рему.

Отже, порядок слів виступає основним засобом, що служить відтворенню комунікативної структури висловлення в перекладі з англійської мови на українську. Згідно з результатами нашого аналізу, збереження порядку слів у перекладі досягається завдяки кільком прийомам. По-перше, синтаксичному уподібненню, яке може ускладнюватись додатковими трансформаціями на рівні окремих членів речення, проте не зачіпає основної семантико-синтаксичної схеми повідомлення і не впливає на розподіл комунікативних ролей всередині висловлення, оскільки реструктуризація в основному стосується тематичних компонентів. По-друге, завдяки зміні семантико-синтаксичної схеми повідомлення шляхом трансформацій, зумовлених вибірковістю вихідної та цільової мов щодо ознак предметної ситуації. У цьому випадку в перекладі відбувається комунікативна інверсія, яка полягає в тому, що тема і рема змінюють своє місце в реченні, тоді як співвідношення між комунікативними і граматичними структурами залишається незмінним.

1. *Гарбовський Н. К.* Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с. 2. *Коваль А. П.* Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту / А. П. Коваль. – К. : В-во Київського ун-ту, 1970. – 308 с. 3. *Комиссаров В. Н.* Теория перевода. (Лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 250 с. 4. *Корбозерова Н. Н.* Синтаксические трансформации при переводе прозы / Н. Н. Корбозерова, А. А. Мушистина // Теорія і практика перекладу : Респ. міжвід. наук. зб. / КДУ. – К. : Вища школа, 1988. – Вип. 15. – С. 139–145. 5. *Матезиус В.* Избранные труды по языкознанию / В. Матезиус. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – С. 229. 6. *Черняховская Л. А.* Смысл текста и переводческий процесс / Л. А. Черняховская // Прагматика языка и перевода : сб. науч. трудов. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореца, 1982. – Вип. 193. – С. 51–62.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Campbell C. J.* The End Of Cheap Oil / C. J. Campbell, J. H. Laherrere // Scientific American. – March, 1998. – P. 76–83. 2. *Garnick M. B.*

Combating Prostate Cancer / M. B. Garnick, W. R. Fair // Scientific American. – December, 1998. – P. 74–83. 3. *Giddens A.* Sociology / A. Giddens. – Cambridge : Polity Press, 1995. – 625 p. 4. *Groves P.* The Leafy Sea Dragons / // Scientific American. – December, 1998. – P. 84–88. 5. *Hale J. R.* The Viking Longship / J. R. Hale // Scientific American. – February, 1998. – P. 56–63. 6. *Kauffman G.* The Life Cycle of Galaxies / G. Kaufmann, F. van den Bosch // Scientific American. – June, 2002. – P. 36–45. 7. *Lake J. A.* Next-Generation Nuclear Power / J. A. Lake, R. G. Bennett, J. F. Kotek // Scientific American. – January, 2002. – P. 72–81. 8. *Samuelson P. A.* Economics / P. A. Samuelson, W. D. Nordhaus. – [14th ed.] – N. Y. etc. : McGraw Hill, 1992. – 784 p. 9. *Scerri E. R.* The Evolution of the Periodic System / E. R. Scerri // Scientific American. – September, 1998. – P. 78–83. 10. *Гарнік М. Б.* Рак простати / М. Б. Гарнік, В. Р. Фейр; [пер. з англ.] // Світ науки. – 2001. – № 1 (7). – С. 52–63. 11. *Гейл Дж. Р.* Легендарний дракар вікінгів / Дж. Р. Гейл; [пер. з англ.] // Світ науки. – Червень, 1998. – С. 40–47. 12. *Гіденс Е.* Соціологія / Е. Гіденс ; [пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник]. – К. : Основи, 1997. – 726 с. 13. *Гровс П.* Листяні морські дракони / П. Гровс; [пер. з англ.] // Світ науки. – 2001. – № 1 (7). – С. 26–30. 14. *Кауфманн Г.* Цикли життя галактик / Г. Кауфманн, Ф. ван ден Бош; [пер. з англ.] // Світ науки. – 2003. – № 1–2 (17–18) – С. 38–47. 15. *Кемпбелл К. Дж.* Кінець дешевої нафти / К. Дж. Кемпбелл, Ж. Г. Лаерер; [пер. з англ.] // Світ науки. – 1998. – № 3 (3). – С. 60–67. 16. *Лейк Дж.* Ядерна енергія наступного покоління / Дж. Лейк, Р. Беннет, Дж. Котек; [пер. з англ.] // Світ науки. – 2002. – № 1 (12) – С. 46–55. 17. *Самуелсон П. А.* Макроекономіка / П. А. Самуелсон, В. Д. Нордгауз; [пер. з англ.]. – К. : Основи, 1995. – 544 с. 18. *Скеррі Е. Р.* Еволюція періодичної системи / Е. Р. Скеррі; [пер. з англ.] // Світ науки. – 2001. – № 1 (7). – С. 38–43.

Костюк М.М., к.філол.н., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРОЦЕС СЕМАНТИЗАЦІЇ ГРАФІЧНИХ ЗНАКІВ У ПОЕЗІЇ ФРАНЦУЗЬКИХ СИМВОЛІСТІВ

Розвідку присвячено аналізу графічних особливостей поетики французького символізму кінця XIX ст. Приділяється особлива увага процесу семантизації графічних знаків у поезії французьких символістів.

Ключові слова: французький символізм, семантизація, музичність, багатозначність, суб'єктивність.

Данное исследование посвящено анализу графических особенностей поэтики французского символизма конца XIX в. Уделяется особое

внимание процессу семантизации графических знаков в поэзии французских символистов.

Ключевые слова: французский символизм, семантизация, музыкальность, многозначность, субъективность.

This research is devoted to the analysis of graphical features of the poetry of French symbolism of the late 19th century. Peculiarities of the semantization of graphic signs are analyzed.

Key words: French symbolism, semantization, musicality, ambiguity, subjectivity.

Творчість французьких поетів-символістів кінця XIX – початку XX ст. є багатим джерелом різноманітних мовних виражальних засобів та новацій. На основі аналізу графічного рівня можна виокремити ознаки, які були вперше реалізовані у поезіях символістів або набули особливого поширення в період написання символістських творів. Враховуючи той факт, що поети перш за все робили акцент на звучанні вірша, його форма часто відходила на другий план. Однак, вона у французьких символістів різуче відрізнялася від класичної чи канонізованої.

Серед розділових знаків у поезії символістів переважають коми. Це пояснюється настановою поетів на музичність, ритмічність та динамічність віршів. Звичайно, кома виконує ряд службових функцій: відділення однорідних членів речення, вставних конструкцій, звертань, вигуків тощо. Проте, іноді кома відіграє важливе значення для семантичного навантаження вірша. Так, у творчості С. Малларме є вірш, у якому кома після слова "*perdus*" примушує реципієнта зупинитися, чим робить рядки вірша більш емоційно наповненими та виразними:

Et, peut-être, les mâts, invitant les orages

Sont-ils de ceux qu'un vent penche sur les naufrages

Perdus, sans mâts, sans mâts, ni fertiles îlots...

Mais, ô mon coeur, entends le chant des matelots ! (S. Mallarmé, "*Brise marine*").

Крапка з комою досить часто зустрічається у творчості символістів. У символістів крапка з комою має ті ж самі функції, що й кома (особливо у поезіях Ж. Мореаса та Сен-Поль Ру). Поети більш схильні до вживання крапки з комою, аніж крапки, не бажаючи створити "ефект паузи" або зупинки. Наведемо приклад, у якому Ремі де Гурмон вживає багато разів крапку з комою для створення особливого образу коханої жінки:

*Tu sens le mile, tu sens la vie
Qui se promène dans les prairies ;
Tu sens la terre et la rivièrre ;*

Tu sens l'amour, tu sens le feu (R. de Gourmont, "Les cheveux").

Тире в поезії символістів найчастіше вживається для вставних слів і речень, у препозиції прямої мови та у діалогових структурах. Для прикладу наведемо рядки з вірша, де тире вживається для виділення вставних конструкцій та відрізняється особливою частотністю:

*Les asters et les vïroniques, – de leurs corolles sans parfums,
– laissent tomber sur les parterres – ou d'autres fleurs ne
s'ouvrent plus – la tristesse mystique et lente des adieux* (L. Tailhade, "Menuet d'automne").

Цікаві приклади неординарного використання тире знаходимо в одному з віршів А. Рембо. Тире тут служить не просто для розділення певних думок, а для вияву зневаги, підкресленої словом "– *peuh !*", за яким слідує безліч знаків оклику:

*Donc, il se confessait, priait, avec un rôle !
L'homme se contenta d'emporter ses rabats...*
– *Peuh ! Tartufe était nu du haut jusques en bas !* (A. Rimbaud, "Le châtiment de Tartuffe").

Символісти вживають три крапки для висловлення недовомовленості, смутку та мрійливості: *Rien dans le passü, rien dans le prësent...* (G. Kahn, "Voix de l'heure implacable"). Деякі поети "граються" з трьома крапками для того, щоб призупинити швидкість, подовжити висловлювання, зобразити емоції, зробити емоційну паузу тощо. Наведемо приклади із творчості С. Малларме:

J'attends, en m'abîmant que mon ennui s'élève... ("Renouveau");
la sanglotante idée, Lugubrement bâiller vers un trépas obscur... ("L'Azur");

Perdus, sans mâts, sans mâts, ni fertiles îlots... ("Brise marine").

Проміжок не є виразною ознакою творчості символістів, однак цей розділовий знак уживається найчастіше для відділення важливої думки, яка один або кілька разів звучить у вірші. Наприклад, у патріотичному вірші Л. Тайада, останній рядок відділяється від усього вірша, що свідчить про важливість останньої фрази. Наголос робиться на трьохколірному прапорі, що здіймається, символізуючи могутність Франції:

*Je hisse a mon balcon, – ainsi qu'au bord de l'eau
Quelque tremble ou le soir ümu se dücolore, –*

Un ütendard fait de flanelle tricolore (L. Tailhade, "Fkte nationale").

Важлива модернова ознака поезії французьких символістів – відсутність розділових знаків. С. Малларме майже зовсім відмовляється від уживання розділових знаків, акцентуючи увагу не на формі вірша, а на емоції чи переживанні, які він навіював читачам. Наприклад, вірш "*La chevelure vol d'une flamme...*" написаний без жодного розділового знака, за винятком дужок у першій строфі. Поет вимальовує неординарну картину, у якій "ховається" безліч багатозначних символів та образів (символ вогню, образи істини, героя тощо):

*La chevelure vol d'une flamme à l'extrême
Occident de désirs pour la tout déployer
Se pose (je dirais mourir un diadème)
Vers le front couronné son ancien foyer
Mais sans or soupirer que cette vie nue
L'ignition du feu toujours intérieur
Originellement la seule continue*

Dans le joyau de l'oeil véridique ou rieur (S. Mallarmé, "*La chevelure vol d'une flamme...*").

Важливою особливістю поезії французького символізму є написання багатьох слів з великої літери. Згідно з правилами граматики, з великої літери пишеться перше слово тексту, а також перше слово після крапки, трьох крапок, питального та окличного знаків, які закінчують речення, і різні види іменників [Арнольд 1990, 308]. Загальні імена пишуться з великої літери для звертання або персоніфікації, що надає тексту особливої значущості та урочисто-піднесеного характеру [там само]. Цілі слова можуть бути набрані великими літерами і виділяються як такі, що вимовляються з особливою емфазою або особливо голосно. Наведемо приклад з поезії С. Гуайта "*Oubli!*": *Oubli ! faste ironique et hautain du tombeau ! Défi qu'il jette à la longévité du Beau !* (S. Guaita, "*Oubli*"). Звернемося до поезії Р. Гіля:

*De sa Terrasse nue et de verdure veuve,
Telle, aux grands lis, ainsi que Vierge son Jésus,
Hausse-T-elle son homme ! et leur simplesse neuve
Mêle l'homme et les lis de la Terre onques eus* (R. Ghil, "*Haut les yeux*").

Написання ключових чи важливих слів з великої літери відбувалося з метою підкреслити значення певного слова. Цікаво, що в більшості випадків слова, написані з великої літери, співпадають з групами символів і є ключовими словами в поезії французьких символістів. Можна виділити групи слів та понять, яка були

спільними для символістів (С. Малларме, Л. Тайад, Ж. Мореас, Р. де Гурмон, Г. Кан, С. Гуайта, Сен-Поль Ру, Р. Гіль, Ф. Вьеле-Гріфен, Е. де Реньє). По-перше, це група слів на позначення теми мистецтва, творчості та поета (*l'Art, l'Auberge, l'Aurore, l'Azur, la Muse, la Nymphe, le Génie, le Chanteur, le Cygne, Le Guerrier saint, le Livre, le Maudit, le Poume, le Poûsie, Le Poute sacrî, le Vers, les Noms, les Huvres, l'Opinion*). Наприклад у вірші "Prose" С. Малларме зустрічаємо вживання лексеми "Idée" з великої літери:

Gloire du long désir, Idées

Tout en moi s'exaltait de voir

La famille des iridées

Surgir à ce nouveau devoir (S. Mallarmé, "Prose").

По-друге, група слів на позначення теми релігії та містики (*Dieu, l'Ame, l'Ange, l'Enfer, l'Horreur, l'Idole, la Bible, la Rémission, la Vengeance, la Vierge, le Ciel, le Curé, le Démon, le Diable, le Néant, le Prêtre, le Seigneur, La Vierge, le Séraphin, Adam, Ave, Amour divine, Jessé, Gédéon, le Soleil, Joie, Candeur, Epoux, le Dragon, des Paradis, des Angelots, Mantegna, L'Antre fatal, , aux Chimères, la saunte Délos, l'Archipel, L'Eden, le Ciel, Béatrix, Néant, Grandeurs, Dieu-voit-tout, cent Vierges, des Fleurs de Lys, Déesse, Elle, Terre, Dieu, Vierge Marie*).

Наведемо приклад з поезії Р. Гіля:

Au là-Haut, noire Terre où veille seul et prie

L'hosanna des grands lis pleins d'une eau roide et d'or,

Où le lis, ô Dieu père, et Vous, Vierge Marie !

De mon doux premier-né qui se nomme Trésor ? (R. Ghil, "Haut les yeux").

По-третє, група слів на позначення природи та природних явищ (*l'Aube, l'Eau, l'Océan, l'Onde, la Fleur, la Mer, la Mère-Nature, la Nature, la Nuit, la Prairie, la Rivière, le Bois, le Bouvreuil, le Crépuscule, un Paon, la Nature, l'Océan, l'Ombre*). Ця група слів є досить важливою у творчості символістів. Як відомо, поети неодноразово персоніфікують природні явища, ототожнюючи їх із людиною. Звернемося до поетичного прикладу:

Donnez-moi l'Océan, en la nuit, qu'on écoute

– En la nuit des yeux clos ou des asters voilés (F. Vielé-Griffin, "Parle-moi").

По-четверте, група слів, які позначають почуття (*l'Amour, l'Envie, l'Erato, l'Espérance, l'Ennui, l'Obstination, la Foi, la Paresse, la Volupté, la Volonté, le Désir, le Juste, l'Espoir, La Douleur, l'Amour, Espérance, la Souffrance*). У вірші "Placet futile" Малларме, написанням

важливих понять з великої літери, автор акцентує увагу саме на почуттях, духовному світі:

Nommez-nous... pour qu'Amour ailé d'un éventail

M'y peigne flûte aux doigts endormant ce bercail,

Princesse, nommez-nous berger de vos sourires (S. Mallarmé, "Placet futile").

Нарешті, група слів, які позначають абстрактні поняття (*l'Absente, l'Action, l'Avenir, l'Elégance, l'Eternité, l'Etre, l'Oubli, l'Univers, l'Utile, la Fatalité, la Force, la Justice, la Liberté, la Misère, la Pensée, la Rédemption, la Vie, le Beau, le Beauté, le Destin, le Monde, le Passé, le Progrès, le Rêve, le Siècle, le Souvenir, le Temps, le Malheur, , le Futur, Délivrance, Gloire, le Rêve, la Réalité, la Consolation, l'Exuse, la Mort, le Silence, la Vie, Éternel*).

Французький символіст С. Малларме вдавався до вживання великої літери як засобу акцентуації уваги читача на певний предмет, персонаж чи душевний стан. Зокрема, він виділяв ті поняття, які були важливими для його світовідчуття та означали наближення до ідеалу, якого неможливо досягти: *l'Azur, l'Aurore, le Rêve, l'Idéal, l'Idée, l'Esprit, le Cygne*. Наведемо приклад з вірша "*Las de l'amer repos...*", у якому вживання слів з великої літери актуалізують названі ознаки:

Que dire à cette Aurore, ô Rêves, visité

Par les roses, quand, peur de ses roses livides,

Le vaste cimetière unira les trous vides ? ("*Las de l'amer repos...*").

Аналіз поезій французьких символістів дозволяє зробити висновок, що поети внесли у творчість нові риси, які здійснили переворот у сприйнятті та тлумаченні віршів. Відмовляючись від традиційної форми вірша, символісти обирають вільний вірш (верлібр) та написання поезій у прозі. Намагаючись привернути увагу читачів до важливих понять, поети виділяли ключові слова, пишучи їх з великої літери. Яскравим прикладом є експериментальна поема "*Un coup de dés*" С. Малларме, у якій можна простежити незвичайне використання розмірів літер, поєднання шрифтів, виділення слів та речень жирним шрифтом та курсивом. Усі ці засоби забезпечували багатозначність символів, яка породжувала безліч прочитань.

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования [учеб. пособие] / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 303 с. 2. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / Алексей Федорович Лосев. – М. : Искусство, 1995. – 321 с. 3. Сологуб Ф. Искусство наших дней / Ф. Сологуб // Сологуб Ф. Творимая легенда. – М. : Худож. лит., 1991. – С. 177–208. 4. Темна О. В. Поетика символа в творчості М. Волошина : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О.В. Темна. – Дніпропетровськ, 2006. – 22 с. 5. *Biedermann H. Dictionary of symbolism* / Hans Biedermann. – N.Y. : Penguin Group, 1992. – 465 p. 6. *Campa L. Parnasse, Symbolisme, Esprit nouveau* / Laurence Campa. – P. : Ellipses, 1998. – 120 p. 7. *Jenny L. La fin de l'intériorité* / Laurent Jenny. – P. : PUF, 2002. – 164 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. La poésie symboliste / [J.Orizet]. – P. : France loisirs, 1992. – 288 p.

Котвицька В.А., асп.,

НТУ України «Київський політехнічний інститут»

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

У статті розглядаються особливості семантичної адаптації та функціонування англіцизмів у сучасній німецькій мові. У центрі уваги знаходиться аналіз семантичних змін англомовних запозичень у системі німецької мови.

Ключові слова: англіцизм, семантична адаптація, запозичена лексика, лексична семантика, лексичний вплив, значення, розширення значення, звуження значення.

В статье рассматриваются особенности семантической адаптации и функционирования англицизмов в современном немецком языке. В центре внимания находится анализ семантических изменений английских заимствований в системе немецкого языка.

Ключевые слова: англицизм, семантическая адаптация, заимствованная лексика, лексическая семантика, лексическое влияние, значение, расширение значения, сужение значения.

The article deals with the peculiarities of semantic adaptation and functioning of the Anglicisms in modern German language. Main attention is paid to the analyses of semantic changes of English borrowings in German language system.

Key words: anglicism, semantic adaptation, borrowings, lexical semantics, lexical influence, meaning, expansion of word's meaning, narrowing of word's meaning.

Сьогодні в наукових розвідках українських та зарубіжних лінгвістів питанням функціонування англіцизмів у німецькій мові приділяється особлива увага. Лінгвокогнітивні, функціонально-прагматичні ознаки лексичних запозичень у мові німецькомовної преси досліджувала Л. О. Гончаренко [Гончаренко 2010], проблему адаптації англіцизмів комп'ютерної галузі та технологій до системи німецької мови – А. Л. Міщенко [Міщенко 2009], англоамериканізми (галузеву лексику з економіки) у лексико-семантичній системі німецької мови – О. В. Слаба [Слаба 2003], англіцизми в німецькому рекламному дискурсі – А. О. Патрикєєва [Патрикєєва 2009], складні слова з компонентами-англіцизмами в німецькій мові-рецепторі – Н. Ю. Суворкіна [Суворкіна 2004], вплив англійської мови та її американського варіанту на мовну ситуацію в сучасній Німеччині – О. В. Гордишевська [Гордишевська 2006], збагачення німецької мови запозиченнями – Л. В. Васильєва [Васильєва 2004]. Запозичення з англійської (у рекламі автомобілів) у німецькій мові вивчають німецькі дослідники А. Vesterhus, P. Schlobinski (функціонування запозичень з англійської в мережі Інтернет), R. Glahn (вплив англійської мови на сучасну німецьку, дослідження функціонування англіцизмів у мові телебачення), Chr. Götzeler (англіцизми у мові преси). Більшість авторів описують лексику певних вузьких підсистем мови, подаючи тематичні класифікації запозичень. Однак спеціальні дослідження, присвячені комплексному аналізу саме семантичних змін англіцизмів у процесі їхнього функціонування в системі німецької мови, відсутні. У науковій літературі недостатньо вивчена тема змін значень запозичених із однієї мови в іншу лексичних одиниць.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні особливостей семантичної адаптації та функціонування англіцизмів у сучасній німецькій публіцистиці, а саме в тижневій газеті DIE ZEIT.

Об'єктом дослідження є англіцизми, що функціонують у текстах німецьких газет.

Предмет дослідження – особливості семантичної адаптації та функціонування англіцизмів у сучасній німецькій публіцистиці.

Суттєвим для нашого дослідження є розуміння поняття адаптації. Під адаптацією в роботі розуміється поетапне пристосування запозиченої лексеми у системі мови-реципієнті. У межах системи німецької мови-позичальниці цей процес сприймається як освоєння англіцизму. Англіцизм – запозичена з британської чи американської англійської мови одиниця (слово, комбінації слів) різного ступеня освоєності. За твердженням Ціндлера, англіцизмами є і будь-які

зміни значень німецьких слів або їхнього контекстного вживання за британським чи американським зразком [Glahn 2002, 15].

Вивчаючи особливості вживання англіцизмів у текстах німецьких газет, ми однаковою мірою досліджуємо друковані та електронні версії. Усі популярні німецькі видання, у тому числі й обране нами для дослідження DIE ZEIT, мають електронні версії своїх друкованих видань.

Для сторінок газет в Інтернеті характерним є поділ статей на сфери, тож читач, якого цікавлять лише новини політики або ж економіки і зовсім не цікавлять спорт, мода, культура тощо, може, обравши певні сфери отримати усю необхідну інформацію, тим самим заощадити час, листаючи газету у пошуках потрібних статей. До переваг текстів електронних засобів масової інформації належить наявність великої кількості посилань, рухаючись якими користувач самостійно може створювати свій текстовий простір. В Інтернеті, на сторінках ЗМІ, читач газети має можливість додавати коментарі до будь-якої зі статей, тим самим розвивати теми, яких торкаються автори статей, дискутувати з іншими користувачами – читачами газети, з'ясовувати незрозумілі деталі прочитаного тощо. Сайти газет надають можливість переглядати архіви, причому, газета DIE ZEIT, приміром, гарантує доступ до статей, опублікованих після 1946 року, тобто за останні 66 років.

Англіцизми, що їх використовують автори статей, покликані зосередити на певних моментах особливу увагу читача. Вони виконують функцію впливу, що виражається у маніпулюванні свідомістю, створенні стереотипів в отримувача інформації. Англіцизми несуть певне функціонально-стратегічне навантаження, є засобом вираження іронії, виконують експресивну функцію: ... Auch Jesus Christus hat man bekanntlich nie lachen sehen, ebenso wenig die stadtbekannten Schwerenöter Maria und Josef; der heilige Augustinus war mit seiner gottverdamnten Erbsünde die größte Spaßbremse der Spätantike, Immanuel Kant ein naturbelassener Griesgram, der immer nur in Königsberg, aber nie in München weilte, Hegel ist weiterhin erlaubt, denn er war dauernd bekifft, Nietzsches *Fröhliche Wissenschaft* lieben wir, das ist *Pop*, und das darf bleiben, Karl Marx war ein mieser Meckerkopp, und das schwarze 20. Jahrhundert machen wir am besten gleich ganz dicht, denn seine Philosophen und Soziologen waren allesamt *Partykiller*, die nicht einmal Schumann's Bar kannten, also weg damit, und dann ist endlich [DIE ZEIT № 37, 61].

Лексика публіцистичного стилю активно поповнюється англіцизмами, запозиченими з інших стилів. У публіцистиці, окрім

книжної, вживається розмовна, жаргонна лексика, і нею насичені не лише тексти інтерв'ю чи листи читачів до редакцій газет. Використання такої лексики пояснюється прагненням журналістів знайти «свіжі» мовні засоби, не «затерті» часом. Ознакою сьогодення є пріоритетність у мові ЗМІ розкутості, що виявляється у виборі розмовних слів, до того ж англіцизмів із розмовної мови: ... In der vergangenen Woche hat unsere aktuelle Lieblingszeitung, die stets gut gelaunte *Süddeutsche*, einen Artikel über einen dicken Schinken aus dem Berliner Suhrkamp Verlag veröffentlicht. Das Buch, so schrieb der missgestimmte Rezensent, sei leider sehr «schlecht gelaunt» und so unverdaulich wie ein Sack Kartoffeln nach der Ernte. Liebe *Süddeutsche*, wie *uncool* ist das denn? Das übel zugerichtete Buch handelt davon, dass in der heutigen Gesellschaft die Menschen Tag und Nacht kreativ und erfinderisch sein müssen... [DIE ZEIT № 37, 61].

Кожна тематична сфера, лексика якої вживається у текстах газет, нараховує доволі велику кількість англіцизмів. Семантичний процес зсуву ієрархії значення відбувається в усіх тематичних сферах. Він призводить до переміщення англіцизмів з однієї тематичної сфери до іншої. Розширення семантики слова може відбутися під час переходу слова з термінологічної сфери в загальнолітературну.

Семантична адаптація полягає у перенесенні семантики слова на новий ґрунт. У процесі семантичної адаптації англіцизму відбуваються розширення його значення у німецькій мові (*empty*), звуження значення (*tricky*) тощо.

Семантична адаптація – процес тривалий та складний, пов'язаний із передачею запозиченим словом ознак споконвічної лексики; полягає у поступовому (стадіально-градуальному) встановленні лексико-семантичних, стилістичних, дериваційних, фразеологічних та інших зв'язків у системі мови-позичальниці. Ці зв'язки підтверджуються новими лексико-семантичними варіантами, які виникають у семантичній структурі запозиченого слова в результаті набутої здатності до смислових зсувів [Максимова 2004, 101].

Тема мови і лексичних впливів із англійської у німецькій мові гостро стоїть у німецькому суспільстві. Занепокоєння стосовно функціонування надмірної кількості англіцизмів у всіх сферах висловлюються не лише у колах видавців та читачів газети Sprachnachrichten (Verein deutsche Sprache). «Дивними словами» називає журналіст газети DIE ZEIT Луїза Райхстеттер слова англо-американського походження, у статті під назвою "Lunchen" (Wörterbericht):

... An der Scheibe solch neu eröffneter Gastronomie klebt zudem oft in spiegelverkehrten Einzelbuchstaben der stolze Hinweis: «Wir haben eine Raucherlounge». Man stelle sich nun einmal vor, jemand legt das Besteck nieder und etwas Geld auf den Tisch, klappt ein kleines Taschenmesser auf und nimmt Rache für all diese merkwürdigen Wörter. Am Fenster entfernt er einfach das «o» aus Raucherlounge, bevor er schnell entflieht. Er will ja schließlich nicht beim Launch einer Lunchbar von Lauch essenden Loungemenschen gelyncht werden [DIE ZEIT № 37, 48].

Проте Рудольф Хоберг, один із головуючих Спілки німецької мови (Gesellschaft für deutsche Sprache), на щорічному засіданні Інституту німецької мови у 2000 році, зазначав, що "надлишкових" слів (überflüssige Wörter) не існує, бо, по-перше, у мовах немає повністю синонімічних слів, а, по-друге, тому що для мовців жодне зі слів, які вони використовують, не є "надлишковим", інакше вони б його не використовували [Hoberg 2001, 300].

Вибір кожного варіанта серед альтернативних мовних форм залежить від того, яку мету переслідує мовець.

Слова *Teens*, *Teenager* носії німецької мови можуть вживати з іронією, коли йдеться про людей (дорослих), які давно вийшли з дитячого чи підліткового віку, проте поведуться (одягаються, ведуть певний спосіб життя, навіть мислять), як діти чи підлітки.

Англійське *Kid* не можна вважати абсолютним синонімом німецького *Kind*, оскільки ці слова мають відмінні функції та значення. У даному випадку прийнятніше говорити швидше про збагачення німецької мови, ніж про її витіснення чи загрозу їй [Lemnitzer 2007, 96]. Запозичене *Kid* не вживається тоді, коли можна було б ужити *Kind*. *Kid* вживається, коли йдеться про дітей та молодих людей, які відзначаються неприємними рисами (*Chaoskid*, *Klaukid*, *Trashkid*) або ідентифікуються за походженням чи належністю до якоїсь групи (*Kleinstadtkid*, *Kapstadtkid*, *Punkkid*). Усі слова з -kind є стилістично нейтральними [Lemnitzer 2007, 39–40].

Слово *Bodyguard*, на відміну від німецького *Leibwächter*, має позитивну конотацію, тоді як німецьке слово – нейтральну.

У процесі детального розгляду синонімічних пар слів виявляються суттєві семантичні відмінності. Це стосується і таких пар, як *Mix* / *Mischung*, *Tool* / *Werkzeug*, *Power* / *Energie* тощо. Не можна ототожнювати значення цих слів, стверджуючи, що англіцизми складають конкуренцію існуючим у німецькій мові словам із абсолютно такими ж значеннями.

Значення німецького слова *Schminke* та запозиченого з англійської *Make-up* також певною мірою різняться. Наведемо уривок зі статті

"Die Doris-Show" (Dossier), опублікованої на шпальті газети DIE ZEIT від 20 вересня 2012 року: ... Doris Schröder-Köpf ist, wie natürlich auch die SPD weiß, weitaus bekannter als der Spitzenkandidat Stephan Weil. In Hannover hat sie richtig Glamour. In ihrer Partei fällt sie auf, bei SPD-Veranstaltungen ist sie die mit Abstand bestangezogene Person. Die blonden Haare: immer perfekt. Die Blazer: tailliert. Der Schmuck: dezent. Bei ihr fällt einem nicht das Wort *Schminke* ein, sondern das Wort *Make-up* [DIE ZEIT № 39, 13].

На думку О. Реформатського, «спокуса» ототожнення свого й чужого у процесі вивчення спорідненої чи близькоспорідненої мови «лежить на поверхні». Але, за його словами, саме це і є тією провокаційною близькістю, подолання якої ховає у собі великі практичні труднощі [Реформатский 1962, 25].

Відчуваючи потребу в найменуванні нових понять, мова запозичує нові слова і при цьому намагається абсорбувати саме ті значення та відтінки значень запозичень, яких їй на певному етапі не вистачає. Як показує аналіз дослідженого фактичного матеріалу, процесу адаптації англіцизмів у німецькій мові підлягають не лише денотативний компонент їх значень, але й конотативний, причому кореляція нових компонентів значень не несе однозначного співвідношення.

1. Максимова Т. В. Заимствования в контексте лингвокультур: англо-русские параллели. / Т.В. Максимова. – Культура народов Причерноморья. Научный журнал межвузовского центра "Крым" Таврического национального ун-та, № 49. Том 1. 2004. – С. 100–103.
2. Реформатский А. А. О сопоставительном методе. Русский язык в национальной школе. / А.А. Реформатский. – № 5. – 1962.
3. Glahn R. Der Einfluss des Englischen auf gesprochene deutsche Gegenwartssprache. / Richard Glahn. – Band 4. 2. Auflage. Peter Lang Frankfurt, 2002. – 216 s.
4. Hoberg R. Verschriftliche Fassung des Beitrags zur Podiumsdiskussion. 2001. – S. 300. in: Götzeler Chr. Anglizismen in der Pressesprache. S. 255.
5. Lemnitzer L. Von Aldianer bis Zauselquote. Neue deutsche Wörter. Wo sie herkommen und wofür wir sie brauchen. / Lothar Lemnitzer. – Gunter Narr Verlag Tübingen, 2007. – 110 S.
6. DIE ZEIT. Ausgabe № 32. Wochenzeitung für Politik, Wirtschaft, Wissen und Kultur. 2. August 2012. – 76 s.
7. DIE ZEIT. Ausgabe № 33. Wochenzeitung für Politik, Wirtschaft, Wissen und Kultur. 9. August 2012.
8. DIE ZEIT. Ausgabe № 37. Wochenzeitung für Politik, Wirtschaft, Wissen und Kultur. 6. September 2012.
9. DIE ZEIT. Ausgabe № 39. Wochenzeitung für Politik, Wirtschaft, Wissen und Kultur. 20. September 2012. – 88 s.

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

У статті обґрунтовується доцільність використання сучасного українського мас-медійного дискурсу як комунікативного контексту у процесі вивчення динаміки гендерних стереотипів в українській суспільній свідомості.

Ключові слова: мас-медійний дискурс, гендерний стереотип.

В статье обосновывается целесообразность использования современного украинского масс-медийного дискурса как коммуникативного контекста при изучении динамики гендерных стереотипов в украинском общественном сознании.

Ключевые слова: масс-медийный дискурс, гендерный стереотип.

It is proved in the article that the expediency of modern Ukrainian mass media discourse using as a communicative context for study of the changes in gender stereotypes in the Ukrainian public consciousness.

Key words: mass media discourse, a gender stereotype.

Одним із нових напрямків в історичних, філософських, соціологічних, лінгвістичних та культурологічних дослідженнях за останні десятиліття стали гендерні студії. Гендерологія – одна з найбільш динамічних галузей сучасної лінгвістики. Гендерний підхід продовжує антропоорієнтоване вивчення мови, що дозволяє ретельніше враховувати людський чинник.

Сучасна соціальна наука розрізняє поняття стать і гендер. Традиційно перше з них використовується на позначення тих анатомо-фізіологічних особливостей людей, на основі яких людські істоти визначаються як чоловіки чи жінки. Стать (тобто біологічні особливості) людини вважаються фундаментом і першопричиною психологічних та соціальних розбіжностей між жінками й чоловіками. Крім біологічних розбіжностей, існує розподіл соціальних ролей, форм діяльності, відмінності в поведінці та емоційних характеристиках. Антропологи, етнографи, історики давно встановили відносність уявлень про «типово чоловіче» або «типово жіноче». Те, що в одному суспільстві вважається чоловічим заняттям (поведінкою, рисою характеру), в іншому може визначатись як

жіноче. Різноманітність соціальних характеристик жінок і чоловіків та принципова тотожність біологічних характеристик людей доводять, що біологічна стать не може бути поясненням відмінностей їхніх соціальних ролей, які існують у різних суспільствах. За А. В. Кириліною, гендер є соціокультурним конструктом, пов'язаним із приписуванням індивіду певних якостей і норм поведінки на основі його біологічної статі. Гендер – це великий комплекс соціальних та психологічних установок, які породжені суспільством і впливають на поведінку національної мовної особистості [Маслова 2004, 124]. У фокусі уваги гендерних досліджень знаходяться культурні та соціально-психологічні чинники, які обумовлюють, зокрема, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості, визначають ставлення суспільства до чоловіків та жінок, формують механізми побудови владної системи на основі відмінностей. Під гендерними стереотипами розуміються культурно й соціально обумовлені думки та пресупозиції про якості, атрибути й норми поведінки представників обох статей та їх відображення в мові [Кириліна 2004, 134]. Як продукт соціальних відносин і культурної традиції гендер не є власне лінгвістичною категорією, однак шляхом аналізу мовних структур можна розкрити його зміст, виявити гендерні стереотипи, зафіксовані у свідомості носіїв мови [Кириліна 1999, 36].

Попри те, що гендерні стереотипи об'єктивуються в різних семіотичних системах, мові як універсальній семіотичній системі в процесі відображення у свідомості людини картини світу відводиться особлива роль. Водночас мова є не лише засобом об'єктивації стереотипів, але й виступає як інструмент їхнього відтворення й створення. Наукові гендерні розвідки, що безпосередньо стосуються функціонування, закріплення та розвитку гендерних стереотипів у суспільстві й свідомості мовців, проводили В. Агеєва, Л. Леонтьєва, О. Фоменко, А. Окара, Д. Сепетій, Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Кісь, Л. Ставицька, О. Семиколєнова та інші. Гендерна картина світу містить у собі всю різноманітність репрезентацій гендерних відносин і уявлень. Гендерна мовна картина світу – вербалізована форма гендерної картини світу, яку утворюють вербалізовані гендерні стереотипи. Сучасні зміни в суспільних відносинах, пов'язані з відмовою від патріархальних зразків та, відповідно, зміною функцій чоловіка й жінки як у публічній, так і в приватній сфері, неминуче призводить до зміни уявлень чоловіків і жінок один про одного та про себе, тобто до трансформації гендеру і гендерних стереотипів. Дослідження таких трансформацій, враховуючи високі темпи змін

соціально-економічних умов сучасного життя, є нагальною необхідністю.

Актуальність дослідження полягає у вивченні української гендерної мовної картини світу через дослідження гендерних стереотипів у зв'язку з динамікою гендерних концептів. Вагомий вплив на формування гендерних цінностей і закріплення їх у свідомості мовців мають засоби масової комунікації.

Мета статті – довести, що завдяки своїй дискурсивності повідомлення мас-медіа є оптимальним джерелом матеріалу для лінгвістичного дослідження гендерних стереотипів та їхніх трансформацій. Розглядалися переважно тексти українських інтернет-повідомлень і газет.

Серед розмаїття визначень дискурсу (як тексту, системи, як комунікативної події) вислів Н. Д. Арутюнової про те, «що дискурс – це мовлення, занурене в життя», став на сьогодні майже хрестоматійним [Арутюнова 1999, 136]. С. В. Іванова зазначає, що дискурс ЗМІ є миттєвим зрізом мовного та соціального стану суспільства, оскільки через свою природу відображає як мовний, так і культурний статус-кво соціуму [Іванова 2008, 29]. Отже, завдяки динамічності та сучасності мас-медійні тексти характеризуються дискурсивністю, а «дискурсивності властиве врахування національного характеру народу, способу його життя, традицій, звичаїв, моралі, системи цінностей, особливостей світосприйняття тощо» [Пономаренко 2011, 100]. Саме в масовій комунікації найбільш очевидна та чи інша акцентуація й динаміка гендерного параметру та пов'язаних із ним гендерних стереотипів [Кирилина 2000]. Таким чином, сучасний український мас-медійний дискурс як мовленнєво-мисленнєва діяльність, що відбувається в межах певних засобів масової інформації, є актуальним комунікативним контекстом функціонування гендерних стереотипів, оскільки цей тип дискурсу відображає сучасний стан суспільно-культурного життя соціуму та зміни стереотипів масової свідомості, зокрема гендерних. У ЗМІ гендерні відносини, навіть не становлячи предмет публікації, виявляються в багатьох компонентах: від загального змісту повідомлення та різних смислових акцентів до конкретних лінгвістичних засобів оформлення. Мова засобів масової комунікації, з одного боку, експлікує гендерні стереотипи, а з іншого – виступає інструментом виробництва гендерних смислів. Питанню гендерної специфіки текстів ЗМІ присвячені роботи таких українських дослідників, як А. М. Волобуєва, І. Кіянка, С. Кушнір,

Н. Ф. Остапенко, Н. М. Сидоренко, Т. І. Старченко, Р. І. Федосєєва, а також російських науковців Н. І. Ажгіхіна, О. А. Вороніна, О. М. Здравомислова, Г. С. Двіняніна, А. В. Кириліна та ін.

Дослідження змісту трансформацій гендерних стереотипів під час аналізу мас-медійних повідомлень можна проводити щонайменше у двох площинах: 1) зміни типових якостей, пов'язаних із конкретною статтю; 2) динаміка соціокультурної ролі, яка приписується певній статі.

Так, загальновідомо, що стереотипи зовнішності і чоловіків, і жінок останнім часом зазнали значних змін. Простежимо це на прикладі динаміки чоловічої зовнішності: *«Стара приказка "чоловік має бути трохи гарніший за мавпу" втрачає актуальність»* (life.pravda.com.ua 10.09.2012). Якщо раніше вважалося, *«що найперші ознаки привабливої чоловічої зовнішності — квадратна щелепа, грубі риси обличчя тощо»* [megasite.in.ua 2011] є нормою для чоловіків, то зараз такий чоловік не буде мати особливої популярності. *«Мачо..., на жаль, вимираючий вид... Образ справжнього мачо будується з уявлення про нього, як про людину брутальну, неохайну, вічно неголену і дико ревниву.* [mededpros.com 25.08.2012]. Відносно нове явище – метросексуал — *«виглядає, як бездоганно доглянутий хлопець, який знає собі ціну. Він старанно стежить за модою, почитує глянцеві журнали, набуває модні новинки в найкращих фірмових магазинах, систематично відвідує популярний фітнес-клуб, приділяє увагу своїй зачісці і стилю»* [mededpros.com 25.08.2012]. Трансформація уявлень про чоловічу зовнішність на цьому не зупинилась: *«Раніше слово «андрогін» використовувалося як синонім слова «гермафродит». Сьогодні їх називають інтерсексуалами і вони як ніколи в моді!»* [depot.in.ua], аж до казусів на кшталт того, що за повідомленням news.bigmir.net *«чоловічий журнал FHM попросив вибачення у манекенника Андрія Пежича, якого напередодні зарахував до списку найбільш сексуальних жінок планети»*. Тобто зовнішність чоловіка максимально наближається до жіночої.

В українській суспільній свідомості та чи інша зовнішність часто асоціюється з наявністю чи відсутністю інтелекту. До прояву таких стереотипів можна віднести недавню заяву Д. Табачника, яку прокоментували майже всі українські ЗМІ : *«Думаю, що не відкрию Америку, якщо скажу, що в магістратурі, аспірантурі навчаються дівчата з мени яскравою, привабливою, модельною зовнішністю», – сказав Табачник»* [tsn.ua 17.05.2012]. У той же час інтернет-видання gazeta.ua повідомляє про те, що *«радикальну Партію Ляшка у Вінниці*

очолила дівчина модельної зовнішності.... І цей хід Ляшка, миттєво приверне інтерес і увагу до Радикальної Партії, виділить її з безлічі одноманітних партій і однозначно розширить електоральну привабливість нової політичної сили» [gazeta.ua 02.02.2012]. Журналіст газети «Дзеркало тижня. Україна» захоплюється грузинським міністром Вірою Кобалія: «Модельна зовнішність, непримітна сукня, стриманий макіяж і відкрита щира усмішка. Ця 30-річна молода жінка вже два роки очолює Міністерство економіки і сталого розвитку Грузії і, попри тендітну зовнішність, має, за свідченням грузинських експертів, «бульдозеру хватку» у своїй справі» [«Дзеркало тижня. Україна» №29, 22.08.2012]. Тобто, наразі у суспільстві співіснують старі (вродлива, але дурненька/негарна, але розумна) й відносно нові (приваблива й елегантна інтелектуалка) стереотипи, що свідчить про народження нового гендерного концепту.

Останнім часом уявлення про «слабкість» слабкої статі та «силу» чоловіків значно похитнулися: «... зараз наші милі і "слабенькі" пані можуть при необхідності самотійно захистити себе, і свого друга в образі не дадуть.» (intercoursefun.info). «Жінки непомітно для себе стають усе мужнішими, погоджуються працювати багато і на кількох роботах, вчать швидко приймати рішення, бути рішучими та сміливими. Чоловіки ж дозволяють собі розслабитися – адже дедалі менше від них чекають подвигів». Отож і «вперто сидять у транспорті, прикриваючись своїми айфонами, газетами та окулярами» [novaukraina.org]. Отже, підлягає перегляду теза про фізичну силу/слабкість чоловіків і жінок.

Стереотипний набір соціальних ролей чоловіка й жінки формується в процесі культурно-історичного розвитку суспільства і є обов'язковим компонентом соціальної структури. Загальновідомо, що чоловік сприймається, насамперед, як робітник і громадянин, а жінка – як дружина і мати. Однак сьогодні ці уявлення також трансформуються. Тож у дискурсі мас-медіа поряд із традиційними уявленнями все частіше з'являються відображення нового перерозподілу ролей. Усе частішою є ситуація, коли жінка працює і забезпечує родину, а її чоловік стає просто "домогосподаркою", тобто сидить з дітьми, готує їжу, пере і прибирає. «Незвичайне в таких історіях те, що чоловіки найчастіше ставляться до цього цілком нормально, ніби так і повинно бути. Так де ж вони, ці хоробрі лицарі на конях і з мечами в руці? Біля раковини миють посуд або, можливо, біля плити готують вечерю для своєї благовірної? А меч і

обладунки склали десь, щоб діти не порізалися і не поранилися» (intercoursefun.info).

Отже, сучасний мас-медійний дискурс відображає певні трансформації різних гендерних стереотипів, що існують у колективній свідомості українського суспільства. Подальший аналіз лінгвістичної та когнітивної природи базових гендерних концептів, які породжують ці трансформації, дозволить виявити динаміку гендерних концептів та їх вербалізаторів, зміни гендерних асиметрій, а також гендерні особливості сприйняття мас-медійної інформації.

1. *Арутюнова Н. Д.* Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Просвещение, 1999. – С. 136–137. 2. *Иванова С. В.* Политический медиа-дискурс в фокусе лингвокультурологии // Политическая лингвистика. Екатеринбург, 2008. Вып. 1 (24). С. 29–33. 3. *Кирилина А. В.* Гендер: лингвистические аспекты. – М., Изд-во "Инст-т социологии РАН", 1999. – 189 с. 4. *Кирилина А. В.* Гендерные исследования в лингвистике и теории коммуникации: уч. пособие. – М.: РОССПЭН, 2004. – 252 с. 5. *Кирилина А. В.* Проблемы гендерного подхода в изучении межкультурной коммуникации // Гендер как интрига познания. – М.: Рудомино, 2000, <http://www.owl.ru/library/002t.html>. 6. *Маслова В. А.* Лингвокультурология. – М.: Академия, 2004. – 208 с. 7. *Пономаренко Л. Г.* Роль слів-амеб у мас-медійному та науковому дискурсах / Пономаренко Л. Г. // Держава та регіони: Наук.-виробн. журнал. (Серія «Соціальні комунікації») – 2011 – №3. – Запоріжжя, 2011. – С.99–103. 8. *Пономаренко Л. Г.* Характеристика сучасного морально-етичного дискурсу ЗМІ / Пономаренко Л. Г. // Держава та регіони: Наук.-виробн. журнал. (Серія «Соціальні комунікації») – 2011 – №4. – Запоріжжя, 2011. – С.99–103.

*Лазебна О.А., асп.,
НТУ «Київський політехнічний інститут»*

ПРИДІЄСЛІВНІ ПРИСЛІВНИКИ ОЦІНКИ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ АВСТРІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)

У статті розглядається категорія оцінки, яка залишається постійним об'єктом дискусій різних лінгвістичних течій. Авторка робить спробу визначити оцінний потенціал придієслівних прислівників

на матеріалі австрійського національного варіанта німецької мови, враховуючи соціальний статус мовця.

Ключові слова: категорія, прислівник, оцінка, суб'єкт оцінки, соціальний статус мовця.

В статье рассматривается категория оценки, которая остается постоянным объектом дискуссий ученых разных лингвистических направлений. Автор делает попытку определить оценочный потенциал прилагательных наречий на материале австрийского национального варианта немецкого языка, учитывая социальный статус говорящего.

Ключевые слова: категория, наречие, оценка, субъект оценки, социальный статус говорящего.

The article considers the problem of the category "estimation" which remains under constant attention of scientists of various linguistic trends. The author makes an attempt to determine the estimation potential of adverbs on the basis of modern Austrian taking into account speaker's social status.

Key words: category, adverb, estimation, subject of estimation, speaker's social status.

Оскільки мова можлива лише у людському суспільстві, – писав І. О. Бодуен де Куртене, – то, окрім психічної сторони, ми повинні відмічати в ній завжди сторону соціальну. Як можна не погодитись з О. М. Вольф, яка пише, що «в мові віддзеркалюється взаємодія дійсності та людини в різних аспектах, одним з яких є оцінний: об'єктивний світ членується мовцями з точки зору його ціннісного характеру – добра чи зла, користі чи шкоди і т.д., і це вторинне членування, обумовлене соціально, досить складно відображено в мовних структурах» [Вольф 1985, 5].

Те, що мова є далеко не одноманітною в соціальному плані, відомо давно. Один із засновників сучасної соціолінгвістики американський дослідник Уільям Лабов визначає соціолінгвістику як науку, яка вивчає «мову в її соціальному контексті». «Соціолінгвістика наголошує саме на тому, як використовують мовний знак люди, – всі однаково чи по-різному, у залежності від свого віку, статі, соціального положення, рівня й характеру освіти, конфесійної належності, від рівня загальної культури і та ін.?» [Антошкіна 2007, 19].

Актуальність порушеної теми визначається, у першу чергу, тим, що досі фахівцями в галузі мовознавства не робилися спроби теоретично осмислити категорію оцінки як частину

соціолінгвістичного знання. З огляду на те, що «мова є найважливішою характеристикою соціального статусу людини» [Карасик 1991, 54], а індекси соціального статусу значною мірою характеризують мову освічених та неосвічених людей, у своїй роботі ми робимо спробу довести, що оцінка дійсності мовця через усвідомлення позитивних/негативних моментів його життя може залежати від його соціального статусу.

Предметом дослідження є соціолінгвістичні характеристики та оцінний потенціал висловлень австрійського національного варіанта німецької мови з придієслівними прислівниками оцінки у сполученні з дієсловом *finden*. У виборі предмета дослідження керуємося необхідністю систематизації та інвентаризації прислівників оцінки у сполученні із вказаним дієсловом за оцінною шкалою. Одиниці типу *gut* у сполученні з дієсловом *finden* вважаємо прислівниками.

Матеріалом для дослідження стали твори таких австрійських письменників, як Арно Гайгер («У нас все добре»), Томас Главінік («Життя бажань»), Маріанне Грубер («В замок»), Інгеборг Бахманн («Маліна», «Проблеми проблеми», «Симультан», «Огляд старого міста»), Ельфріде Єлінек («Коханки») загальним обсягом 1510 сторінок.

Мета роботи полягає у з'ясуванні оцінного потенціалу придієслівних прислівників, обґрунтуванні теоретичних засад тлумачення основних категорій, пов'язаних з оцінкою, визначенні градуативності позитивної/негативної оцінки залежно від соціального статусу мовця.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1) проаналізувати теоретичні погляди мовознавців щодо впливу соціального статусу, соціального оточення на мову загалом та на оцінку зокрема;

2) визначити оцінну міць придієслівних прислівників;

3) подати таблицю градування прислівників оцінки у сполученні з дієсловом *finden* з огляду на соціальний статус мовця.

Робочою гіпотезою дослідження є припущення, що відношення до дійсності носія мови через усвідомлення позитивних/негативних моментів його життя залежить від соціального статусу мовця. Кожен мовець, даючи оцінку, підсвідомо спирається на свій життєвий досвід, соціальний статус та своє соціальне оточення.

«Прийнято вважати, що оцінка завжди є чисельною оцінкою» [Ивин 1970, 21]. Дослідниця Н. Д. Арутюнова відзначає, що «зв'язок оцінного значення з автором мовлення багатовимірний. Оцінка виражає особисті думки і смаки мовця, а вони різні у різних людей...

Оцінка соціально обумовлена. Її інтерпретація залежить від норм, прийнятих у тому чи іншому суспільстві» [Арутюнова 1997, 6]. Під суб'єктом якоїсь оцінки розуміють особу, яка приписує цінність якомусь предмету шляхом вираження даної оцінки [Ивин 1970, 21].

У мові оцінка матеріалізується у вигляді оцінних суджень. «Включаючись в контекст, оцінка характеризується особливою структурою, що містить низку обов'язкових та факультативних елементів. Цю структуру можна представити як модальну рамку, яка накладається на висловлення та не співпадає ні з його логіко-семантичною побудовою, ні з синтаксичною», – стверджує О. М. Вольф. На думку дослідниці, «в основі оцінної модальності лежить формула $A \text{ r } B$, де A представляє суб'єкт оцінки, B – її об'єкт, а r – оцінне відношення, яке має значення «добре» чи «погано» [Вольф 1985, 11–13]:

Susi findet es ungerecht, daß Heinz satt und zufrieden ist, während viele hungern [Jelinek 2008, 80].

Кількісний склад проаналізованих оцінних висловлень з обов'язковими елементами значно переважає кількість оцінних суджень, структурна організація яких включає поряд з основними факультативні елементи. Так, наприклад, у романі Арно Гайгер «У нас все добре» бачимо приклад вживання факультативного елемента *ausgesprochen*, який посилює значення прислівника *sinnlos*:

Ich finde es ausgesprochen sinnlos, hier etwas nachholen zu wollen [Geiger 2005, 10].

У роботі аналізуються лише ті прислівники оцінки, які зустрічаються у досліджуваних текстах з аксіологічним предикатом *finden*. Услід за О. М. Вольф, під поняттям аксіологічний предикат ми розуміємо клас предикатів, які входять у структуру оцінки, об'єднуючи її суб'єкт та об'єкт. Як стверджує дослідниця, «аксіологічний предикат слугує основним засобом експлікації модальної рамки оцінки» [Вольф 1985, 97].

Так, у наступному реченні аксіологічний предикат *finden* вводить у висловлення експліцитну суб'єктивність, вказуючи на присутність суб'єкта *ihre Tante*, який оцінює та унаочнює оцінку як таку, що належить до концептуального світу суб'єкта оцінки. Таким чином, ознака *skandalös* при цьому аксіологічному предикаті є суб'єктивною. Присутність аксіологічного предиката *finden* передбачає існування інших думок із того чи іншого питання та можливість заперечення:

Das Gescheiteste wäre überhaupt, ihm bald zu sagen, am besten heute noch, daß sie einander nicht mehr sehen sollten, vielmehr nicht sehen

dürften, daß sie ihrer Tante zum Beispiel alles gebeichtet hätte und **ihre Tante**, mit ihren bornierten Ansichten, **diese Beziehung zu einem verheirateten Mann skandalös fand** und daß sie natürlich, abhängig von ihrer Tante und zutod erschrocken über den Ausbruch ihrer Tante...[Bachmann 2005, 347].

У прикладі людина (а саме тітка Беатрікс), яка виносить оцінне судження, а це судження має моральну природу, спирається на певні норми людської поведінки. Осуд, обвинувачення заводити стосунки з одруженим чоловіком виносяться ніби від імені суспільства, яке виступає як суперагенс відносно племінниці Беатрікс, якій адресується це повідомлення.

Ми розглядаємо соціальний статус мовця за соціометричним підходом на основі критеріїв «професійний ценз» та «віковий ценз», які значним чином впливають на адекватний вибір засобів вираження оцінки.

Згідно соціометричного плану статусу на основі проаналізованих нами прозових творів шкалювання мовців-суб'єктів оцінки (з точки зору яких продукувалася оцінка, вжита у вигляді прислівників оцінки у сполученні з дієсловом *finden*) на основі вищезазначених критеріїв, виглядає таким чином: це інтелігенція, державні службовці/керівники різних рівнів, офісні працівники, працівники сфери торгівлі та послуг, робітники/ремісники, безробітні/домогосподарки; за віковим цензом суб'єктами оцінки є діти/підлітки (учні шкіл), студенти ВНЗ та люди літнього віку (пенсіонери).

Ураховуючи зауваження дослідників щодо структурної організації шкали оцінки, інвентаризація прислівників оцінки, які «притягуються» досліджуванам нами дієсловом на матеріалах вибірки з австрійських прозових творів, вжитих суб'єктами оцінки певного соціального статусу, може здійснюватися у вигляді таблиці градування придієслівних прислівників оцінки у сполученні з дієсловом *finden*.

Таблиця 1.

**ГРАДУЮВАННЯ ПРИДІСЛІВНИХ ПРИСЛІВНИКІВ
ОЦІНКИ У СПОЛУЧЕННІ З ДІЄСЛОВОМ *finden***

ШКАЛА ОЦІНКИ		СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС МОВЦЯ									
		Професійний ценз						Віковий ценз			
		Суб'єкт оцінки / мовець	Інтелігенція	Державні службовці	Офісні працівники	Працівники сфери торгівлі та послуг	Робітники/ Ремісники	Безробітні/ домогосподарки	Діти/ підлітки (учні шкіл)	Студенти	Люди літнього віку (пенсіонери)
		позитивна оцінка	дуже добре	sehr vertraut	-	großartig	-	herzig	-	-	hinreißend recht süß
	добре	schön	-	bedenken swert, angenehm m komisch /3/	-	-	-	-	-	-	

		досить добре	-	-	spannend	-	-	anregend	-	stimulie rend	gar nicht schlecht
	негативна оцінка	досить погано	verkehrt	-	-	-	-	-	-	-	-
		погано	-	-	einschlä- fernd, lustig	ausge sprochen sinnlos	lustig	komisch, ungerecht	sterbend unge- recht	rigolo, ko- misch	-
		дуже погано	-	grauenhaft ekelhaft	grindig abstoßen d übel, schäbig	-	-	grob und touristisch	-	lustig, dümml ich	scandalös

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що суб'єктам оцінки, експлікованим у ролі мовців, які належать до інтелігенції, властивий своєрідний «консерватизм» у винесенні оцінки, який виявляється у стриманому використанні оцінних придієслівних прислівників у сполученні із вказаним дієсловом та завуальованому використанні категорії оцінки, що можна експлікувати лише з контексту. На відміну від висловлень інтелігенції, оцінні судження офісних працівників та студентів ВНЗ характеризуються більшою «розкутістю» в реалізації оцінного відношення до явищ дійсності, осіб тощо, про що свідчить дібраний фактичний матеріал (див. таблицю градування придієслівних прислівників оцінки у сполученні з дієсловом *finden*). Загалом, слід відмітити, що в проаналізованій австрійській художній літературі для вираження категорії оцінки засобами придієслівних прислівників оцінки у сполученні з аксіологічним предикатом *finden* автори більше вдаються до вживання одиниць з негативною оцінкою.

1. Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Соціолінгвістика: навчальний посібник. / Л.Антошкіна, Г. Красовська, П. Сигеда, О. Сухомлинов – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2007. – 360 с. 2. Арутюнова Н.Д. Время: модели и метафоры. Логический анализ языка // Язык и время. / Н.Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 1997. – 234 с. 3. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. / Е.М. Вольф. – М.: Наука, 1985. – 227 с. 4. Ивин А. А. Основания логики оценок. / А.А. Ивин. – М.: Издательство Московского университета, 1970. – 230 с. 5. Карасик В. И. Язык социального статуса. / В.И. Карасик. – М.: Институт языкознания АН СССР, Волгоградский педагогический институт, 1991. – 495 с. 6. Bachmann I. Werke. Dritter Band: Todesarten: Malina und unvollendete Romane. / Herausgegeben von Christine Koschel, Inge von Weidenbaum, Clemens Münster. Piper München Zürich. 4. Auflage, 1993. – 564 s. 7. Bachmann I. Sämtliche Erzählungen. / I. Bachmann. – München: Piper Verlag, Sonderausgabe 2005.– 493 s. 8. Geiger A. Es geht uns gut. Roman. / A.Geiger – Wien: Carl Hanser Verlag, 2005. – 390 s. 9. Glavinic T. Das Leben der Wünsche. Roman. / T.Glavinic – München: Carl Hanser Verlag, 2009. – 319 s. 10. Gruber M. Ins Schloss. Roman./M. Gruber - Innsbruck : Haymon Verlag, 2004. – 240 s. 11. Jelinek E. Die Liebhaberinnen. Roman. / E. Jelinek. - Rowohlt Taschenbuch Verlag, November 2008. – 157 S.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ АНТРОПОНІМІВ У ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Стаття присвячена аналізу семантичних та функціональних особливостей прецедентних антропонімів, які входять до складу давньогрецьких фразеологізмів. Антропоніми класифікуються за ознакою прецедентності, за денотативною співвіднесеністю, за аксіологічним наповненням та семантичними характеристиками.

Ключові слова: *прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, прецедентний антропонім, етнокультурна специфіка, давньогрецькі фразеологізми, структурно-семантичний аналіз.*

Статья посвящена анализу семантических и функциональных особенностей прецедентных антропонимов, которые входят в состав древнегреческих фразеологизмов. Антропонимы классифицируются по признаку прецедентности, по денотативной соотнесенности, по аксиологической наполненности и семантическим характеристикам.

Ключевые слова: *прецедентное имя, прецедентная ситуация, прецедентный антропоним, этнокультурная специфика, древнегреческие фразеологизмы, структурно-семантический анализ.*

The article is devoted to the analysis of semantic and functional characteristics of the precedent anthroponyms in the Greek proverbs. The anthroponym components are classified according to its precedency, denotative correlation, axiological content and semantic characteristics.

Key words: *precedent name, precedent situation, precedent anthroponym, ethnocultural specificity, ancient Greek proverbs, structural and semantic analysis.*

В ономастичному просторі будь-якої лінгвокультури можна виділити групу власних імен, що мають когнітивну й емоційну значимість, тобто прецедентні власні імена. Перебуваючи у тісному зв'язку "з усім контекстом життя в конкретному культурно-інформаційному середовищі" [Корнилов 2003, 138], вони входять до мовної картини світу лінгвокультурної спільноти, фіксуючи певний склад її мислення, логіку світосприйняття і світооцінки. Адже "оніми є кодами певної суми фонових знань, специфічними видами згорнутих національно-культурних текстів, що зберігають у своїй семантичній пам'яті культурно-історичні сюжети, вписані у сучасну

суспільну свідомість" [Ажнюк 1984, 62]. Дослідження власних імен у складі давньогрецьких ФО дозволяє окреслити етноспецифічні характеристики мовної картини світу давніх еллінів та доповнити наші знання про їхню духовну культуру.

Прецедентні імена як один із різновидів прецедентних феноменів є постійним об'єктом пильної уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників; аналізуються, зокрема, особливості їхнього функціонування у культурно-національному просторі, їхній склад та джерела походження (Н. Бурвікова, Ю. Гаврилова, Д. Гудков, І. Захаренко, О. Земська, Ю. Караулов, В. Костомаров, В. Красних, О. Найдюк, О. Опаріна, І. Сніховська, Р. Чорновол-Ткаченко та інші). Однак окремих лінгвістичних досліджень, які б розкривали особливості функціонування та семантики прецедентних антропонімів у складі давньогрецьких ФО, що могло би доповнити фонову лінгвокультурну інформацію, важливу для адекватного перекладу та розуміння давньогрецьких оригінальних текстів, поки що не існує, що зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета дослідження – розглянути особливості семантики прецедентних антропонімів у складі давньогрецьких ФО та проаналізувати їхні функції.

Об'єктом дослідження є власні імена людей, які входять до складу давньогрецьких фразеологізмів як прецедентні імена. Прецедентними іменами вважатимемо індивідуальні імена людей, пов'язані із загальновідомим твором або ситуацією, артефактом, відомим носієм мови або з іменем-символом [Гудков 2003, Захаренко 1997, Красных 2002].

Предмет дослідження становлять особливості функціонування та семантичної наповненості прецедентних антропонімів у складі фразеологізмів давньогрецької мови.

Матеріалом дослідження стали 206 антропонімів, які входять до складу давньогрецьких ФО, зібрані методом суцільної вибірки з лексикографічних та пареміографічних джерел (див. список джерел ілюстративного матеріалу).

Як показує аналіз матеріалу, прецедентні імена, які використовуються у давньогрецьких ФО, становлять досить об'ємну та неоднорідну групу онімів. За денотативною співвіднесеністю, залежно від роду занять чи професії носія імені, серед прецедентних антропонімів можна виокремити такі номінативні групи: імена пересічних громадян без зазначення їх соціальної чи професійної належності (65 од.), відомих державних діячів (царі, їхні довірені

особи, полководці, судді) (46 од.), письменників, поетів та філософів (38 од.), багатіїв (10 од.), музик (6 од.), живописців та скульпторів (6 од.), євнухів, жерців та провидців (5 од.), трактирників, власників будинків розпусти (5 од.), атлетів (3 од.), злодіїв (3 од.), акторів та винахідників (по 2 од.), лікаря, астронома та моряка (по 1 од.).

З усього корпусу проаналізованих фразеологізмів 112 одиниць (54,4%) містять антропоніми, які можна характеризувати як "власне" прецедентні імена (або, за визначенням В. Красних, "термінологічні імена"), тобто прецедентні імена, вживання яких викликає у свідомості носіїв мови низку усталених асоціативних уявлень щодо характеру, зовнішності чи соціальної поведінки тієї чи іншої особи; такі імена "мають 'термінологічне' значення і є символом певної характеристики" [Красных 2002, 86]. Стереотипність сприйняття прецедентних імен цього типу дозволяє метафорично вживати їх на позначення людей, для яких характерні такі ж риси характеру, особливості зовнішності чи морально-етичні якості, як і для носіїв прецедентних антропонімів. Так, уособленням справедливості та мудрості для давніх еллінів був, зокрема, Біант (один з семи мудреців) (Βίαντος Πριηνέως δίκη *суд Біанта з Прієни*); глупоти – низка осіб: Мелітид (γελιοιώτερος / μωρότερος Μελιτίδου *дурніший за Мелітида*, зокрема, у Arph. Ra. 991, Luc. Am. 53), Коройб (μωρότερος / ἡλιθιώτερος Κοροΐβου *дурніший за Коройба*), співачка з міста Сикіон Праксила (ἡλιθιώτερος Πραξιλλης *дурніший за Праксилу*), Левколоф (ἡλιθιώτερος Λευκολόφου *дурніший за Левколофа*), Хариксена (ἐπὶ Χαριξένης *біля Хариксени*), Акко (Ἐπὶ τοῖς ὄπλοις ἄκκιζεται *Поводиться біля зброї як Акко, ἀκκιζόμενος Σκύθης τὸν ὄνον σκίφ, який поводить біля осла як Акко*) та інші; скупості – багатій Патрокл (ἐκ Πατροκλέους *з дому Патрокла*); розкішного та зніженого життя – легендарний асирійський цар Сарданапал (πάναβρος Σαρδανάπαλος *розкішний Сарданапал*; Σαρδαναπάλου βίος *життя Сарданапала*; Σαρδαναπάλου τρυφήλότερος *розкішніший за Сарданапала*), якого згадує у такому ж контексті Аристофан (Arph. Av. 1021) та Аристотель (Arist. Eth. Nic. 1095b); розманиженості та немужності – сикіонський тиран VII-VI ст. до н. е. Клісфен (Κλεισθένην ὀρῶ *Бачу Клісфена*; Κλεισθένους ἀκράτεστερος *більш розманижений, ніж Клісфен*); неефективної діяльності – Каліпід (Καλλιππίδης), який "біжить і біжить, та все ні на лікоть не просунеться" (Suet. Tib. 38; Cic. Ad Att. XIII 12.3); вірності та відданості до смерті – служниці Клеопатри Наєра та Харміона (Νάειρα καὶ Χαρμιόνη), оскільки, коли Клеопатра вже мертва лежала

в царському вбранні на золотому ложі, "одна... помирала біля її ніг, інша, вже хилитаючись та зронивши голову на груди, поправляла діадему у волоссі своєї господині" (Plut. Ant. 85). Через певні вади зовнішності як прецедентні увійшли до складу паремій імена дуже низького Молона (μικρὸς ἥλικος Μόλων *низький як Молон*), потворного Коридея (Κορυδαῖος εἰδεχθέστερος *страшніший за Коридея*), дуже худого та блілого Хайрефонта (Οὐδὲν διοίσεις Χαίρεφῶντος τὴν φύσιν *Нічим не відрізняєшся від Хайрефонта*) тощо.

Окрему групу становлять ФО (27 од. / 13%), у яких прецедентні імена виступають символами прецедентних ситуацій (В. Красних називає прецедентні імена такого типу "полісемічними" [Красных 2002, 86]). Так, прецедентне ім'я Кидон (Κύδων) у приказці Ἀεὶ τις ἐν Κύδωνος *Завжди хтось у Кидона* актуалізує прецедентну ситуацію перебування великої кількості гостей у будинку коринфянина Кидона, таким чином вербалізуються його гостинність, щирість та постійна готовність до зустрічі гостей. Власне ім'я Διονύσιος у приказці Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ *Діонісій у Коринфі* саме по собі не має ознак прецедентності, однак актуалізує у свідомості носіїв давньогрецької мови загальновідому історію про тирана Діонісія Сиракузького Молодшого, який після його вигнання з Сиракуз оселився у Коринфі та викладав там музику. Відтак, вислів вживається метафорично на позначення погіршення соціального та матеріального стану. Подібне значення має також вислів Ἐπὶ τὰ Μανδραβόλου (χωρεῖ τὸ πρᾶγμα) *До [стану] Мандрабола (рухаються справи)*, у якому власне ім'я Μανδραβόλου використовується для актуалізації у свідомості мовців історії про те, як Μανδραβόλος, знайшовши якомусь скарб на Самосі, спочатку приніс у жертву Гері золоту вівцю, на другий рік – срібну, на третій – бронзову. У вислові Ἄλλα μὲν Λεύκων (λέγει), ἄλλα δὲ Λεύκωνος ὄνος φέρει *Одне Левкон (говорить), інше ж несе осел Левкона*, ім'я Λεύκων актуалізує комічну історію, відому усім грекам: землероб, прагнучи приховати від податківців ємність із медом, на який податок був дуже високий, засипав її ячменем, на який був низький податок; коли ж осел впав, податківці, намагаючись допомогти землеробу підняти товар, виявили неправдивість слів Левкона. Отже, вислів використовується у випадку, коли чийсь слова та дії не співпадають.

Окремо слід виділити ФО з компонентами-антропонімами, які не мають прецедентного характеру, але у метафоричному значенні вживається назва речі, яка належить певній особі (36 од. / 17,5%), або продукт її діяльності (твори, картини, винаходи тощо) (27 од. / 13%).

У таких ФО власні імена людей, по суті, виконують атрибутивну функцію, не маючи таких важливих ознак прецедентності як еталонність, метафоричність, символічність та аксіологічне наповнення [Красных 2002, 86–89]. До таких ФО належать, е.г., Ψάφωνος ὄρνιθες *птахи Псафона* (про тих, хто здобуває велику славу), στίβადες Φορμίωνος *солома Форміона* (про стриманих та аскетичних, як відомий полководець), Ἀρχύτου πλαταγή *тарахкалка Архита* (про балакучих), Ἰππάρχου τευχίον *стіна Гіпарха* (про витратні справи), Βάβυος χορός *танець Бабія* (про невмілих та невправних), τὸ Ἀλκισθένους ἱμάτιον *гіматій Алкістена* – про дуже цінну річ; τοῦ Κροίσου παιδὸς σιγηλότερος *мовчазніший за сина Креза* (син Креза був німим); οὐδὲ τὰ τρία Στησιχόρου γινώσκεις *не знає й трьох (рядків) зі Стесіхора* (про неосвічених); Μέτωνος ἐνιαυτός *рік Метона* (тобто, дуже тривалий термін, оскільки афінський астроном Метон запровадив цикл у 19 сонячних років); τεύχη Σεμυράμιδος *стіни Семіраміди* (про щось дивовижне або безпечне, неприступне).

Зважаючи на те, що прецедентні імена "втрачають своє основне призначення ідентифікації референта, стають носіями семантики, номінантами визначеного кола якостей з набором певних конотацій" [Найдюк 2009, 11], відображаючи ціннісні орієнтири поведінки [Карасик 2007, 87], аналіз ФО давньогрецької мови, які містять прецедентні антропоніми, дозволяє окреслити стереотипність сприйняття та оцінки давніми еллінами тієї чи іншої ситуації чи події, рис характеру чи морально-етичних якостей людини. Як показав аналіз ФО, які містять прецедентні антропоніми, на думку давніх греків найгіршими та найпоширенішими вадами людини були дурість, неспівісність, брехливість, розманіженість та наклепництво, про що свідчить поширеність ФО на їх позначення. Важливо також підкреслити, що з усього корпусу досліджуваних ФО лише 11 (5%) вербалізують якусь ваду зовнішності, решта ж – риси характеру або морально-етичні установки, що певною мірою відображає ціннісні пріоритети давніх еллінів.

Показовим є також гендерний аспект використання прецедентних імен у ФО давньогрецької мови: імена жінок зустрічаються лише у 9 ФО з 206. Позитивна конотація притаманна фразеологізмам Νάαιρα καὶ Χαρμίονη *Наєра та Харміона* та Πανθ' ὁμοία, καὶ Ῥοδῶνις ἡ καλή *Всі однакові, а Родопіс красива*. У одній з ФО засвідчене вживання жіночого імені з нейтральною конотацією (τεύχη Σεμυράμιδος *стіни Семіраміди*). Більшість жіночих імен, зокрема, Акко, Праксила та

Хариксена, вживається з негативним конотативним значенням "дурість" (див. вище).

Отже, як показало дослідження, давньогрецькі ФО з компонентом-антропонімом характеризуються великим діапазоном сфер використання, однак лише за допомогою лінгвокраїнознавчого коментування можна встановити їх аксіологічне та семантичне наповнення, важливе для адекватного розуміння вербалізованих у ФО фрагментів давньогрецької мовної картини світу.

1. *Ажнюк Б. М.* Англійські фразеологізми з власноіменним компонентом // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С. 61–65. 2. *Гудков Д. Б.* Теория и практика межкультурной коммуникации. – М.: Гнозис, 2003. – 288 с. 3. *Захаренко И. В.* Прецедентные высказывания и их функционирование в тексте // Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации. – М.: [б. и.], 1997. – С. 92–99. 4. *Карасик В. И.* Лингвокультурный типаж // Язык. Текст. Дискурс. – Вып. 5. – Ставрополь: ПГЛУ, 2007. – С. 86–89. 5. *Красных В. В.* Этнопсихолингвистика и лингвокультурология. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с. 6. *Найдюк О. В.* Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2009. – 14 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Bibliotheca augustana.* Режим доступу: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/graeca/Chronologia/S_post15/Apostolios/apo_pa01.html. 2. *Corpus paroemiographorum graecorum* / ed. E.L. a Leutsch, F.G.Schneidewin. – Т. I-II. – Gottingae, 1839–1851. – 541 p., 866 p. 3. *Index adagiorum Graecorum.* Режим доступу: <http://jvpoll.home.xs4all.nl/back/Web/adaggr.htm>. 4. *Дворецкий И. Х.* Древнегреческо-русский словарь: В 2 т. – М.: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1958. – 1904 с. 5. *Михельсон М. И.* Русская мысль и речь. Свое и чужое. Опыт русской фразеологии: Сборник образных слов и иносказаний. – Т. 1–2. – СПб.: Тип. АН, 1896–1912. – 2208 с.

Левицький А. Е., проф., д.філол.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРОФЕТИЧНИЙ ДИСКУРС: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА АНАЛІЗУ

Статтю присвячено розгляду соціальних, культурологічних і мовних аспектів профетичного дискурсу на матеріалі української, російської та англійської мов. Пророцтва, що містяться в гороскопах та сонниках, складають основу профетичного дискурсу. Дані пророцтва

відтворюють традиційні для певного лінгвосоціуму вірування, стереотипи, упередження та забобони. Орієнтація профетичного дискурсу на урахування етно-соціальних факторів, як-от, етнонаціональний, гендерний, віковий і статусний параметри дозволяє оптимізувати форму та зміст інформації для кожного члена лінгвокультурної спільноти.

Ключові слова: профетичний дискурс, лінгвосоціальний аспект, лінгвокультурний аспект, мовний аспект

Статья посвящена рассмотрению социальных, культурологических и языковых аспектов профетического дискурса на материале украинского, русского и английского языков. Имеющиеся в гороскопах и сонниках предсказания составляют основу профетического дискурса. Данные предсказания отражают традиционные для определённого лингвосоциума верования, стереотипы, предубеждения и суеверия. Ориентация профетического дискурса на учёт этно-социальных факторов, к которым относятся этнонациональный, гендерный, возрастной и статусный параметры позволяют оптимизировать форму и содержание информации для каждого члена лингвокультурного образования.

Ключевые слова: профетический дискурс, лингвосоциальный аспект, лингвокультурный аспект, языковой аспект

The article deals with singling out social, cultural and language aspects of prophetic discourse in Ukrainian, Russian and English. Fortune telling in horoscopes and dream compendia are treated like those which serve as a ground for such discourse. They reflect beliefs, stereotypes, prejudices and superstitions typical of a certain social group. Prophetic discourse orientations at ethnic, social, including national, gender, age, and status parameters make it possible to optimize the form and the essence of information aimed at reaching every member of a certain cultural group.

Key words: prophetic discourse, social aspect, cultural aspect, language aspect

Лінгвістика початку ХХІ ст. відзначається значною увагою до досліджень, пов'язаних із передачею інформації (див., напр., [Дик 2007]; [Иссерс 2011]; [Переверзев 2003]). Саме дискурс як «текст, занурений у життя» [Арутюнова 1991, 136] є найбільш зручною формою «пакування» вербалізованої інформації в історичному та соціокультурному контексті. Таким чином, дискурс відбиває «дух часу», який визначає його структуру та сприяє адекватному декодуванню інформації. До того ж, індивід та його дискурс діють як

потужний фактор, що впливає на розвиток мови та формує комунікативний і когнітивний стилі, притаманні індивіду, соціуму, етносу та людству в цілому на певному етапі його розвитку. Антропоцентрична сутність продуктів дискурсивної діяльності, що відбиває особистісні риси продуцента інформації, з одного боку, та адресованість до її реципієнта, з іншого, визначають сучасне розуміння дискурсу. Вплив на збереження та розвиток мови (також антропоцентричний за своєю суттю) певним чином пов'язаний із майбутнім, адже формування мовних, комунікативних і навіть когнітивних пріоритетів звернене як до адресату сьогодення, так і до адресату завтрашнього.

Різні пророкування складають основу профетичного дискурсу. Так, Г. І. Берестнев аналізує усну форму існування цього дискурсу [Берестнев 2012]. Він детально розглядає віщі сні – їхні мовні та сугестивні показники. Проте, на наш погляд, варто також визнавати й писемну його форму, а саме, гороскопи та сонники в електронній та друкованій формах [Левицький 2012]. Вони ґрунтуються на традиційних для певного лінгвосоціуму віруваннях, стереотипах, упередженнях і забобонах. Наївна за своєю суттю профетична форма передачі інформації, відзначається чітко вираженою етнокультурною та соціальною спрямованістю, яка дозволяє читачам / слухачам пізнати власне майбутнє, що подається як можлива, прогнозована та водночас вигадана реальність.

Вигаданий світ у профетичному дискурсі подається як майбутній реальний світ. Йдеться про активну взаємодію різних світів, які існують у різних площинах: можливий світ має безпосередню референцію до реального, додаючи йому нові риси. Отже, неможливе стає можливим. Саме тому квазіреальний світ, відбитий у гороскопах і сонниках, хоча й максимально наближений до реальності, все ж є можливим, в якому існують образи та символи прийдешніх або ж бажаних подій. Опора на реальні події, стани та дії сприяє правдоподібності викладу та сприйняття інформації, закладеної в профетичному дискурсі. Це цілком зрозуміло, якщо враховувати відкритий, особистісний, мінливий характер світу реального.

Вагомою є й суб'єктивність сприйняття оточуючого світу, яка існує незалежно від певного індивіду. У такий спосіб, цей витвір уяви одночасно постає результатом творчої та пізнавальної діяльності, так би мовити "вищою формою мислення" [Голосовкер 1987, 12], завдяки якій реалізується споконвічна спокуса познати світ, у його майбутніх, досі невідомих вимірах. Отже, вигадка дозволяє зазирнути туди, де реальність безсила, що, врешті-решт, дає змогу планувати засторогу від можливих

проблем [Resher 2003, 243]. Людина, в даному випадку – продуцент і реципієнт профетичного дискурсу – визначає сконструйовані світи як подібні до реальності, що вербалізуються за допомогою семантики природної мови [Jackendoff 1994].

Загалом же, дискурсивна формація відбиває межі комунікативної та когнітивної діяльності людини, встановлюючи ступінь значущості, доцільності та важливості висловлення серед тематично близьких [Чернявская 2009, 158], із урахуванням культурно маркованих обставин і формульних моделей поведінки, прийнятних у соціумі [Карасик 2004, 278]. Дискурсивний простір, таким чином, формується на основі відтворення певних тематично однорідних ідей і смислів, «упредметнених у текстах», за допомогою когнітивних стратегій, обраних продуцентом і реалізованих сукупністю стереотипізованих і конвенціалізованих мовних засобів, які автоматично декодуються реципієнтом [Чернявская 2009, 158]. Навіть якщо обидві сторони не контактують між собою напряду, провидець використовує систему знань, яка дозволяє йому створити певний алгоритм для відтворення інформації у писемній формі. Продуцент свідомо або несвідомо впливає на реципієнта, формуючи настанови, наміри, уявлення та оцінки, які з часом організують його поведінку за розробленим сценарієм. Для досягнення необхідного ефекту такий вплив повинен бути націлений на свідому та несвідому діяльність індивіда, об'єднуючи логічні й емоційні компоненти. Дискурсивний вплив під час передачі профетичної інформації пов'язаний із **інформуванням**, що реалізує такі дискурсивні дії, як-от, повідомлення, попередження, оповідання та пояснення («С Луной в шестом секторе (труда) нужна хорошая организация, пунктуальность и последовательность»; "Envelopes seen in a dream, omens news of a sorrowful cast"). **Аргументування** має на меті переконання реципієнта, разом із можливістю сутестії («Всегда есть выбор: заглядывать за горизонт или копать на огороде. Пребывание на садовом участке действительно полезно. Чувство родной земли даёт ощущение опоры, фундамента. Дозированный труд укрепляет здоровье»). Ефективності передачі відповідної інформації також сприяють: **емоційно-оцінний** підхід до майбутніх дій реципієнта («Всё тайное когда-то становится явным, и в этом есть большая польза. Причём не надо далеко ходить – начните с себя, проведя исчерпывающий анализ своих достоинств и недостатков»), елементи **волевиявлення** («Чистить лук – в семье будет множество неприятностей, с далеко идущими печальными последствиями. При малейшей возможности постарайтесь восстановить мир, даже ценой своей жертвенности. Если этого не сделать, то дальше будет только хуже»; "Put your responsibilities to

the back of your mind for a while and focus on ways that you and certain others can indulge yourselves"). До того ж, незважаючи на те, що продуцент дискурсивного утворення нав'язує реципієнтові власну модель світу, когнітивного дисонансу, як правдо, не фіксується, адже відправник і отримувач повідомлення беруть однакову участь у процесі переконання, яке ґрунтується на самопереконанні. "Якщо ви помітили щось своє у тому світі, який "малює" ваш комунікативний партнер, то переконання досягло успіху" [Larson 2010, 146 – 148].

Не слід забувати й про дискурсивну категорію **авторитетності**, яка відіграє важливу роль під час передачі профетичного змісту повідомлення. Його продуцент є незаперечним авторитетом, що володіє "вищим знанням", недосяжним для більшості людства. Такий стан речей є можливим через відсутність зворотного зв'язку у повному обсязі. Врахуймо також, що авторитетність є динамічною категорією [Кашкин 2010, 237], яка допускає можливість втрати продуцентом авторитету через невідповідності пророкування подальшим подіям. Потреба у подібного роду інформації доводить, що пророцтво є "товаром" [Packard 1991]. Отже, слід говорити не стільки про вплив на адресата, а про взаємодію обох сторін дискурсивного процесу, що творить "основну реальність мови" [Арутюнова 2011].

Разом з тим, профетичний дискурс завдяки своїй суб'єктивній природі відзначається широкою варіативністю композиції тексту, лексичних і синтаксичних засобів експлікації когнітивного, лінгвокультурного, соціального, психологічного, риторичного й естетичного складників, а також візуалізації. Не останню роль відіграє індивідуальний стиль викладу інформації. Останнім часом стали розповсюджуватися спеціалізовані, нові форми профетичного дискурсу. Серед них: гороскопи роботи та кар'єри, покупок, подорожей, фітнесу, побачень, еротичний, персональний, неформатний, кармічний, магічного талану, китайський, тибетський, тощо.

Споріднює гороскопи та сонники як складники профетичного дискурсу бажання їх реципієнтів отримати інформацію про майбутнє щастя та запобігти втрат. Саме для досягнення цієї мети продуцент фокусує увагу на таких сферах, як ЗДОРОВ'Я, ЛЮБОВ, ДІМ, СІМ'Я, НАВЧАННЯ, РОБОТА, ФІНАНСИ, ДРУЗІ, ПОЇЗДКИ, ВІДПОЧИНОК, ПОКУПКИ, ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД, ІНТИМНЕ ЖИТТЯ, що дозволяє зробити висновок стосовно преференцій сучасної людини, її розуміння щастя. До того ж, гороскопи та сонники можуть містити інформацію на короткий

або довгий терміни. Хоча сонники, як правило, віддають перевагу інформації на короткий термін.

Для створення гороскопу необхідно знання про місце планет на небі («*напряжённые аспекты Луны к Плутону и Сатурну*»; "*your ruler Saturn being enhanced by its link with the Sun*"), а сонника – опора на знаки-символи як частина етнокультури. Так, в англійській культурній традиції *аметист*, *рубін*, *сапфір* і *топаз* означають удачу, а *сардонікс* – жебрацтво; *займатися бейсболом*, *їздити на велосипеді*, *плити* є добрими знаками, *грати в більярд* сигналізує про проблеми, а в *покер* – поганих друзів.

Відзначимо й те, що форма викладу інформації в гороскопі залишає адресатові певну свободу вибору, а сонники мають у переважній більшості фаталістичну спрямованість. Проте варіативність прагматичної форми інформації, що передається є досить помітною: імперативи – "*Don't hide your strong points just to make someone else feel secure! Be flexible and willing to indicate many opinions in your decision-making process. ... Be flexible*"; поради – «*Постарайтесь отгонять от себя нотки подозрений и пессимизма*»; побажання – "*Let a relationship end peacefully*"; застереження – «*От того, что вы сейчас сделаете, зависит следующий жизненный виток. Будьте мудры и осторожны в принятии решений! А если есть сомнения, то лучше не делайте никаких шагов!*»; констативи – "*goldfish for a young woman is an indicator of a wealthy union with a pleasing man*".

Різні типи умовних конструкцій, модальні дієслова та слова, запитання адресатові досить часто зустрічаються у текстах гороскопів ("*If you're diplomatic, you'll win*"; «*Противоречивые ситуации могут возникать вокруг имущественных или финансовых вопросов*»). Зазначені мовні засоби пом'якшують категоричність і сприяють інтимізації викладу. *Ви* в текстах гороскопів мовами, де є така форма, доводить повагу («*Поточний місяць, імовірно, не дозволить Вам сидіти на робочому місці*») або має генералізуюче значення («*В має ваше желание сбудется, хотя и не совсем так, как вы не раз себе рисовали*»), хоча є й випадки використання *ти*, що значно підвищує інтимізацію спілкування («*Только так ты сможешь успокоиться и хорошенько всё обдумать*»), особливо, коли адресант знає гендер адресату («*Если во сне ты услышала раскаты грома, но не увидела молний, знай: в реальной жизни у тебя нет оснований для беспокойства*»). Можливі випадки, коли про реципієнта профетичної інформації йдеться у третій особі («*Помехи,*

которые в планах *Дев* весь апрель устраивали светила, исчезнут»). Досягненню цієї ж мети слугує розмовно-побутовий стиль спілкування (««Оторвись», что называется по полной!»; "Your kind of day"). Водночас, сонники, в основному, віддають перевагу піднесеному стилю, що створює певну таємничість ("Guitar. If a dreamer is a man, he will be courted and will be likely to lose his judgment under the wiles of seductive women").

Незважаючи на те, що сонник має яскраво виражену етнокультурну та соціальну спрямованість, він не має такої міри індивідуалізації, яка притаманна гороскопам, навіть, якщо людина не інформує астролога про свої дані. Вона може прочитати в гороскопі загальний прогноз для всіх людей, що входять до певної категорії, а саме, народжені під одним із знаків Зодіаку або в певний рік. В таких гороскопах можна зустріти аморфні формулювання, як-от, «У *некоторых* Овнов деловые отношения повернутся в романтическом направлении»; «Швидше за все, для *багатьох* це проявиться як бар'єр у кар'єрному зростанні».

Для досягнення успішності передачі вербалізованої інформації її продуцент може використовувати низку стратегій в межах профетичного дискурсу. Найбільш значущими є: апелювання до найважливіших сфер життєдіяльності людини; конкретизація соціальної, вікової, гендерної групи, для якої ця інформація призначена; використання візуальних засобів (фотографій, малюнків, різних шрифтів, кольорового маркування). Саме це засвідчує виявлення мовних, комунікативних, композиційних, когнітивних, соціальних та етнокультурних особливостей гороскопів і сонників як складників профетичного дискурсу.

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс // ЛЭС. – М.: Сов. энц., 1991. – С. 136–137.
2. Арутюнова Н. Д. Будущее в языке // Логический анализ языка. Лингвофутуризм. Взгляд в будущее. – М.: Индрик, 2011. – С. 6–11.
3. Берестнев Г. И. О когнитивной природе языка профетических текстов // Пятая международная конференция по когнитивной науке: тезисы докладов в 2 томах. Том 1. – Калининград, 2012. – С. 245–246.
4. Голосовкер Я. Э. Логика мифа. – М.: Наука, 1987. – 218 с.
5. Дик У. Эффективная коммуникация. Приёмы и навыки / Пер. с нем. – Харьков: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. – 188 с.
6. Иссерс О. С. Речевое воздействие. – М.: Флинта: Наука, 2011. – С. 224 с.
7. Карасик В. И. Языковые ключи. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
8. Кашикин В. Б. Парадоксы границы в языке и коммуникации. – Воронеж: Издатель О. Ю. Алейников, 2010. – 382 с.
9. Левицкий А. Э. Типологические характеристики профетического дискурса // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Языкознание. Дискурс как

социальная деятельность: приоритеты и перспективы. – Ч. 1. – Вып. 5 (638). – М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2012. – С. 278–287. 10. *Переверзев В. Н.* Теория коммуникации: металогический подход // Методы современной коммуникации. Вып. 1. – М.: МГЛУ, 2003. – С. 5–16. 11. *Чернявская В. Е.* Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с. 12. *Jackendoff R. S.* Patterns in the Mind, Language and Human Nature. – N.Y.: Basic Books, 1994. – 246 p. 13. *Larson Ch. U.* Persuasion: reception and responsibility. – Boston, MA: Wadsworth, Cengage Learning, 2010. – 449 p. 14. *Packard V.* The Hidden Persuaders. – L.: Penguin Books, 1991. – 247 p. 15. *Resher N.* Imagining Reality: a study of unreal possibilities. – N. Y.: Open Court, 2003. – 298 p.

Лисенко К.В., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка.

ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІНТЕРОГАТИВІВ В АУДІОЗАПИСАХ РАДІОПОСТАНОВ ТВОРІВ ШЕКСПІРА

У статті розглянуто деякі характеристики просодії питальних висловлювань аудіозаписів радіопостанов Вільяма Шекспіра в діахронічному аспекті. Порівнюються діапазон ЧОТ та паузація як одні з найбільш релевантних показників просодичного оформлення звукового тексту. Зроблено висновок про значну варіативність просодії інтерогативів у діахронічному аспекті.

Ключові слова: просодія, діапазон ЧОТ, інтерогатив, варіативність просодичних показників, паузація.

В статье рассматриваются некоторые просодические характеристики вопросительных предложений в аудиозаписях радиопостановок Вильяма Шекспира в диахроническом аспекте. Сравнивается диапазон ЧОТ и паузация как наиболее релевантные показатели просодического оформления звучащего текста. В работе сделан вывод о значительной вариативности просодии интерогативов в диахроническом аспекте.

Ключевые слова: просодия, диапазон ЧОТ, интеррогатив, вариативность просодических показателей, паузация.

The article deals with certain features of interrogative sentences prosody in audio recordings of Shakespeare's plays in diachronic aspect. The fundamental tone frequency range and pauses as the relevant data of audio text prosody are compared. A conclusion is made about substantial variability of interrogative sentences prosody in the diachronic aspect.

Key words: *prosody, fundamental frequency range, interrogative, variability of prosody, pausation.*

Сучасний період розвитку мовознавства характеризується підвищеною зацікавленістю функціонуванням різноманітних текстів та різновидів дискурсів як продуктів мовленнєвого впливу. За цих обставин мова вивчається із застосуванням різних підходів для аналізу фонетичних засобів експресивного звучання. Значним є інтерес до вивчення процесів функціонування просодичних одиниць в аудіотексті.

Вивчення дискурсивної просодії нині набуло активного розвитку, позаяк без дискурсивних чинників не можуть знайти пояснення багато фонетичних явищ, таких як сильна та слабка акцентуація слів, використання різних типів інтонації, підбір оптимального темпу мовлення, використання різних видів пауз.

Сучасне мовознавство вивчає особливості та закономірності функціонування і взаємодії просодичних параметрів у реалізації англomовного дискурсу телевізійної реклами [Лисичкіна 2005], просодичних маркерів гендерної варіативності в радіо рекламі [Задоріжна 2009], а також просодії як чинника стилеутворення в англійській сценічній та спонтанній мові [Великая 2010], вивченню просодії емотивних виявів сучасної англійської діалогічної мови [Пальянов 2005] та просодії як однієї із ключових характерних рис публічних виступів [Фрейдина 2005], проте діахронічний аспект вивчення просодії сценічної вимови ще не був предметом спеціального дослідження.

У цій роботі представлено результати компаративного аналізу певних характеристик просодичного оформлення інтерогативів окремих текстів публічних виступів в аудіозаписах радіопостанов творів В. Шекспіра в діахронічному аспекті, оскільки навіть вже на перцептивному рівні порівняльний аналіз виявив значні розбіжності з точки зору їхнього фонетичного оформлення.

Як відомо, стиль театральної акторської вимови пройшов ряд етапів у своєму розвитку. Як зазначають дослідники, для початку XX століття була характерна декламаційність, театральність, вишколеність звучання, тоді як для середини XX століття вже характерне «тихе, сіре, невиразне мовлення», «непоставлений», тихий, однотонний, «неакторський» голос, підкреслено в'яла артикуляція, незакінченість або недоозвученість фрази. І навіть такі якості мовної культури театру, як добре поставлений голос, чітка вимова з точними паузами, мовними тактами, підвищеннями та

пониженнями тону, стали трактуватися як «недостовірні, штучні, такі, що закривають живий зміст» [Петрова 1981], оскільки з часом для глядача більшого значення набуває відвертість почуттів і більш прониклива гра.

Найбільш ефектними засобами емоційного впливу, виразності та дієвості в публічному виступі, як відомо, є риторичні питання, що належать до висловлень своєрідної інтерогативної модальності. Це небуквальні питальні висловлення, у яких на фоні формально-структурної реалізації категорії питальності відбувається формування комунікативної інтенції експресії, що превалює у мовця. Риторичне питання – це ствердження або заперечення, майстерно перетворене в питання, у якому реалізується інтонація констатації та питання, проте без вираженого бажання отримати відповідь безпосередньо. Риторичні питання можуть містити непряму відповідь на поставлене питання, бажання заінтригувати тощо. Риторичні питання належать до так званих сугестивних питань та характеризуються значним експресивним забарвленням [Задоріжна 2009].

Релевантними просодичними характеристиками актуалізацій інтерогативів є, залежно від типу питання, різні мелодійні малюнки, оскільки вираження інтерогативності зазвичай позначається своєрідним рухом мелодичного контуру. У реалізаціях спеціальних питань, зокрема, англійці надають перевагу низхідному контуру (поступово-низхідна шкала та низький низхідний термінальний тон). Щодо загального питання, то, хоча мелодичний малюнок тут і є мобільним, найчастіше таке питання характеризується поступово-низхідною шкалою з термінальним висхідним тоном. Для альтернативного ж питання типовим, як відомо, є мелодичний контур, що має два складники – поступово низхідну шкалу з висхідним термінальним тоном у першій частині та поступово-низхідну шкалу в другій.

Розгляньмо та порівняймо варіанти аудіозаписів 1938 року (читає Орсон Веллес, далі Актор 1) та 2003 року (читає Джон Боу, далі Актор 2) виконань ролі Брута з п'єси Шекспіра «Юлій Цезар», у якому герой звертається до громадян Риму із поясненнями щодо вбивства Цезаря. Звернімось до інтерогативів із цього монологу.

До диференційних особливостей реалізацій інтерогативів слід віднести, у першу чергу, діапазон ЧОТ. Порівняймо наступне питання у двох виконаннях монологу Брута:

«Had you rather Caesar were living and die all slaves, than that Caesar were dead, to live all free men?»

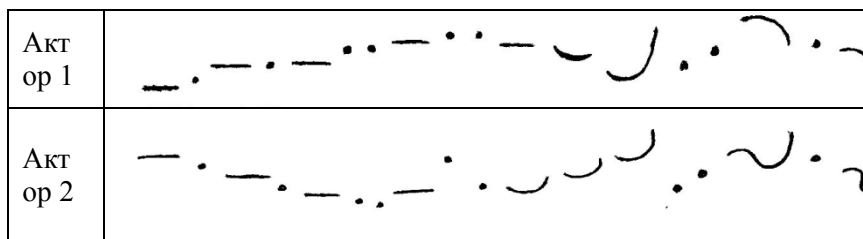
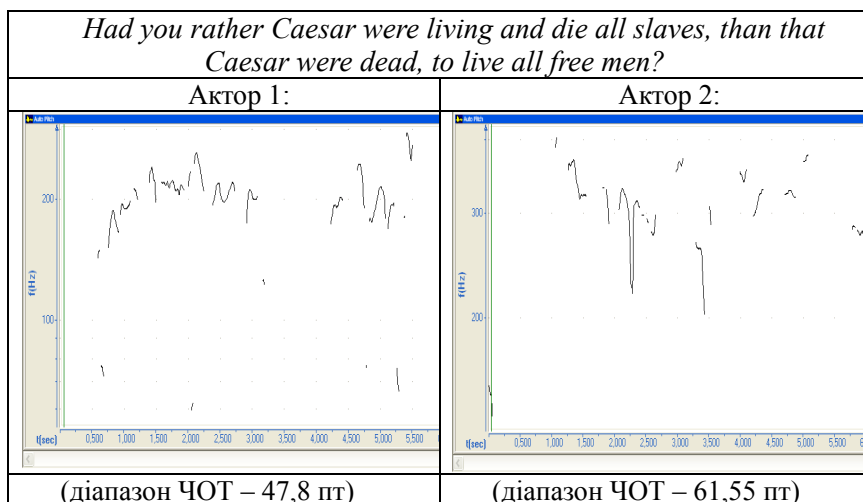

Рис.1 Интонаграмма риторичного альтернативного питання

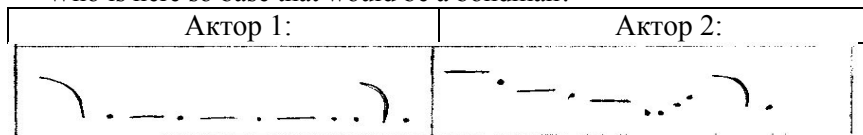

Аналізоване риторичне питання у виконанні Актора 2 характеризується ширшим діапазоном ЧОТ порівняно з Актором 1 (рис. 1) за рахунок значних голосових модуляцій та ковзних ефектів. Відповідно Актор 2 реалізує більш емоційні мелодичні контури порівняно з першим актором, наприклад, високий нисхідний + висхідний vs низький нисхідний + нисхідний та висхідний + високий нисхідний тони.

Одним із способів реалізації впливової функції у публічному виступі є такий риторичний прийом як повтор. Повторювані елементи речення або все речення в цілому надають особливий ритміки всьому виступу, а повтор риторичного питання представляє собою особливо впливовий елемент, виконуючи функцію гіперпідсилення емоційного впливу. Як бачимо з наступного, Брут як

досвідчений оратор для відвернення уваги від факту вбивства неначе заколисує аудиторію повтором з певними варіаціями питання Who is here so vile ... Who is here so rude... Who is here so base...

Who is here so base that would be a bondman?

У цьому реченні (яке, як бачимо, є спеціальним питанням) Актор 1 застосовує високий падаючий тон на першому складі, роблячи логічний наголос, після якого інтонаційний малюнок залишається низьким, рівним, без змін, до термінального високого падаючого на останньому слові. Актор 2, проте, користується поступово низхідною шкалою з додаванням високого падаючого на останньому слові, як і у Актора 1.

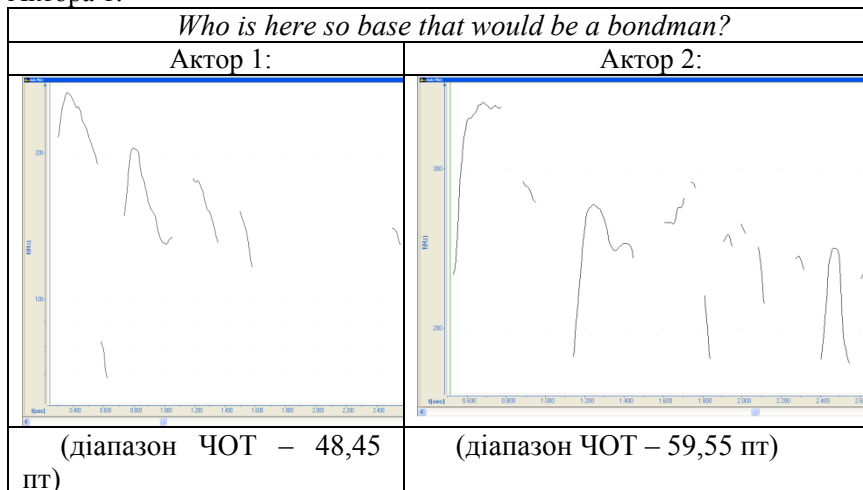
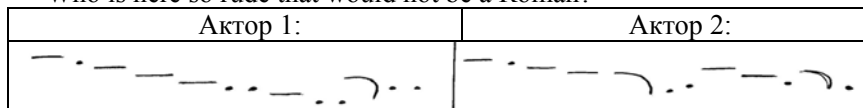

Рис.2.Інтонограма спеціального питання

Розгляньмо та порівняймо діяхронічний аспект актуалізації наступного питального речення цього монологу.

Who is here so rude that would not be a Roman?

У вищезазначеному реченні Актор 1 використовує поступово низхідну шкалу, на відміну від Актора 2, який її розриває на слові rude, роблячи на ньому логічний наголос.

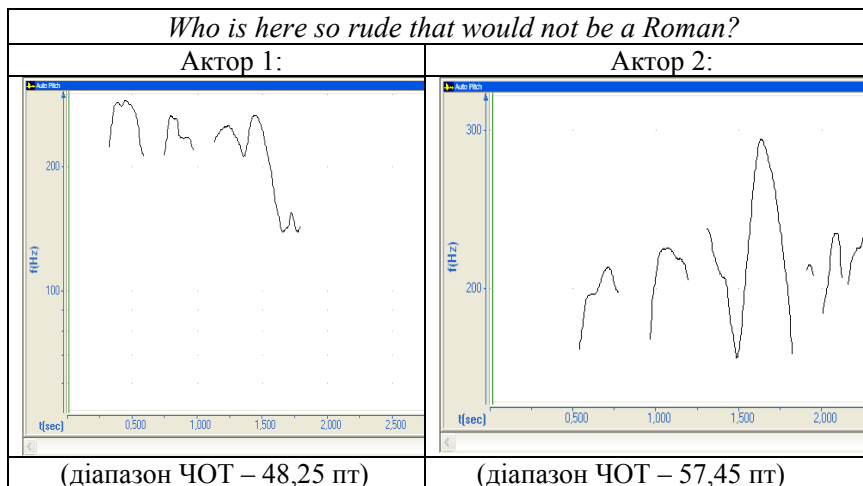
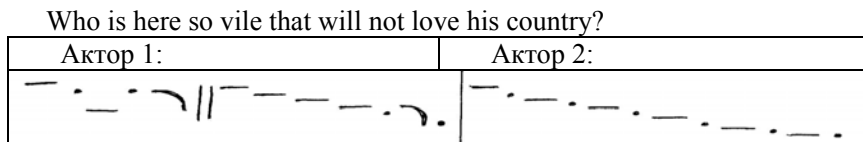

Рис.3. Інтонограма спеціального питання

Зазначимо, що в актуалізації Актора 2 максимальний сплеск ЧОТ відбувається на ядрі, у центральній та термінальній частині, тоді як в актуалізації Актора 1 максимальний показник ЧОТ трапляється лише в ініціальній частині. Щодо часових характеристик аналізованих питань, то тут слід підкреслити гіперболізовану довгу паузу в актуалізації Актора 1 після слова rude.

У цьому прикладі тепер уже Актор 1 робить логічний наголос на слові vile, застосовуючи високий падаючий тон, за чим слідує пауза та, після паузи, використовує поступово низхідну шкалу. Актор 2, на відміну, використовує просту поступово низхідну шкалу, без логічного наголосу та паузальних розривів.

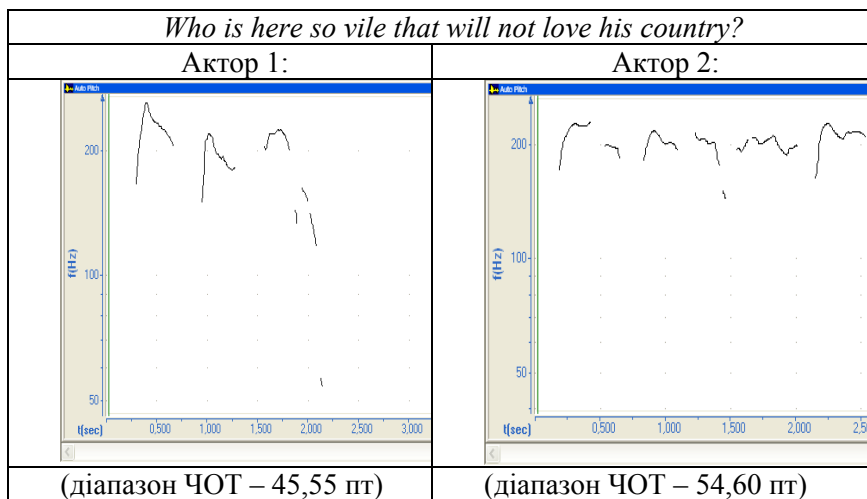

Рис.4.Інтонограма спеціального питання

В актуалізаціях зазначеного питання Актором 1 тональні характеристики відіграють домінуючу роль. Спеціальне питання Актора 1 відрізняється не лише розширеним діапазоном ЧОТ, а й розміщенням максимуму ЧОТ на такті для виділення питального слова. Для реалізації функції емоційного впливу у спеціальному запитанні у Актора 2 тональні та часові характеристики виконують, як бачимо, лише факультативну функцію.

Щодо часових характеристик питань, що порівнюються, то слід зауважити, що в спеціальних питаннях наявні яскраві розбіжності в паузації у двох аналізованих реалізаціях – у першій паузація довжиною 1,43 секунд, у Актора 2 надмірна паузація не спостерігається.

На перцептивному рівні виконання драматичного монологу початку минулого століття можна впізнати за патетичним, перенасиченим гіперпаузами просодичним оформленням. Порівнявши діапазони ЧОТ у виконанні Акторами 1 та 2, зокрема, бачимо, що у Актора 2, який виконував роль Брута 2003 року, діапазон ЧОТ значно ширше, ніж у Актора 1 (1938 рік). Щодо мелодійного контуру, то для досягнення емоційного ефекту актори використовували поперемінно поступово низхідну шкалу та розірвану поступово низхідну шкалу. З іншого боку, Актор 1 майже завжди активніше користувався можливостями гіперпаузації та інших динамічних засобів.

1. *Великая Е. В.* Просодия как фактор стилиеобразования (экспериментально-фонетическое исследование на материале английской сценической и спонтанной речи): дис. на соиск. уч. степени доктора филол. наук: 10.02.04. / Елена Васильевна Великая. – Москва, 2010. – 418 с. 2. *Задоріжна Н. І.* Просодичні маркери гендерної варіативності мовлення (на матеріалі англomовного дискурсу радіореклами): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. / Наталія Ігорівна Задоріжна. – Київ, 2009. – 226 с. 3. *Калита А. А.* Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: [Монографія] / Алла Андріївна Калита. – К. : вид. центр Київськ. держ. лінгв. ун-ту, 2001. – 356 с. 4. *Лисичкіна І. О.* Просодична організація англomовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. / Ірина Олексіївна Лисичкіна. – Горлівка, 2005. – 216 с. 5. *Пальянов И. П.* Эмотивность просодии британской диалогической речи и её инокультурная интерпретация: Экспериментально-фонетическое исследование: дис. на соиск. уч. степени кандидата филол. наук: 10.02.04. / Илья Петрович Пальянов. – Волгоград, 2005. – 223 с. 6. *Петрова А. Н.* Сценическая речь. – М.: Искусство, 1981. – 231 с. 7. *Фрейдина Е. Л.* Риторическая функция просодии (на материале британской академической публичной речи): дис. на соиск. уч. степени доктора филол. наук: 10.02.04. / Елена Леонидовна Фрейдина. – Москва, 2005. – 407 с.

Литовченко Д., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ БЛОГІВ, ФОРУМІВ ТА ЧАТІВ)

У статті розглядаються гендерні особливості міжособистісної комунікації в Інтернет-середовищі, аналізуються розбіжності жіночих та чоловічих повідомлень у різних типах соціальних мереж.

Ключові слова: *гендерний чинник, Інтернет-спілкування, стратегія, експресивність, оцінна лексика, лаконічність, образність.*

В статье рассматриваются гендерные особенности межличностной коммуникации в Интернет-среде, анализируются особенности женских и мужских сообщений в различных типах социальных сетей.

Ключевые слова: *гендерный фактор, Интернет-общение, стратегия, экспрессивность, оценочная лексика, лаконичность, образность.*

The article reviews the gender characteristics of interpersonal communication in the Internet. The differences of female and male messages in different types of social networks are under analysis.

Keywords: *gender, Internet communication, strategy, expressiveness, evaluative vocabulary, brevity, figurativeness.*

Гендерні відносини є важливим аспектом соціальної організації суспільства. Вони особливим чином виражають її системні характеристики й структурують взаємини між мовцями. Під гендерною належністю розуміється не біологічна стать, а, скоріше, соціальна роль (бути чоловіком / жінкою та здійснювати у зв'язку з цим певні функції під час комунікаційного процесу) [Кузнецова 2001, 225]. Гендерні відносини фіксуються в мові у вигляді культурно обумовлених стереотипів, накладаючи відбиток на поведінку, у тому числі й мовну, а також на поведінку особистості та процеси її мовної соціалізації. **Актуальність** роботи полягає в тому, що гендерний чинник Інтернет-спілкування, яке в сучасному світі все більше розширює свої межі, становить великий простір для досліджень, оскільки кожен Інтернет-співбесідник користується власними стильовими прийомами, лексичними одиницями та графічними засобами, які часто обумовлені його статевою належністю.

Гендерний чинник має значний вплив на перебіг комунікативного процесу між жінками та чоловіками, особливо за посередництва технічних та інформаційних засобів [Мартинюк 2004, 261]. До проблем гендерних основ інтернет-комунікації зверталися О. Горошко, А. Мартинюк, О. Земська, М. Китайгородська, Н. Розана та інші. **Мета** роботи – розглянути гендерні особливості мовлення в Інтернет-середовищі, проаналізувати основні відмінності чоловічого та жіночого стилів ведення розмови, а також визначити, у яких видах Інтернет-розмов найпомітніше виражається гендерна належність комунікантів. Хоча Інтернет-спілкування і здається максимально наближеним до повсякденного спілкування, воно має ряд специфічних особливостей – співрозмовники можуть не бачити й не чути одне одного, часто вони навіть незнайомі й мешкають у різних регіонах світу. Усі ці чинники накладають відбиток на стиль їхнього мовлення. Але основний чинник, якому ми приділимо увагу – це статева належність та її вплив на лексико-стилістичні характеристики мовлення Інтернет-користувачів.

Глобальну мережу відвідують в основному для того, щоб довідатися новини, розважитися й поспілкуватися, причому спілкування відбувається в основному за допомогою блогів, форумів і чатів. Варто зазначити, що спілкування у блогах, чатах і на форумах значно різниться, і ці відмінності зумовлені технічними особливостями цих трьох ресурсів. Користувач має можливість роздумувати скільки завгодно над власним постом у блозі, редагувати та виправляти його і відправити на сторінку ідеальний зразок тексту. На форумі у користувача є певний час на роздуми та формулювання запитання чи відповіді, але процес комунікації з іншими учасниками пришвидшується. У чатах іде безперервне спілкування, повідомлення надсилаються миттєво, і користувач одразу отримує відповідь. Через це фрази стають коротшими, більш розмовними та непродуманими [Hewitt 2005, 24–25].

Види Інтернет-спілкування значно впливають на вияв гендерних особливостей лексики та стилістики повідомлень користувачів. Наприклад, у чаті майже неможливо розрізнити, чоловік співрозмовник чи жінка, оскільки повідомлення занадто коротке й неформальне [Hewitt 2005, 25]. А от у блозі, навпаки, дуже легко відрізнити чоловіче повідомлення від жіночого на основі тих особливостей, які ми розглянемо нижче.

Відмінності між чоловічими й жіночими повідомленнями проявляються на різних рівнях мови: у лексиці, у фонетиці, у граматиці. Крім того, відзначаються розбіжності й у тактиці ведення розмов [Горошко 2003, 61].

Вважається, що найчастіше гендерні відмінності виявляються на рівні лексики. Так, О. Земська, М. Китайгородська і Н. Розанова відзначають, що жінкам властиве вживання зменшувальні форм, особливо в розмові з дітьми і тваринами, використання приблизних позначень, тенденція до гіперболізованої експресії (особливо характерна при вираженні оцінних значень), висока концентрація емоційно-оцінних слів [Земская 1993, 112]: *Just got the news that our little Willem Poes passed away yesterday. Now I'm just **bawling my eyes out**. That little monster drove me mad, but she was so sweet and I missed her terrible when she moved away. There is a **kitty heaven**, right? With rivers of cream and lots of catnip toys...* [Jill Shalvis]. З цього прикладу видно, що жінка сумує за кошеням, вона виражає свій сум сентиментальною лексикою та зменшувальними пестливими словами. Також жінки широко вживають іменники, прикметники та прислівники, що виражають загальну позитивну оцінку [Земская

1993, 113]: *Isn't it **great** when we have a life that's full of **epiphanies**? I feel like I have **epiphanies** every other day* [Conversation]. У цьому випадку слово **great** від початку несе в собі позитивне значення, а слово **epiphanies** набуває його з контексту.

Чоловікам, навпаки, властиве огрубіння мови лексичними засобами, тенденція до точності номінації, вживання термінів, використання стилістично нейтральної оцінної лексики, експресивних, зазвичай стилістично знижених засобів, активне використання багажу професійних знань поза сферою професійного спілкування [Земская 1993, 121]: *First working as an **SRE - Google's oncall / infrastructure role** - and then as a **Developer Programs Engineer**, I've learned an incredible amount, worked with some amazing people, and done some exciting things. Ultimately, though, **I've decided it's time for me to move on and seek out new challenges*** [Nick's Blog]. У прикладі наявні точні назви посад, специфічна професійна термінологія працівника сфери інформаційних технологій, події викладені у хронологічній послідовності, чітко й лаконічно, наявні причинно-наслідкові зв'язки, повідомлення побудоване логічно та зрозуміло. Усі ці ознаки є характерними для чоловічих повідомлень.

Дослідження чоловічого і жіночого мовлення на рівні фонетики виявляють наявність як абсолютних вимовних особливостей у промові чоловіків і жінок, обумовлених біологічно, так і вимовних відмінностей щодо конкретних фонетичних змінних. Лінгвісти відзначають, що мова жінок більш консервативна і краще зберігає регіональні риси: *'Tis a **Miracle I say** - I have found my waist. Not so much booty sticking out. No **puddin** hanging over the pants. **I don't hav on a loose fittin shirt** today and I'm good with that* [Florida]. У цьому прикладі письмово відображені особливості повсякденного усного мовлення жінки з характерними рисами її діалекту: опущені деякі допоміжні дієслова, написання деяких слів більше нагадує транскрипцію.

Жінки також частіше вдаються до вираження своїх емоцій інтонацією, яка в Інтернет-спілкуванні дбляється за допомогою пунктуації та смайлів [Tannen 2004, 49]: *An awesome pic of Lake Tahoe (!!!) on my way home from the dentist...;* [Jill Shalvis]; *Давно мені не було так соромно за колег-журналістів... Я не писатиму про політику чи підцензурні ЗМІ. Я збираюся написати про людей, яких мої колеги назвали «напів(!)людьми»!* [Путін]. У першому прикладі знаки оклику та три крапки передають захоплення, у другому – обурення та гнів. Про добрий настрій автора першого повідомлення свідчить також і смайл.

Чоловіки вважають за краще використовувати лексичні засоби, хоча зрідка також користуються інтонаційними засобами на позначення власного настрою [Tannen 2004, 75]: *hiiiiiiiiii:))) i just crashed on your profile and its quite lovely damnnnnn coool ... well im kunwar amit singh antil but you can call me amit or just amii :) i love making friends and would love to talk n know you more :)))* [Thorn]; хоча дуже щоб ти і я поїхали в Карпати ... дуже гарна дівчинка, мені дуже подобаються твої фотографії! Олена ... *ppp..i я тебе♥* [Блог Рома]. З наведених вище прикладів можемо побачити, що, хоча чоловіки рідко користуються пунктуаційними засобами для вираження емоцій у повідомленнях, вони інколи бівають набагато креативнішими та винахідливішими за жінок.

Що стосується синтаксичного рівня мови, жінки частіше порівняно з чоловіками використовують повторення, вживають окличні й питальні речення, для них характерні розгорнуті, докладні й експресивні речення та тексти [Пушкарева 1999, 28]: *Patriarchy. Patriarchy. The alienation from Earth, the alienation from other species, the sense of entitlement to dominate over animals, over nature, over children, over girls, over women, over people of color – I think that's at the core* [Conversation]; *Щойно бачила нестару ще жінку – років сорока-сорока п'яти – з повним ротом золотих зубів: і верхня, і нижня її щелепи палахкотіли самоварним золотом у променях післяобіднього сонця* [Золотые зубы]. Перший приклад містить повторення важливих, ключових, на думку автора повідомлення, елементів, які мають вплинути на сприйняття цього повідомлення іншими читачами. Другий приклад наочно ілюструє образність висловлювання, насиченість повідомлення експресивними елементами та засобами виразності задля того, щоб справити на читача сильніше враження, змусити його уявити собі картину, яку змальовує автор.

Окремі речення й тексти чоловіків лаконічні, предметні й менш емоційні. Дослідження писемного мовлення в цій же царині, проведене О. Горошко, виявило, що чоловічій мові, порівняно з жіночою, притаманні такі особливості: чоловіки частіше використовують підрядний, а не сурядний зв'язок; рідше використовуються неповні речення й еліптичні конструкції; зворотний порядок слів також менш властивий чоловічому писемному мовленню [Горошко 2003, 66]: *I wrote a little something about Tiger Woods from here at the Ryder Cup, and I referenced this piece that I wrote back in 2008. I realize that my archives are not*

available on the Internet at the moment. I'm working on it [Life Without]. У наведеному вище прикладі наявні лише повні речення, немає інверсії, що свідчить про прагнення чоловіка до точності та чіткості викладу повідомлення.

Також вважається, що жінки частіше за чоловіків використовують риторичні запитання; частіше, ніж чоловіки, схильні вдаватися до непрямих мовних стратегій: *No! Oh, god – are you kidding? I never would have imagined in the first part of my life that I could have stood up and said anything. Can you imagine?* [Conversation]. Ці запитання покликані привернути увагу до того, що розповідає жінка, вона ніби залучає читачів у процес розмови, фактично не розмовляючи з ними.

Також гендерні відмінності стосуються і словникового складу, семантичних полів та асоціативних рядів. Через те, що жінка більше за чоловіка зосереджена на своєму внутрішньому світі, у її словниковому запасі зустрічається і більше слів, що описують почуття, емоції, вона частіше вживає дієслова, що передають емоційно-психологічний стан людини [Кузнецова 2001, 230]: *So in a desperate panic, I called the number, my excuse ready, that I was terribly sorry, a stupid oversight, please don't cancel us . . . Only it was an automated line* [Jill Shalvis]. З вищенаведеного прикладу одразу видно, що жінка дійсно була дуже занепокоєна – слова несуть у собі значення схвилюваності, речення короткі та емоційно насичені.

Жіноче асоціативне поле виглядає більш узагальненим і «гуманістичним» (природа, тварини, повсякденне життя), тоді як чоловіки асоціюють себе зі спортом, полюванням, професійною та військовою сферами. Також встановлено, що семантичні поля чоловіків і жінок при вступі в діалогічну взаємодію не збігаються, що пояснюється принциповими розбіжностями у початкових глибинних і рідко усвідомлюваних інтенціях контактуючих чоловіків і жінок [Земская 1993, 124]. Для жінок мова служить засобом, що дозволяє завести друзів і підтримувати взаємини. Для чоловіка розмовляти – означає передавати факти: *Theeeeeee Yankees Win. Sure, I will admit it: Since the start of the baseball season - really going back a year or two - I thought that the New York Yankees were in a lot of trouble* [Life Without]; *Ну от, знову цензура. На цей раз вже в журналі "Мистецтво кіно", який спочатку видався мені цілком плюралістичним (на рівні першої надрукованої мною там статті)* [Каждый]. Факти передаються стисло та лаконічно, з мінімальним емоційним забарвленням.

Що ж стосується чоловічих і жіночих тактик ведення розмови, жінка схильна частіше ставити запитання, як правило, з метою певним чином продовжити розмову. Свою незгоду з думкою співрозмовника жінка частіше висловлює мовчанням, а не відкритим словесним протестом. Жінка в розмові, як правило, більше вибачається [Tannen 2004, 56]. Чоловік намагається домінувати в бесіді, управляти її розвитком, свої наміри висловлює прямо, без натяків, не використовуючи при цьому коректні й надто ввічливі форми слів [Tannen 2004, 82]. Кількість реплік чоловіка в діалозі, як правило, більша, і за тривалістю вони коротші: ***Who are these initials? Do you think people are going to the roster to look it up? Its public info just type a few more characters*** [Florida]. Це, знову ж-таки, вказує на прагнення чоловіка до лаконічності та чіткості в розмові.

Таким чином, дослідження усного та письмового мовлення чоловіків і жінок показують, що різниця у використанні ними мовних одиниць не є випадковою. Своєрідність у Інтернет-мовленні різних статей дійсно існує, причому на всіх його рівнях і в будь-якій мові. Найбільше гендерний чинник реалізується на рівні лексики. Як нам здається, на сьогоднішній день особливий інтерес при вивченні гендерних маніфестацій у мовленні може представляти мова Інтернет-комунікації, яка стає все більш і більш поширеною й поступово займає місце інших форм спілкування.

1. *Горошко Е. И.* Языковое сознание: гендерная парадигма. – М., 2003. – С.61–67.
2. *Земская Е. А.* Особенности мужской и женской речи / Земская Е.А., Китайгородская М.А., Розанова Н.Н. // Русский язык в его функционировании. – М., 1993. – С. 90–136.
3. *Кузнецова А. И.* "Гендер" как категория социолингвистики // Гендер: язык, культура, коммуникация. Материалы первой Международной конференции. – М.: МГЛУ, 2001. – С. 221–233.
4. *Мартинюк А. П.* Конструювання гендеру в англомовному дискурсі. – Харків: Константа, 2004. – С. 256–288.
5. *Пушкарева Н. Л.* Женщина. Гендер. Культура / Пушкарева Н.Л., Трофимова Е.И., Хоткина З.А. – М.: МЦГИ, 1999. – С. 15–153.
6. *Hewitt H.* Blog: Understanding the information reformation that's changing your world. – Nashville: Thomas Nelson Inc., 2005. – 256 p.
7. *Tannen D.* You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. — N.Y.: LamPub, 2004. – 198 p.
8. *Золотые зубы и наркотик крокодил:* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echo.msk.ru/blog/may_antiwar/835986-echo/
9. *Каждый сам за себя:* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echo.msk.ru/blog/olshanski/>
10. *Путін у гелікоптері, Обама на пляжі*

– у чому відмінність?: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/blogs/ukrainian/humenyuk/> 11. *Conversation with Jane Fonda*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feminist.com/resources/artspeech/interviews/janefonda.html> 12. *Florida State U.* 2012 Soccer Discussion: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bigsoccer.com/community/threads/florida-state-u-2012.1861346/> 13. *Jill Shalvis Blog*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jillshalvis.com/blog/> 14. *Life Without Jeter*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://joeposnanski.blogspot.com/> 15. *Nick's Blog – Endings and beginnings*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.notdot.net/> 16. *Thorn Tree travel forum*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lonelyplanet.com/thorntree/forum.jspa?forumID=89> 17. *Блог Рома**: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sprashivai.ru/Roma604>

Лісняк С.П., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Т.Шевченка

ДЕЯКІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

У статті розглядаються лексичні та культурологічні особливості фразеологізмів, а також деякі національно-культурні аспекти актуалізації фразеологічних одиниць у газетно-публіцистичному дискурсі.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, національно-культурний компонент, фразеологічний образ.

В статье рассматриваются лексические и культурологические особенности фразеологизмов, а также некоторые национально-культурные аспекты актуализации фразеологических единиц в газетно-публицистическом дискурсе.

Ключевые слова: фразеологическая единица, национально-культурный компонент, фразеологический образ.

The article deals with the lexical and cultural peculiarities of the idioms, and also with some national and cultural aspects of actualization of idioms in the publicistic discourse.

Key words: idiom, national cultural component, phraseological image.

Лінгвокультурологія вивчає лінгвокультурні утворення, що виникли в результаті взаємодії мови та культури (до них відносяться і

фразеологічні одиниці), а також те, як вони формують колективну ідентичність і в які стосунки вступають із суб'єктом мовлення [Брагіна 1999, 131]. Лінгвокультурологічний аналіз встановлює умови формування подібної культурної конструкції на матеріалі фразеології, коментує фразеологічні одиниці як цитати, сформовані під впливом різних типів дискурсу (літературного, політичного тощо).

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю вивчення функціонування фразеологічних одиниць у функціональних стилях мови (зокрема у газетно-публіцистичному стилі мовлення), подальшим висвітленням семантико-стилістичних питань ФО іспанської мови у комунікативно-прагматичному аспекті, а також виявлення зв'язків між фразеологією та культурою шляхом висвітлення національної специфіки ФО. *Новизною дослідження* вважаємо опис фразеологізмів іспанської мови як інформаційно-комунікативних одиниць (з огляду на національно-культурну інформацію, яку вони передають у процесі комунікації) та їх значення для формування публіцистичного тексту.

Фразеологічним одиницям (далі ФО) властива усталеність, пов'язана з відтворюваністю у мові та з механізмами дії колективної пам'яті (усталені вирази передаються від покоління до покоління). Вибір образів у процесі мовної концептуалізації не є довільним. Однакові та подібні базисні метафори, що формують корпус фразеологізмів, виявляються у більшості європейських мов. Це пояснюється взаємним зв'язком культури з мовою.

Мова відтворює ті образи, стереотипи, які пов'язані з різними типами дискурсу. Наприклад, міфологічний дискурс мотивує образну основу багатьох усталених метафоричних сполучень (*caja de Pandora, caballo de Troya, entre Escila y Caribdis* etc.), літературний обумовлює існування відповідних ФО (*la vida es un sueño, el molino de viento, ser don Juan Tenorio* etc.), публіцистичний утворює ряд стереотипів дискурсу (*la batalla poselectoral, la fuga de cerebros, el blanqueo de dinero, encarar la crisis, salir de un bache económico* etc.).

Фразеологізми формують поле колективної культурно-мовної пам'яті, а сучасна лінгвокультурологія вивчає ФО в контексті їхньої здатності виступати знаками культури, у яких відображена самосвідомість народу, та те, яким чином фразеологізми відтворюють менталітет народу у процесі їхнього живого функціонування в мові. Фразеологічний склад мови відображає світоглядні позиції народу, оскільки вибір образів та їхнє втілення в мові є результатом культурної інтерпретації фрагментів

довколишньої дійсності з метою відображення ціннісної або емоційної орієнтації. Образи, що лежать в основі ФО, є зрозумілими та прозорими для певної лінгвокультурної спільноти, тобто відображають характерне для неї світобачення та сприйняття. Це дозволяє вести мову про національно-культурну специфіку фразеологічного складу мови, що виявляється яскравіше, ніж у її лексичному фонді.

У мові закріплюються та фразеологізуються саме ті образні вирази, які асоціюються з національно-культурними еталонами, стереотипами, міфологемами, що у мовленні відтворюють характерний для певної лінгвокультурної спільноти менталітет. До джерел культурно значимого смислу фразеологізмів належать символічні реалії, установки культури, що зафіксовані у фольклорі або в інших типах дискурсів, особливо у релігійних. Ці джерела є семіотичними системами, що моделюють результати діяльності власне людської свідомості (архетипи та прототипи). Стереотипність, символічність образного сприйняття ФО обумовлює їх національно-культурну специфіку.

Логічний зв'язок цілісного значення фразеологізму з лексичними значеннями його компонентів спирається на фразеологічний образ – те наочне уявлення, на фоні якого ми сприймаємо це цілісне значення як узагальнено-переносне, як метафоричний або метонімічний дериват, що виник у результаті глобального переосмислення первинного змісту семантичного комплексу-прототипу [Солодухо 1977, 58].

Якщо фразеологічний образ із якоїсь причини був втрачений, втрачається і логічний зв'язок між семантичним результатом, цілісним значенням ФО та первинним змістом її семантичних компонентів (напр.: *tomar el pelo a uno* насміхатись, обманювати, розіграти – букв.: взяти волосся; *chuparse uno el dedo* бути дурнем або вдавати з себе дурня, букв.: смоктати палець). Таким чином, фразеологічний образ має здатність зберігати національну специфіку фразеологізму, оскільки він, як правило, утворений на реаліях, що відомі лише одному народу.

У ході аналізу ФО іспанської публіцистики, виділимо окремі їхні групи, які відображають національні особливості культури: 1) ФО, у яких відображені неповторні, типово-національні народні звичаї, традиції, обряди тощо. Цікавим із цієї точки зору є ФО з компонентом "*mantilla*" : *estar uno en mantillas* бути недосвідченим, бути новачком, робити перші кроки, як немовля); *quedarse uno en*

mantillas (бути відсталим, відставати від інших); *haber salido uno de mantillas* (подорослішати, вийти з пелюшок, стати достатньо дорослим, самостійним). Наприклад: "...esta disputada operación, que destruido el país, se ha cobrado miles de vidas inocentes, llevándose de paso el derecho internacional que *no por encontrarse en mantillas* deja de ser el único instrumento de que disponemos para lograr un orden internacional estable..." [El País]. Компонент "flamenco" викликає асоціативний зв'язок із неповторним стилем танку і співу «фламенко», а у фразеологізмі "ponerse flamenco" означає знахабніти, переходити межу дозволеного.

Як свідчить проведений нами аналіз, в іспанській періодиці широко використовуються фразеологізми з мови кориди. Політика виступає особливою сферою, де широко й влучно автори вживають вирази з мови кориди для позначення суперництва між партіями (аналогія з битвою тоreadора з биком). Наприклад, ФО *saltarse una cosa a la torera* (означає знехтувати чимось, зухвало порушити щось) зустрічаємо у статті на міжнародну тематику: "El líder de la coalición, Julio Anquita, acusó al gobierno de "saltarse a la torera" los acuerdos del Congreso al apoyar una intervención militar que está "fuera de la legalidad internacional" [El Mundo], де у вузькому контексті відбувається формування культурно-семантичної моделі [образ тореро, який нехтує небезпекою, зневажаючи її]. Таким чином, створення культурно-семантичної моделі слугує для побудови переконливої аргументації метафоричного перенесення – з однієї площини дійсності до іншої.

2) ФО, що репрезентують певну історичну добу: тут цікавим джерелом утворення фразеологізмів були часи лицарства в Іспанії: *caballero sin caballo* (збідніла людина, букв.: лицар без коня), а також часи Реконквісти: *hay moros y cristianos* (означає «тут справа не на жарт, справжня бійка»); *a más moros, más cristianos (ganancia)* (чим більше труднощів, тим більша пошана) тощо. 3) ФО, що зберегли архаїчні елементи (старовинні виміри ваги/довжини), наприклад: *meterse en la camisa de once varas* означає лізти не у свою справу, де *varas* – старовинний вимір довжини. Наведемо приклад із газетної статті: "Pero también ha errado Piqué *al meterse en camisa de once varas*, porque Israel combate a sus enemigos con métodos claramente repugnantes y violentos"[El País]. 4) ФО, у яких відображається своєрідність рослинного світу: *no valer una cosa un higo* (не мати ніякої вартості, нікуди не годитися, букв.: не коштувати фігі); *tomar el olivo* (означає втекти, букв.: взяти оливку); *más seco que una*

avellana (сухий, зморщений [про стару, виснажену людину] букв.: сухіший за лісний горіх); *media naranja* (друга половинка, дружина [рідше про чоловіка] букв.: половина апельсина); *¡naranjas chinas!* (ще чого не вистачало, букв.: китайські апельсини), тощо. 5) ФО, що несуть у своєму складі традиційні власні імена та загальні назви. Так, наприклад, у деяких ідіомах можуть приховуватися історичні спогади: *tener más orgullo que don Rodrigo en la horca* (букв.: бути зухвалішим за дона Родріго на шибениці), *por interés te quiero Andrés* (означає виказувати комусь прихильність з метою отримати винагороду), *A Zaragoza o al charco* (порівняйте з українським «Пан або пропав», букв.: «Або до Сарагоси, або у калюжу»). 6) ФО, які інформують нас про традиційні страви, продукти харчування: *estar a la olla de otro* (бути на утриманні у когось, де "olla" традиційна іспанська страва), *ganarse el cocido* (заробляти собі на харчування, де *cocido* іспанська національна страва), *aguar uno el vino* (зіпсувати щось непотрібним втручанням, букв.: додати води до вина) тощо.

Таким чином, в основі метафоричного утворення фразеологізмів лежить когнітивний процес: образні ФО мають соціальну усвідомлену конотацію, яка передбачає єдність раціонально-понятійних та емоційно-експресивних структур і слугує основним засобом побудови аргументації у публіцистичних текстах, відтворюючи культурно-семантичні моделі. Національно-культурні ФО виступають джерелом національно-культурної інформації (тобто сукупності культурно-історичних знань) та матеріалом для створення культурно-семантичної моделі у публіцистичному дискурсі. Іспанські ФО, які мають глибинне історичне походження (мова кориди, фламенко і та ін.) широко використовується в періодичних виданнях і є ефективною формою збереження та передачі етнокультурної інформації. Однак в умовах інтеркомунікації інформація подібного характеру іноді утруднює спілкування, адже національно-культурні фонові знання часто відсутні у представників інших народів. Удосконалення методів перекладу та вивчення фразеологізмів з національно-культурним компонентом сприяє процесу міжмовної комунікації.

1. Брагина Н. Г. Фрагмент лингвокультурологического лексикона (безовые понятия) / Наталья Георгиевна Брагина // Фразеология в контексте культуры. – М.: Наука, 1999. – С. 23–37. 2. Вакуров В. Н. Основные проблемы стилистики фразеологических единиц / Владимир Николаевич Вакуров // Автореф. дис... д-ра филол. наук. – М., 1983. – 43 с. 3. Воронина А. З. Коннотация фразеологизмов в коммуникативном аспекте // Сборник

научных трудов МГПИИЯ. – М.: Моск. ун-т, 1985. – Вып.244. – С. 28–38.
4. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: [учебн. пособие]. – Минск: Тетра Системс, 2008. – 272 с. 5. Солодухо Э. М. Вопросы сопоставительного изучения заимствованной фразеологии. – Казань, 1982. – 169 с. 6. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц /Вероника Николаевна Телия. – М.: Наука, 1986. – 143 с.

Літинська Н.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СМИСЛОВІ КОМПОНЕНТИ КОНЦЕПТОСФЕРИ "СУЧАСНА ІТАЛІЯ"

У статті пропонується виклад деяких трактувань поняття концептосфери, подано його визначення, запропоновані різними дослідниками. Аналізуються передумови формування концептосфери "Сучасна Італія", виокремлюються її складники.

Ключові слова: *концептосфера, менталітет, семантичний простір мови, цінності.*

В статье рассмотрены некоторые трактовки понятия "концептосфера", его определения, предложенные разными исследователями. Анализируются предпосылки формирования концептосферы "Современная Италия", выделяются ее составные части.

Ключевые слова: *концептосфера, менталитет, семантическое пространство языка, ценности.*

The article deals with some interpretations of the term "concept sphere", its definitions made by various researchers are proposed, the factors of forming the concept sphere "The Modern Italy" are analized, its components are identified.

Key words: *concept sphere, mentality, semantic space of the language, values.*

Актуальність дослідження зумовлена загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення мовних явищ з урахуванням свідомості суб'єктів комунікації та виявлення етноспецифічного в національно-мовних картинах світу.

Метою статті є визначити зміст поняття концептосфери, проаналізувати чинники формування концептосфери "Сучасна Італія", виокремити її структурно-сміслові компоненти.

Наукова новизна дослідження полягає у встановленні передумов формування італійської національної концептосфери, виявленні її специфічних характеристик з огляду на світоглядні позиції, ціннісні орієнтири та суспільно-політичне життя італійського соціуму і розкритті процесів її вербалізації у мовній картині світу сучасної Італії.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує багато трактувань терміна концептосфера. Саме поняття "концептосфери" запровадив у вітчизняну науку академік Д. С. Ліхачов. За його визначенням, концептосфера – це "сукупність концептів нації, вона утворена усіма потенціями концептів носіїв мови" [Лихачев 1993, 5]. Поняття концептосфери особливо важливе тим, що воно дає змогу зрозуміти, чому мова є не просто засобом спілкування, але й певним концентратом культури – культури нації і її втіленням у різних верствах населення аж до окремої особистості [Лихачев 1993, 5]. Автор стверджує, що чим багатшою є культура нації, її фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія, тим багатша концептосфера народу [Лихачев 1993, 5].

Варто відмітити, що при розгляді концептосфери як в узагальненій, так і в конкретно-предметній площині, дослідники завжди акцентують увагу на тому факті, що концепти не існують ізольовано. Концептосфера має складну структурну організацію. На думку Г. В. Бикової, концептосфера – це система концептів, утворена перетином і переплетенням численних та різних семантичних структур [Быкова 2002, 165]. Вони перетинаються одна з одною і з'єднуються в ряди і ланцюжки, а також у поля з центром і периферією [Попова 2006, 26]. Власне бачення проблеми структурування концептосфери простежуємо у працях В. А. Маслової, яка у її структурі виділяє ядро (когнітивно-пропозиційну структуру важливого концепту), приядерну зону (інші лексичні репрезентації цього концепту, його синоніми тощо) та периферію (асоціативно-образні репрезентації) [Маслова 2004, 15].

О. О. Залевська визначає концептосферу як сукупність дискретних ментальних одиниць, впорядкованих у свідомості, що становить інформаційну базу мислення [Залевская 2002, 22]. Г. Г. Хазагеров трактує концептосферу як "сферу понять, вироблену мовною свідомістю, що відображає усе багатство асоціативних можливостей мови" [Хазагеров 1997]. За В. А. Масловою, концептосфера – "це сукупність концептів, з яких, як із мозаїчного полотна, складається світорозуміння носіїв мови" [Маслова 2004, 17]. Власне трактування цього поняття пропонує В. І. Карасик, відмічаючи, що сукупність концептів утворює

концептосферу певного народу і, відповідно, певної мови, що має безпосередній стосунок до мовної картини світу [Карасик 2002, 116]. С. О. Кошарна вважає, що концептосфера – це різноманітні типи об'єднання концептів (від бінарних опозицій до концептуальних рядів та множин), що формують концептуальні поля. Об'єднання таких полів і складає, на думку автора, концептосферу [Кошарная 2002, 54].

Поняття концептосфери тісно пов'язане з *менталітетом*, але не є тотожним йому. З. Д. Попова та Й. А. Стернін визначають менталітет як "специфічний спосіб сприйняття і розуміння дійсності, що визначається сукупністю когнітивних стереотипів свідомості, характерних для окремої особистості, соціальної чи етнічної групи людей" [Попова 2007, 45]. Менталітет народу виявляється в його характері, діях, комунікативній поведінці та формується під впливом економічних умов, політичних змін, соціально-політичних процесів, природних явищ, контактів з іншими етнічними групами тощо. Концептосфера – це сфера думки, інформаційна база когнітивної свідомості народу і окремої особистості. Основне джерело формування концептів – індивідуальна пізнавальна діяльність особистості, у тому числі через її комунікативну діяльність.

Принциповим для сучасної лінгвістики є також розмежування концептосфери і *семантичного простору* мови, що є синонімічним поняттю *мовна картина світу*. За визначенням Ю. Є. Прохорова, семантичний простір мови – це сукупність одиниць, що іменують елементи картини світу, яка склалась у певному етносі в процесі його буття і яка визначає національно-культурну специфіку побудови і реалізації асоціативно-вербальної мережі її мовних значень [Прохоров 2005, 84]. Семантичний простір мови – це та значна частина концептосфери, що отримала вираження за допомогою мовних знаків, значення, що передаються мовними знаками певної мови. Це і робить її предметом вивчення когнітивної лінгвістики.

У нашому дослідженні ми умовно визначаємо період "Сучасна Італія" кінцем ХХ – першим десятиліттям ХХІ століття. За цей час італійське суспільство зазнало глибоких змін: як внаслідок нещодавніх специфічних подій, що відбулись в Італії, так і загальноєвропейських глобальних трансформацій. Йдеться, переважним чином, про загальні міжнародні тенденції, а саме глобалізацію, імміграцію, світову економічну кризу.

Зважаючи на велику кількість різних концептів, що складають будь-яку концептосферу, вважаємо доцільним виділити базові, ключові концепти, що входять до складу концептосфери "Сучасна

Італія". Так, до ядерних, що знаходяться в її центрі, на нашу думку, належать такі концептуальні величини, що репрезентуються лексемами **FAMIGLIA, CRISI, MALGOVERNO, MULTICULTURALISMO, MAFIA**. Як зазначає І. А. Юрьєва, "певні концепти, матеріалізуючись засобами національної мови, стають частиною національної культури, складають "цементувальну" основу етносу" [Юрьєва 2008, 14]. Деякі вчені (Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, В. В. Воробйов, Г. Д. Грачев, Ю. С. Степанов, В. Н. Телія) визначають такі концепти як універсалії ("примітиви", "вихідні", "базові" концепти), що організують весь концептуальний простір і, складаючи основну частину системи, організують інші концепти, національну картину світу загалом.

Сучасний період розвитку італійського суспільства, що отримав назву *Seconda Repubblica*, бере початок із політичного скандалу *Tangentopoli* (похідне слово від *tangente* – "хабар" та суфіксу *poli* – "місто"), що виявив корумпованість тогочасної влади та призвів до краху політичної системи Італії. Подальше сходження медіамагната С. Берлусконі та його необмежена влада знизили довіру італійців до державних інститутів влади. Таким чином, загострюється історичне протистояння "держава-суспільство" й очевидними виявляються такі традиційні національні риси, як слабка громадянська позиція, партикуляризм, захист локальних (*localismo*), сімейних (*familismo*) та індивідуальних (*individualismo*) інтересів.

Загальними тенденціями сучасного італійського соціуму є явища, що вербалізуються лексемами із семою занепаду: *declino, crisi, decadenza*, роз'єднання: *disunità, disgregazione, frattura territoriale*, нестабільності: *precarietà, instabilità*, безладу: *disordine, dissesto, confusione*, недовіри: *diffidenza, sfiducia* та зміни: *trasformazione, cambiamento*. Термін *declino* перетворився на ключове слово, що вживається у різних галузях та набуло ще більшої актуальності з початком світової економічної кризи. Журналіст та письменник Р. Петріні у своїй книзі "Declino dell'Italia" акцентує увагу на глобальних змінах, яких зазнала Італія: *Il Bel paese non c'è più. Dovremo rassegnarci all'idea che l'Italia non è più quella di una volta, spensierata, gagliarda e furba, capace di cavarsela anche se le cose non andavano affatto bene*" [Petrini 2003, 14]. Таким чином, стан італійського соціуму кінця XX –першого десятиліття XXI століття узагальнено вербалізується виразом *l'età del declino*.

Сьогодні невирішеним залишається питання **етнічної самоідентифікації італійців**. Відмінною рисою італійської

самосвідомості є так званий етнічний дуалізм, тобто одночасне співіснування в індивідуальній свідомості двох рівнозначних вимірів – національного та регіонального, причиною чого є історичний розвиток Італії, а саме пізнє формування італійської національної держави. Відсутність єдності полягає також в анархічному та, як зазначалося, індивідуалістичному спрямуванні італійського характеру.

Основним показником роздібненості Італії є *"leghismo padano"* – політичний рух північних регіонів країни федералістського та сепаратистського спрямування, об'єднаних коаліцією Lega Nord, що ставить за мету політичне відокремлення індустріально розвинених областей Півночі від Рима та решти Італії. Так, на позначення північних областей вживаються атрибути *laboriose, attive, progredite, moderne*, південних – *arretrate, parassitarie, indolenti e corrotte*, для Рима – оцінна номінація *Roma-ladrona*. Прихильники цього руху виступають на захист інтересів, історії, культурних традицій північних областей Італії, збереження локальної ідентичності. Такі переконання ставлять під загрозу питання політичної єдності країни та самоусвідомлення італійців як єдиної нації.

За останні десятиліття, внаслідок глобалізації, Італія перетворилась із традиційно країни-емігранта на країну, на території якої зосереджена значна кількість різних етнічних груп. Це явище визначає соціальну поведінку італійців, більшість із яких демонструє нетолерантність до іноземців та вбачає в них загрозу громадському порядку. Це пояснюється новизною та стрімким розвитком цього феномена, адже в межах одного покоління в Італії відбувся зворотній процес від еміграції до імміграції. Негативне ставлення італійців до іммігрантів репрезентується пейоративними номінаціями: *extracomunitari, irregolari, clandestini, negri, africani, vu cumprà, zingari, rom, primitivi*.

Формування італійської національної концептосфери відбувається на основі певних ціннісних уявлень. Найбільш значимими для італійської нації є цінності, репрезентовані за допомогою аксіологем *famiglia, religione, tradizione, diversità, individualismo, localismo, particolarismo*. Трихотомія *Dio, Patria e Famiglia*, що виникла як девіз в період боротьби Італії за незалежність, не втрачає актуальності й сьогодні. Основними чинниками становлення італійця є сім'я, католицька церква, природні умови, клімат, культурно-історичні здобутки. Саме завдяки красі природного ландшафту, що визначається як культурна спадщина – *il bene culturale* та сприятливому клімату, до назви Італії часто застосовується апелятив

il *Bel Paese*, а через велику кількість видатних творів мистецтва – "*il Museo a cielo aperto*".

Л. Бардзіні, дослідник італійської культури та національного характеру, підкреслюючи фундаментальну роль сім'ї для італійського соціуму, називає Італію "федерацією сімей": "*l'Italia non è una nazione ma una federazione di famiglie*" [Barzini 2008, 258]. Сім'я була і залишається для італійців єдиним фундаментальним інститутом держави, яка, у свою чергу, може існувати лише якщо не перешкоджатиме найвищим сімейним інтересам. Першопочаткова роль сім'ї вербалізується такими метафоричними номінаціями сім'ї: *fondamento della società; cittadella in territorio ostile; scialuppa di salvataggio privata nei mari tempestosi dell'anarchia; baluardo contro il disordine*.

Щоб пояснити першопричину дефіциту громадянської етики в Італії американський вчений Е. Банфілд вводить термін *familismo amorale* для визначення специфічного характеру жителів півдня Італії [Banfield 1958, 55]. Втративши з часом ознаку *amorale*, цей термін застосовується для комплексного пояснення деяких перманентних рис італійського суспільства: центральної ролі сім'ї, захисту її прерогативи та внутрішніх цінностей, організаційних та підприємницьких здібностей сімейних груп, неохайності до захисту суспільних інтересів. Така поведінка також знаходить мовне відображення у словосполученні *tengo famiglia*, що означає превалювання сімейних інтересів та виправдання будь-якої некоректної поведінки потребами сім'ї. Вживання дієслова *tenere* замість *avere* пояснює походження цього виразу з південного діалекту Італії.

Концепт FAMIGLIA та явище *familismo amorale* безпосередньо пов'язані з концептом MAFIA, оскільки сім'я є центром будь-якого мафіозного угруповання. Висока значимість цього концепту для італійського лінгвосоціуму виявляється у його універсальному характері, оскільки мафія тим чи іншим чином проникає в усі сфери життя італійців. Таке виняткове значення пояснюється первісною функцією мафії, що виступала засобом контролю соціальних конфліктів, посередником між народом і державою, гарантом справедливості на території, куди не проникала державна влада. Лише згодом мафія вступає у конфлікт із державою, перетворюючись на організацію кримінального характеру. На сучасному етапі – це так звана *mafia dei colletti bianchi* – мафія "білих комірців", до якої входять представники політичної, фінансової, комерційної сфери

тощо. Образ *mafioso* є найпоширенішим стереотипом про італійців у світі також завдяки розповсюдженню італійської мафії за межами країни. У південних регіонах Італії (Калабрія, Апулія, Кампанія, Сицилія) явище MAFIA є невід’ємною частиною життя населення, як клімат чи національний діалект: *"La mafia è una realtà della vita, una delle condizioni permanenti della esistenza, come il clima, la media delle precipitazioni, il dialetto locale"* [Barzini 2008, 334].

Концепт MAFIA базується на двох найвищих традиційних італійських цінностях – сім’ї та релігії. Будь-яке мафіозне об’єднання побудовано на зразок традиційної італійської сім’ї, яку очолює авторитетний голова (*capomafia*), що контролює діяльність усіх її членів. Кожне мафіозне угруповання має ієрархічну організацію, ритуали, традиції та символіку і найчастіше визначається як *famiglia mafiosa*. Внутрішні зв’язки між її членами підпорядковуються правилам взаємодопомоги та кругової поруки. Релігійний характер мафіозних угруповань виявляється в шануванні релігійних свят, культі Божої Матері, участі релігійних діячів у діяльності мафії, власному трактуванні релігійних догм та моральних норм.

Релігія відіграє виняткову роль для Італії, виступаючи об’єднуючим чинником для італійської нації. Оскільки католицька церква є носієм колективного етосу, культурної спадщини спільних символів, за нею визнається не тільки інтеграційна функція для етнічної спільноти, але й фундаментальна роль у просуванні активної та відповідальної участі громадян у суспільстві [Nevola 2003, 95]. Релігійність італійців має, перш за все, зовнішній характер, виявляється в участі у ритуалах, вшануванні церковних традицій та колективних звичаїв: *italiani intrappolati nelle teatralità e ritualità del Cattolicesimo*. Виключна роль релігії пояснюється присутністю на території Італії Ватикану – осередку католицизму: *Una società, quella italiana, che la Chiesa "ce l'ha in casa"* [Vaccara 2008]. Вплив католицької церкви як інструменту виховання спостерігається в усіх сферах соціального життя, особливо у сімейній, оскільки сімейні цінності є відображенням християнських, тому церква метафорично визначається як *una delle principali agenzie educative di massa*. Католицька церква позитивно впливає на громадянську мораль у всіх її вимірах. Л. Бардзіні вбачає релігійне походження італійського менталітету і зазначає, що без церкви не було б італійської нації: *"La Chiesa resta la più influente, senza il Vaticano a Roma, come sarebbe la personalità degli italiani?"* [Vaccara 2008].

На кожному конкретному історичному етапі розвитку будь-якого соціуму відбувається формування своєрідної концептосфери, що має у своєму складі ряд найсуттєвіших елементів – первинних, вихідних концептів, на базі яких формуються всі інші. Концептосфера "Сучасна Італія" – це сукупність взаємозумовлених концептів, структуроване, національно і культурно детерміноване знання носіїв італійської мови в системі їхніх ментальних уявлень та вербальних репрезентацій. Формування концептосфери "Сучасна Італія" є результатом культурно-історичного досвіду етносу, його ціннісних пріоритетів та особливостей менталітету, а також сучасних тенденцій розвитку італійського соціуму.

Перспективами дослідження є подальше виокремлення та лінгвокультурний аналіз елементів концептосфери "Сучасна Італія".

1. *Быкова Г. В.* Внутриязыковые лакуны и национальная концептосфера / Гульчера Вахововна Быкова, Иосиф Абрамович Стернин // Язык и национальное сознание. Вопросы, теории и методологии. – Воронеж : Воронежский гос. ун-ет, 2002. – С.170–175. 2. *Залевская А. А.* Языковое сознание: вопросы теории / Александра Александровна Залевская // Язык и национальное сознание: вопросы, теории и методологии. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2002. – 314 с. 3. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [монография] / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с. 4. *Кошарная С. А.* Миф и язык: опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира / Светлана Алексеевна Кошарная. – Белгород : Изд-во БулГУ, 2002. – 287 с. 5. *Лихачев Д. С.* Концептосфера русского языка / Дмитрий Сергеевич Лихачев // Известия РАН. – Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1993. – Т. 52, №1. – С. 3–9. 6. *Маслова В. А.* Когнитивная лингвистика : [учеб. пособ.] / Валентина Авраамовна Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с. 7. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика : [учеб. изд.] / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ, Восток-Запад, 2007. – 315 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация : золотая серия). 8. *Попова З. Д.* Когнитивно-семантический анализ языка : [монография] / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : Изд-во "Истоки", 2006. – С. 26. 9. *Прохоров Ю. Е.* К проблеме «концепта» и «концептосферы» / Юрий Евгеньевич Прохоров // Язык, сознание, коммуникация. – М. : Макс Пресс, 2005. – Выпуск 30. – С. 74–94. 10. *Хазагеров Г. Г.* Персоносфера русской культуры [Электронный ресурс] / Георгий Георгиевич Хазагеров. – Режим доступа : <http://www.relga.rsu.ru/n90/cult90.htm>. 11. *Юрьева И. А.* Концепт

"РОССИЯ" как фрагмент русской национальной картины мира периода XX-начала XXI вв. : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык" / Ирина Анатольевна Юрьева ; Магнитогорский гос. ун-т. – Магнитогорск, 2008. – 23 с. 12. *Banfield E. C. The Moral Basis of a Backward Society* / Edward Christie Banfield. – New York : The Free Press, 1958. – 204 p. 13. *Barzini L. Gli italiani. Virtù e vizi di un popolo* / Luigi Barzini. – Bergamo: BUR Saggi, 2008. – 453 p. 14. *Nevola G. Una patria per gli italiani?: la questione nazionale oggi tra storia, cultura e politica* / a cura di Gaspare Nevola. – Roma : Carocci, 2003. – 217 p. 15. *Petrini R. Declino dell'Italia* / Roberto Petrini. – Roma-Bari : Laterza, 2004. – 153 p. 16. *Vaccara S. Luigi Barzini: L'Italia capita dall'indipendenza* [Электронный ресурс] / Stefano Vaccara. – Режим доступа до статьи : <http://www.americaooggi.info/2008/12/21/9256-luigi-barzini-jr-litalia-capita-dallindipendenza>.

ЗМІСТ

Демченко Я.М. ТУРЕЦЬКА ПРИТЧА В ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ	3
Дергун Т.В. СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНИХ ЖУРНАЛЬНИХ СТАТТЯХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕМАТИКИ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ	9
Джава Н. А. ДОМАШНЄ ЧИТАННЯ – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	15
Дмитрук О. В. МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ В МІЖСОБИСТИСНОМУ СПІЛКУВАННІ (На матеріалі сучасних англомовних серіалів).....	21
Довбня К.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОВИ ГІНДІ ЗА МЕЖАМИ ІНДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	30
Домилівська Л.В. СИМВОЛ "КИЇВ" У МОВОТВОРЧОСТІ Ю. ЯНОВСЬКОГО.....	36
Журавльова О.М. СМИСЛОВИЙ ПРОСТІР ТЕКСТУ СУЧАСНОЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ	41
Задоріжна Н.І. ПРОСОДИЧНИЙ ПОРТРЕТ ОПОВІДАЧА В АНГЛОМОВНІЙ АУДІОКАЗЦІ	48
Занько Г.П. НЕУЗУАЛЬНА СЛОВОТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ДИТИНИ	56
Засанська Н.Д. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІКРОПОЛІВ ТРУДНОЩІ/DIFFICULTY В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	61
Засєкін С.В. ВПЛИВ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ТА ПРОВІДНОГО КАНАЛУ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РІШЕННЯ	70
Здражко А. Є. УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ ПЕРЕКЛАДНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ)	77
Зінченко Г.Ю. ТЕОРІЯ ЛАКУНАРНOSTІ В СУЧАСНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ЗНАННІ.....	83
Зірко І. П. ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ ЧИТАННІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	89
Зотова С.А. К ПРОБЛЕМЕ ДИГЛОСИИ В ГРЕЧЕСКОМ ЯЗЫКЕ (Ранний этап «Итацизма»)	97
Іваненко Н.В. ПОНЯТТЯ ЗГОДА / AGREEMENT У ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР	102

Іванченко В. О.	ОСОБЛИВОСТІ	НОМІНАЦІЇ	
ПСИХОСОМАТИЧНОГО	КОМПОНЕНТА	ФРАНЦУЗЬКОЇ	
ЕНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ			109
Калениченко М.М.	БЕЗОСОБОВІ	РЕЧЕННЯ	У
ЛІНГВІСТИЧНИЙ БОГЕМІСТИЦІ			114
Каленська А.С.	МОРФОЛОГІЗОВАНА	СУБСТАНТИВАЦІЯ	В
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ СИСТЕМІ	ТУРЕЦЬКОЇ	МОВИ	123
Каптюрова В.В.	СИНКРЕТИЗМ	МОНОЛОГУ, ДІАЛОГУ	ТА
ПОЛІЛОГУ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ			129
Каптюрова О.В.	РЕЛІЗАЦІЯ	КОНЦЕПТУ	«ПОЛІТИЧНА
КОРЕКТНІСТЬ» В МАС-МЕДІЙНОМУ	ДИСКУРСІ		137
Каратасва М. В.	НОМІНАЦІЇ	ПОШУКОВИХ	ІНТЕРНЕТ-
СЕРВІСІВ: СЛОВОВІРНИЙ ТА СЕМАНТИЧНИЙ	АСПЕКТИ		147
Карпенко Є. Д.	ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ	МЕРЕЖ НА УКРАЇНСЬКУ	
НАЦІОНАЛЬНО-МОВНУ КАРТИНУ СВІТУ			152
Карпова К.С.	ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ	ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ	
ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ	ОБРАЗУ	КЕТРІН МІДДЛІТОН	(НА
МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ МЕДІАТЕКСТІВ)			160
Кашперська Д.О.	СПЕЦИФІКА	ФУНКЦІОНУВАННЯ	ОНІМІВ У
ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ			167
Кирилова І.П.	ОСОБЛИВОСТІ	АНГЛІЦИЗМІВ	У СУЧАСНИХ
НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ	МОВАХ		174
Кісьміна К.О.	МОВНІ	ЗАСОБИ	СТВОРЕННЯ ЕФЕКТУ
КОМІЧНОГО В СКЕТЧІ			181
Клименко Л. В.	ОСОБЛИВОСТІ	МОВНОЇ	ОБ'ЄКТИВАЦІЇ
ЗАПАХІВ			186
Коваленко Г.М.	КОНЦЕПТ	ANDROGYNУ	В СУЧАСНОМУ
АНГЛОМОВНОМУ ФЕШН-ДИСКУРСІ			191
Ковальова Т.П.	КОМУНІКАТИВНІ	СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ	
ВПЛИВУ В НІМЕЦЬКОМУ	ПОЛІТИЧНОМУ	ДИСКУРСІ	(НА
МАТЕРІАЛІ СЛОГАНІВ ПОЛІТИЧНОЇ	РЕКЛАМИ)		197
Козлова А.О.	ЕМОЦІЙНИЙ	КОНЦЕПТ	"СТРАХ" У КИТАЙСЬКІЙ
МОВНИЙ КАРТИНІ СВІТУ			204
Козоріз О.П.	ЯВИЩЕ	ОМОНІМІЇ	У КИТАЙСЬКІЙ
ЮРИДИЧНИЙ	ТЕРМІНОЛОГІЇ		210
Колесник О.С.	ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ	ТА ЛІНГВОСЕМІОТИЧНІ	
ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ	КОНЦЕПТУ-МІФОЛОГЕМИ	ВОГОНЬ	218
Колодько Т.М.	ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ	ПОТЕНЦІАЛ	
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ	МОВИ У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ	ДІЯЛЬНОСТІ	226
Кондратьєва О.В.	ПОРЯДОК	СЛІВ	ЯК ЗАСІБ ВІДТВОРЕННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ СТРУКТУРИ	РЕЧЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ		233

Костюк М.М. ПРОЦЕС СЕМАНТИЗАЦІЇ ГРАФІЧНИХ ЗНАКІВ У ПОЕЗІЇ ФРАНЦУЗЬКИХ СИМВОЛІСТІВ	240
Котвицька В.А. ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ	246
Кравець Т.В. ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ.....	252
Лазебна О.А. ПРИДІЄСЛІВНІ ПРИСЛІВНИКИ ОЦІНКИ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ АВСТРІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)	257
Лазер-Паньків О.В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ АНТРОПОНІМІВ У ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ	265
Левицький А. Е. ПРОФЕТИЧНИЙ ДИСКУРС: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА АНАЛІЗУ	270
Лисенко К.В. ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІНТЕРОГАТИВІВ В АУДІОЗАПИСАХ РАДІОПОСТАНОВ ТВОРІВ ШЕКСПІРА.....	277
Литовченко Д. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ БЛОГІВ, ФОРУМІВ ТА ЧАТІВ).....	284
Лісняк С.П. ДЕЯКІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	291
Літинська Н.В. СТРУКТУРНО-СМИСЛОВІ КОМПОНЕНТИ КОНЦЕПТОСФЕРИ "СУЧАСНА ІТАЛІЯ"	296

Наукове видання

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 43

Частина 2

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 17,90. Наклад 100. Зам. № 213-6780.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.

Підписано до друку 16.04.13

Видавець і виготовлювач

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"

01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43

☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28

e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua

<http://vpc.univ.kiev.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02